

จดหมายเหตุเรื่องรับเสด็จแลสมโภช

พระบาทสมเด็จ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

เมื่อเสด็จกลับจากยุโรปคราวแรก ใน พ.ศ. ๒๔๕๐

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พิมพ์ในงานพระศพ

สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้า ฯ กรมขุนเพ็ชรบูรณอินทราชัย

ครบศตมาห

ในวันที่ ๑๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๖

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ ร.๙ นครราชสีมา

หอสมุดแห่งชาติ
15 พ.ย. 2532
กรมศิลปากร

จดหมายเหตุเรื่องรับเสด็จแลสมโภช

พระบาทสมเด็จ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

เมื่อเสด็จกลับจากยุโรปคราวแรก ใน พ.ศ. ๒๔๔๐

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พิมพ์ในงานพระศพ

สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้า ฯ กรมขุนเพ็ชรบูรณอินทราชัย

ครบศตมาห

ณวันที่ ๑๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๖

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

เลขห้อง หนังสือหายาก

เลขหมู่ ๑๕๑.๓๐๕๗
ส 132 พ

เลขทะเบียน 16.32 U. 15809

สารบาน

การรับเสด็จตั้งแต่เกาะสีชังเข้ามากรุงเทพ ฯ น่า ๑
พระราชดารสของสมเดจพระบรมราชนาถ
เมื่อพระราชทานเหรียญราชินี ,, ๓
คำถวายพระพรชาวเมืองสมุทปราการแลเมือง
นครเขื่อนขันธ์ ,, ๕
พระราชดำรัสตอบชาวเมืองสมุทปราการแลเมือง
นครเขื่อนขันธ์ ,, ๙
คำถวายไชยมงคลของพระบรมวงศานุวงศ์ที่ท่าราชวรดิษฐ ,, ๑๑
คำถวายไชยมงคลของราชทูตต่างประเทศที่ท่า
ราชวรดิษฐ ,, ๑๓
คำถวายไชยมงคลของข้าราชการที่ท่าราชวรดิษฐ ,, ๑๕
พระราชดำรัสตอบคำถวายไชยมงคลที่ท่าราชวรดิษฐ ,, ๑๘
คำถวายไชยมงคลฝ่ายใน ,, ๒๒
ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลบุรพะเปตพลี ,, ๒๕
ทรงสมโภชพระมหามณีรัตนปฏิมากร ,, ๒๖
เสด็จสมโภชพระพุทธชินสีห์แลรับพรพระสงฆ์ธรรมยุติกา
ทวัดบวรนเวศ ,, ๒๗
พระดำรัสของกรมหมื่นวชิรญาณมอยถวายรูป
พระพุทธชินสีห์ ,, ๒๙

คำหม่อมเจ้าพระศิริสุคตคัตยานุวัตรถวายพระพรของ
มหามกุฎราชวิทยาลัย น่า ๓๐
คำสมเด็จพระสังฆราชถวายไชยมงคลของพระสงฆ์
ธรรมยุติกา ,, ๓๑
คาถาถวายไชยมงคลของพระสงฆ์ที่แต่งใหม่ ,, ๓๕
พระราชดำรัสตอบพระสงฆ์ธรรมยุติกา ,, ๓๘
คำถวายไชยมงคลของทายกทายิกาวัดบวรนิเวศ ,, ๔๑
เจ้าประเทศราชสมโภชถวายพระพร ,, ๔๓
คำเจ้าประเทศราชเชิญพระขวัญ ,, ๔๔
พวกพม่าถวายไชยมงคล ,, ๔๘
คำถวายไชยมงคลของพวกพม่า ,, ๔๙
พระราชดำรัสตอบพวกพม่า ,, ๕๑
พวกญวนถวายไชยมงคล ,, ๕๒
คำถวายไชยมงคลของพวกญวน ,, ๕๓
พระราชดำรัสตอบพวกญวน ,, ๕๖
บาดหลวงแลพวกพ่อค้าฝรั่งแขกเทศ ถวายไชยมงคล ,, ๕๗
คำถวายไชยมงคลของพวกบาดหลวง ,, ๕๘
พระราชดำรัสตอบพวกบาดหลวง ,, ๖๐
คำถวายไชยมงคลของพวกพ่อค้าฝรั่ง ,, ๖๓
พระราชดำรัสตอบพวกพ่อค้าฝรั่ง ,, ๖๔

คำถวายไชยมงคลของพวกพ่อค้าแขกเทศ น่า ๖๕
พระราชดำรัสตอบพวกพ่อค้าแขกเทศ ,, ๖๘
พวกพ่อค้าชาวพระนครสมโภช ,, ๖๙
คำถวายไชยมงคลของพวกพ่อค้าในพระนคร ,, ๗๑
พระราชดำรัสตอบพวกพ่อค้าในพระนคร ,, ๗๕
คำถวายไชยมงคลของพ่อค้าชาวสำเพ็ง ,, ๗๗
พระราชดำรัสตอบพวกพ่อค้าชาวสำเพ็ง ,, ๘๐
พระสงฆ์สากลสมาคมถวายไชยมงคล ,, ๘๒
คำคาถาถวายไชยมงคลของพระสงฆ์สากลสมาคม ,, ๘๓
พระราชดำรัสตอบพระสงฆ์สากลสมาคม ,, ๙๓
ประชาชนถวายไชยมงคล ,, ๙๖
คำถวายไชยมงคลของประชาชน ,, ๙๗
พระราชดำรัสตอบประชาชน ,, ๑๐๖
ทรงสดับพระธรรมเทศนา ,, ๑๑๑
ทอดพระเนตรแต่งประทีปทางน้ำ ,, ๑๑๒
งานสมโภชของพระบรมวงศานุวงศและข้าราชการพลเรือน ,, ๑๑๓
งานสมโภชของทหารบก ,, ๑๑๖
คำทหารบกถวายไชยมงคล ,, ๑๑๘
พระราชดำรัสตอบทหารบก ,, ๑๒๐
คำเบิกบายศรีสมโภช ,, ๑๒๒
งานสมโภชของทหารเรือ ,, ๑๒๔

คำถวายไชยมงคลของทหารเรือ	น่า	๑๒๕
พระราชดำรัสตอบทหารเรือ	,,	๑๒๗
การสมโภชของพวกนักเรียนในกรุงเทพ ฯ	,,	๑๓๐
คำถวายไชยมงคลของนักเรียน	,,	๑๓๑
แปลคำนักเรียนถวายไชยมงคลภาษาอังกฤษ	,,	๑๓๒
พระราชดำรัสตอบนักเรียน	,,	๑๓๔
การสมโภชของที่ปฤกษาผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน	,,	๑๓๖
การสมโภชของกรีฑาสโมสร	,,	๑๔๑
คำถวายไชยมงคลของกรีฑาสโมสร	,,	๑๔๒
พระราชดำรัสตอบกรีฑาสโมสร	,,	๑๔๕
การสมโภชของพวกจีน	,,	๑๔๗
คำถวายไชยมงคลของพวกจีน	,,	๑๔๘
พระราชดำรัสตอบพวกจีน	,,	๑๕๐
พระราชทานเลี้ยงลูกขุน	,,	๑๕๒
การสมโภชของพวกนักเรียนที่ได้ไปศึกษาณยุโรป แลอเมริกา	,,	๑๕๔
แปลคำนักเรียนที่เคยศึกษาในยุโรปแลอเมริกา ถวายพระพร	,,	๑๕๕
คำแปลพระราชดำรัสตอบนักเรียนที่เคยศึกษาในยุโรป แลอเมริกา	,,	๑๕๗
การสมโภชของบริษัทสมาคม	,,	๑๖๑

คำบริษัทสมาคมถวายไชยมงคล น่า ๑๖๓

พระราชดำรัสตอบบริษัทสมาคม ,, ๑๖๕

การสมโภชของข้าราชการในพระราชสำนัก ,, ๑๖๗

คำข้าราชการในพระราชสำนักถวายไชยมงคล ,, ๑๖๙

พระราชดำรัสตอบข้าราชการในพระราชสำนัก ,, ๑๗๑

การสมโภชของข้าราชการฝ่ายใน ,, ๑๗๓

คำถวายไชยมงคลของข้าราชการฝ่ายใน ,, ๑๗๔

พระราชดำรัสตอบข้าราชการฝ่ายใน ,, ๑๗๕

การสมโภชของสัตรีสโมสร ,, ๑๗๘

คำสัตรีสโมสรถวายไชยมงคล ,, ๑๗๙

พระราชดำรัสตอบสัตรีสโมสร ,, ๑๘๑

การสมโภชของเทศาภิบาลกรุงศรีอยุธยา ,, ๑๘๒

คำถวายไชยมงคลของข้าราชการมณฑลกรุงเก่า ,, ๑๘๕

พระราชดำรัสตอบข้าราชการมณฑลกรุงเก่า ,, ๑๙๑

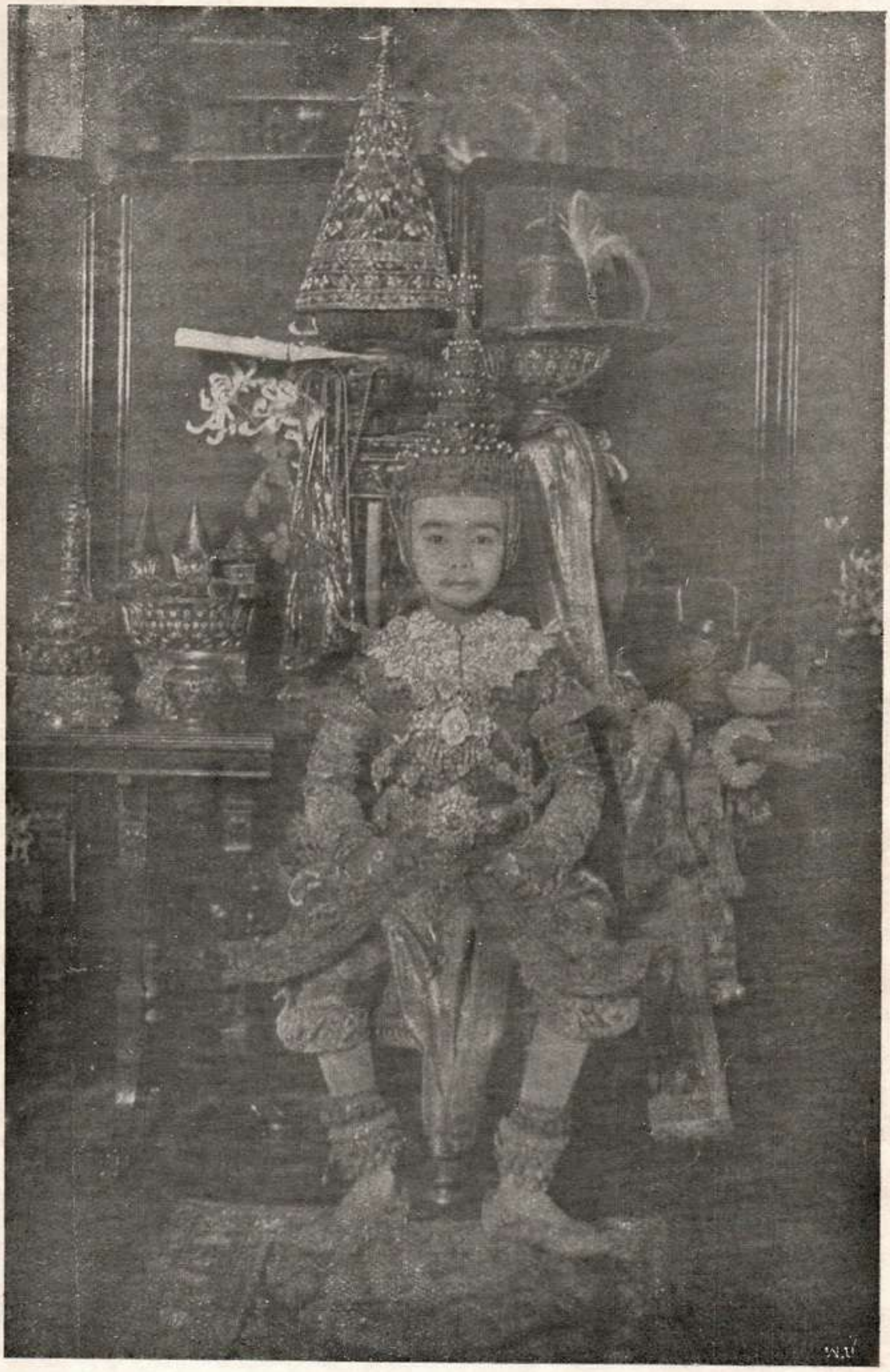
การสมโภชของสมาชิกาเครื่องราชอิศริยาภรณ์จุลจอมเกล้า ,, ๑๙๓

คำถวายไชยมงคลของสมาชิกาเครื่องราชอิศริยาภรณ์
จุลจอมเกล้า ,, ๑๙๔

พระราชดำรัสตอบสมาชิกาเครื่องราชอิศริยาภรณ์
จุลจอมเกล้า ,, ๑๙๖

ประกาศทรงขอบใจในการสมโภช ,, ๑๙๘

พระรูปสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงถ่ายสมเด็จเจ้าฟ้า ฯ
กรมขุนเพ็ชรบูรณ์อินทราชัยทรงเครื่องต้นเมื่อโสกันต์

จดหมายเหตุรับเสด็จแลสมโภช

พระบาทสมเดจ ฯ พระจุลจอมเกลาเจาอยูหว

เมื่อเสด็จกลับจากประพาสยุโรปคราวแรก

ใน พ.ศ. ๒๔๔๐

ณวันที่ ๑๔ ธันวาคม เวลาเช้า ๔ โมงเศษ เรือพระที่นั่งมหาจักรี ลำทรงเสด็จยุโรป กลับมาถึงเกาะสีชัง ตั้งแต่แลเห็นเรือพระที่นั่ง ที่ยนเกาะก็ชักธงสัญญาบนภูเขายอดพระจุลจอมเกล้า เรือรบแลเรือราชการทั้งเรือค้าขายชาติต่าง ๆ อันทอดสมออยู่ในอ่าวเกาะสีชังก็แต่งเรือชักธงบริวารทุกลำ พอเรือพระที่นั่งทอดสมอแล้ว พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิธาดา เสนาบดีกระทรวงโยธาธิการ กับพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ ซึ่งออกไปคอยรับเสด็จอยู่ณเกาะสีชังก็ขึ้นไปเฝ้าในเรือพระที่นั่ง ฯ

พอเวลาเที่ยงเศษเรือพระที่นั่งสุริยมณฑล ซึ่งสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถ ผู้สำเร็จราชการแผ่นดินรักษาพระนครเสด็จขึ้นจากกรุงเทพ ฯ แต่เวลารุ่งเช้าวันนั้น พร้อมด้วยเรือยรรคเรศรัตนาสน์เปนพระที่นั่งรอง แลเรือรบยงยศอโยชฌิยา ซึ่งตามกระบวรไปรับเสด็จ ไปถึงเกาะสีชัง โปรด ฯ ให้เรือพระที่นั่งมหาจักรียิงขึ้น

คำนับสมเด็จพระบรมราชินี ฯ แลโปรด ฯ ให้นายพลตรี พระยาสีหราช เดโชไชย กับพระยาศรีสุริยราชวรานุวัตรกรมวัง[๑] คุมเรือพระที่นั่งกรรเชียงไปรับเสด็จสมเด็จพระบรมราชินีนาถมายังเรือพระที่นั่งพร้อมด้วยราชบริพาร เสด็จออกรับเปนการเต็มยศทั้ง ๒ ฝ่าย เวลาค่ำวันนั้นสมเด็จพระบรมราชินีนาถ ทรงจัดการเลี้ยงเครื่องไทย แลทูลเชิญพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จไปเสวยณเรือพระที่นั่งสุริยมณฑล พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ แลข้าทูลลอองธุลีพระบาท ที่ได้โดยเสด็จยุโรป แลที่ออกไปรับเสด็จ แล้วเสด็จกลับมาประทับณเรือพระที่นั่งมหาจักรี ทั้ง ๒ พระองค์

วันที่ ๑๕ ธันวาคม เวลาบ่าย ๒ โมง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แลสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จออก โปรด ฯ ให้พระบรมวงศานุวงศ ข้าราชการ ตลอดจนนายไพร่พลทหารเรือที่ได้โดยเสด็จยุโรป เข้าเฝ้าที่ในเรือพระที่นั่งมหาจักรี เพื่อจะได้รับพระราชทานเหรียญ "ราชินี" ซึ่งสมเด็จพระบรมราชินีนาถทรงสร้างขึ้นใหม่ เปนเหรียญเงินห้อยแพรแถบสีน้ำเงินอ่อนสำหรับติดอกกับเครื่องราชอิศริยาภรณ์ แลเมื่อก่อนจะพระราชทานเหรียญนี้ สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถมีพระราชดำรัสแก่ผู้ที่จะได้รับพระราชทานดังนี้

---

๑ คือเจ้าพระยาสุรวงศวัฒนศักดิ โต บุนนาค กับเจ้าพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ เชย กัลยาณมิตร

พระราชดำรัสของสมเด็จพระบรมราชินีนาถ
เมื่อพระราชทานเหรียญราชินี

“เรามีความขอบใจท่านทั้งหลายบรรดาที่ได้โดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประพาสทวีปยุโรปครั้งนี้เปนอันมาก ถึงว่าการเสด็จยุโรปครั้งนี้มิใช่ไปทัพศึกก็จริง แต่เมื่อคิดดูถึงระยะทางที่ไกลแลกันดาร ทั้งภยันตรายต่าง ๆ ซึ่งอาจจะมีจะเปนได้ด้วยโลกธาตุ แลเหตุอื่น ๆ แลที่สุดเมื่อคิดว่าพระองค์แลพระบรมสุขของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เปนสิ่งสำคัญของชาวเราแลบ้านเมืองของเราเพียงใด ก็ย่อมแลเห็นได้ว่าหน้าที่ระวังเหตุการต่าง ๆ ในเวลาที่เสด็จไปครั้งนี้เปนการสำคัญมาก ที่ท่านทั้งหลายได้ติดตามเสด็จไปพิทักษ์รักษา แลสนองพระเดชพระคุณในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยความจงรักภักดีต่อใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาท แลได้อุส่าห์รักษาการตามหน้าที่เรียบร้อยตลอดมาจนเสด็จกลับคืนพระนครครั้งนี้ ชื่อว่าเปนความชอบความดีแลเปนเกียรติยศแก่ท่านทั้งหลายอันสมควรจะสรรเสริญยิ่งนัก ในส่วนตัวของเรานี้ ท่านทั้งหลายย่อมจะเข้าใจได้ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เปรียบดุจดวงชีวิตของเรา ที่ท่านทั้งหลายได้ช่วยกันพิทักษ์รักษาสนองพระเดชพระคุณในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ให้ทรงเปนสุขสำราญตลอดทางกันดารจนเสด็จกลับคืนพระนครฉะนี้ ก็เหมือนหนึ่งท่านทั้งหลายได้ช่วยป้องกันชีวิตของเราตลอดมา จึงขอบคุณท่านทั้งหลายเปนอันมาก เมื่อเรารฦกถึงคุณของท่านทั้งหลายที่มีแก่เราดังว่ามานี้

จึงได้สร้างเหรียญราชินิจินโดยฉะเพาะ แลได้รับพระราชทานพระยรม
ราชานญาตในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่จะได้ให้แก่ท่านทั้งหลาย
ในเวลานี้ จงรับไว้ประดับกายเปนที่รฦกถึงที่เราขอบคุณท่านทั้งหลาย
ในครั้งนี้สืบไปทุก ๆ คนเทอญ[1]"

เมื่อเสร็จพิธีพระราชทานเหรียญราชินีแล้ว พระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัว ประทับโต๊ะเสวยกลางวันพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระ
บรมราชินีนาถ พระบรมวงศานุวงศ แลข้าราชการทั้งปวง เสวยแล้ว
โปรด ฯ ให้มีการกีฬารื่นเริงของพวกทหารเรือพระที่นั่งเล่นแข่งขันต่าง ๆ
ถวายทอดพระเนตรต่อไป ครั้นเวลาค่ำพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ทรงพระกรณาโปรดเกล้า ฯ ให้มีการเลี้ยงในเรือพระที่นั่งมหาจักรี เปน
พระเกียรติยศแก่สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ซึ่งสำเร็จ
ราชการแผ่นดินต่างพระองค์

วันที่ ๑๖ ธันวาคม ร.ศ. ๑๑๖ เวลาย่ำรุ่งเรือพระที่นั่งออกจากเกาะ
สีชังมาปากน้ำเจ้าพระยา พร้อมด้วยเรือที่ไปรับเสด็จ คือ เรือสุริย
มณฑล เรืออรรคเรศรัตนาสน์ เรือมกุฎราชกุมาร เรือราญรุกไพรี
เรือยงยศอโยชฌิยา แล่นตามเรือพระที่นั่งมหาจักรีมาเปนกระบวร
เมื่อเรือพระที่นั่งถึงปากร่อง เรือทูลกระหม่อมยิงปืนใหญ่ถวายคำนับ[2]

---

๑ เหรียญราชินีนี้ พระราชทานแก่พระบรมวงศานุวงศและข้าราชการซึ่งได้มีหน้าที่สำคัญในการรักษาพระนครด้วย แต่เปนเหรียญพระราชทานในคราวนี้คราวเดียว.

๒ เรือทูลกระหม่อมเปนเรือใบสำหรับฝึกหัดทหารเรือ

แลผ่านป้อมขุลขอมเกล้า ฯ ที่ป้อมก็ยิงปืนใหญ่ถวายคำนับด้วย เรือพระที่นั่งมหาจักรีใช้จักรต่อมาใกล้จะถึงเมืองสมุทปราการ พระยรมวงศานวงศแลท่านเสนาบดีทั้งปวงซึ่งได้ลงไปจากกรงเทพ ฯ โดยทางรถไฟในเช้าวันนั้น ลงเรือไรชิงชันออกไปคอยรับเสด็จ พากันขึ้นไปเฝ้าทูลลองธุลีพระบาทบนเรือพระที่นั่งมหาจักรี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กับสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระยรมราชินีนาถ ประทับตรัสกับพระยรมวงศานุวงศแลเสนาบดีในห้องท้องพระโรงจนเรือพระที่นั่งถึงเมืองสมุทปราการเวลา ๓ โมงเช้า ที่ป้อมผีเสื้อสมุทยิงปืนใหญ่ถวายคำนับ ผู้ว่าราชการแลกรมการรายฎรพลเมืองสมุทปราการ เมืองนครเขื่อนขันธ์ ซึ่งลอยเรือคอยรับเสด็จอยู่หลายร้อยลำ พากันโห่ถวายไชยมงคลด้วยความยินดี พระยาเพชรชฎา ขาหลวงรักษาราชการเมืองสมุทปราการ เมืองนครเขื่อนขันธ์ ได้มาเฝ้าทูลลองธุลีพระบาทบนเรือพระที่นั่งมหาจักรี ทูลเกล้า ฯ ถวายคำถวายไชยมงคลในนามของข้าราชการ แลรายฎรเมืองสมุทปราการ เมืองนครเขื่อนขันธ์ คำถวายพระพรนั้นว่าดังนี้

คำถวายพระพรชาวเมืองสมุทปราการ แลเมืองนครเขื่อนขันธ์

ขอเดชะฝ่าลองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้าผู้ซึ่งได้รับฉันทานุมัติ ของข้าทูลลองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อย ยรรดามีตำแหน่งในราชการสนองพระเดชพระคุณ กับทั้งรายฎรในจังหวัดเมืองนครเขื่อนขันธ์ แลเมืองสมุทปราการ ซึ่งได้

พรักพร้อมกันมาสโมสรสันนิบาตณที่นี้ ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาศกรายบังคมทูลพระกรุณา แสดงความยินดีชื่นชมยินดีถวายไชยมงคล ในมหามงคลสมัยกาลเสด็จพระราชดำเนินกลับเข้าสู่พระนครครั้งนี้ ด้วยความพร้อมเพรียงโดยอาการกิริยาวาจาแลดวงจิตรของข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท

ด้วยความยินดีชื่นชมยินดีของข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ซึ่งปรากฏด้วยอาการทั้ง ๓ อันมีแล้วณมหามงคลสมัยอันนี้ ในบัดนี้นั้น โดยเหตุหลายประการ คือ

ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ผู้เปนพระบรมราชาธิราช ทรงพระคุณธรรมอันมหาประเสริฐ ปกเกล้าฯ ราษฎรข้าขอบขัณฑเสมาแลพระราชอาณาจักรสยามด้วยทรงสั่งสมมาปฏิบัติ โดยธรรมจริยานุวัตรปกครองพระนคร ด้วยพระมหากรุณาอุปถัมภ์บำรุงสมณพราหมณาจารย์แลราษฎรให้ร่มเย็นเปนสุขด้วยอเนกประการ เสด็จพระราชดำเนินจากพระนครแลราษฎรทั้งหลายไปยังประเทศยุโรป ช้านานถึง ๘ เดือนกับ ๙ วันแล้ว แลเสด็จกลับคืนยังพระนคร ปกเกล้าฯ ประชากรทั้งหลายซึ่งจะได้รับพระมหากรุณาธิคุณพึ่งพระบรมเดชานุภาพพระยารมีปกเกล้าฯ อย่างเดิมสืบต่อไป จึงเปนที่ยินดีชื่นชมยินดีของข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงเปนประการที่หนึ่ง

ประการที่ ๒ การเสด็จพระราชดำเนินประเทศยุโรปครั้งนี้ ก็ย่อมทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว ว่าต้องทรงสละพระบรมสุขทรมานพระองค์ ฝ่าไปด้วยความยากลำบากในมรรคามหาสมุทเปนที่ทุรัศกันดาร

ยังทรงพระราชอุสาหะเสด็จพระราชดำเนินไป ก็เพื่อจะทรงประกอบการ
ให้เปนคุณประโยชน์แก่กรุงสยาม ให้ความสามัคคิมิตรสนิทยิ่งขึ้น
กับนานาประเทศที่มีสัญญาทางพระราชไมตรีแล้ว หรือที่ยังไม่ได้ มิก็จะ
ได้มีขึ้นสืบไป

ประการที่ ๓ การเสด็จพระราชดำเนินครั้งนี้ นานาประเทศทั้งหลาย
รับเสด็จเปนอย่างดี สมกับอัธยาศรัยไมตรีอย่างยิ่ง ได้เกิดผลเปนคุณ
ความดีปรากฏพระเกียรติยศแผ่ไพศาล แลเปนที่นิยมพอใจขึ้นในผู้
ปกครองแลมหาชนทั้งหลายในนานาประเทศนั้น ๆ ให้มีความรักนับถือ
กรุงสยามยิ่งขึ้น

ประการที่ ๔ การเสด็จพระราชดำเนินโดยชลมารคข้ามมหาสมุท
แลโดยสถลมารคข้ามเขาหิมวยธารแลลำน้ำทั้งหลายซึ่งจะบรรลุถึงนานา
ประเทศทั้งปวงนั้น ก็เปนมรรคาอันทุรัศกันดาร โดยเดชะพระบารมี
ปราศจากภยันตรายจนบรรลุล่วงกลับคืนสู่พระนครโดยสุขสวัสดิ

ประการที่ ๕ เมื่อใต้ฝ่าลอองธุลีพระยาทจะเสด็จจากพระนครในครั้ง
นี้ ได้ประกอบไปด้วยพระราชหฤทัยอันมีพระมหากรุณาทรงพระราชวิตก
อาลัยในพระบรมวงศานุวงศข้าราชการ กับอาณาประชาราษฎรทั้งหลาย
อันอยู่ยังพระนคร เกรงว่าจะมิได้มีทีพึ่งพำนักร่มเย็นเปนสุขดังเวลาที่
ประทับอยู่นั้น จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สถาปนาสมเด็จพระ
นางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ให้ดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน
ต่างพระองค์ ก็ทรงปฏิบัติในราชธรรมจริยานุวัติ ให้ข้าราชการแล
ราษฎรทั้งหลายได้รับความร่มเย็นเปนสุข ราชการพระนครก็เรียบร้อย

เปนปรกติมาได้ ด้วยอำนาจพระปริชาญาณแลพระวิริยอุสาหะอันสามารถอย่างประเสริฐ เปนที่นิยมนับถือทั่วไป

โดยเหตุประการทั้งหลายนี้ จึงกระทำให้ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายผู้เปนข้าขอบขัณฑเสมา บังเกิดความยินดีชื่นชมยินดีอย่างยิ่ง แลรฦกถึงพระมหากรุณาธิคุณพระเดชานุภาพปกเกล้า ฯ แก่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายเปนล้นเกล้า ฯ หาที่สุดมิได้ จึงได้พร้อมกันมาสโมสรสันนิบาตรับเสด็จพระราชดำเนินกลับคืนสู่พระนคร เพื่อขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาศกราบบังคมทูลถวายไชยมงคลแด่ใต้ฝ่าลองธุลีพระบาท กับทั้งสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ซึ่งได้สำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์มานั้นด้วย

ขออานุภาพพระรัตนตรัย กับทั้งอำนาจความสวามิภักดิ์ชื่อสัจสุจริตของข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ขอให้ใต้ฝ่าลองธุลีพระบาททรงพระเกษมสุขสำราญ เจริญด้วยพระชนมายุยืนนานในสิริราชสมบัติ นิราสสรรพโรคาพาธภัยพิบัติอย่าได้พ้องพานเบียงบาท ด้วยอำนาจพระราชธรรมทศพิธ ขอสรรพราชการจงประสิทธิดังพระบรมราชประสงค์ ทรงทำนุบำรุงพระพุทธสาสนาแลพระราชอาณาจักรเกษมสมบูรณ์เปนนิจกาล กับขอให้สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงพระเกษมสุขสำราญดำรงพระชนมายุยืนนาน เจริญด้วยพระราชอิศริยยศบุญบารมี แลขอให้พระเกียรติคุณอดุลยเดชานุภาพแผ่ไพศาลทั่วเมทนิดล สกลศัตรูภยันตราย

ขอเดชะ

พระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานหนังสือตอบแลมีข้อความพระราชดำรัสในหนังสือนั้นดังนี้

พระราชดำรัสตอบชาวเมืองสมุทปราการแลเมืองนครเขื่อนขันธ์

" เรามีความพอใจในถ้อยคำซึ่งท่านได้เปนผู้กล่าวแทนราษฎรทั้งหลายในเมืองนครเขื่อนขันธ์แลเมืองสมุทปราการ แลทั้งได้เห็นอาการกิริยาซึ่งราษฎรทั้งหลายได้แสดงความเคารพแลรื่นเริงปรากฏแก่จักษุ เปนเหตุให้เกิดความโสมนัสชื่นชมในขณะแรกซึ่งได้เข้ามาถึงแม่น้ำอันเปนสิ่งสำคัญ ตั้งอยู่ในท่ามกลางพระนคร ทั้งเรามีความยินดีที่ได้ทราบความพอใจของราษฎร ในการที่พระราชินีนาถอันที่รักของเรา ซึ่งเราได้ตั้งไว้แล้ว ให้เปนผู้สำเร็จราชการต่างตัวเรา ได้รักษาราชการบ้านเมืองแลบำรุงท่านทั้งหลายให้ ได้ความสุขสมดังเราปราถนา การที่เราไปถึงแม้ว่าเปนระยะทางไกลแลเปนเวลาช้านาน เราก็ได้พบการต้อนรับเราอันดีจากพระเจ้าแผ่นดินแลผู้เปนประธานแห่งประเทศทั้งหลาย ซึ่งเราไม่ถือว่าเปนเกียรติยศแต่ฉะเพาะตัวเรา ย่อมเปนเกียรติยศแก่ท่านทั้งหลายผู้เปนชาติชาวสยามทั่วกัน ด้วยส่วนประโยชน์ในการที่ได้ผูกพันไมตรีต่อประเทศทั้งปวงก็ดี ประโยชน์ในสิ่งที่ได้เห็นได้ รู้ก็ดีย่อมเปนอยู่เอง แลเปนความประสงค์ของเราด้วยเพื่อจะนำมาให้เปนคุณแก่ราษฎรทั้งหลายของเรา เราขอขอบใจราษฎรทั้งปวงในการที่แสดงความจงรักภักดีแลให้พรแก่ตัวเรา แลสมเด็จพระบรมราชินีนาถ ซึ่งได้ขอ

ให้เราได้บอกขอบใจรายฎรทั้งหลายในส่วนของตัวเธอด้วย ความจงรักภักดีของรายฎรทั้งหลายต่อเราทั้งสองนี้ คงจะฝังอยู่ในใจเราทั้งสองสืบไปภายหน้า”

แล้วโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเครื่องสักการะไปนมัสการพระสมุทเจดีย์ตามเคย พอเรือพระที่นั่งเคลื่อนจากที่ รายฎรโห่ถวายไชยมงคลอีกครั้งหนึ่ง แล้วเรือพระที่นั่งแล่นต่อมาถึงหมู่เรือกลไฟสำหรับใช้ในแม่น้ำ เปนเรือของพวกพ่อค้าชาติต่าง ๆ รวมกันกว่า ๗๐ ลำ ซึ่งลงไปทอดคอยรับเสด็จอยู่ข้างเหนือเมืองสมุทปราการ เมื่อเรือพระที่นั่งแล่นมาถึงที่นั้น เรือเหล่านั้นก็เปิดแตรถวายไชยมงคลขึ้นพร้อมกัน เสียงดังสนั่นหวั่นไหว แล้วแล่นตามเรือพระที่นั่งเปนขบวรขึ้นมา ครั้นเรือพระที่นั่งแล่นมาถึงป้อมแผลงไฟฟ้า ที่ป้อมได้ยิงขึ้นใหญ่ถวายคำนับ ๒๑ นัด แลพระอารามต่าง ๆ ตามทางที่เรือพระที่นั่งผ่านมาพระสงฆ์ก็แต่งเครื่องประดับแลประชุมสงฆ์ลงมานั่งสวดถวายไชยมงคลที่ท่าทุกพระอาราม สถานราชทูตผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศ แลออฟฟิศที่ทำการต่าง ๆ บ้านข้าราชการแลรายฎรซึ่งตั้งอยู่ริมน้ำเจ้าพระยา ก็ประดับประดาตกแต่งบ้านเรือนด้วยธงทิวใบไม้ตั้งโต๊ะเครื่องบูชา บางแห่งก็จุดพลุ แลบางแห่งก็มีมหรศพ เช่นลครแลงิ้วแลประโคมเครื่องปี่พาทย์ เสียงผู้คนโห่ร้องถวายไชยมงคลรื่นเริงมาตลอดทางทั้งสองฟากลำน้ำเจ้าพระยา เมื่อถึงป้อมวิไชยประสิทธิ ที่ป้อมได้ยิงขึ้นใหญ่ถวายคำนับเปนสัญญาให้ชาวพระนครรู้ว่าเสด็จมาถึงทั่วกัน

เวลา ๕ โมงเช้า เรือพระที่นั่งถึงท่าราชวรดิษฐ พระยรมวงศานุวงศแลข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยรับเสด็จพร้อมกันอยู่ณที่นั้น พระยาท

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องเต็มยศอย่างจอมพลทหารเรือ เสด็จขึ้นจากเรือพระที่นั่งมหาจักรี พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ พระสงฆ์ราชาคณะ ๔๕ รูป มีพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรสเป็นประธาน ซึ่งมาคอยรับเสด็จพร้อมกันสวดคาถาถวายไชยมงคล ทหารทำเพลงแตรสรรเสริญพระบารมี กองทหารบกใหญ่ได้ยิงปืนถวายคำนับ พระบรมวงศานุวงศข้าราชการและราชทูตผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศ คณท้าวนางเถ้าแก่หม่อมห้ามเจ้านาย ภรรยาข้าราชการแต่งเต็มยศคอยเผ้าตามตำแหน่ง ครั้นพระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แลสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จขึ้นประทับพระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย พระเจ้าราชวรวงศเธอ กรมหลวงยดินทรไพศาลโสภณ จึงถวายไชยมงคลแทนพระบรมวงศานุวงศผ่ายหน้าดังนี้

คำถวายไชยมงคลของพระบรมวงศานุวงศ

ข้าพระพุทธเจ้า พระบรมวงศานุวงศทั้งหลาย พากันมีความรื่นเริงบรรเทิงจิตรเป็นที่ล้นที่พ้น ในการที่จะได้กราบบังคมทูลถวายไชยมงคล ขณะเสด็จพระราชดำเนินกลับถึงพระมหานครเป็นปฐมแท้จริงประโยชน์อันอุดมที่สุด ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายอ้างจะถือไว้โดยคุณสมบัติที่เป็นเชื้อสายในพระบรมราชตระกูลนั้น ก็คือจะเป็นหัวหน้าในการสวามิภักดิ์ ตั้งใจรับราชการฉลองพระเดชพระคุณผ่าลอองธุลีพระยาทประดับพระบารมี เป็นศิริสวัสดิแก่อาณาประชาราษฎร ในประชุมชนคนไทยผู้มีตระกูลใหญ่ ๆ รองข้าขอบขัณฑสีมามณฑล ลงมา

ในมหาศุภมงคลวารนี้ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายมีความรู้สึกในวารจิตร เอิบอิ่มทั่วไปทันที ด้วยความจงรักเคารพในผ้าลอองธุลีพระยาทว่าเปนเจ้าเปนใหญ่ในพระบรมราชตระกูลหาที่สุดมิได้ กับความตั้งใจซื่อสัจสวามิภักดิ์ว่าเปนพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งเปนหน้าที่ของผู้มีความรักชาติภูมิแห่งตน

จำเดิมแต่เวลาที่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย แลเห็นผ้าลอองธุลีพระยาทเสด็จพระราชดำเนินโดยทางชลมารคอันไกล ทั้งเปนที่น่าเห็นเหนื่อยแสนเข็ญเมื่อ ๘ เดือนล่วงไปแล้วนี้ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายมิใจเต้นจิตรคิดวิตกมิได้ขาด คอยฟังข่าวเสด็จพระราชดำเนินไปทุกราชฐานทุกบุรีในแผ่นดินยุโรป ครั้นภายหลังต่อมาเปนต้นว่าตั้งแต่วันเสด็จขึ้นเมืองวินิส ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายรู้แท้แน่แก่จิตรว่าแม้มาตรว่าปรกติภาษาจาริต ความคิดย่อมผิดแผกแปลกกัน ในระหว่างชาวเอเซียกับชาวยุโรปประการไรก็ดี พระรูปสิริวิลาสพระปริชาสามารถหยั่งถึงการ พระวาจาอ่อนหวานควรดื่มไว้ในใจ กับพระญาณที่รอบรู้ทั่วไปในลักษณคนแลของนั้น ๆ ทั้งบ่วงนี้ คงสำเร็จเปนผลอันดีตลอดได้ในการนำความขัดข้องลำยาก แลขัดความระแวงผิดเสียให้สิ้นเชิงกับจะได้ความช่วยอารีทั่วไป อันที่จริงในการที่ผ้าลอองธุลีพระยาทเสด็จพระราชดำเนินโดยลำดับ จับแต่ทิศใต้ขึ้นไปถึงทิศเหนือ แต่ทิศตวันออกไปหาตวันตกแห่งแผ่นดินยุโรปครั้งนี้ การรับเสด็จส่วนทางราชการก็เปนสง่ารายิเชิดชูพระเกียรติยศ แลส่วนที่ไม่ปรากฏเบิดเผยเปนราชการก็ยังเปนไปโดยฐานไมตรีอันสนิททุกตำบล ทั้ง

ชนบทราชธานิราชฐานทั่วไป ก็มิใช่อื่นไกล นอกจากความได้ไชยชำนะน้ำใจคนเปนลำดับไปอย่างราบคาบ เปนการปราบได้อย่างงาม ปราศจากโทษดีที่สุดกว่าไชยชำนะอย่างอื่น ๆ ตั้งหมื่นแสนประการ

เมื่อผ่าลอองธุลีพระบาทได้ทรงรับราชปติสันถาร จากพระมหากระษัตริยาธิราชผู้เปนเจ้าใหญ่ ๆ ในโลกฉันพระญาติวงศอันเดียวกันแล้วเสด็จกลับคืนมาสู่พระมหานคร ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายได้เฝ้าฉันนี้ไม่สามารถจะกลั้นความยินดีไว้ได้ ต่างคนชื่นชมโสมนัสขอรับพระราชทานตั้งสัตยาธิษฐานถวายไชยมงคลเพื่อผ่าลอองธุลีพระบาท ทรงพระชนม์ยืนยงดำรงตำแหน่งมหิศวราธิราชเปนที่เคารพนับถือเชื่อฟังของพระบรมราชวงศนี้ แลเปนบรมชนกาธิบดีที่จงรักของอาณาประชาชนทั้งปวงสิ้น ๆ ไป ขอเดชะ

แล้วมิศเตอรยอนบาเรตราชทูตกรุงยูไนเตดสเตตส์ อ่านคำถวายไชยมงคลในนามของราชทูตกงสุลผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศดังนี้

คำถวายไชยมงคลของราชทูตต่างประเทศ

ขอเดชะ ณสมัยซึ่งเปนที่โสมนัสในการที่เสด็จพระราชดำเนินกลับคืนมายังพระราชอาณาเขตรนี้ โดยความเกษมสำราญนิราสปราศจากภัย เมื่อได้เสด็จพระราชดำเนินไปในมรรคาอันไพศาล ซึ่งยังไม่ได้เคยมีมาในรัชกาลอันยืนยาวนานนี้แต่ก่อน แล้วเสด็จพระราชดำเนินขึ้นประพาสในที่แผ่นดินท่ามกลางประชาชนทั้งหลายที่อยู่ไกลมากจากพระราชธานีนี้ ก็ย่อมจะเปนไม่เพียงแต่ว่าพอสมควรแล้ว หากจะเปนเหตุที่ก่อให้เกิดความชื่นชมยินดีของข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายผู้แทน

รัฐบาลต่างประเทศ ผู้ได้มีเกียรติยศรับตำแหน่งมาอยู่ยังพระราชสำนักอันสำคัญนี้ ที่จะกราบบังคมทูลพระกรุณาถวายไชยมงคลแลดีใจเต็มใจกันมารับเสด็จพระราชดำเนินในวันนี้ พร้อมกันกับประชาชนคนไทยผู้เปนข้าทูลลอองธุลีพระบาท ซึ่งมีความชื่อสัตแลตั้งหน้าคอยรับเสด็จอยู่นั้นด้วย

ในขณะเมื่อข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายมีความรฦกถึงพระเดชพระคุณที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ แสดงพระราชหฤทัยอันยาศรัยไมตรีอยู่มิได้ขาด แลมีความยินดีในทางพระราชสัมพันธมิตร ซึ่งฝ่าลอองธุลีพระบาทได้ทรงบำรุงรักษา แลทำให้เจริญสนิทกันขึ้นเปนอันมาก กับพระเจ้าแผ่นดินแลประธานาธิบดีในประเทศทั้งหลาย ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงผู้แทนอย่นั้น บรรดาข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ผู้ซึ่งได้รับตำแหน่งมาจากประเทศที่ใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทได้เสด็จพระราชดำเนินประพาสแล้ว ก็ย่อมรู้สึกในบัดนี้ ว่ามิทางพระราชไมตรีที่ผูกพันกันสนิทด้วยถ้อยทีมิประโยชน์ต่อกันนั้น ตั้งอยู่มั่นคงใหญ่ยิ่งขึ้นแล้วอีกประการหนึ่ง บรรดาข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายผู้ซึ่งได้รับตำแหน่งมาจากประเทศที่ยังไม่ได้เสด็จพระราชดำเนินยังอาณาเขตรนั้น ย่อมนับถืออยู่ว่ามีผลเปนคุณในการที่เสด็จพระราชดำเนินแล้ว ก็ตั้งตาคอยอย่โดยความยินดี ที่เมื่อไรจะถึงวันที่ประเทศนั้น ๆ จะได้เสด็จพระราชดำเนิน โดยความเต็มใจแลดีใจว่าพระเจ้าแผ่นดินอันใหญ่ยิ่งได้เสด็จพระราชดำเนินไปเยี่ยมเยียนด้วย

ข่าวคราวที่ได้ทราบเกล้า ฯ มาก่อนเวลาเสด็จพระราชดำเนินมาถึงนั้นว่า ใต้ฝ่าลอองธุลีพระยาททรงสำราญพระราชอิริยาบถอยู่ ข้าพระ

พุทธเจ้าทั้งหลายไว้ใจว่าคงจะได้ทรายเกล้า ฯ จากพระกระแสรับสั่งยืนยัน
ว่าเปนความจริงดังนั้น

ในเวลากราบบังคมทูลรับเสด็จพระราชดำเนิน แลแสดงคำปฏิญาณ
อยู่ว่า ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายมีความยินดีเปนล้นเกล้า ฯ ในการถึงซึ่ง
ถึงที่สุดแห่งการเสด็จพระราชดำเนิน อันมีผลสำเร็จบริบูรณ์แล้วฉนี้
ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายขอพระราชทานถวายไชยมงคลแสดงความยินดี
ด้วยในการที่มีความสุขสำราญอยู่ในพระราชอาณาจักรนี้ แลในการที่มี
ความเจริญงอกงามด้วยความผาสุกของอาณาประชาชน กับทั้งในความ
เรียบร้อยดี ซึ่งได้มีอยู่ในระหว่างเมื่อสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรม
ราชินีนาถ ได้ทรงปกครองสำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์อย่าง โดย
พระปัญญาอันประเสริฐ ตลอดเวลาที่เสด็จพระราชดำเนินประพาสจาก
พระราชอาณาจักรนี้

ขอพระผู้เปนเจ้าเปนใหญ่ในสกลโลกได้โปรดให้ใต้ฝ่าลอองธุลี
พระยาทเสด็จดำรงสิริราชสมบัติในพิภพอันงามนี้อยู่ยืนยาวนาน แลให้
ทรงนำอาณาประชาชนคนไทย ผู้มีความสวามิภักดิ์ได้ลุถึงซึ่งโชคอันดี
ทสุดนั้นเทอญ ขอเดชะ

คำถวายไชยมงคลของข้าราชการ

เจ้าพระยาภาสกรวงศ์อ่านคำถวายไชยมงคลในนามของข้าทูล
ลอองธุลีพระยาทฝ่ายทหารพลเรือนว่า

ขอเดชะฝ่าลอองธุลีพระยาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้า ผู้ได้รับฉันทานุมัติของข้าทูลลอองธุลีพระบาท ผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งฝ่ายทหารพลเรือน แลราชภัฏบุรุษย์ผู้ได้รับราชการ ฉลองพระเดชพระคุณตามตำแหน่งหน้าที่ในกระทรวงทบวงการ เคยได้รับพระราชทานพระบรมราชวโรกาศพิเศษ กราบบังคมทูลถวายไชยมงคลในมหาภิลักขิตสมัยมงคลกาลอันใหญ่ อันเปนที่เกษมสำราญมาแต่ก่อนนั้น แต่มหามงคลสมัยอันใดที่จะเปนกาลใหญ่ยิ่งกว่าวโรกาศประเสริฐนี้ก็ไม่มีแล้ว ด้วยใต้ฝ่าลอองธุลีพระยาทเสด็จพระราชดำเนินประพาสประเทศยุโรปโดยชำนาน แลในทางทุรัศกันดารก็ตลอดปลอดโปร่ง จนถึงเสด็จพระราชดำเนินธานีนิวัตโดยสวัสดิภาพ เมื่อได้เสด็จประพาสบรรดามหาประเทศแลราชสำนักทั้งหลาย ในโลกฝ่ายทิศอัสดงค์ แทบจะหมดสิ้นทุกแห่งหน จัดว่าเปนเหตุใหญ่ที่ควรจะจารึกลงอักษรทองในพงศาวดารของพระราชอาณาจักรนั้นแท้ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายทราบเกล้า ฯ อยู่ตามจริงหมดแล้วว่า ในเหตุผลที่เสด็จพระราชดำเนินประพาสคราวนี้ ก็ประดุจเหมือนในเหตุการอื่น ๆ ใต้ฝ่าลอองธุลีพระยาทไม่ได้มีพระราชประสงค์อย่างอื่น นอกจากจะได้ทรงผูกทางพระราชสัมพันธมิตรไมตรี แลความนิยมนับถือซึ่งกันแลกันในระหว่างพระราชอาณาจักรกับประเทศอื่น ๆ โดยพระบรมเดชานุภาพส่วนพระองค์ แลเพื่อจะได้ทรงทราบประพฤติเหตุการเรื่องนั้นอันเปนการน่ารู้ไว้ เปนสารประโยชน์เพื่อบำรุงการปกครองพระราชอาณาจักรนี้ แลเพื่อความเจริญของไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินที่พึงพระบรมโพธิสมภารทั่วไป เหตุฉนี้ใต้ฝ่าลอองธุลีพระยาทจึงได้ทรงเปนพระราชธุระโดยกล้าหาญ แลทรงกระทำ

การที่พระเจ้าแผ่นดินสยามพระองค์หนึ่งพระองค์ใดก็ดี พระมหากระษัตริย์พระองค์หนึ่งพระองค์ใดในบุรพทิศาภาคแห่งชมพูทวีปนี้ แท้จริงก็ดีมิได้ทรงเคยกระทำมาแล้วในปางก่อนให้สำเร็จตลอดไปได้

การที่ใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทเสด็จพระราชดำเนิรประพาสครั้งนี้ จะเปนราชาโชคอันใหญ่หลวง แลเปนผลความดีอยู่เปนช้านาน เพื่อความดำรงสถาพรในอนาคตกาล แห่งพระบรมราชวงศของใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาท ทั้งอาณาประชาราษฎรที่อยู่ในใต้พระบารมี ไม่ต้องเปนที่สนเท่ห์แต่สักขณะหนึ่ง ผลแห่งการเสด็จพระราชดำเนินนี้ ก็ได้เห็นปรากฏ ๒ ข้อแล้ว ข้อต้นพระเจ้าแผ่นดินแลประธานาธิบดีในนานาประเทศฝ่ายทวีปยุโรปก็ได้ทรงต้อนรับใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาททุกแห่งหน อย่างฉันพระขัตติยราชภาดาแลเปนเจ้าเปนใหญ่ของประเทศที่เปนเอกราชอันหนึ่งแลในคราวเดียวกันนั้น มหาชนที่เปนคนราชการ แลมิได้เปนคนราชการในประเทศทั้งหลายในประเทศยุโรป ก็ได้มีโอกาศที่ได้ทราบเกล้าทราบกระหม่อมว่า ใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทสมควรจะได้รับการอันเชิญเสด็จโดยพระเกียรติยศอัธยาศรัยอันพึงใจมากถึงเพียงไหน ข้อ ๒ นั้น ไพร่ฟ้าประชากรของใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาท ได้รู้สึกความร่าเริงที่ได้เปนผู้อยู่ใต้พระบารมีใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทยิ่งกว่าแต่ก่อน ใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาททรงไว้พระไทยถึงพระบรมราชวงศ แลพระราชอาณาจักรในกาลข้างหน้าได้แล้ว ก็จะวางพระราชหฤทัยได้เปนหนึ่งว่า ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายผู้เปนข้าทูลลอองธุลีพระบาท ได้รู้สึกหน้าที่ของตน

ยิ่ง ๆ ขึ้นว่า ต่างคนจะต้องใช้ความอุสาหะแลความภักดิ์ทวียิ่งขึ้นในหน้าที่ของตน ๆ เพื่อจะให้การทั้งปวงซึ่งใต้ฝ่าลองธุลีพระบาท จะทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้า ๆ มีพระราชดำรัสตรัสตั้งขึ้นสำเร็จได้จริง

ด้วยเหตุประการนี้ ข้าพระพุทธเจ้าในนามของข้าทูลลองธุลีพระบาททั้งปวง ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาศกราบบังคมทูลพระกรุณา ถวายศุภมงคลโดยความเคารพ

ขอใต้ฝ่าลองธุลีพระบาท เสด็จอยู่ปกครองสยามราชอาณาจักรเปนผู้ครองราชยสมควร เปนที่เคารพรักสิ้ย ๆ ไปหลายพรรษา แลประสิทธิในสรรพกิจที่ทรงเปนพระราชธุระทุกประการ ขอเดชะ

พระราชดำรัสตอบคำถวายไชยมงคลที่ท่าราชวรดิฐ

แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัสตอบรวมกันทั้ง ๓ ฉบับว่า พระบรมวงศานุวงศ ท่านผู้มีเกียรติยศเปนทูตานุทูตแลหมู่แห่งกงสุลแลข้าราชการของเราทั้งหลาย

ถ้อยคำซึ่งท่านได้กล่าวโดยความปรานีแลไพเราะ คำให้พรแลปราถนาอันดีต่อตัวเรา แลประชาราษฎรของเราได้หยั่งลงถึงใจเราโดยลึกซึ้ง แท้จริงเมื่อเราได้กลับมาแลเห็นฟากฝั่งประเทศของเรา แลเมื่อเราได้เข้ามาถึงแม่น้ำอันมีสง่า แลได้ขึ้นมาตามลำน้ำยังพระมหานครแห่งพระราชอาณาจักรของเรา ในท่ามกลางชนทั้งหลายโห่ร้องด้วยความชื่นชมยินดีแลความรักใคร่ จนที่สุดซึ่งเราได้ลาจากเรืออันได้แขวนธงชาติสยามไปในทเลต่าง ๆ อันไกลที่สุด เราย่อมรู้สึกเจริญ

ขึ้นด้วยความรื่นรมย์มาโดยลำดับจนถึงบัดนี้ ไม่มีถ้อยคำซึ่งจะแสดงออกให้พอได้

พระบรมวงศานวงศอันเปนที่รักของเรา ลูกทั้งหลายแลน้องทั้งปวง เมื่อฉันได้คิดการซึ่งจะไปทางไกลแลเหน็ดเหนื่อยยาก ซึ่งฉันหวังใจว่าจะเปนประโยชน์แก่บ้านเมืองในครั้งนี้ ฉันได้เชื่อถือแน่แท้ในความรักใคร่แลความจงรักภักดีของเธอทั้งปวง ฉันรู้ว่าโดยเหตุใดเหตุหนึ่งก็ดี เธอทั้งหลายคงจะยังยืนอยู่ในความรักใคร่ต่อบ้านเมืองของเรา ตัวฉันเองด้วย พระราชินีซึ่งสำเร็จราชการต่างตัวอันเปนที่รักของฉันด้วย ฉันไม่ต้องเปนที่เสียใจอย่างใด เพราะเหตุที่เธอทั้งหลายย่อมเปนเช่นฉันคิดเห็นว่าเธอเปนอยู่แล้ว คือเปนผู้รักชาติของตัวอย่างดีแลเปนมิตรอันซื่อตรงจงรัก แลเปนผู้มั่นคงอยู่ที่จะอุดหนุนพระเดชานุภาพแห่งพระมหากระษัตริย์ของเธอ

ท่านผู้เปนทูตานุทูตแลหมู่แห่งกงสุลซึ่งมีเกียรติยศ สิ่งใดไม่ทำให้เรามีความยินดียิ่งกว่าที่จะได้รับคำให้พรของท่านทั้งหลาย จากผู้ซึ่งเปนหัวหน้าของท่านอันมีเกียรติยศ ได้กล่าวเพื่อความสุขสำราญแห่งพระราชอาณาจักรของเรา แลได้กล่าวถึงความเจริญงอกงามด้วยความผาสุกทั้งความเรียบร้อยดี ซึ่งได้มีอยู่ในระหว่างเมื่อพระราชินีนาถได้ปกครองอยู่ต่างตัวเรา ทั้งเรามีความสำราญใจ ซึ่งจะได้ถือเอาโอกาศอันนี้กล่าวให้ปรากฏ ว่าเราได้รู้สึกคุณของทุกประเทศซึ่งเราได้ไปเยี่ยมแล้ว ได้ตอบรับเราด้วยความครึกครื้น แลความรักใคร่เปนอันดีทั่วทกแห่งไม่มีที่ยกเว้นเลย ด้วยเหตุอันนี้ ย่อมทำให้เรามีความปรารถนา

เปนอันมาก ที่จะได้ขยายการเดินทางของเราออกไปอีกในเวลาอื่น ไป
ถึงประเทศซึ่งเรายังมิได้ไปถึง อันได้บอกเชื้อเชิญโดยถ้อยคำอันโอย
อ้อมต่อตัวเรา เรามีความเห็นประจักษ์มั่นแก่ใจอย่างหนึ่ง ซึ่งได้
เกิดขึ้นแลติดมาจากการซึ่งเราได้ไปพบเห็นในครั้งนี้ ว่าไม่มีสิ่งใดซึ่ง
จะทำให้ชาติหนึ่งต่อชาติหนึ่งเกิดความไมตรีต่อกันแลกัน ยิ่งกว่าซึ่งได้
ต่างรู้จักกันแลกันเปนอันดี ประเทศหนึ่งประเทศหนึ่งย่อมถือชาติของตน
ย่อมมีพงศาวดารของตน มีผู้เช่นเจ้าหรือเปนประชาชนของชาติหนึ่ง
ชาติหนึ่ง ย่อมมีเหตุที่จะต้องรักบ้านเมืองของบรรพบุรุษแห่งตนแลตน
แลป้องกันอิศรภาพแห่งประเทศนั้น ๆ ทั่วไป เพราะเหตุฉนั้น เรา
ทั้งหลายต้องมีความนับถือกันแลกัน ดังที่เรามีความปราถนาจะให้ผู้อื่น
นับถือตัวเราทั้งหลาย เพราะเหตุว่าเราทั้งหลายได้เกิดมาเช่นมนุษย์
เหมือนกัน มีความสมาคมแห่งชาติทั้งหลายเช่นกัน เรามีความยินดีที่
จะกล่าวว่า ความคิดเห็นอันนี้เปนที่ตั้งแห่งความชอบธรรม แลหน้าที่อัน
มีอยู่ในอำนาจแห่งความปกครองของประเทศทั้งหลาย ซึ่งเราได้ไป
เยี่ยมเยียนแล้ว อันท่านทั้งหลายซึ่งเปนผู้สมควร ได้เปนผู้แทนอันเรา
ได้มาพบปะด้วยความยินดีในเวลานี้

ท่านผู้เปนข้าราชการอันดีทั้งหลายของเรา เรามีความยินดีที่ได้
ฟังถ้อยคำซึ่งท่านทั้งหลายได้แสดงออกโดยความพอใจต่อบ้านเมืองเรา
แลต่อตัวเรา เราทั้งหลายมีหน้าที่อย่างเดียวกันซึ่งจะต้องทำ ถึงแม้ว่า
ต่างประเภทกันก็ดี เราหวังใจว่าท่านทั้งหลาย คงจะเปนผู้อุสาหะที่จะ
ช่วยเราในกิจการทั้งหลาย ซึ่งเราคิดจะทำให้เปนการดีต่อกรุงสยาม

ความมุ่งหมายซึ่งเรามีอย่างเดียวกัน จะต้องเปนไปเพื่อความเจริญ
รุ่งเรืองแก่กรุงสยาม โดยวิธีซึ่งมีกฎหมายอันดี มียุติธรรมอันดี
ปฏิบัติราชการโดยความซื่อตรง เพราะเหตุฉนั้นเราจะต้องไม่เปนผู้ที่
หลับตาถือเอาการซึ่งจะเปนการดีต่อชาติอื่น แต่จะไม่เปนการดีหรือเปน
การด่วนเกินต้องการของประเทศสยามไปอีกฝ่ายหนึ่ง เราจะต้อง
ไม่เปนผู้หลงใหลหลับตาถือมั่นตามแบบอย่างหรือกฎหมายโบราณ
ซึ่งอาจจะดีได้ในกาลครั้งหนึ่ง แต่เปนการล่วงพ้นจากความพอดี ซึ่งเรา
มีความต้องการ แลมีความคิดอยู่บัดนี้ คำที่เรากล่าวนี้ เราเชื่อว่า
ท่านทั้งหลายคงจะเข้าใจ แลเราทั้งหลายจะเดินต่อไปด้วยกันในทาง
ซึ่งสมควร แลเปนทางที่เจริญขึ้นเนืองนิจ จะละหลีกทางที่แรงเกินไป
ทั้งสองฝ่าย คือจะไม่หยุดนิ่งเกินไป หรือไม่เดินเร็วเกินไปกว่าที่สมควร
จะเดิน จะทำสิ่งซึ่งเปนการแน่นอนแลเปนการที่ดีแท้ทุกเมื่อ”

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินี
นาถเสด็จทรงรถพระที่นั่งมีกระบวรทหารตำรวจราชองครักษ์แห่นำตาม
เสด็จอย่างเสด็จพระราชดำเนินพระราชทานพระกฐิน พระบรมวงศานุวงศ
ข้าราชการที่ตามเสด็จพระราชดำเนินจากประเทศยุโรป ก็ขึ้นรถพระ
ที่นั่งรองตามเสด็จพระราชดำเนินตามลำดับยันดาศักดิ เดินกระบวร
เสด็จทางถนนริมกำแพงพระบรมมหาราชวัง เลี้ยวถนนท่าพระ เข้า
ประตูวิเศษไชยศรี ประตูพิมานไชยศรี มีกองทหารตั้งแถวถวายรับ
เสด็จเปนระยะตลอดทาง ครั้นเสด็จถึงพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท จึง
ประทับที่ท้องพระโรงกลาง ที่นั่นจัดตั้งเครื่องทรงนมัสการพระพุทธรูป

แลพระสงฆ์ราชาคณะ ๔๕ รูป มีพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรสเปนประธาน ซึ่งได้ไปสวดถวายไชยมงคลณท่าราชวรดิษฐ เมื่อเสด็จขึ้นจากเรือพระที่นั่งนั้น มาพร้อมกันอยู่หัวในที่จะทำพระราชพิธี เมื่อพระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจุดเทียนนมัสการแลทรงศีลแล้ว พอได้พระฤกษ์ก็เสด็จสู่ที่สรงมุรธาภิเษกสนาน เจ้าพนักงานประโคมแตรสังข์พิณพาทย์ขึ้นพร้อมกัน พระสงฆ์สวดคาถาถวายไชยมงคลจนสรงเสร็จแล้ว พระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องเต็มยศอย่างจอมพลทหารบก เสด็จออกพระที่นั่งจักริมหาปราสาท ทรงประเคนเครื่องไทยธรรมแก่พระสงฆ์แล้ว พระสงฆ์ถวายอนุโมทนาถวายอติเรกถวายพระพรลา พระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นข้างใน พระยรมวงศานุวงศแลข้าทูลลอองธุลีพระยาทผ่ายในเฝ้าพร้อมกัน พระเจ้าอัยยิกาเธอกรมหลวงวรเสรฐสุดา ถวายไชยมงคลแทนพระยรมวงศานุวงศแลข้าทูลลอองธุลีพระยาทผ่ายในดังนี้

คำถวายไชยมงคลผ่ายใน

ขอเดชะ ข้าพระพุทธเจ้า พระยรมวงศานุวงศ ข้าทูลลอองธุลีพระยาทผ่ายสัตรี ขอพระราชทานกรายบังคมทูลพระกรุณาทรายผ่าลอองธุลีพระยาท ในสมัยที่เสด็จพระราชดำเนินกลับจากแผ่นดินยุโรปโดยเกษมสำราญนี้ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายมีความยินดีเปนล้นเกล้า ๆ การที่เสด็จพระราชดำเนินประพาสแผ่นดินยุโรปนั้น ก็ด้วยตั้งพระราชหฤทัยจะให้เปนประโยชน์คุณแก่พระราชอาณาจักรนี้ ถึงข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายผู้เปนสัตรี ไม่มีความรู้ความเห็นกว้างขวางไปได้ ก็ต้องยอมรับด้วย

น้ำใจว่า เปนการสมควรเหมาะแก่เวลา แต่เพราะได้เคยอยู่ใต้พระมหากรุณาเย่นนิจ แลคิดถึงพระเดชพระคุณที่ทรงชุบเกล้า ฯ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายเหล่าสัตรี มีสง่าราษียิ่งกว่ากาลก่อน ทั้งคำนึงถึงผ้าลองธุลีพระยาท อันจะต้องเสด็จจากพระมหานครไปห่างไกล ไม่ได้เสด็จสถิตย์ในสุขุมาลสุขเหมือนอย่างนี้ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายไม่สามารถที่จะห้ามความวิตกอาลัยในใต้ผ้าลองธุลีพระยาทให้ขาดไปได้ แต่เปนลาภที่ได้อาศรัยพระมหากรุณาทรงสถาปนาสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ไว้ต่างพระองค์เปนเครื่องกันความว้าเหว่ใจ สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ก็ได้ทรงพระเมตตาอารีแก่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย เพื่อให้อยู่ผาสุกสบายทั่วหน้ากัน ฉันผ้าลองธุลีพระยาทเสด็จอยู่ในพระมหานคร ถึงอย่างนั้นข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายก็ไม่วายคำนึงถึงผ้าลองธุลีพระยาท ซึ่งเสด็จพระราชดำเนินในระหว่างทางกันดารต่างเขตรต่างฐานจากพระราชอาณาจักร ห่างจากความพิทักษ์รักษาของข้าราชการฝ่ายไทย ทั้งได้ทราบว่าข้างโน้นผ้าลองธุลีพระยาทก็ทรงพระราชปริวิตกถึงข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายทั่วไป ข้อนี้ความห่วงใยของข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายให้คิดถึงพระเดชพระคุณไม่มีวันว่าง เมื่อได้ทราบว่าในเมืองต่างประเทศจัดการรับเสด็จโดยอัธยาศรัยไมตรีเปนที่เชิดชูพระเกียรติยศให้ปรากฏทั่วไป กับทั้งได้ทรงสอดส่องการอันเปนสารประโยชน์ควรนำมาสู่พระราชอาณาจักร โดยลำดับมรรควิถีข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายมีความยินดีเปนอันมาก เมื่อเสด็จกลับจากต่างประเทศถึงพระมหานครโดยเกษมสวัสดิ์ยังบิตโสมนัสพ้นประมาณ

การที่ผ่าลองธุลีพระบาท เสด็จห่างจากพระนครช้านานถึง ปานนั้น ไม่ทรงไยดีต่อสุขมาลสุข สู้ทนทุกข์ยากลำบากพระองค์ ด้วย พระราช ประสงค์จะทำนุบำรุง พระราชอาณาจักรให้สถาพร เพื่อ ประชากรข้าขอบขัณฑสีมาอยู่เย็นเปนสุขทั่วหน้า ควรจารึกไว้ในพระราช พงศาวดารให้ปรากฏพระเดชพระคุณอยู่ตลอดกัลปาวสาน

ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ขอตั้งสัตยาธิษฐานกราบบังคมทูลถวาย ไชยมงคลแด่ผ่าลองธุลีพระบาท เพื่อทรงพระเกษมสุขนฤทุกข์นฤภัย ทรงพระชนม์ยืนเท่าถึงอายุขัยแห่งมนุษย์ ดำรงสิริราไชศรรย์สมบัติ นานสุดสามารถจะเปนได้ ไพบูลย์ด้วยพระเกียรติยศเดชานุภาพอันอุดม เปนที่ร่มเย็นของข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายสืบ ๆ ไป ขอเดชะ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัสตอบตามสมควรแล้ว ทรงทักทายปราไสยพระบรมวงศานุวงศ์ แลข้าทูลลองธุลีพระบาทผ่ายใน ทั่วกันแล้วเสด็จขึ้น

แลในคืนวันนั้นมีการรื่นเริงต่าง ๆ ในบริเวณพระบรมมหาราชวัง ที่สนามหญ้าหน้าพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ได้ตกแต่งจุดโคมไฟฟ้าแล โคมยี่บุน แลมีแตรวงเข้าที่สนามหญ้าด้วยสองวง แลนอกประตู พิมานไชยศรีก็ตกแต่งจุดโคมยี่บุนแลโคมต่าง ๆ ทั่วไป แลมีการเล่น ต่าง ๆ คือที่สนามหญ้าหน้าศาลลักษณสถานี[๑] ได้มีเสภารำ ที่ริม ศาลาลูกขุนมีพณฆาทย ๒ วง แลหนาหอรษฎากรพิพัฒนมีหุ่นกระบอก เปนที่รื่นเริงตลอดคืน

---

๑ คือศาลาสหทัยสมาคมบัดนี้

ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลบุรพเปตพลี

วันที่ ๑๗ ธันวาคม ร.ศ. ๑๑๖ เวลาบ่าย เจ้าพนักงานได้เชิญพระบรมอัฐิสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ๔ รัชกาล กับพระอัฐิสมเด็จพระปฐมบรมมหาไปยกาธิบดี สมเด็จพระรูปสิริโสภาคย์มหานาคนารี สมเด็จพระอมรินทรามาตย์ สมเด็จพระศรีสุริเยนทรามาตย์ สมเด็จพระศรีสุลาลัย สมเด็จพระเทพศิรินทรามาตย์ รวม ๑๐ พระโกษฐ์ขึ้นประดิษฐานบนพระแท่นเสวตฉัตร ณพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย แล เจ้าพนักงานได้เชิญพระอัฐิสมเด็จพระราชมาตามไหยกาเธอ พระชนกในกรมสมเด็จพระศรีสุลาลัย พระชนกในกรมสมเด็จพระศรีสุริเยนทรามาตย์ พระชนนีในกรมสมเด็จพระศรีสลาลัย พระชนนีในกรมสมเด็จพระเทพศิรินทรามาตย์ ตั้งโต๊ะจีนหน้าพระแท่นเสวตฉัตรข้างเหนือ แลเชิญพระอัฐิสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากรรณาภรณ์เพ็ชรรัตน์ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าพาหุรัดมณีมัย สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าสิริราชกกุธภัณฑ์ พระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้านภาจรจำรัสศรี พระอรรคชายาเธอพระองค์เจ้าเสาวภาคนารีรัตน์ ขึ้นประดิษฐานเหนือโต๊ะจีนข้างใต้อีกโต๊ะ ๑ ณพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

เวลาท่มเศษ พระยาทสมเด็จพระเจ้าอย่หัว เสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ทรงทอดผ้าไตรพระสงฆ์สดับปกรณ์เสร็จแล้ว เสด็จมาประทับพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท โปรดเกล้า ฯ ให้เจ้าพนักงาน

เชิญพระภูษาโยงพระศพพระเจ้าบรมม์ไหยิกาเธอ กรมสมเด็จพระสุดารัตนราชประยูร ต่อกับพระภูษาโยงพระอัฐิซึ่งประดิษฐานบนโต๊ะข้างเหนือ แลพระภูษาโยงพระบรมศพสมเด็จพระโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิส ต่อกับพระภูษาโยงพระอัฐิซึ่งประดิษฐานบนโต๊ะข้างใต้ แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทอดผ้าไตรพระสงฆ์สดับปกรณ์แล้วเสด็จขึ้น

ทรงสมโภชพระมหามณีรัตนปฏิมากร

ครั้นวันที่ ๒๒ ธันวาคม ร.ศ. ๑๑๖ เปนวันกำหนดที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จะเสด็จออกวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เพื่อทรงกระทำพิธีบูชาแลถวายกระถางศิลาเขียว ซึ่งทรงจัดหามาแต่ประเทศยุโรป เปนเครื่องสักการะที่รฤก ในการเสด็จพระราชดำเนินประเทศยุโรปคราวนี้ แด่พระมหามณีรัตนปฏิมากร เปนการสมโภช

ครั้นเวลายามเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จออกทางพระทวารกลางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ประทับพระราชยานมีขบวรทหารตำรวจราชองครักษ์ แห่นำตามเสด็จไปประทับเกยวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เสด็จพระราชดำเนินโดยทางลาดพระบาท ประทับในพระอุโบสถทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการแล้ว เจ้าพนักงานได้ตั้งบายศรีแก้วเงินทอง พราหมณ์เบิกแว่นเวียนเทียนสมโภช พระมหามณีรัตนปฏิมากรถ้วนตติยวาร แล้วเสด็จพระราชดำเนินออกทางประตูด้านตวันออกเลี้ยวเข้าประตูแถลงราชกิจ ประทับณพระที่นั่งพุทธรัตนสถาน ทรงจุดเทียนนมัสการพระพุทธบุษยรัตน แล้วเสด็จพระราชดำเนินทางข้างใน

ประทับพระที่นั่งไพศาลทักษิณ ทรงจุดเทียนทองเทียนเงินที่โต๊ะหน้าพระสยามเทวาธิราชแล้ว เวลา ๕ ทุ่มเศษเสด็จขึ้น

เสด็จสมโภชพระพุทธชินสีห์ แลรับพรพระสงฆ์ธรรมยุติกาที่วัดบวรนิเวศ

วันที่ ๒๓ ธันวาคม ร.ศ. ๑๑๖ เป็นกำหนดที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินวัดบวรนิเวศวิหาร เพื่อทรงกระทำพุทธบูชา แลถวายกระถางศิลา ซึ่งทรงจัดหามาแต่ยุโรปเป็นเครื่องสักการทิวฦก ในการเสด็จพระราชดำเนินยุโรปคราวนี้ แด่พระพุทธชินสีห์เป็นการสมโภช พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส พร้อมด้วยพระสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย จัดการรับเสด็จเป็นการใหญ่ในบริเวณพระอุโบสถ และพระเจดีย์พระวิหารตกแต่งด้วยเครื่องอลังการแขวนม่านบังฉัตรธงตั้งโคมไฟ สถานที่ทำเป็นอย่างไทยก็ตกแต่งเป็นอย่างไทย สถานที่ทำเป็นอย่างจีนก็ตกแต่งเป็นอย่างจีน ที่ในบริเวณวัดจัดเป็นป่าเขาแขวนโคมยี่ปุ่นตั้งโคมรูปสัตว์ต่าง ๆ ที่ศาลาแลย่ำผูกม่านประดับด้วยธงเทียวพวงใบไม้ แขวนโคมสว่างไสว ที่กำแพงวัดประดับธงกับใบไม้ กับโคมไฟมีซุ้มตั้งทุกประตู ตรงที่สุดถนนเพื่องนครริมสพานวัดตั้งซุ้มไฟใหญ่งามมาก

เวลาย่ำค่ำพระสงฆ์ธรรมยุติกนิกายกับพระสงฆ์ในวัดขึ้นทั้งในกรุงฯ แลหัวเมืองประมาณ ๖๐๐ เศษ มาประชุมพร้อมกันที่วัดบวรนิเวศวิหาร พระราชาคณะพระครูฐานานุกรมเปรียญผู้ใหญ่ กับเจ้าอธิการฝ่ายธรรมยุติกนิกายประชุมพร้อมในพระอุโบสถ พระสงฆ์ธรรมยุติกนิกายนอกนั้น

ประชุมที่ปรำแลศาลาพระอุโบสถด้านตวันออกข้าง ที่ศาลาหน้าหอไตรข้าง ที่เก๋งขนทักษิณพระเจดีย์ข้าง พระราชาคณะแลถานานุกรมเจ้าอธิการ ในวัดขึ้นประชุมที่วิหารพระศาสดา พระสงฆ์วัดขึ้นนอกนั้นประชุมที่เก๋ง ริมวิหารเก๋ง สวดมนต์ประสิทธิคำถวายไชยมงคลแล้วคอยรับเสด็จ อยู่ตามที่

ครั้นเวลา ๒ ทุ่มครึ่ง พระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกทาง พระทวารกลางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ประทับรถพระที่นั่งมิขยวร ทหารตำรวจราชองครักษ์แห่นำตามเสด็จออกประตูพิมานไชยศรี วิเศษ ไชยศรี เลี้ยวข้อมเผด็จดัสกรไปตามถนนท้องสนามไชย เลี้ยวถนน บำรุงเมือง ถนนเฟื่องนคร ไปประทับวัดยวรนิเวศวิหาร พนักงานวัดได้ ตีระฆังวัดเปนสัญญา ประทับรถพระที่นั่งที่ประตูหน้าวัด แล้วเสด็จพระราช ดำเนินโดยทางลาดพระยาท พิณพาทย์ได้ทำเพลงสรรเสริญพระบารมี พระบรมวงศานุวงศ์เฝ้าทูลลองธุลีพระยาทที่พระอุโบสถ ข้าทูลลองธุลี พระยาทเฝ้า ฯ อยู่ที่ปรำมุมกำแพงแก้วพระอุโบสถด้านตวันตก ทายก ทายิกาเฝ้า ฯ อยู่ที่ปรำข้างพระอุโบสถด้านตวันตกพร้อมกัน พระยาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำเนินสู่ภายในพระอุโบสถทรงนมัสการ พระพุทธชินสีห์ แลถวายเครื่องสักการแล้ว พระเจานองยาเธอ กรม หมื่นวชิรญาณวโรรส ทรงอ่านคำมอบถวายพระรูป พระพุทธชินสีห์ ในนามของพระสงฆ์วัดยวรนิเวศวิหารดังนี้

หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ ร.๙ นครราชสีมา

พระดำรัสของกรมหมื่นวชิรญาณ ฯ มอบถวายรูปพระพุทธชินสีห์

ขอถวายพระพรเจริญพระราชสิริสวัสดิพิพัฒนมงคล พระชนมสุขทุกประการ จงมีแด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารพระองค์สมเด็จพระปรมินทรธรรมิกมหาราชาธิราชเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ

การที่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า เสด็จพระราชดำเนินมาทรงกระทำสักการบูชาพระพุทธชินสีห์ ในดิถีอันเปนมหามงคลสมัยที่ชื่นชมนิยมทั่วไปของประชาชนชาติสยาม ในการที่เสด็จข้ามมหาสมุทกลับคืนมาสู่พระมหานครจากแผ่นดินยุโรปครั้งนี้ เปนเหตุให้อาตมภาพทั้งหลายมีความยินดี ตามรฦกถึงการที่ได้เคยทรงกระทำสักการบูชาในหนหลังมาโดยลำดับกาล ถึงมีเรื่องปรากฏอยู่ในพระราชพงศาวดารกรุงเทพทวาราวดีว่า พระมหากระษัตริยาธิราชเจ้าแต่ปางก่อน ได้ทรงนับถือแลกระทำสักการบูชา ในเวลาเสด็จพระราชดำเนินเมืองพระพิษณุโลกก็ดี แต่ไม่มีพระมหากระษัตริย์พระองค์ไหน ได้ทรงกระทำสักการบูชาให้ยิ่งใหญ่กว่าสมเด็จพระบรมชนกนาถ แลสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าแต่สักพระองค์หนึ่ง เมื่อพรรณาถึงการที่ทรงกระทำมาเมื่อ ร.ศ. ๙๓ ทรงกระทำพุทธบูชาเปนการสมโภชอิกวาระหนึ่ง เมื่อ ร.ศ. ๙๘ บำเพ็ญพระราชกุศลแลมหกรรมสมโภชอิกวาระหนึ่ง เมื่อ ร.ศ. ๑๑๐ โปรดเกล้า ฯ ให้ปฏิสังขรณ์พระอารามนี้เสร็จบริบูรณ์แล้วทรงยกทองแล้ว บำเพ็ญพระราชกุศลแลมหกรรมสมโภชเปนการใหญ่อิกวาระหนึ่ง ถึงครั้งนี้พุทธบูชาแลการสมโภชอิกวาระหนึ่ง แลทรงถวายเครื่องสักการะมหัคฆภัณฑ์เปนหลายประการ เปนต้นว่าผ้าทรง

ตาดม่านตาดต้นไม้ทองเงินเบญจาที่ตั้งเครื่องสักการ แลพระราชทาน
เครื่องอุปกรณ์แก่การบูชา เปนนิพัทธวัตรแลตามกาลสมัยอื่น ๆ อิก
เปนอเนกประการ อาตมภาพพระสงฆ์วัดบวรนิเวศวิหาร มีความยินดี
เลื่อมใสในพระราชกุศลจริยา ของสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภาร
เจ้านี้ ขอถวายพระรูปพระพุทธชินสีห์ ไว้เพื่อเปนเครื่องหมายพระคุณ
ส่วนพุทธบูชาอยู่สิ้นกาลนานขอถวายพระพร

แล้วหม่อมเจ้าพระศรีสุคตคัตยานุวัตรนายก ทรงอ่านคำมอบ
ถวายคาถาพุทธภาสิต ในนามของมหามกุฎราชวิทยาลัย ดังนี้

คำหม่อมเจ้าพระศรีสุคตคัตยานุวัตรถวายพระพร
ของมหามกุฎราชวิทยาลัย

ขอถวายพระพรเจริญพระราชสิริสวัสดิพิพัฒนมงคล พระชนมสุข
ทุกประการ จงมีแด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภาร พระองค์สมเด็จ
พระปรมินทรธรรมิกมหาราชาธิราชเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ

การที่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า เสด็จพระราชดำเนิน
มากระทำพุทธบูชาพระพุทธชินสีห์ในเวลาวันนี้ เปนเหตุให้อาตมภาพ
ทั้งหลายรฦกถึงกาลที่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ได้ทรง
พระราชศรัทธำในพระบรมพุทธสาสนาโดยอเนกนัย มีได้ทรงพระศรัทธา
บริจาคพระราชทรัพย์สร้างพระไตรปิฎกพิมพ์ซึ่งเปนฉบับเล่าเรียนถึง ๑๐๐๐
ฉบับ แลทรงพระกรุณาโปรดให้ตั้งวิทยาลัยซึ่งเปนสถานที่เล่าเรียน

พระปริยัติธรรมสิบอายุพระพุทธสาสนาเปนต้น เพราะฉนั้นอาตมภาพ
ทั้งหลายผู้เปนกรรมการแห่งมหามกุฎราชวิทยาลัย ขอถวายคาถา
พุทธภาสิตแด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ในนามของมหามกุฎ
ราชวิทยาลัย เพื่อเปนเครื่องหมายการที่สมเด็จบรมบพิตรพระราช
สมภารเจ้า ได้ทรงบำรุงพระบรมพุทธสาสนา แลเกื้อกูลวิทยาลัยโดย
อเนกประการ ขอถวายพระพร

สมเด็จพระสังฆราชผู้ทรงสมณศักดิ แลเจริญพรรษายุกาลสูงสุด
ทรงอ่านคำถวายไชยมงคลในนามของพระสงฆ์ธรรมยุติกนิกายดังนี้

คำสมเด็จพระสังฆราชถวายไชยมงคลของพระสงฆ์ธรรมยุติกา

ขอถวายพระพรเจริญพระราชสิริสวัสดิพิพัฒนมงคล พระชนมสุข
ทุกประการ จงมีแด่สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารพระองค์สมเด็จ
พระปรมินทรธรรมิกมหาราชาธิราชเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ

กาลนั้น สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงประกอบ
ราชกิจในประเทศสถานนั้นๆ ตามควรให้สำเร็จได้โดยสวัสดิ แล้วเสด็จ
กลับจากมหาประเทศยุโรป คืนยังพระมหานครนี้ ชื่อว่าเสด็จมาถึงดีแล้ว
แลเสด็จมาถึงแต่ไกลแล้ว อาตมภาพทั้งหลาย มีความยินดีพร้อมใจกัน
รับเสด็จ สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้เสด็จประพาสอยู่ห่าง
จากพระมหานครช้านาน พึ่งเสด็จกลับมาถึงเมื่อบ่านนี้

เมื่อยกพระคุณความดีในพระองค์ขึ้นพรรณาโดยพิสดาร สมเด็จ
พระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงดำรงราชสมบัติโดยยุกติธรรม
จำนงความเจริญแห่งรัฐมณฑล หวังศุภวิบุลผลอันจะเปนหิตานุหิต
ประโยชน์แก่ประชาราษฎรข้าขอบขัณฑสีมา การอันหาประโยชน์มิได้

ทรงเลิกถอนแก้ไขเปลี่ยนแปลงไปตามควร ส่วนการอันเปนประโยชน์
ทรงชักนำให้จัดขึ้นเปนนิจมาตามกาลนิยม ทรงพระปรารมภ์จะทอด
พระเนตรเห็นขนบธรรมเนียมในเมืองต่างประเทศทั้งหลายนั้น ๆ มิได้
ทรงนับความเหนื่อยยากลำบากพระสริรกายเปนประมาณ เห็นแก่การ
อันจะเปนประโยชน์เปนเบื้องหน้า ทรงมอบพระราชอาณาจักรแก่สมเด็จ
พระนางเจ้าเสาวภาผ่องศริ พระยรมราชินีนาถ ให้ทรงสำเร็จราชการ
แผ่นดินต่างพระองค์พร้อมด้วยมุขมนตริที่ปฤกษา ทรงเรือพระที่นั่งมหา
จักริลำใหญ่ข้ามมหาสมุทลุมหาประเทศยุโรปโดยสวัสดิ ทรงแสวงการ
ที่จะสำเร็จผลเปนประโยชน์คุณแก่พระราชอาณาจักรสยาม เสด็จประพาส
ตามเมืองน้อยใหญ่ พระเจ้าแผ่นดินแลมหาประธานาธิบดีเจ้าประเทศราช
ในบุริมยสถานนั้น ๆ ทรงต้อนรับโดยเออเพื้อเปนอันดิ ทรงผูกพระราช
ไมตริในระหว่างกันแลกัน ให้สนิทยิ่งขึ้นกว่าเก่า ทรงสังเกตการที่ควรจำ
เอามาเปนแบบอย่างครบทุกประการ ทรงวิจารณ์ราชกิจเสร็จสำเร็จสม
พระยรมราชประสงค์ ทรงเผยพระเกียรติยศให้เลื่องลือ ชาวยุโรปนับถือ
เคารพรักรู้จักทั่วไป มีพระเกียรติยศปรากฎในประชุมประชาชนนั้น ๆ ทรง
ส่องคุณอันงามแม้แห่งพระพุทธสาสนาให้ชัชวาลย์ เพราะการที่ทรงนับถือ
พระพุทธสาสนากับพระปริชาญาณของพระองค์ ทรงกระทำราชกิจเสร็จ
เสด็จกลับถึงพระมหานครโดยสวัสดิ ประชาชนผ้อย่ใต้พระยารมิ แลผู้พึง
พระยรมโพธิสมภารจัดการรับเสด็จให้เปนที่ทรงยินดี สำราญพระราชหฤทัย
อยู่รอบด้าน เมื่อทรงพระปราโมทย์เยกยานพระกมลอยู่ในท่ามกลาง

ประชาชนหมู่ใหญ่ คงจะทรงกระทำให้เขารื่นเริงบรรเทิงฉนั้นบ้าง ด้วย
ประกอบราชกิจอันเปนทางมาแห่งความสุขแลปกครองโดยยุติธรรม

เหตุใด เมื่อพระราชอาณาจักรดำรงมั่นแล้วทุกเมื่อ พระสาสนา
คำสอนของพระสัมมาสมพุทธเจ้าผู้ประเสริฐสุด ก็ย่อมรุ่งเรืองปราศจาก
ศัตรูผู้เปนเสี้ยนหนาม อนึ่งเมื่อสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า
ทรงแสดงพระองค์อันประกอบด้วยพระมารยาทเรียบร้อย ในประเทศ
เของบูรพทิศ ก็ชื่อว่าทรงส่องพระสาสนา ให้เปนที่สรรเสริญในที่นั้น
เหมือนกัน

เหตุนั้นอาตมภาพทั้งปวง ผู้ได้นามว่าธรรมยุติกนิกายอนศิษย์
พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหามงกุฎ บรมราชาธิราชเจ้า มีความ
ปราโมทย์ต่อพระคุณความดี ที่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า
ทรงกระทำด้วยพระปริชาญาณ แลพระพิริยภาพในกาลนั้น ๆ ขอกล่าว
ถวายไชยอันเปนศุภมงคลแด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าณบัดนี้

อาตมภาพทั้งหลาย ขอรับพระราชทานกล่าวอ้างคุณพระไตรรัตน
ตั้งเปนสัตยาธิษฐานว่า

พระพุทธเจ้ามีพระหฤทัย เปนที่อาศรัยแห่งพระกรุณาในหมู่สัตว์
ไม่มีที่สุดลง พระองค์ประกอบด้วยกำลังพระญาณปริชาคมกล้าล่วง
ส่วนสามัญมนุษย์ ทรงทำการละกองอาสวะโทษไม่บริสุทธิ์ที่ขังดองใน
สันดาน กับทั้งพาสนาคืออาการที่กิเลศอบรมมาจนเคยตัว เปน

ผู้บริสุทธิ์ไม่พัวพันด้วยลามกกรรม ทรงจำแนกแจกคุณธรรมอันบริสุทธิ์ ตรัสสั่งสอนเวไนยนิกร ด้วยอำนาจวิสัชกล่าวอ้างพระคุณสมบัติแห่ง พระพุทธเจ้าโดยชอบนี้ ขอสมเด็จพระปรมินทรธรรมิกมหาราชาธิราชเจ้า ทรงพระเกษมสุขเปนนิจ ประกอบด้วยกำลังพระราชวรฤทธิ์ อันเสร็จมาแต่พระบรมเดชานุภาพและราชอิศริยยศ คลาศแคล้วจากอันตรายในทิศน้อยใหญ่ มีไชยชำนะด้วยดีโดยชอบธรรม

พระธรรมเปนคุณสงบรำงับดี ด้วยการสงบรำงับกิเลศให้ราบคาบ เปนสภาพประเสริฐสุด อุ้มธารผู้ทรงของท่านไว้ไม่ให้ตกลงในทางผิด มีความไม่พิปริตแปรผันเปนธรรมปราศจากความกำเริบด้วย สามารถเปลี่ยนแปลงไม่คงทนให้ผลแก่ผู้กระทำตาม ควรแก่ความปฏิบัติด้วย อำนาจวิสัจกล่าวอ้างคุณพระธรรมโดยชอบนี้ ขอสมเด็จบรมบพิตร พระราชสมภารเจ้าพระองค์ผู้เปนบรมราชาธิราชเจ้า แห่งสยามราชอาณาจักรนิราสสรรพโรคาพาธกายวิกล ทอดพระเนตรเห็นผลอันเจริญ โดยอาการอันสม่ำเสมอไม่มีระหว่างคั่นเปนนิจ ยืนพระชนมายุเสด็จสถิตย์ในราชสมบัติอันไพโรจน์ตลอดกาลนานดี

พระสงฆ์มีบาปธรรมอันลามก เปนมลทินใจละเสียได้ขาดแล้ว ทรงคุณธรรมคือความปฏิบัติดี มีศีลคุณเปนต้น เปนเขตรที่เจริญบุญกุศลของผู้เข้าไปสมาคมเสวนาล่วงปรกติวิสัย มีใจเอนดูแก่สัตวโลก โดยเสด็จสมเด็จพระมหามุนี ด้วยอำนาจวิสัจกล่าวอ้างคุณสมบัติแห่งพระอริยสงฆ์โดยชอบนี้ ขอสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภาร พระ

องค์ผู้เปนบรมราชาธิราชเจ้า ทรงบันลุศุภวิบุลผลสำเร็จพร้อมบริบูรณ์
สมบรมราชประสงค์โดยฉับพลัน คลาศแคล้วจากสรรพศัตรูหมู่
ปัจจามิตรอันคิดปองร้ายมุ่งหมายเปนปฏิปักษ์ ทรงพิทักษ์ประชานิกร
ข้าขอบขัณฑสิมา กับทั้งภูมิมณฑลแผ่นดินสยามโดยชอบธรรม เพื่อ
ดำเนินสู่ความเจริญถาวรทุกเมื่อ ขอถวายพระพร

พอจบลง พระสงฆ์ในพระอุโบสถสวดคาถาวัสันตดิลกที่แต่งใหม่ถวายไชยมงคล

สวาคตนฺเต มหาราช อโถ เต ทูรมาคตำ
โสตถินา กตกิจฺเจน ตตถ ตตถ ยถารหำ
ยุโรปาขฺยา มหาเทสา นิวตฺติตฺวา สกำ ปุรำ
อภินฺทาม ตนฺทานิ จิรปฺปวาสิมาคตำ
ตุวญฺหิโข มหาราช รชฺชำ ธมฺเมน การยำ
วุฑฺฒิ รฏฺฐสฺส อากงฺขำ ปชานำ หิตกามโก
อปเนนฺโต อนตฺเถ จ อตฺเถ โจปนยำ สทา
เตสุ เตสุ วิเทเสสุ ปเวณิทฏฺฐุมารภำ
กสิรำ อคเณตฺวาน ปุรกฺขิตฺวาน ยำ หิตำ
ราชินฺยา สห มนฺติหิ นิยฺยาเทตฺวา สกำ ปุรำ
อภิรูหำ มหาโปตำ ตริตฺวาน มโหทธิ
ยุโรปาขฺยำ มหาเทสำ คนฺตวา อตฺถคเวสโก

ตสฺมิ ตสฺมิ ปุเร รมฺเม สพฺพภูเตหิ สกฺกโต
มิตฺตธมฺมํ วิวฑฺเฒนฺโต อญฺญมญฺเญสมนฺตเร
คยหปคานิ กิจฺจานิ อคคเหตวาน สพฺพถา
กรณียานิ ติเรตฺวา สุนิปฺผนฺนมโนรโถ
กิตฺตึ ปกาสยิตฺวาน โยโรปเกหิ มานิโต
ญาโต เจว ยสสฺสี จ วิสฺสุโต ชนมณฺฑเล
พุทฺธมามกภาเวน โกสลฺเลน สเกน จ
สมฺพุทฺธสาสนสฺสาปิ วณฺณํ สญฺโชตยํ สุภํ
กตกิจฺโจ นิวตฺติตฺวา โสตฺถินา ปุรมาคโต
สมนฺตา วสเกเหว โสปฏิวิหิ โตสิโต
สุโขปายปฺปโยเคน ธมฺมิกาย. จ คุตฺติยา
เตสํ มชฺเฌ ปโมทนฺโต โตเสยฺยาสิ๎ธ เน ตถา
ยทคฺเคน มหาราช รฏฺเฐ ถิรณฺจิเต สทา
สาสนํ พุทฺธเสฏฺฐสฺส ปชฺโชเตติ นิรพฺพุทํ
ยทคฺเคน จ อตฺตานํ สนฺตาจาเรหิ สํยุตฺ
ทีเปนฺโต ปจฺฉิเม เทเส โชเตสิ สาสนํ ตถา
ตสฺมาทานิ มยํ สพฺเพ ธมฺมยุตฺติกวาทิโน
มหามกุฏราชาธิ- ราชสฺส อนุสิสฺสกา
ป่ญญาย วิริเยนาปิ กลฺยาณํ เต ตทา กตํ
อภิปฺปโมทมานาว ภณาม เต ชยํ สุภํ

◎ พุทฺโธ อนนฺตกรุณาสยภูตจิตฺโต
อจฺจนฺตติกฺขวรญาณพโลปปนฺโน
สพฺพาสนาสวสมุหปหานการี
สุทฺโธ วิสุทฺธคุณธมฺมวิภชฺชวาที
เอเตน สจฺจวชฺชา ภณิเตน สมฺมา
เขมี นิวทฺธสุขิโต ปรมินฺทราชา
เตชานุภาวยสวิทฺธิพเลนุเปโต
ธมฺเมน สุฏฺฐุ ชยตูปหตนฺตราโย
ธมฺโม กิเลสุปสเมน สุวูปสนฺโต
เสฏฺโฐ วิมคฺคปตนา สกธาริธารี
สงฺกุปฺปภาวรหิโต อวินามธมฺโม
ตกฺการกสฺส ปฏิปตฺติผลปฺปทายี
เอเตน สจฺจวชฺชา ภณิเตน สมฺมา
สุยามินฺทราชอธิราชวโร อโรคี
ภทฺรํ สเมน สตตํ อภิปสฺสมาโน
ทีฆายุ ฐาตุ สุขิรํ สุวิราชรชฺเช
สโมฆ ปหีนมลลามกปาปธมฺโม
สีลาทิสาธุปฏิปตฺติคุเณหิ ยุตฺโต
ปุญฺญสฺส สาติสยเขตฺตมุปาคตานํ
โลกานุกมฺปมนสานุกโต มุนินฺทํ
เอเตน สจฺจวชฺชา ภณิเตน สมฺมา

สมฺปาปุณิว สหสา สมิตำ สมิทฺธิ
ปจฺจตฺถิเกหิ วิคโต ปรมาธิราชา
ธมฺเมน รกฺขตุ ปชาย คณำ สภูมิ ฯ

เจ้าพนักงานติระฆังสัญญา พิณพาทย์ทำเพลงสรรเสริญพระบารมี
แล้วพระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัสตอบรวมกันทั้ง
๓ ฉบับดังนี้

พระราชดำรัสตอบพระสงฆ์ธรรมยุติกา

ข้าพเจ้ายังเกิดความยินดีปราโมทย์ ด้วยได้สดับคำอำนวยพรของพระสงฆ์คณะธรรมยุติกนิกาย อันสมเด็จพระสังฆราชผู้ทรงพระชนมายุสูง แลเปนที่เคารพอันประเสริฐของข้าพเจ้าได้กล่าวแทนในเวลานี้ แลทั้งได้สดับคำอันกรมหมื่นวชิรญาณวโรรสได้กล่าวถึงการอันข้าพเจ้าได้เคยกระทำสักการบูชาพระพุทธชินสีห์มาในปางก่อนจนถึงครั้งนี้ แลได้รับพระรูปพระพุทธชินสีห์อันเปนพระพุทธปฏิมากร ซึ่งข้าพเจ้าเคยสักการบูชาด้วยความรู้สึกในใจเนืองนิจ ว่าเปนเครื่องนำความรฦกถึงพระคุณแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ โดยฉับไวทุกขณะที่ได้ทำสักการบูชา ทั้งได้ฟังคำหม่อมเจ้าพระศรีสุคตคัตยานุวัตรมอบให้ซึ่งคาถาพุทธภาสิต ยกเหตุซึ่งข้าพเจ้าได้ทำนุบำรุงอย่างพิเศษในพระสงฆ์คณะธรรมยุติกนิกาย ข้าพเจ้ารู้สึกพระคุณแห่งท่านทั้งหลาย อันได้กล่าวแล้วโดยความปรานีต่อตัวข้าพเจ้าเปนอันมาก

แท้จริงข้าพเจ้ามีเหตุที่ควรจะยินดีได้ว่า ถึงหากว่าการที่ข้าพเจ้าได้ไปครั้งนี้ ไม่เปนการตรงฉะเพาะที่จะบำรุงพระพุทธสาสนา ก็ยังมี

พระเถรานุเถรทั้งหลายที่เปนผู้มีความรู้ แลมีปัญญาสามารถจะหยั่งเห็นผลอันจะพึงมีมาโดยทางอ้อม ว่าเปนกิจอุปการแก่ความมั่นคงยั่งยืนแห่งพระพุทธสาสนา ด้วยความยินดีอันนี้ ข้าพเจ้าสามารถที่จะกล่าวได้ในบัดนี้ว่า ถึงแม้ว่าผลอันใดจะยังไม่ปรากฏในกาลบัดนี้ ข้าพเจ้าได้แสดงตนแล้วในที่ทั้งปวงให้เห็นปรากฏได้ว่า ผู้ซึ่งถือพระพุทธสาสนาย่อมเปนผู้มีธรรมที่ประพฤติอยู่ ถ้าหากว่าชนภายนอกพระพุทธสาสนาจะไม่เห็นว่าดีกว่า ก็คงจะเสมอด้วยผู้ซึ่งประพฤติดีแล้วในสาสนาของเขาทั้งหลายนั้น ข้าพเจ้าเปนผู้ได้รับความต้อนรับแลความเชื่อถือว่าเปนผู้ประพฤติดี ในหมู่ผู้ถือสาสนาอื่น ๆ ทั่วทุกแห่ง แลเปนผู้กลับมาด้วยความยินดีพอใจในสาสนาที่ตนถือว่าเปนสาสนาอันบริสุทธบริบูรณ์ดีทุกประการแล้ว

บัดนี้ข้าพเจ้ามีจิตรอันเต็มไปด้วยความยินดี เพราะได้เห็นการอันพระเถรานุเถรแลพระสงฆ์คณะธรรมยุติกนิกาย ได้จัดการรับรองข้าพเจ้าในวันนี้ ซึ่งเปนพยานปรากฏชัด ในความเมตตาของท่านทั้งหลายอันมีต่อตัวข้าพเจ้า ขอให้ท่านทั้งหลายได้รับความขอบพระคุณแลขอรับไชยมงคลอันท่านทั้งหลายได้กล่าวแล้ว โดยอ้างคุณพระรัตนตรัย เปนสัตยาธิษฐานด้วยความเคารพอย่างยิ่ง

ครั้นจบแล้ว เจ้าพนักงานตระฆังสญญาพณพาทยทำเพลงสาธุการแล้วพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส ถวายเหรียญพระรูปพระพุทธชินสีห์ ซึ่งสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงสร้างพระราชทานเพื่อแจกในงานนี้ พระวรวงศเธอ พระองค์เจ้าพระอรุณนิภา

คุณากร ถวายไชยมงคลที่พระสงฆ์เขียนถวายฉะเพาะตน ๆ แด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แล้วเจ้าพนักงานตั้งบายศรีแก้วทองเงินที่นอกพระอโยสถ พระราชทานเทียนฉะนวนให้สมเด็จพระเจ้าลกยาเธอ เจ้าฟ้าสมมติวงศวโรทัย เสด็จไปมอบให้พราหมณ์เบิกแว่นเวียนเทียนสมโภชพระพุทธชินสีห์ถ้วนตติยวารแล้ว พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรสถวายอติเรก พระสงฆ์ในพระอุโบสถรับภวตุสัพพร้อมกัน เมื่อเสร็จการสมโภชแลการถวายไชยมงคลแล้ว เจ้าพนักงานได้เชิญกรอบพระรูปพระพุทธชินสีห์ กรอบคาถาพุทธภาสิตกับคัมภีร์จารึกคำถวายไชยมงคลไปเข้าขบวรแห่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินทางลานหน้าพระอุโบสถ เลี้ยวลานข้างพระอุโบสถด้านตวันออกผ่านปรำแลศาลาที่พระสงฆ์พัก เมื่อเสด็จถึงที่พระสงฆ์หมู่ใด พระสงฆ์หมู่นั้นสวดคาถาถวายไชยมงคล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จประทับทรงสดับพระสงฆ์สวดแล้ว เสด็จพระเจดีย์แลวิหารพระศาสดาพิหารเก่ง ทรงกระทำพุทธบูชา พระสงฆ์ในที่นั้นสวดคาถาถวายไชยมงคลเหมือนที่กล่าวมาแล้ว แต่ที่ในพิหารพระศาสดา พระราชาคณะชั้นถวายอติเรก พระสงฆ์ในที่นั้นรับภวตุสัพพร้อมกัน แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จกลับทางเดิมเสด็จขึ้นอัฒจันท์มุขพระอุโบสถด้านตวันออก ทอดพระเนตรพระบาทจำลองของเก่าที่ทำด้วยศิลาอันประดิษฐานอยู่ที่ด้านหลังพระอุโบสถแล้ว ทรงพระดำเนินทางหลังพระอุโบสถไปโดยบริเวณพระอุโบสถ ประทับลานข้างพระอุโบสถด้านตวันตก ข้าราชการแลทายกทายิกาเฝ้าทูลลองธุลีพระบาทพร้อมกัน หม่อม

เกสร ในพระเจ้าบรมวงศเธอ กรมขุนวรจักรธรานุภาพ อ่านคำถวายไชยมงคลในนามของทายกทายิกาดังนี้

คำถวายไชยมงคลของทายกทายิกาวัดบวรนิเวศ

ขอเดชะฝ่าลอองธุลิพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้าอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลาย ขอพระราชทานกราบบังคมทูลพระกรุณาทราบฝ่าลอองธุลิพระบาท ในเวลาที่เสด็จพระราชดำเนินประเทศยุโรปคราวนี้ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายห่างจากฝ่าลอองธุลิพระบาท ผู้เปนเจ้าเปนใหญ่ แลเปนผู้บ้องกันพระบรมพุทธสาสนาซึ่งเปนที่นับถือของข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายช้านานถึงปานนี้ เมื่อเสด็จกลับถึงพระมหานครโดยสวัสดินิราสภัย ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายมีใจยินดียิ่งนัก พรักพร้อมกันมาเฝ้าฝ่าลอองธุลิพระบาทในเวลาเสด็จพระราชดำเนินมาทรงกระทำพุทธบูชา แลถวายเครื่องสักการแด่พระพุทธชินสีห์วันนี้ ซึ่งเปนโอกาศปฐมอุดมดิถีที่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายจะเฝ้าได้ ขอเดชานุภาพพระรัตนตรัยจงอภิบาลรักษาฝ่าลอองธุลิพระบาทให้ทรงพระชนมายุเจริญในสิริราชสมบัติ ขจัดสรรพอันตราย มีพระบรมเดชานุภาพแพร่หลายทั่วภูมิมณฑล ประสบศุภวิบุลผลทุกทิพาราตรี เพื่อเปนที่ร่มเย็นของข้าพระพุทธเจ้าเหล่าพุทธมามกะชนชาติสยามทั้งปวงสืบ ๆ ไป ขอเดชะ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัสตอบโดยใจความว่า ทรงยินดีในการที่ทายกทายิกามีความจงรักภักดีพร้อมกันมารับเสด็จในคราวนี้ แลในครั้งเมื่อสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จพระราชทานพระกฐินที่วัดนี้ แลทรงยินดีในความสามัคคีพร้อมเพรียงของพวกทายกทายิกาซึ่งเปนไปอยู่ แล้วเสด็จพระราชดำเนินออกทางประตูด้านตวันตกประทับพลับพลานอกวัด เจ้าพนักงานได้เดินขบวรแห่เชิญกรอบพระรูปพระพุทธชินสีห์กรอบคาถาพุทธภาสิต แลคัมภีร์จารึกคำไชยมงคล แต่ถนนริมกำแพงพระนครหลังข้อมยุคนธรผ่านหน้าพลับพลาไปทางถนนเพื่องนครเลยวข้อมเผด็จดัสกร หยุดขบวรที่ประตูวิเศษไชยศรี ส่วนเสลี่ยงพระได้เข้าไปส่งที่หน้าพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท แล้วเจ้าพนักงานได้เชิญกรอบพระรูปพระพุทธชินสีห์กรอบคาถาพุทธภาสิต แลคัมภีร์จารึกคำไชยมงคลขึ้นบนพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ครั้นทอดพระเนตรขบวรแห่เสร็จแล้ว ทรงจุดดอกไม้เพลิงเปนพุทธบูชา แล้วเสด็จพระราชดำเนินตำหนักพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมสมเด็จพระปวเรศวริยาลงกรณ เมื่อเสด็จพระราชดำเนินมาถึงลานหน้าพระตำหนัก พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์ ทรงนำจันเอียเต็กบิดากับจันกิมลิ้บุตรเฝ้าทูลลองธุลีพระบาทถวายพระราชกุศล ในการที่ได้บริจาคทรัพย์ถวายไว้เปนทุนนอนของ มหามกุฎราชวิทยาลัย สำหรับ การ บำรุง การ เล่าเรียน เพื่อเปนเครื่องหมายความสามิภักดิ์ แลแสดงความยินดีในการที่เสด็จพระราชดำเนินกลับถึงพระนคร แลขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตขนานนามทุนรอนนั้นว่า “ราชบรรณาการสมบัติ” พระบาทสมเด็จ

พระเจ้าอยู่หัว พระราชทานพระบรมราชานุญาตมีพระราชดำรัสตอบโดย ใจความว่า ทรงอนโมทนาในส่วนกศลที่จะอำนวยผลอันดี ทั้งในชาตินี้ ชาติหน้า แลพระราชทานพรแล้ว เสด็จขึ้นบนพระตำหนัก ทรงจุดเทียน เครื่องทองน้อย นมัสการแล้วทรงสดับปกรณ์พระศพแล้วเสด็จกลับ เข้าพนักงานจุดดอกไม้เพลิงที่หน้าพระตำหนักเป็นเครื่องบูชาพระศพ แล้ว พิณพาทย์ทำเพลงสรรเสริญพระบารมี พระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ประทับพระที่นั่ง เสด็จกลับเข้าสู่พระบรมมหาราชวังเวลา ๒ ยาม

เจ้าประเทศราชสมโภชถวายพระพร

วันที่ ๒๔ ธันวาคม ร.ศ. ๑๑๖ เวลาบ่าย ๔ โมงครึ่ง พระยาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แลสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จ ออกที่มุขเด็ดพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท พระบรมวงศานุวงศ์ แลข้าทูล ลอองธุลีพระยาทเฝ้าทูลลอองธุลีพระยาทพร้อมกัน ทหารแถวสำหรับ เกียรติยศทำวันทิยาวุธถวายคำนับ แลแตรวงเป่าเพลงสรรเสริญพระ บารมี ครั้นสุดเสียงแตรแล้ว เจ้าพนักงานกระทรวงมหาดไทย นำขบวร แห่บายศรีแลเครื่องสมโภชเดินมาถวายทอดพระเนตร ที่สนามหญ้า หน้าพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

ขบวรแห่นี้เป็นขบวรตามธรรมเนียมชาวมณฑลพายัพ มีขบวรตี ฆ้องนำหน้า เจ้านายแลแสนท้าวพระยาแต่งเต็มยศ คือเจ้าสุริยพงศ์ ผริตเดช เจ้านครเมืองน่าน ๑ เจ้าอุปราชขุนทวงศ์ผู้รักษาราชการ เมืองนครลำปาง ๑ เจ้าอุปราชอินทยศผู้รักษาราชการเมืองนครลำพูน ๑

เจ้าราชวงศ์สุริยะเมืองนครเชียงใหม่ ๑ พระยาพิริยวิไชยเจ้าเมืองแพร่ ๑ ขันแคร่ตามกระบวรเครื่องสมโภชมาลงที่ถนนหน้าพระที่นั่งจักริมหาปราสาท พวกขบวรแห่โห่ถวายไชยมงคล ๓ ลา แล้วเสด็จขึ้น เจ้าพนักงานรับยายศริแลเครื่องสมโภชขึ้นไปจัดตั้งในท้องพระโรงกลางที่พระที่นั่งจักริมหาปราสาท พระยรมวงศานุวงศ์ แลข้าทูลลอองธุลีพระยาทผ่ายทหารพลเรือนเข้าไปคอยเฝ้าทูลลอองธุลีพระยาทพร้อมกันตามตำแหน่ง เจ้านายแลแสนท้าวพระยาประเทศราชเข้าไปคอยเฝ้าทูลลอองธุลีพระยาทตามโยราณขัตียราชประเพณีพร้อมกัน

ครั้นเวลาบ่าย ๕ โมง พระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แลสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระยรมราชินีนาถ เสด็จออกประทับเหนือพระราชอาส์น เจ้านายแสนท้าวพระยาประเทศราช กรายถวายบังคมโดยตติยวาร เจ้าพนักงานประโคมดุริยดนตรี แลแตรวงเป่าเพลงสรรเสริญพระยารมี ครั้นสุดเสียงประโคมแล้ว กรายถวายบังคมโดยตติยวารอีกครั้ง ๑ จึงพระยาพิริยวิไชยเจ้าเมืองแพร่ขับคำเชิญพระขวัญ

คำเจ้าประเทศราชเชิญพระขวัญ

ขอเดชะ ผ้าลอองธุลีพระยาทปกเกล้าปกกระหม่อม

พุทโธ มงคลสมภูโต สมพุทโธ เปนยามมหาไชโยอันล้ำเลิศ เปนยามที่ตั้งเกิดพระมหาสาธการ ข้าพระพทธเจ้าซึ่งเปนข้าราชการ ขอนมัสการถวายบังคมประนมกร อัญชลีนอบน้อมไหว้ใต้พื้นผ้าลอองธุลีพระยาทปาทะจักคำ พระองค์สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระองค์ทรงพระคุณธรรมอันมหาประเสริฐ ลำเลิศรุ่งเรืองไร จิงมี
พระหิดทัยรักใคร่แก่ไพร่ฟ้าประชา ทุกสิสาหัวเมืองขึ้นในพระมหานคร
กรงเทพ ฯ บ่อยู่มีเหตจลาจล บ่อยู่มีกังวลในแผ่นพื้นเขตรบ่ถพิ
ในโลกีแห่งใต้ผ่าลอองธุลีพระยาท พระองค์จิงได้เสด็จพระราชไคคา
ออกไปหัวเมืองนานาประเทศ ทั่วทุกด้าวเขตรภาษา ไปสนทนาสิบถ้อย
ให้เรียบร้อยเปนไมตี ทุกภาษามีปราโมทย์ ทุกด้าวโสตสาธุการ
บ่อมีประมาณอ้างนับได้ พากันมานบน้อมไหว้ใต้ผ่าลอองธุลิ ก็เพราะ
บุญมีผายโผด เก้าล้านโกฏิอนันตา บ่อสังขยาอ้างนับได้ ในพื้นผ่านใต้
โลกี อันปางเดิมทีพระองค์จักเสด็จเยือระยาด พระองค์สมเด็จพระจุลจอม
เกล้า พระเจ้าอาจกระษัตรา ได้ทรงพระมหากรุณายศโยชน์ ไว้เหนือ
เกล้า ฯ โผดผาณิ ไว้ให้พระจอมเกิ สมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศริ
พระบรมราชินีนาถ ทรงแผ่นแก้วอาสน์มหาสัณฐาน อยู่ทรงพระมหา
อโยธยายานเมืองมิ่ง ก็ได้ความสุขทุกสิ่งขงไข ทุกหัวเมืองไหนไหน
ในเขตรต่างด้าวเทศประจันตนิคมไค ขมิหานิไภยเดือดร้อน บ่อได้ทุกข์
ขิงข้อนสันดาน ในบริวารหัวเมืองชั้นนอก ทุกด้าวคอกนิคมคาม ทั้ง
หัวเมืองงามเชียงใหม่ เมืองลำพูนไผ่คะสัน เมืองนครลำปางขันธ์งามแง่
กุสุมก์เมืองแพร่โกไส หัวเมืองไกลยาวย่าน นครเมืองน่านเงางาม
ขอถวายพระพรนามโชค ทรงแท่นแก้วโผดฝงหม่ประชากร เทอญ
ชยตุ ภวำ มหาชยมงฺคลำ

ธมฺโม มงฺคลสมฺภูโต คมฺภีโร เปนยามมหาไชโยอันลึกแลย
ถูกยามต้นแบบมหาไชยชนะมั่งมูลมี เดิมแต่เค้าสมเด็จพระองค์

เหนือหัว พระพุทธจุลจอมเกล้าเสด็จเยือระยาด ออกระวายศรี ไปสู่หน
หรดีผ่ายน้ำ กำใต้บ่มีพยาโรคาหนาวไข้ ได้กลับง่ายย้อนมาสู่เวชะยนต์
หลอนขวัญพระยืนฟ้าไปตกเหวหน อยู่ในตำบลสมทย่านกว้างร้อยเอ็จ
ภายา หัวเมืองนานาเอกอ้าง เข้ามานบน้อมขายยอทูลกลัว ๓๒ ขวัญ
ยอดฟ้าพระองค์พระจุลจอมเกล้า พระเจ้าหายสูญ จึงตกแต่งทูลของ
ขวัญเอกอ้าง ในบัญชีหัวเมืองใหญ่กว้าง ทุกสิ่งพร้อมมากมวลมี ด้วย
สมัคคีทัดแม่น ทุกด้าวแคว้นไมตี มาถวายดวงดีต้นดอก ทุกหัวเมือง
นอกในกลาง เปนมหาป่างแวดอ้อม กั้มเกล้านบล้อมขายวันที สุคนธ์
คันธ์มีหลายชาติ ยักส้อมอาดดวงดี งามมีสีดังจีเอองเพิง ไกวแกว่งเนิง
ยืนส่งคันธา ตามเดิมมาไขยอก ต้นดอกไม้ทองเงิน ถวายเปนของ
อัญเชิญขวัญพระพุทธจุลจอมเกล้ายอดยิง ๓๒ สิงสัณฐาน ทั้งขวัญ
ทวะติงสะการของพระพุทธจุลจอมเกล้า แม้นไปตกอยู่ที่ชั้นพรหมทั้งเก้า
ขอราธนาอัญเชิญ ๓๒ ขวัญ พระพุทธจุลจอมเกล้าเสด็จยาดย้ายมาสู่
เวชยนต์ หลอนไปตกอยู่ท้องแห่งห้องเวหาหน บ่อใช่เมืองคนเปนลม
นับเสียง ขอทรงพระอิริยายถเรียนเกียง ขออัญเชิญเสด็จพิกวายมาสู่
ห้องเมืองดิน หลอน ๓๒ ขวัญ สมเด็จพระพุทธจุลจอมเกล้าพระเจ้า
อยู่หัวไปตกอยู่ที่พ้นเกล้าเศร้าอินทขิล ที่พ้นแผ่นดินทรมย์ตุ้ม ขอเชิญ
หมู่นัตคัดตา ฝูงหมู่เทวดาจงตวยไปหอยอุ้มเอา ๓๒ ขวัญ พระองค์
พระพุทธจุลจอมเกล้ามาส่พระองค์คำ ขอถวายระบำเนื้อคำโลกสร้าง
ขอราธนาอัญเชิญ ๓๒ ขวัญ พระเจ้าฟ้าเสด็จมาอยู่ที่คา ชยตุ ภวั
มหาชยมงคลั

สำโฆม มงฺคลสมฺภูโต ทกฺขิเณยฺโย เป่น ๆ มหายามพระสงฆ์ฝูง
เลิศแล้ว สังคายนาธรรมพระแก้วที่เมืองลังกา เปนมหามังคลกถา
สิทธิไชยา อาจาริย์เลือกได้กล่าวไว้สืบกันมา มีหลายอาณารัดถาเมือง
นอก เมืองน้อยขอกนิคมคาม มาขอถวายพระพรนามโชค เพื่อว่าจะให้
สมเด็จพระพุทธจุลจอมเกล้าได้ทรงเสวยมหาโพธิสัณฐาน ให้ได้สุขสบาย
บานผ่านแผ้ว ทรงเหนือแท่นแก้วราชบัลลังการ ผายมหาสัณฐาน
ในโลก ขอให้พระทรงภิญโญยิ่งโยคพอพันปี ทรงสวัสดิเที่ยงเท่า เพราะ
ได้ชุมนุมทูลขวัญแลมหาสมโภช พระพุทธจุลจอมเกล้า พระเจ้า
เลิศฦาพล เปนมหามงคลไชยโชค ขอให้พระยาทสมเด็จพระจุลจอม
เกล้าเจ้าอยู่หัว ได้สมใผ่อ้างแห่งพระหิดไทย เพื่อบ่อยิ่งมิโพยไภย
เยืองใดสักสิ่ง ยิ่งมิความสุขมหาสนุกนิ่ล้ายิ่งทุกวันคืน ในมหาปถพีผืน
แผ่นกว้าง ขอให้สมเด็จพระพุทธจุลจอมเกล้าพระเจ้าอยู่หัวได้บำเพ็ญ
พละผล ขอให้ได้ความผจญชนะโลก ขอให้มีมหาไชยโชคทุกวันยาม
ตามแนวนามพระอาจาริย์เจ้ากล่าวไว้ ขอให้ระนึกได้ดังพระหิดไทยหมาย
ข้าพระพุทธเจ้าขอถวายไหมมงคลไว้ ในพระหัดถ์นาถ ขอให้สมเด็จ
พระพุทธจุลจอมเกล้าพระเจ้าอยู่หัว ได้คลาดจากโรคา อันว่าไหมมหา
ลาภามงคลเส้นนิ้นา ขอให้มีมหาไชยานุภาพ ให้เหลือกว่าเชือก
นาคยวงยาศ แห่งพระยานาคตนชื่อว่าท้าววิรุฬหกา อันว่าไหมเส้น
นิ้นา ขอให้มีพระมหาลาภาโชคใหญ่ ให้สมใผ่อ้างโลกลือชา ตั้งแต่
มหุตกาลยืดเยื้อนวันนิ้ไปภายหน้า ขอให้สมเด็จพระจุลจอมเกล้าพระเจ้า

อยู่หัว แลสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระยรมราชินีนาถ ได้พ้นจากโรคาไภยแดเทอญ ชยตุ ภวํ มหาชยมงฺคลํ

เสร็จแล้วพระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แลสมเด็จพระยรมราชินีนาถพระราชทานพระยรมราชานุญาตให้เจ้านายลาวทั้ง ๕ คนที่ออกนามมาแล้ว กับทั้งเจ้าราชบุตรเมืองน่านถวายด้ายพระขวัญผูกข้อพระหัตถ์ตามประเพณีลาวเสร็จแล้ว พระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสแสดงความขอบใจ เจ้านายแลแสนท้าวพระยาลาวตามสมควร เจ้านายแสนท้าวพระยาลาวกรายถวายบังคมคำรบตติยวารอีกครั้ง ๑ แล้วเสด็จขึ้น เจ้าพนักงานประโคมดุริยดนตรีแลแตรวงเป่าเพลงสรรเสริญพระบารมี ครั้นสุดเสียงประโคมแล้ว เจ้าพนักงานนำเจ้านาย แลแสนท้าวพระยาลาวกรายถวายบังคมลากลับจากที่เฝ้าพร้อมกัน

พวกพม่าถวายไชยมงคล

ครั้นวันที่ ๒๕ ธันวาคม ร.ศ. ๑๑๖ เวลาบ่าย ๔ โมงเศษ พระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แลสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระยรมราชินีนาถเสด็จออกที่มุขเด็จพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท พระยรมวงศานุวงศ์แลข้าทูลลอองธุลีพระยาท เฝ้าทูลลอองธุลีพระยาทพร้อมกัน ทหารแถวสำหรับเกียรติยศทำวันทิยาวุธถวายคำนับ แตรวงเป่าเพลงสรรเสริญพระบารมีครั้นสุดเสียงแตรแล้ว เจ้าพนักงานกระทรวงว่าการต่างประเทศ ได้นำกระยวรแห่คำถวายไชยมงคลของพวกพม่าเดินมาที่สนามหญ้าหน้าพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ครั้นกระยวรแห่มาถึงพระที่นั่งแล้ว ได้โห่

๑๕๑.๓๐๕๗ แช่งสือหาษก
ส๑๓๒พ ส.๓๒ป.๑๕๘๐๙

ถวายไชยมงคลถวาย ๓ ครั้ง กระบวรแห่นี้เปนกระบวรตามธรรมเนียม
พม่า คือมีดนตรีพม่าแลมีกินรพ้อนหางนกยูงถวายตัว ได้ประทับทอด
พระเนตรอย่คร่หนึ่ง แล้วเสด็จขึ้น เจ้าพนักงานได้นำพวกพม่าขึ้นมา
เตรียมเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทบนพระที่นั่งจักริมหาปราสาทองค์ตวัน
ออกพร้อมกัน

ครั้นเวลาย่าย ๕ โมงเศษ พระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแลสมเด็จ
พระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จออกพระที่นั่งจักริมหาปราสาท
องค์ตวันออกประทับเหนือพระราชบัลลังก์ เจ้าพนักงานประโคมดุริย
ดนตรี แตรวงเป่าเพลงสรรเสริญพระบารมี พวกพม่าได้กรายถวาย
บังคมตามธรรมเนียมพม่า ครั้นสุดเสียงประโคมแล้ว เจ้าพนักงาน
กระทรวงว่าการต่างประเทศกรายบังคมทูลเบิกหลวงมณีรจนา แล
มองเชียะ ซึ่งเปนหัวหน้าของพวกพม่า ที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร
เปนข้าใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาท เข้าทูลละอองธุลีพระบาท ขอพระราช
ทานพระบรมราชวโรกาศถวายไชยมงคลในการสมโภชพระยาทสมเด็จ
พระเจ้า อยู่หัวทั้ง ๒ พระองค์แล้ว ได้อ่านคำกรายบังคมทูลถวายไชย
มงคลด้วยสยามภาษา

คำถวายไชยมงคลของพวกพม่า

ขอเดชะฝ่าลอองธุลีพระยาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้าพวกพม่ายรรดาได้เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารใน
พระราชอาณาจักร ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาศกรายบังคมทูล

พระกรุณาทราบฝ่าลอองธุลีพระบาท ด้วยข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายรฦกถึง
พระเดชพระคุณในใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาท ที่ได้ทรงปกครองทำนุบำรุง
ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินแลบรรดานานาชาติซึ่งเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร ให้
ได้รับความร่มเย็นเปนผาสุกตามสมควรแก่คุณานุรูปอยู่เปนนิจ อีก
ประการหนึ่งใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาททรงอุปถัมภ์พระพุทธสาสนา ปรากฏ
พระเกียรติยศเปนยรมพุทธสาสนิกมหาราชาธิราช ดำรงคงอยู่ในโลก
นี้แต่พระองค์เดียว ย่อมเปนที่นับถือของยรรดาสาสนิกชนทั้งหลายทั่วไป
ในโลกนี้ โดยพระคุณธรรมอันมหาประเสริฐ มาในบัดนี้ซึ่งควรนับว่า
เปนมหามงคลสมัย ให้บังเกิดความยินดีแก่คนทั้งหลายทั่วไป
เพราะเหตุที่ใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทได้ทรงพระราชอาสาหะทรมานพระองค์
เสด็จไปประพาสยังนานาประเทศ เพื่อพระราชประสงค์จะทรงทำนุบำรุง
พระราชอาณาจักร แลอาณาประชาชนในกรุงสยามให้เจริญยิ่งขึ้น ทั้งที่จะ
เจริญทางพระราชไมตรีกับต่างประเทศทั้งปวง ให้สนิทยิ่งขึ้น การที่ทรง
พระราชอุสาหะก็ได้ปรากฏเปนคุณความดี สมดังพระบรมราชประสงค์
แลทรงพระสำราญตลอดเวลาเสด็จจนกลับคืนสู่พระนคร อีกประการ ๑
ในเวลาที่เสด็จไปประพาสยังนานาประเทศครั้งนี้ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
ก็ได้พึ่งพระบารมี สมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรีพระบรมราชินีนาถ
ซึ่งสำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ ทรงปกครองพระราชอาณาจักร
ร่มเย็นเปนสุขสำราญตลอดมา พระเดชพระคุณเปนล้นเกล้า ฯ หาที่
สุดมิได้ ในมหามงคลสมัยครั้งนี้ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายก็พากัน

มีความยินดี จึงพร้อมกันขอถวายไชยมงคลแด่ใต้ฝ่าลองธุลีพระบาท สมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แล สมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถ ขอให้ทรงพระเจริญสิริสวัสดิ์พิพัฒน์มงคลพระชนมายุยืนนาน ขอให้ทรงพระเกษมสำราญ นิราสไร้โรคาพาธพยาธิทุกข์ทั้งหลาย ขอให้ปกครองพระราชอาณาจักรร่มเย็น เปนที่พึ่งพำนักของอาณาประชาชนไปตลอดกาลนานเทอญ ขอเดชะ

พระราชดำรัสตอบพวกพ่อค้า

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสตอบว่า คำซึ่งได้กล่าวแทนพ่อค้าทั้งหลายอันอยู่ในเมืองเรา แสดงความพอใจต่อตัวเรา แลพระราชินีอันเปนที่รักของเรา เปนที่ต้องใจเรายิ่งนัก เรารู้อยู่ว่าท่านทั้งหลายย่อมเปนผู้นับถือพระพุทธสาสนาอันมั่นคง แลเปนผู้มีความปรารถนาแลยินดีในการซึ่งเบ่นทางกุศลโดยมาก จึงเปนเหตุให้เรามีความยินดี เมื่อคิดถึงแลเมื่อได้ฟังถ้อยคำอันกล่าวยกย่องว่าเราเปนเจ้าแผ่นดินผู้หนึ่งซึ่งถือพระพุทธสาสนาคงอยู่ในโลกนี้ แท้จริงความรู้สึกเช่นนี้ย่อมเกิดขึ้นในใจเรา เมื่อได้พบเห็นในขณะเมื่อเราเดินทางไปในประเทศยุโรป เมื่อพบปะผู้ซึ่งถือสาสนาเดียวกันย่อมเกิดเมตตาจิตรต่อกันแลกันอีกส่วนหนึ่งต่างหากจากความซึ่งเรามีความปรารถนาที่จะเปนมิตรไมตรี ต่อผู้ซึ่งเราได้พบเห็นตลอดทางที่เราได้ไปนั้น ยิ่งนี้เราได้เห็นท่านทั้งหลายแสดงความยินดีพร้อมด้วยรายฎรทั้งหลาย

ในเมืองเรา ในเวลาที่เราได้กลับมาถึงบ้านเมืองเปนสมัยที่ชื่นชมยินดี
ทั่วกันดังนี้ ขอให้ท่านทั้งหลายได้รับความขอบใจในส่วนตัวเราเองแล
ในส่วนพระราชินีด้วย เราจะตั้งใจอยู่เสมอเพื่อจะบำรุงรักษาท่านทั้ง
หลายให้ตั้งอยู่ในความสุข แลสำเร็จประโยชน์ความปรารถนาอันชอบ
ธรรม ซึ่งท่านทั้งหลายได้ประกอบการอยู่แล้วนั้นทุกประการ

แล้วพวกพม่าได้กราบบังคมทูลอีกครั้งหนึ่ง แล้วพระบาทสมเด็จ
พระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัสปราไสยด้วยหลวงมณีรจนาแลพวกพม่า
บางนายตามสมควร เวลาบ่าย ๕ โมงเสด็จขึ้น

พวกญวนถวายไชยมงคล

ณวันที่ ๒๖ ธันวาคม ร. ศ. ๑๑๖ เวลาบ่าย เจ้าพนักงานกระทรวง
กลาโหมได้นำพระครูถานายบรรพชิตฝ่ายญวน กับขางวางเจ้ากรมนาย
กองปลัดกอง ๆ ญวน กรมทหารขึ้นใหญ่ขึ้นไปคอยเฝ้า ณพระที่นั่ง
จักรีมหาปราสาทองค์ตวันออก พระยรมวงศานุวงศแลข้าทูลลอองธุลี
พระบาทฝ่ายทหารพลเรือนแต่งครึ่งยศ ขึ้นไปคอยเฝ้าทูลลอองธุลีพระ
บาทตามตำแหน่งพร้อมกัน ส่วนพวกญวนรายฎรทั้งชายแลหญิง มา
ประชุมกันคอยเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาท พร้อมด้วยเครื่องเล่นตาม
เพศญวนอยู่ที่สนามหญ้าหน้าพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

ครั้นเวลาบ่าย ๔ โมงครึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แลสมเด็จ
พระนางเจ้า ๆ พระยรมราชินีนาถ เสด็จออกประทับณพระราชบัลลังก์
ทหารแถวสำหรับเกียรติยศทำวันทยาวุธถวายคำนับ แลเป่าแตรเพลง
สรรเสริญพระบารมี พวกญวนได้กราบถวายบังคมตามธรรมเนียมญวน

ครั้นสุดเสี่ยงแตรแล้ว พระยานริทรราชเสนี ปลัดทูลฉลองกระทรวงกลาโหม กราบบังคมทูลเบิกพระครูพระถานายรรพชิต กับขางวางเข้ากรมปลัดกรมนายกองปลัดกอง พร้อมด้วยรายฎรชายหญิงญวน ซึ่งเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารเปนข้าทูลลอองธุลีพระยาท เข้าเผ้าทูลลอองธุลีพระยาท ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาศ ถวายไชยมงคลในการสมโภช พระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์แล้วพระครูคณานัมสมณาจารย์ (ลับ) อ่านคำถวายไชยมงคลด้วยอานัมภาษาแล้ว อ่านคำแปลเปนสยามภาษาดังนี้

คำถวายไชยมงคลของพวกญวน

ขอถวายพระพร อาตมภาพพระครคณานัมสมณาจารย์ วัดสมณานัมบริหาร กับหมู่สงฆอานัมทั้งปวงพร้อมกัน ขอถวายพระพรเจริญสิริสวัสดิพิพัฒนมงคล แด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าพระองค์ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ได้เสด็จพระราชดำเนินทรงประพาสนานาประเทศ มีประเทศยุโรปเปนต้น โดยมีพระประสงค์จะได้ทรงทอดพระเนตรแบบแผนธรรมเนียม การบ้านเมืองในมหาประเทศที่มีความเจริญรุ่งเรืองแล้ว เพื่อที่จะทรงทำนุบำรุงพุทธจักรอาณาจักรให้ถาวรยิ่งขึ้น สู้สละพระบรมราชสำราญ ทรมานพระองค์เสด็จพระราชดำเนินในทางกันดาร แสวงหาสิ่งที่เปนคุณประโยชน์ต่อพระพุทธสาสนา เพื่อจะได้ทำนุบำรุงพระบรมวงศานุวงศสมณะชีพราหมณ์ ข้าทูลลอองธุลีพระยาทอาณาประชาราษฎรให้มีความเจริญสุขสำราญยิ่งขึ้น

บรรดามหานครใหญ่น้อยก็ได้น้อมนำเครื่องสักการบูชาถวายแด่สมเด็จ
บรมบพิตรพระราชสมภาร พระองค์ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ โดย
ทางพระราชไมตรี พระเกียรติยศอันใหญ่ยิ่งเป็นที่เชิดชูกรุงสยาม
แลพระบรมราชกฤษฎาภินิหารให้ปรากฏทั่วไป ในการพระราชดำเนิน
ประพาสนอกพระอาณาเขตครั้งนี้ก็ได้สมพระประสงค์ กำจัดอริราช
ไพรีแล้ว อาตมาภาพกับหมู่สงฆ์อานัมที่ได้อยู่อาศรัยพึ่งพระบรมโพธิสม
ภารมีความยินดี จึงได้น้อมคำนำถวายพระพรบรมบพิตรพระราช
สมภาร พระองค์ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ กับสมเด็จพระอรรค
ราชินีนาถพระบรมราชเทวี สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าทั้ง
สองพระองค์ ทรงสิริราชสมบัติพิพัฒนมงคล มีพระชนม์ยืนยาว
ปราศจากสรรพภัยต่าง ๆ ดุจดังคำของอาตมภาพที่ได้กล่าวถวายพระ
องค์ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ขอถวายพระพร

แล้วได้อ่านคำถวายไชยมงคลของพวกญวนอิกฉบับหนึ่งว่า

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้าชาวอานัมทั้งหลาย มีพระสงฆ์เป็นประธาน กับ
คฤหัสถ์ชายหญิง บรรดาได้อยู่เป็นข้าใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท พึ่ง
พระบารมีปกเกล้า ฯ เป็นสุขในประเทศสยาม มีความยินดีพร้อมใจ
กันถวายไชยมงคลแด่สมเด็จพระเจ้าว่างดี แลสมเด็จพระเจ้าว่างเฮ้า
ด้วยพวกข้าพระพุทธเจ้าคิดเห็นด้วยเกล้าด้วยกระหม่อมว่า สมเด็จพระ
เจ้าว่างดีพระองค์เสด็จพระราชดำเนินไปประเทศยุโรปกลับมาครั้งนี้ ด้วย
ทรงพระอุสาหะทรมานพระองค์ผ่าคลื่นลม หวังพระทัยแต่จะให้ไพร่ฟ้า

ข้าแผ่นดินมีความเจริญสุขผ่ายเดียว ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายคิดถึงพระเดชพระคุณเสมอด้วยพระเจ้าว่างตี่กิมลุนทั้นตี๋ คือพระบรมโพธิสัตว์ซึ่งทรงแผ่นดินเปนพระเจ้าจักรพรรดิแต่ก่อนโน้น อันทรงพระเดชากรณาครอบครองเสนาประชารายฎรอยู่เย็นเปนสุข เปนที่นับถือต่อ ๆ มาฉนั้น อนึ่งสมเด็จพระเจ้าว่างเอ้า ขณะเมื่อสมเด็จพระเจ้าว่างตี่เสด็จพระราชดำเนินไปประเทศยุโรป พระองค์ได้ทรงครอบครองไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินต่างพระองค์สมเด็จพระเจ้าว่างตี่ รายฎรได้อยู่เย็นเปนสุขเสมอด้วยพระเจ้าว่างตี่ได้เสด็จดำรงอยู่ในพระนครโดยปรกติ พระเดชพระคุณเปนล้นเกล้าล้นกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย รฦกถึงพระเดชพระคุณตั้งใจด้วยความสุจริตรับพระราชทานแจแลปลูกชิงช้าบวงสรวงเทวดา เชิญให้ลงมาช่วยรื่นเริงบรรเทิงใจถวายไชยมงคลฉลองพระเดชพระคุณ มีคำถวายไชยมงคล ๔ บท ดังจะได้กราบบังคมทูลพระกรุณาต่อไปนี้

บท ๑ ว่า อย่าง ถ่อ ถ่อ วา ผุ่ง เฮี้ยน ตัง ทั้น ถ่อ โย เก๊อง

แปลว่า พวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย นำดอกไม้ธูปเทียนทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ขอให้พระองค์สิบพระวงศ์ยืนยาวนานหมื่น ๆ ปี

บท ๒ ว่า ว่าง เถือง เถือง ทู ตัง หวา ตัง ทั้น ถ่อ โย เก๊อง

แปลว่า ขอให้พระองค์มีพระรัศมีสุกดังพระจันทร์ยืนยาวนานหมื่น ๆ ปี

บท ๓ ว่า เมี่ยง เตร็อง เตร็อง ตัง วิ่น บ่าว ตัง ทั้น ถ่อ โย เก็อง

แปลว่า ขอให้ทรงพระเจริญพระชนมายุยืนยาวนานหมื่น ๆ ปี่

บท ๔ ว่า จ็อ บั้น บั้น ลาย ต่าว โก๊ง ตัง ทั้น ถ่อ โย เก็อง

แปลว่า ขอให้นานาประเทศนำบรรณาการมาถวายจั่นก่งคงยืนยาวนานหมื่น ๆ ปี่

เดชะอำนาจน้ำใจอันบริสุทธิ์แห่งข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายนี้ ขอเทพยดาเจ้าทั้งหลายอันเรืองฤทธิ จงบันดาลให้คำอธิษฐาน ๔ บทนี้ ได้แก่ใต้ฝ่าลอองธุลีพระยาทจริง ๆ ขอเดชะ

พระราชดำรัสตอบพวกญวน

พระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัสตอบว่า เรามีความรื่นเริงบรรเทิงใจ ที่ได้เห็นท่านทั้งหลาย ทั้งพระแลคฤหัสถ์ชาวอนัมชาติผู้เปนข้าราชการแลราษฎรอันซื่อสัจสุจริตของเรา ได้มาประชุมพร้อมกันในเวลานี้ แลได้กล่าวไชยมงคลอันไพเราะสรรเสริญแลให้พรแก่ตัวเรา แลพระราชินีอันเปนที่รักของเรา เรายอมถือมั่นอยู่เสมอว่า ท่านทั้งหลายเปนผู้มีความจงรักภักดีต่อเรามากทุกเมื่อ ท่านทั้งหลายย่อมมีส่วนด้วยในความยินดี แลความเศร้าโศกของเรา อันได้ปรากฏมาแล้วแต่ปางก่อนตลอดจนถึงในครั้งนี้ ขอให้ท่านทั้งหลายมีความเชื่อมั่นว่า เรามีน้ำใจที่จะเปนผู้ปกครองแลทำนุบำรุงท่านทั้งหลายให้ตั้งอยู่

ในความสุข แลความสวกมั่นคงสืบไปภายหน้าอีก แลจงรับความขอบใจในส่วนตัวเราแลส่วนพระราชินีด้วย ฯ พวกญวนกรายถวายบังคมตามธรรมเนียมญวนอีกครั้งหนึ่ง แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัสปราไสยด้วยพระครูพระถานา แลญวนข้าราชการบางนายตามสมควร แล้วประทับทอดพระเนตรการเล่นที่มุขพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทองค์ตวันออก ขณะนั้นได้มีการเล่น คือ ชิงช้าญวน ญวนรำกระถาง แลดนตรีของญวนต่าง ๆ พร้อมกัน เปนการสมโภชพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ๆ ประทับทอดพระเนตรอยู่จนเวลาบ่าย ๕ โมงเศษเสด็จขึ้น

พวกบาดหลวง แลพวกพ่อค้าฝรั่งแขกเทศ ถวายไชยมงคล

ครั้นวันที่ ๒๗ ธันวาคม ร.ศ. ๑๑๖ เวลาบ่าย เจ้าพนักงานกระทรวงว่าการต่างประเทศ ได้นำพวกบาดหลวงมาคอยเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาทบนพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท พวกพ่อค้าฝรั่งพักอยู่ที่หอพระสมุดวชิรญาณ พวกพ่อค้าแขกพักอยู่ที่กระทรวงวัง พระบรมวงศานุวงศ แลข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือนแต่งเครื่องยศ คอยเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาทพร้อมกัน

เวลาบ่าย ๔ โมงเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทองค์ตวันออก เจ้าพนักงานกระทรวงว่าการต่างประเทศ ได้นำพวกบาดหลวงเหล่านั้นเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาท พวก

ยาดหลวงเหล่านั้น ได้ถวายคำนับพร้อมกันแล้ว ท่านยาดหลวงกอนต์ (วัดญวนสามเสน) ปลัดผู้แทนสังฆราช ได้อ่านคำถวายไชยมงคลในนามของพวกยาดหลวงในกรุงเทพฯ ทั้งปวงเปนภาษาอังกฤษแปลว่า

คำถวายไชยมงคลของพวกยาดหลวง

ข้าพระพุทธเจ้า ผู้ว่าการแทนพระสังฆราชเยราเซน พร้อมด้วยท่านพระสงฆ์ทั้งปวงมีความปริดาปราโมทย์เปนที่ยิ่ง พากันมาน้อมเศียรก้มเกล้า ฯ ถวายบังคมพระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทั้งขอบพระเดชพระคุณที่ได้ทรงกรุณาโปรดให้ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายเข้าเผ้า พระองค์พึ่งเสด็จพระราชดำเนินกลับมาในครั้งนี้ ซึ่งได้พบประสบพระองค์ทรงพระราชดำเนินมาจากประเทศโรป เข้าสู่พระนครปราศจากอันตรายภัยโรค ทรงพระเจริญสุขสวัสดิมงคลเปนที่สมมโนรถปราถนาแห่งข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายเปนอันมาก เพราะเหตุว่าทั่วทั้งเวลาที่พระองค์เสด็จพระราชดำเนินจากข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายนั้น ข้าพระพุทธเจ้าแลคฤศตังทั้งสิ้นได้ภาวนาวิงวอนพระพุทธเจ้าเที่ยงแท้ โปรดอำนวยอวยพระพรให้พระมหากระษัตริย์ เสด็จไปมาโดยสุขสำราญมิได้หยุดหย่อนเลยที่จะรำพรรณภาวนา คิดอาลัยถึงพระองค์อย่างประหนึ่งว่าบุตรทารกน้อยคอยท่าบิดาตน ทั้งตั้งโสตแต่จะพึงกิติศัพท์สุขทุกข์แห่งพระองค์มิได้เว้นว่างสักเดือนวน

ในพระคัมภีร์คฤศตังมีคำหนึ่งอธิบายว่า ผู้ประกอบด้วยพระดำริห์อันเฉลียวฉลาดย่อมไปในแผ่นดินต่างประเทศ เพื่อจะได้วินิจฉัยพิเคราะห์

ซึ่งผิดแลชอบแห่งมหาชนในประเทศนั้น แต่แรกปฐมเดิมกรุงสยาม
มาจนทุกวันนี้มิได้ปรากฏเลยว่า พระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใดพระองค์หนึ่ง
ทรงพระราชดำเนินเสด็จไปประพาสประเทศอื่น ๆ มีจำเพาะแต่พระเดช
พระคุณผู้เดียวซึ่งพระองค์เสด็จไปประพาสทั่วทุกกรุงยุโรป ครานี้
พระองค์ประพฤติถูกต้องตามคำพระคัมภีร์ ควรจะให้พระดำริห์อันเลิศ
ล้ำสุขุมแห่งพระองค์ปรากฏเชิดชูขึ้นเป่นที่พิศวง แลสรรเสริญทั่วโลก
จักรวาฬ พระมหากระษัตริย์ผู้ครองบ้านเมืองใหญ่น้อยในประเทศยุโรป
ต่างพระองค์ต่างตั้งพระทัยรับรองเสด็จ ด้วยความรักภักดีโดยทาง
พระราชไมตรีตามกำลังทุกพระนคร ทั้งอาณาประชาราษฎรต่างประเทศ
ก็พากันโห่ร้องถวายพระพรพระองค์ตลอดไป หาได้เว้นว่างสักสถาน
เดียวเลย

อนึ่งพระรูปพระโฉมอันโสภาภาพ พระอิริยาบถอันเรียบร้อยทั้ง
พระปริชาอันสุขุมรอบรู้ในสรรพกิจใหญ่น้อย พร้อมด้วยพระทัยกว้าง
ขวางอาริย์ แลพระวาจาอันอ่อนหวานแห่งพระองค์ ประจักษ์แจ่มแจ้ง
ทั่วประเทศยุโรป เพียงพระมหากระษัตริย์แลผู้ครองบ้านเมืองต่าง
ประเทศยังเกิดพระทัยรักใคร่ชิดสนิทในพระองค์

แต่ซึ่งเปนที่ชักจิตรใจ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายให้โสมนัสกตัญญู
ต่อพระองค์ผู้ทรงพระอัชฌาศรัยอันรอบคอบ ได้ทรงโปรดพระราชดำเนิน
ไปเยี่ยมเยียนสังโตปาปา ซึ่งเปนประธานในสาสนาโรมันกาทอลิก ผู้
ครอบครองจำพวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ซึ่งพึ่งอาศรัยในพระราช
อาณาจักรแห่งพระองค์ พระองค์ทรงพระกรุณาโปรดถวายเครื่องบรรณา

การอันล้ำเลิศแก่สังโตปาปา ทั้งทรงพระดำรัสตรัสเปนทางพระราชไมตรีรักใคร่เปนอันมาก

บัดนี้พระองค์ทรงพระราชดำเนิน เสด็จเข้าส่พระนครแล้ว ใครเลยจะนึกถึงเข้าใจได้ว่า สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ซึ่งสำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ ทรงพระทัยชื่นชมอภิรมย์เกษมเปรมปรีดิ์สักเพียงใด ทั้งพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการพร้อมด้วยชาวพระนครแลต่างประเทศปลงจิตรตั้งใจจัดรับเสด็จโดยสง่าครึกครื้นสุดกำลังของตน

ข้าพระพุทธเจ้าพิจารณาเห็นการทั้งนี้ ก็ยังเกิดอัดอั้นในทรวงหาทราบแห่งที่จะสรรเสริญโมทนาประการใดให้สมควร จำเปนต้องนิ่งมีแต่ตั้งใจจงรักภักดิ์ถวิลในพระองค์ให้ยิ่งขึ้น

ข้าพระพุทธเจ้า ขอท่านผู้สร้างได้ทรงพระมหากรุณาโปรดปลพระทัย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ให้ตั้งอยู่ในทางกุศลอันเที่ยงแท้จะได้เสวยราชสมบัติโดยสุขสวัสดิ์สถาวร ทั้งโปรดสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ แลสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมารให้ทรงพระชนมายุเจริญยืนนาน

พระราชดำรัสตอบพวกบาดหลวง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัสตอบว่า ดูกรท่านบาดหลวงกอนต์ ผู้มีอายุเปนที่นับถือยิ่ง ข้าพเจ้าได้สดับถ้อยคำอำนวยไชยให้พร อันเปนสุนทรกถาของท่านนั้น โดยความยินดีเปนอันมาก แล้วแลข้าพเจ้าขอยใจท่านทั้งหลายหมดด้วยกัน ทั้งขอท่านบาดหลวง

ผู้มีอายุทั้งหลายได้นำความชอบใจไปถึงท่านบิชอบเยราเซน ผู้เป่น
อธิบดีสงฆ์นั้นด้วย ในการที่ท่านทั้งหลายได้มีความปรารถนาแลความ
วิงวอนพระผู้เป่นเจ้า เพื่อประโยชน์แลความสุขของข้าพเจ้า กับทั้งได้
มีความชอบใจในความประสงค์ ซึ่งข้าพเจ้าได้จำนงหมายไว้ ในเวลาที่
ออกไปยังยุโรปนั้นด้วย

แท้จริงความปรารถนาของข้าพเจ้านั้น ก็มีเพื่อจะเสาะแสวงหาจาก
การที่สนทนากับผู้มีชื่อเสียงใหญ่ ๆ ทั้งปวง แลจะได้สังเกตเห็นด้วย
จักษุแลโสตของข้าพเจ้าเอง ให้ทราบความอันพึงควรทราบจนเต็ม
กำลังที่จะทราบได้ ในความดีแลชั่วที่ในเมืองนานาประเทศนั้น ด้วยความ
มุ่งหมายว่าเมื่อกลับมาแล้วก็จะพยายาม (ตามพระบาลีว่า “อสาธุ
สาธุนา ชิเน”) คือที่จะปราบปรามความชั่วในเรื่องนี้ให้ได้ด้วยความดีฉนั้น

ข้าพเจ้าเข้าใจอยู่แท้ว่า ในบรรดาการทั้งปวงที่ข้าพเจ้าได้คบหา
สนทนากับพระมหากระษัตริยาธิราชทั้งหลาย กับผู้เปนประธานาธิบดี
ทั้งปวง กับทั้งผู้มียศใหญ่ๆ ในแผ่นดินทั้งหลายเหล่านั้นด้วยแล้ว การที่
ข้าพเจ้าได้ไปเยี่ยมเยียนยังพระองค์ ผู้เปนเอกอรรคมหาประธานาธิบดี
สงฆ์ ในสาสนาโรมันกาทอลิกนั้น ย่อมเปนสิ่งอันหนึ่งซึ่งท่านทั้งหลาย
ทั้งปวงมีความปลงใจชอบเปนอย่างยิ่ง ข้าพเจ้ามีความยินดีที่จะกล่าว ว่า
การที่ข้าพเจ้าได้เห็นมาจากเวลาที่พระองค์ ผู้ทรงความศักดิสิทธิทรงรับ
รองข้าพเจ้านั้น ก็เปนสิ่งอันหนึ่งซึ่งน่าชมแลน่านับถือ ต่อพระมหาสังฆ
ปาปาของท่านนั้นเปนอย่างยิ่ง แล้วข้าพเจ้าหวังใจอยู่จริง ว่าการที่ได้
สนทนาสมาคมนั้นจะพึงกระทำให้สนิทยิ่งขึ้นในทางสัมพันธมิตร ที่ได้มีมา

แต่กาลปางก่อนกว่าสองร้อยปีแล้ว ในระหว่างโบราณกระษัตริย์แห่งกรุงสยาม กับสมณาจักรอันศักดิ์สิทธิ์ แลทั้งได้กลับฟื้นฟูขึ้นใหม่ในรัชกาลแห่งพระบรมชนกาธิราช กับพระมหาสังฆปาปาผู้ทรงพระนามว่าปีโยที่ ๙ นั้นด้วย

ดูกรท่านทั้งหลาย ข้าพเจ้าทราบว่า ในเวลาทุกวันนี้เปนเวลานักษัตรฤกษ์ตรุษของคฤสตะสาสนิกชน แลทราบว่าในเทพย์ปฏิญาณทั้งหลาย ที่ท่านย่อมยินดีเปนการวิเศษในเวลาคฤสตะสมภพนี้ก็มีอยู่อันหนึ่งว่า ความสงบเรียบร้อยดีจงมีขึ้น ในแผ่นดินแก่คนทั้งปวงผู้มีปราถนาดีนั้นเถิด ดังนี้ ในพระพุทธภาสิตของเรา ก็มีความเหมือนกันว่า “เมตฺตญฺจ สพฺพโลกสฺมิ” จงตั้งใจปราถนาดีต่อชนทั่วทั้งโลก ในความปราถนาดีของข้าพเจ้า อันมีอยู่สืบ ๆ มา แต่อาณาประชาชนทั้งหลายในพระราชอาณาจักรนี้ ถึงจะเปนราษฎรของเราหรือคนต่างประเทศก็ดี และจะเปนพุทธสาสนิกชน ฤาคฤสตะสาสนิกชนก็ดี ฤาแม้ว่าจะเปนคนถือสาสนาอื่นอย่างใด ๆ ก็ดี ท่านทั้งหลายทั้งปวงพึงวางใจได้เสมอ เหมือนส่วนข้าพเจ้าไว้ใจอยู่ ในความปราถนาดีของท่านทั้งหลาย ที่มีต่อตัวเราแลมีต่อราษฎรของเราแล้ว เหตุฉนั้นเราทั้งหลายควรจะหวังใจว่า เพราะความปราถนาดีอันมีต่อกันแลกันนั้น จะพึงนำมาซึ่งผลอันงามอันดี ที่จะยังเกิดความสงบเรียบร้อยแลผาสุก แม้แต่อย่างน้อยที่สุดก็เพียงในภูมิภาคอันนี้ที่เราทั้งหลายอยู่ร่วมกันแล้ว แลต่างคนต่างพยายาม โดยความสุจริตที่คิดกระทำตามพนักงานหน้าที่

ของตนไปทุกคนนั้น” แล้วพวกขาดหลวงเหล่านั้นได้ถวายคำนับกลับจากที่เฝ้า

แล้วเจ้าพนักงานได้นำพวกพ่อค้าฝรั่งแลพวกพ่อค้าแขก เข้าเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาทเปนลำดับ มิศเตอร์ฮันเตอร์ ผู้จัดการฮ่องกงแลเชียงไฮ้แยงก์ได้อ่านคำถวายไชยมงคล ในนามของพ่อค้าฝรั่งทั้งปวงในกรุงเทพ ฯ เปนภาษาอังกฤษแปลว่า

คำถวายไชยมงคลของพวกพ่อค้าฝรั่ง

ขอเดชะฝ่าลอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้าชาวยุโรปแลอเมริกันบรรดาที่เปนพวกพ่อค้าอยู่ในกรุงเทพ ฯ ขอพระราชทานกราบบังคมทูลพระกรุณาแด่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์พระจุลจอมเกล้า ฯ เจ้ากรุงสยาม ทั้งดินแดนทั้งหลายที่ใกล้เคียงทั้งปวง ให้ทราบใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาท

ด้วยข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายได้ทราบแล้วโดยความที่ไม่ใช่แกล้งจะมารยายินดีเลย ในการที่เกิดผลเปนอันมาก อันเปนความสุขสวัสดิ์ที่ใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทได้เสด็จพระราชดำเนินไปเยี่ยมเยียน พระมหากระษัตริยาธิราชแลผู้ปกครองนานาประเทศทั้งหลายในยุโรปนั้น แล้วข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาศกราบบังคมทูลพระกรุณาแสดงความชื่นชมยินดีโดยเคารพนับถือ แลขอถวายไชยมงคลตามประสงค์ดีอันแท้จริง ที่ได้เสด็จพระราชดำเนินกลับคืนมายังพระมหานครนี้

ข้าพระพุทธเจ้าพวกพ่อค้าชาวยุโรปแลอเมริกาทั้งหลาย มีความปราถนาพร้อมกัน ขอพระราชทานกราบบังคมทูลแสดงความชื่นชมที่ได้เห็นความเจริญรุ่งเรืองผาสุกมียิ่งขึ้นในเมืองนี้ เพราะเหตุที่ใต้ฝ่าลอองธุลีพระยาทได้ทรงปกครอง ทำนุบำรุงไว้โดยพระคุณธรรมอันประเสริฐ จึงได้ก้าวล่วงไปในมรรคาแห่งความเจริญถึงเพียงนี้

ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายขอพระราชทานถวายไชยมงคล ขอให้ได้เสด็จดำรงพระชนมายุยืนยาวนานด้วยสุขพลปฏิภาณ เพื่อจะได้ประกอบการอันเปนพระราชกิจอันประเสริฐ ซึ่งได้ทรงกระทำไว้แล้วนั้นให้สำเร็จสืบต่อไป เพื่อให้เปนที่วัฒนาแก่การค้าขายแห่งความเจริญสุขของพระราชอาณาจักร แลเปนคุณเปนประโยชน์ยั่งยืนแก่อาณาประชาราษฎรทั้งปวง ขอเดชะ

พระราชดำรัสตอบพวกพ่อค้าฝรั่ง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัสตอบว่า ท่านผู้ดีทั้งหลาย เรามีความขอบใจอย่างยิ่ง ในการที่ท่านทั้งหลายได้ให้พร แลมีความปราถนาอันดี แลเราขอแสดงตอบท่านว่า ไม่มีผู้ใดจะมีความประสงค์ยิ่งกว่าเราในการเจริญของชุมนุมพ่อค้ายุโรปแลอเมริกันในกรุงนี้ เราทราบอยู่ว่า ในการทั้งปวงซึ่งเกี่ยวด้วยการบำรุงการค้าขายแลการช่างนา ๆ ประเทศนั้น ย่อมจะมีผู้ได้รับผลประโยชน์ทั้งสองข้าง เหตุฉนั้นท่านคงจะหวังได้ในตัวเราว่า เปนผู้เห็นชอบในความคิดอันใดอันหนึ่ง ซึ่งต้นทุนต่างประเทศจะได้ใช้จ่าย

ให้ชอบธรรมแลมิให้สูญเสียเปล่า เพื่อจะได้เบิดเผยสมบัติทั้งปวงในเมืองนี้ เราแน่ใจว่านี่และเปนความมุ่งหมายของท่าน แลเรามีความยินดีที่จะกล่าวว่า ในเวลานี้ซึ่งเปนเวลาที่เราได้กลับมาโดยที่ได้จากไป อยู่ข้างจะช้านาน พระเจ้าแผ่นดินแลราษฎรมีความรื่นเริงที่ได้พบกันอีก พ่อค้าชาวยุโรปแลอเมริกันทั้งหลายก็ได้มีอัธยาศรัยอันดี มีส่วนด้วยในการรับรองซึ่งเปนไปอยู่ในชาวเราทั้งปวงในครั้งนี้

แล้วบีโรซา เฟมามา (หรือบีโรเซาเอฟมามา) ผู้ได้รับฉันทานุมัติของพวกพ่อค้าแขกในกรุงเทพ ฯ ทั้งปวง ได้อ่านคำถวายไชยมงคลในนามของพวกพ่อค้าแขกทั้งปวงในกรุงเทพ ฯ

คำถวายไชยมงคลของพวกพ่อค้าแขกเทศ

ขอเดชะฝ่าลอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ผู้มีชื่อในท้ายหนังสือนี้ บรรดาที่เปนพ่อค้าแขกชาวอินเดียซึ่งได้พึ่งพระบรมโพธิสมภาร ตั้งทำการค้าขายอยู่ในพระราชอาณาเขตร ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาศ กราบบังคมทูลพระกรุณาแด่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรายใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาท ด้วยข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย มีความชื่นชมยินดีเต็มใจพร้อมกันขอพระราชทานถวายไชยมงคล ในสมัยซึ่งได้เสด็จพระราชดำเนินกลับจากการที่เสด็จ

พระราชดำเนินประพาสอยู่ช้านาน ในแผ่นดินต่างประเทศ แล้วคืนยังพระราชอาณาจักรนี้ โดยเกษมสำราญนิราสสรรพภยันตราย

แต่หลาย ๆ ปีก่อนเวลาที่พระบรมมหากระษัตริยาธิราชเจ้าอันเปนบรมราชบุรพบุรุษ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ทำสัญญาทั้งหลายกับนานาประเทศทั้งปวงนั้น บรรดาชาวเมืองอินเดียเปนอันมากได้มากระทำการค้าขายเจริญอยู่อย่างหนึ่งขึ้นในกรุงสยามแล้ว แลในเวลาที่ได้มาพึ่งพระบรมโพธิสมภารอยู่ในที่นี้ ก็ได้มีความอยู่เย็นเปนสุขแลสมบูรณ์ แล้วมีบุตรหลานสืบต่อ ๆ กัน ตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนในกรุงสยามเปนนิจนิรันดรเปนอันมาก แล้วได้เลี้ยงชีพอยู่โดยความสงบเรียบร้อย แลไม่มีที่เดือดร้อนโดยเดชะพระบารมีปกเกล้า ฯ อยู่ในพระราชอาณาจักรนี้

ครั้นมาถึงสมัยในรัชกาลปัตยุบันอันยืนยาวนาน แลเปนการที่ทรงพระคุณธรรมอันมหาประเสริฐนั้น บรรดาประชาชนชาวอินเดียก็ยิ่งมีความเจริญมากขึ้นทั้งจำนวนคนแลทั้งความสุขแล้ว แลเมื่อสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรีพระบรมราชินีนาถซึ่งสำเร็จราชการต่างพระองค์ก็ได้ทรงปกครองโดยพระปรีชาญาณตลอดเวลาที่เสด็จพระราชดำเนินประพาสในมรรคาอันไพศาลช้านานมากแล้ว การรับเสด็จพระราชดำเนินนั้นก็เปนพระเกียรติยศอันยิ่งใหญ่อย่างวิเศษทุกแห่งหน จนไม่มีพระมหากระษัตริยาธิราชเจ้าพระองค์ใดในเบื้องบุรพทิศ จะได้เคยทรงรับมาในกาลก่อนนั้น ก็ย่อมจะเปนการอันปรากฏอยู่ ไม่รู้เสื่อมสูญในพงศาวดาร

ของสากลโลก ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายจึงพากันตั้งตาตั้งใจคอยท่าเสด็จพระราชดำเนินกลับมา โดยปราศจากสรรพภยันตรายเป็นที่เกษมสุขด้วยความรู้สึกว่าชื่นชมยินดีอย่างไม่น้อยกว่าข้าขอยขัณฑเสมาทั้งปวงแล้วเพราะเหตุฉะนี้ข้าพระพุทธเจ้า ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ รับคำถวายไชยมงคลอันนี้จากข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายที่เป็นพวกพ่อค้าแขกชาวอินเดีย อันพร้อมใจกันเป็นอันหนึ่งอันเดียว แลเต็มใจขอให้ใต้ฝ่าลองธุลีพระบาท แลสมเด็จพระบรมราชินีนาถ ทรงเจริญพระชนมายุยืนยาวนานสืบไป แลขอให้มีความบริบูรณ์สุขสมบัติแลพิพัฒน์ผลแก่พระราชอาณาจักร ซึ่งเสด็จดำรงสิริรัตนราชสมบัติอยู่ด้วยพระบุญญาบารมี แลพระคุณธรรมอันประเสริฐ

แลข้าพระพุทธเจ้า ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาสลงชื่อไว้ว่าเป็นข้าทูลลองธุลีพระบาทโดยความสวามิภักดิ์ด้วย ขอเดชะ

(ลงชื่อ)

๑	ปีโรเซาเอฟมามา	เลขานุการ
๒	เอยบราฮิม	แอนลิยอยนานา
๓	เอยบราฮิม	กาซูยี
๔	อับดุลเตบ	เอชมันยี
๕	มหมดดนล	อยดุลกยพว
๖	อับดุลกาเดอร์	เอวาซี
๗	เอเอมายา	ยิซวันลา

๙	นาเยซูกอ	ซูรัชชุนเกอ
๙	อับดุลฮุดเซน	มอบแอนโก
๑๐	อับดุลกีอำ	เอรายา
๑๑	เอซซอบฮัดซัมซงโงลิช	
๑๒	อาเม็ด	เอซมัลนัดซิ
๑๓	เอบบราฮิม	เอซมัลฮันซะ
๑๔	มาฮัมมัดดัลลี	

พระราชดำรัสตอบพวกพ่อค้าแขกเทศ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัสตอบพวกพ่อค้าแขกว่า ท่านผู้ดีทั้งหลาย

เรามีความขอบใจท่านทั้งหลาย ในการที่มีน้ำใจมาให้พรเราในเวลาที่เรากลับมาถึง ทางพระราชไมตรีในระหว่างกรุงสยามแลอินเดียมีมาแต่โบราณแท้จริงแลผิดกันกับเดียวนี้ด้วย การที่ท่านจำได้นั้นเป่นการถูกต้องแล้ว พ่อค้าอินเดียได้เคยมีการค้าขายอันเจริญ แลได้มาตั้งอยู่โดยปราศจากภัยในกรุงสยามช้านาน ก่อนหนังสือสัญญาทางพระไมตรีทั้งปวงซึ่งมีอยู่ในบัดนี้ ฝ่ายเรามีความยินดีที่จะกล่าวว่าพ่อค้าอินเดียทั้งหลายได้ประกอบการเลี้ยงชีพอย่างประเทศซึ่งตนถือเอาโดยแท้ จนถึงกับมีความทุกข์สุขกับเราด้วยเสมอมา

ในขณะนี้เปนสมัยที่ชื่นชมยินดี เหตุว่าเรามีความสำราญใจ ที่ได้เห็นรายฎรของเราอีก ทั้งมีความชื่นชมที่จะกล่าวว่ารายฎรของเรา ก็มีความรื่นเริงที่ได้เห็นพระเจ้าแผ่นดินของเขา ฝ่ายพ่อค้าอินเดียซึ่งมีส่วนในความรู้สึกยินดีด้วยดังนี้นั้น จงเปนที่แน่ใจเถิดว่าความเมตตาแลความปกป้องของเราจะมีต่อท่านทั้งหลายโดยน้ำใจอันสุจริต" แล้วพวกพ่อค้าถวายคำนับ

แลเมื่อมีพระราชดำรัสจบแล้ว ได้มีพระราชดำรัสปราไสย ด้วยยาดหลวงพ่อค้าฝรั่ง แขก ตามสมควร เวลาจวนย่ำค่ำเสด็จขึ้น

พวกพ่อค้าชาวพระนครสมโภช

วันที่ ๓๑ ธันวาคม ร.ศ. ๑๑๖ เปนกำหนดที่พระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แลสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถจะได้เสด็จพระราชดำเนินรับคำถวายไชยมงคล ของพวกพ่อค้าถนนบำรุงเมือง ถนนเพื่องนคร แลพวกพ่อค้าถนนท้องสำเพ็ง พวกพ่อค้าถนนบำรุงเมืองถนนเพื่องนคร ได้เรียไรกันตามพวกพ่อค้าในถนนบำรุงเมือง ถนนเพื่องนครคิดจัดการรับเสด็จพระราชดำเนินในคราวนี้เปนการแขงแรง

คือได้ปลูกพลับพลาขึ้นที่หน้าวัดสุทัศน์เทพวราราม เพื่อเปนที่เสด็จพระราชดำเนินมาประทับรับคำถวายไชยมงคล แต่ตามถนนบำรุงเมือง ตั้งแต่เชิงสพานช้างโรงสีตลอดถึงเชิงสพานวัดสุทัศน์เทพวราราม ก็ได้ตั้งเครื่องบูชาทุกร้านแลแขวนโคมยี่ปุ่นแลธงต่าง ๆ ทั้งสองฟาก แลทางถนนเพื่องนครก็ได้ตกแต่งอย่างถนนบำรุงเมือง แลกลางสี่กั๊กเสาชิงช้าได้ปักเสาใหญ่เอาไม้ขัดเปนขั้น ๆ ทำเปนฉัตรแขวนโคมยี่ปุ่นงดงามมาก

ส่วนพวกพ่อค้าถนนท้องสำเพ็ง ก็ได้จัดการรับเสด็จพระราชดำเนิน เปนการแขงแรงเหมือนกัน คือได้ปลูกพลับพลาขึ้นที่ถนนราชวงศ์ด้านตวันตกทางที่จะลงน้ำ เพื่อเปนที่รับเสด็จพระราชดำเนิน มาประทับรับคำถวายไชยมงคล พวกพ่อค้าชาวถนนท้องสำเพ็ง ตั้งแต่สพานหันตลอดถึงตลาดน้อยก็ได้ตาดปรำผ้าขาวผ้าแดงจุดโคมไฟตลอด

ครั้นเวลายามเศษ พระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระยรมราชินีนาถเสด็จออกทางทวารกลางพระที่นั่งจักริมหาปราสาทประทับรถพระที่นั่ง พร้อมด้วยขบวรทหารตำรวจราชองครักษ์แห่นำตามเสด็จออกประตูพิมานไชยศริ วิเศษไชยศริเลี้ยวข้อมเผด็จดัสกร ไปตามถนนท้องสนามไชยเลี้ยวถนนบำรุงเมืองประทับรถพระที่นั่ง ที่พลับพลาหน้าวัดสทัศน์เทพวราราม พระยรมวงศานุวงศ์ ข้าทูลลองธุลีพระยาท แลพ่อค้าในถนนนั้นเฝ้าทูลลองธุลีพระยาทพร้อมกัน ทรงพระดำเนินขึ้นบนพลับพลาแล้ว ประทับบนพระราชยัลลังก์ พระยาเพ็ชรปาณี ปลัดทูลฉลองกระทรวงนครยาลอ่านเบิก หลวงดำรงธรรมสาสน์ ๑ หม่อมราชวงศ์ตระกูลรัตน์ ๑ นายต่วนเปรียญ ๑ นายฮวด ๑ จีนเผือก ๑ จีนจีอิ่ม ๑ จีนทองอยู่ ๑ จีนเซียลัก ๑ จีนเนียซัง ๑ จีนเองเกียด ๑ จีนฮวด ๑ จีนฮวงฮุย ๑ จีนฮักเซง ๑ จีนอิวเผง ๑ จีนอัก ๑ จีนเต็ก ๑ จีนเท่งกวง ๑ จีนไช่หงวน ๑ จีนไอ้เยง ๑ จีนติด ๑ จีนชั่วสุนเสง ๑ จีนเต็กเส่ง ๑ จีนซิเจ๊อ ๑ จีนยงเชียง ๑ จีนกิมฉวน ๑ จีนกูขุนพัฒ ๑ อำแดงพัน ๑ อำแดงนวม ๑ อำแดงเล็ก ๑ กรรมการจัดการรับเสด็จในคราวนี้รวม ๒๙ คน กับพ่อค้า

ถนนบำรุงเมืองถนนเฟื่องนคร ที่ได้พร้อมใจกันจัดการสมโภช พระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้ง ๒ พระองค์ เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ขอพระ
ราชทานพระบรมราชวโรกาส กราบบังคมทูลพระกรุณาถวายไชยมงคล
แล้ว หลวงดำรงธรรมสาสน์ ผู้เป็นหัวหน้าของพวกพ่อค้าในถนนนั้นอ่าน
คำถวายไชยมงคลในนามของพวกพ่อค้าถนนเฟื่องนครถนนบำรุงเมืองดังนี้

คำถวายไชยมงคลของพวกพ่อค้าในพระนคร

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้า ผู้ได้รับฉันทานุมัติของราษฎรไทยจีนฝรั่งแขก
ซึ่งพึ่งพระบรมโพธิสมภาร ประกอบการค้าขายอยู่ณตำบลถนนบำรุง
เมืองและถนนเฟื่องนครได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาต เฝ้าทูล
ละอองธุลีพระบาทณเวลานี้ ซึ่งเนื่องมาแต่วันมหามงคลสมัยพิเศษ
อันประเสริฐที่ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาท เสด็จพระราชดำเนินจากประเทศ
ยุโรปกลับคืนถึงกรุงเทพมหานครโดยสวัสดิภาพนั้น ข้าพระพุทธเจ้า
ทั้งหลายต่างเต็มไปด้วยความปรีดาปราโมทย์ชื่นชมยินดีเป็นล้นเกล้า ฯ
หาที่สุดมิได้

ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย รฦกถึงพระเดชพระคุณ ซึ่งทรงทนุบำรุง
กรุงสยามให้เจริญยิ่งขึ้น แลทั้งพระราชทานพระมหากรุณาแก่ประชา
ราษฎรทั้งหลาย ให้ได้มีความร่มเย็นเป็นสุขสบายกว่าแต่กาลก่อนเป็น
อันมาก แลสิ่งสำคัญซึ่งเป็นที่หมายการรุ่งเรืองเจริญของบ้านเมือง
กับทั้งการเกื้อกูลคุณประโยชน์ความสุขของราษฎร ซึ่งได้ทรงพระราช
อุสาหะบำรุงให้เกิดขึ้นในกรุงสยามอาจยกขึ้นกล่าวได้ คือ การเปลี่ยน

ธรรมเนียมให้ปราศจากความกดขี่ มีการตั้งพระราชบัญญัติเกษียณอายุลูกทาส เพื่อไม่ให้ราษฎรซึ่งเกิดในรัชกาลของใต้ฝ่าลองธุลีพระบาทตกไปเป็นทาส หรือที่เป็นทาสก็ให้หลุดพ้นค่าตัวเป็นไทยในปฐมวัย กับทั้งโปรดเกล้า ฯ ให้มีรัฐมนตรีเป็นหน้าที่ร่างตรวจ แลปฤกษาแต่งพระราชกำหนดกฎหมาย ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ยกเลิกกฎหมายเก่าที่พิจารณาใช้การลงอาญาแก่ร่างกายนั้นเสีย ตั้งกฎหมายขบวรพิจารณาความอาญาความแพ่งใหม่ ให้ราษฎรผู้มีคดีมีโอกาศแต่งทนายได้ไม่เลือกว่ามีบรรดาศักดิ์ แลหาบรรดาศักดิ์มิได้ ให้ได้รับประโยชน์เสมอกัน คดีทุกข์ร้อนของราษฎรก็ได้รับผลแห่งความยุติธรรมรวดเร็วขึ้นกว่าแต่ก่อน ทั้งในกรุงแลหัวเมือง

อนึ่งการศึกษาวิทยาต่าง ๆ อันชนทั้งหลายจะได้เรียนรู้แลมีความฉลาดซึ่งเป็นมรรคาหาเลี้ยงชีพนั้น ก็ได้โปรดเกล้า ฯ ให้มีโรงเรียนขึ้นแพร่หลายให้ประชาชนได้เรียนภาษาบาลีไทยต่างประเทศ กับทั้งเรียนกฎหมายแลมีโรงพยาบาล ซึ่งมีการเรียนวิชาแพทย์กับทั้งเลี้ยงเด็กกำพร้าด้วย เป็นพระเดชพระคุณปกเกล้า ฯ แก่ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินซึ่งได้พระราชทานผลประโยชน์อันสำคัญ ให้ดำรงชีพด้วยความสมบูรณ์สืบไป

อนึ่งการค้าขาย ซึ่งเป็นผลแห่งทรัพย์สมบัติของราษฎรนั้น ก็ทรงทนุบำรุงการขุดคลองหลายสาย ให้ทวีไร่นามีเข้าเป็นสินค้าใหญ่ มีทางรถไฟแลเรือกลไฟใหญ่น้อยสำหรับคนโดยสาน แลนำสินค้าไปมาในหัวเมือง มีทั้งไปรษณีย์โทรเลขโทรศัพท์ที่ได้ส่งข่าวแจ้งการค้าขายได้

โดยง่ายรวดเร็ว จนการค้าขายมีสรรพสินค้าต่าง ๆ มาเจือจานในพระราชอาณาจักร บริบูรณ์ยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อนเปนอันมาก

การบำรุงความสุขของราษฎร ก็ได้ทรงจัดพระนครให้เจริญยิ่งขึ้นอีกหลายอย่าง มีการขยายถนนหนทางเก่าที่แคบให้กว้างดีขึ้นแลตัดถนนใหม่ขึ้นอีกมากสายหลายตำบล จนเกิดตึกบ้านเรือนในพระนครมั่งคั่งมีรถรางใช้ด้วยแรงไฟฟ้า รถม้าแลรถจีนลากมากมาย ราษฎรทั้งหลายได้ความสุขยิ่งขึ้น

แลข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ซึ่งเผ้าทูลลองธุลีพระยาทณฑ์นี้ได้รับพระราชทานพระมหากรุณาธิคุณปกเกล้า ฯ เปนส่วนพิเศษยิ่งกว่าราษฎรตำบลอื่น ดังมีองคพยานปรากฏอยู่ณตำบลนี้ คือ ตึกแถวทั้งสองฟากถนนบำรุงเมืองแลถนนเพื่องนคร เมื่อแรกก่อสร้างก็สร้างขึ้นโดยพระราชทานพระกรุณาเกือหนุนออกทุนเงินพระคลังข้างที่ ส่วนฉะเพาะพระองค์ในที่ดินเปนอันมาก ซึ่งเดิมยังไม่ได้เปนตึกหรือที่เปนตึกแล้วแต่เก่าซุดโซมไม่มั่นคงเรียบร้อยสอาดดี เหมือนตึกซึ่งปรากฏอยู่ทุกวันนี้ เมื่อเจ้าพนักงานเก็บเงินค่าเช่าคืนทุนนั้น ก็เก็บได้ยังไม่ทันจะครบ โดยต้องการเวลาช้านานไป ก็โปรดเกล้า ฯ พระราชทานให้เปนสิทธิแก่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายโดยมิได้ถวายทุนพระราชทรัพย์คืนทั้งนี้ก็โดยพระเมตตาคุณพระกรุณาคุณส่วนฉะเพาะพระองค์ ซึ่งพระราชทานทรัพย์แก่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายเปนพระเดชพระคุณปกเกล้า ฯ หาที่สุดมิได้

แลเมื่อได้พระราชทานพระมหากรุณาอย่างประเสริฐ ดังกล่าวแล้ว เช่นนี้ก็ดี ก็ยังไม่เพียงพอพระบรมราชประสงค์ ซึ่งจะทรงทนุบำรุงรายฎรแลกรุงสยามให้เจริญยิ่งขึ้นอีก ได้ผ่าลอองธุลีพระยาทยังทรงพระราชอุสาหะสละพระบรมสุขสาราญ เสด็จพระราชดำเนินผ่ามหาสมุทไปยังประเทศยุโรป เพื่อพระราชประสงค์จะทรงตรวจคัดเลือก สิ่งที่เปนสารประโยชน์มาเพิ่มเติมบำรุงกรุงสยามให้ยิ่งมีความสุขสมบูรณ์เจริญขึ้น

แลในสมัยเสด็จพระราชดำเนินนั้น ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายก็ได้พึ่งพระบารมีสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ซึ่งสำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ปกเกล้า ฯ ทนุบำรุงให้ร่มเย็นเปนสุข ทรงรักษาราชการแผ่นดินด้วยพระปรีชาสามารถควรจะสรรเสริญ ได้ทรงแก้ไขพระราชบัญญัติที่เปนข้อขัดขวาง กับตั้งพระราชบัญญัติระงับดับทุกข์แลบำรุงรายฎรเปนต้นว่า พระราชบัญญัติอั้งยี่แลพระราชกำหนดสุขาภิบาลนั้น เพื่อให้ราษฎรทั้งหลายได้รับความสุขสำราญยิ่งขึ้นไป

บรรดาความเจริญของบ้านเมือง แลความร่มเย็นเปนสุขของข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายนี้ ก็เปนไปได้ด้วยพระบรมเดชานุภาพ แลพระมหากรุณาแล้วทั้งสิ้น จึงกระทำให้ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายรฦกถึงพระมหากรุณาธิคุณปกเกล้า ฯ แก่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายนั้นเปนอย่างยิ่งหาที่สุดมิได้

ด้วยเดชะอำนาจสัจจวาที ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าบรรยายความจริง

กราบบังคมทูลพระกรุณามาแล้ว แลคุณพระรัตนตรัยอันเปนที่พึ่งของ

ชนชาวสยามอีกทั้งสิ่งอันใหญ่เปนประธานในสกลโลก ซึ่งเปนที่นับถือของชนชาวต่างประเทศ ขอจงได้อภิบาลบำรุงให้พระยาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้งสมเด็จพระนางเจ้า เสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถผู้ทรงพระคุณธรรมอันมหาประเสริฐ ซึ่งเปนที่พึ่งร่มเย็นของราษฎรทั้งหลาย จงทรงพระเจริญพระชนมายุยิ่งยืนนาน โดยสิริสวัสดิ์นิราสสรรพอุปัทวันตราย หมู่อริราชดัสกรเหล่าร้ายทั้งภายในภายนอกจงพินาศ พ่ายแพ้แด่อำนาจพระบารมีสรรพโรคอย่าได้ย้ายเบียดเบียน พระบรมราชสันดาน ขอให้พระเกียรติคุณอดุลยเดชานุภาพแผ่ไพศาลขจรขจายทั่วทุกทิศพิภพภูวมณฑล สกลศัตรูกษัย ขอเดชะ

แล้วมีพระราชดำรัสตอบพวกพ่อค้าถนนบำรุงเมืองแลเพื่อนคร

พระราชดำรัสตอบพวกพ่อค้าในพระนคร

เรามีความยินดีที่ได้เห็นท่านทั้งหลาย อันเปนอาณาประชาราษฎรของเราแลชาวต่างประเทศซึ่งได้อยู่ในเขตรถนนบำรุงเมืองอันเปนที่ใกล้พระบรมมหาราชวัง นับว่าเปนเพื่อนบ้านที่คุ้นเคยสนิท ได้ตกแต่งบ้านเรือนแลถนนงดงามด้วยความเต็มใจเพื่อจะต้อนรับเรา ในเวลาที่กลับมาจากประเทศที่ไกลได้พบเห็นกันอีกในครั้งนี้ ทั้งได้ฟังถ้อยคำซึ่งท่านทั้งหลายแสดงความยินดีพอใจในความประพฤติของเรา แลพระราชินีนาถอันเปนที่รักของเราซึ่งอยู่รักษาราชการต่างตัวเราในเวลาไม่อยู่ เพราะเปนการสมดังที่เรามุ่งหมายว่า การอันใดที่จะทำนั้นจะให้เปนที่พอใจท่านทั้งหลายผู้มีความปราถนาอันชอบธรรมทุกถ้วนหน้า เมื่อเรา

ได้ทรายปรากฏชัดในครั้งนี้ ในความรักใคร่ของท่านทั้งหลายที่มีต่อตัวเรา อันได้สำแดงออกให้ปรากฏแล้ว ก็เปนเครื่องนำให้เกิดฉันทอสาหะอันแรงกล้าขึ้นในใจ ปราถนาที่จะจัดการทนบำรุงท่านทั้งหลายให้ได้ประกอบการทำมาหากินโดยความสดวก แลให้เปนที่มั่นในการป้องกันภยันตราย แลเปนที่มั่นคงแห่งทรัพย์สมบัติ ท่านทั้งหลายจงเข้าใจว่าการที่ได้ทำการต้อนรับ ให้เปนเกียรติยศแก่ตัวเราครั้งนี้ คงจะเปนที่ผูกพันอยู่ในใจเราที่จะได้ทดแทนความจงรักภักดีของท่านทั้งหลายในกาลภายหน้า แต่ในเวลานี้เราจะขอให้ท่านทั้งหลายได้รับความขอบใจในส่วนตัวของเรา แลพระราชินีซึ่งมีต่อท่านทั้งหลายเปนอย่างยิ่งไว้พลางก่อน”

เมื่อมีพระราชดำรัสจบแล้ว ได้มีพระราชดำรัสทักทายปราไสยแก่พวกหัวหน้าพ่อค้าเหล่านั้นตามสมควรแล้ว เสด็จประทับรถพระที่นั่งไปตามถนนบำรุงเมือง เลี้ยวถนนริมคลองผดุงหน้าวัดเทพศิรินทราวาสมาตามถนนเจริญกรุงเลี้ยวถนนราชวงศ์ประทับรถพระที่นั่งที่หน้าพลับพลาแล้วเสด็จพระราชดำเนินโดยทางลาดพระบาทขึ้นบนพลับพลา พระยรมวงศานุวงศ์ ข้าทูลลอองธุลีพระบาทพวกพ่อค้าในถนนนั้น ได้เฝ้าทูลลอองธุลีพระบาทพร้อมกัน แล้วประทับบนพระราชบัลลังก์ พระยาเพชรปาณีปลัดทูลฉลองกระทรวงนครบาลอ่านเบิก หลวงธุระการกำจัด๑ จีนตี๋๑ แลจีนหัวหน้ารวม ๙๐ นาย แลพ่อค้าตำบลถนนสำเพ็งเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาท ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาส กราบบังคมทูลพระกรุณาถวายไชยมงคล แล้วหลวงธุระการกำจัดผู้ได้รับฉันทานุมัติของพวกพ่อค้าถนนท้องสำเพ็งอ่านคำถวายไชยมงคลในนามของพวกพ่อค้าถนนนั้น

คำถวายไชยมงคลของพ่อค้าสำเพ็ง

ขอเดชะฝ่าลอองธุลีพระยาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้า ผู้ซึ่งได้รับฉันทานุมัติของพ่อค้าทั้งหลายบรรดาได้พึ่งพระบรมโพธิสมภาร ตั้งทำมาค้าขายอยู่ณตำบลสำเพ็งตลอดจนตำบลตลาดน้อย ซึ่งได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาต เฝ้าทูลลอองธุลีพระยาทณที่สโมสรสันนิบาตนี้ ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาศกรายบังคมทูลพระกรุณาถวายไชยมงคล ในมหาสมัยมงคลการสมโภชเสด็จพระราชดำเนินกลับแต่ประเทศยุโรปคืนสู่พระนคร ทรายใต้ฝ่าลองธุลีพระยาท

ด้วยการเสด็จพระราชดำเนินกลับครั้งนี้ เปนมหาสมัยมงคลการอันสำคัญยิ่ง ซึ่งไพร่ฟ้าข้าขอยขัณฑเสมามีความยินดีชื่นชมโสมนัสพร้อมกันทั่วทุกหน้า เพราะเหตุรฦกถึงพระมหากรุณาธิคุณ ซึ่งได้ทรงอุปถัมภ์บำรุงสมณพราหมณาจารย์ราษฎร ให้ร่มเย็นเปนสุขโดยชอบธรรมเปนอันดับเสมอมาอยู่แล้ว ยังไม่เพียงพอพระราชหฤทัย สู้สละพระบรมสุขทรงพระราชอุสาหะเสด็จพระราชดำเนินประเทศยุโรป โดยมรรคาข้ามมหาสมุท อันมีระยะทางไกลต้องทรมานพระองค์ด้วยความยากลำบาก ก็เพื่อพระราชประสงค์จะบำรุงทางพระราชไมตรีในนานาประเทศให้สนิทยิ่งขึ้น กับทั้งได้ทรงตรวจสิ่งซึ่งเปนสารประโยชน์มาเพิ่มพูลให้เกิดผลความเจริญแก่ราษฎรในพระราชอาณาจักร ให้มีความมั่งคั่งสมบูรณ์ยิ่งขึ้นไป

แลคุณประโยชน์ของการเสด็จพระราชดำเนินประพาสนานาประเทศ
สมัยใด ก็ย่อมมีผลให้ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ได้รับพระราชทานความ
สุข แลทั้งผลประโยชน์เจริญขึ้นทุกครั้งโดยทรงพระมหากรุณาจัดการ
ทนุบำรุงพระนครแลผลประโยชน์ กับทั้งความสุขของราษฎรยิ่งขึ้นตาม
ลำดับมา ดังพยานที่อาจชี้ได้ว่า การค้าขายในกาลก่อนกับทุกวันนี้
ยิ่งเจริญขึ้นเปนอันมาก เพราะเหตุได้ทรงพระกรุณาอุดหนุน ให้มีการ
ขุดคลองให้เกิดไร่นาได้เข้าสินค้าใหญ่ทวีขึ้น จนมีเรือกลไฟใหญ่บรรทุก
สินค้าติดต่อกันกับเมืองต่างประเทศมากขึ้น แลมีเรือกลไฟน้อย ๆ
ชักลากเรือบรรทุกสินค้ากับคนโดยสานไปมาตลอดหัวเมือง กับทั้งได้
โปรดเกล้า ฯ ให้สร้างทางรถไฟแลขยายการไปรษณีย์กับโทรเลขให้กว้าง
ขวางออกไปเสมอ เพื่อจะได้นำสินค้าแลส่งข่าวค้าขายได้ โดยเร็วแลง่าย
สดวก ซึ่งจะเปนประโยชน์อันสำคัญของราษฎรทั้งหลาย ได้รับพระ
ราชทานพระมหากรุณาความทนุบำรุงให้มีผลบริบูรณ์ด้วยทรัพย์ยิ่งขึ้นไป

ฝ่ายการบำรุงความสุขของราษฎรนั้น เปนต้นว่าตำบลสำเพ็งใน
กาลก่อนนั้นถนนหนทางก็ย่อมเปนที่คับแคบ มหาชนจะเดินทางแลทำมา
ค้าขายก็ไม่สดวก ได้ทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้สร้างถนน
ใหม่ให้ใหญ่กว้างตัดทางลงลำแม่น้ำ มีท่าทางไปมาแลค้าขายสดวก
ยิ่งขึ้น เช่นถนนราชวงศ์สายนี้ เปนการที่พระราชทานความสุขแก่
ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายเปนอย่างยิ่ง

อีกประการหนึ่ง เมื่อเสด็จพระราชดำเนินเพื่อหวังประโยชน์
ละพระนครไปช้านานนั้น ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายก็ยังได้รับพระราชทาน

พระมหากรุณา ซึ่งมิให้ขาดทิพึงพำนักร่มเย็นเปนสุข ดังเวลาที่เสด็จประทับอยู่ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม สถาปนาสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ให้สำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ก็ทรงพระราชอุสาหะปฏิบัติราชการแผ่นดินสนองพระองค์ด้วยพระปริชาสามารถ ปกครองอาณาประชาราษฎร์ทั้งหลาย ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายได้พึ่งพระบารมีปกเกล้า ฯ ร่มเย็นเปนสุขตลอดมา จนเวลาเสด็จพระราชดำเนินกลับคืนสู่พระนครโดยสวัสดิภาพ สมควรเปนที่สรรเสริญเปนอันยิ่ง

โดยเหตุทุกประการนี้ จึงกระทำให้ราษฎรทั้งหลายมีความยินดีชื่นชมโสมนัสปลงใจพรักพร้อมกันนิยมว่า การเสด็จพระราชดำเนินคลับคืนสู่พระนครครั้งนี้ เปนมหาสมัยมงคลกาลอันสำคัญยิ่ง ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายผู้ได้พึ่งพระบรมโพธิสมภารทำมาค้าขาย ในท้องที่ตำบลสำเพ็งแลตำบลตลาดน้อยจึงได้ร่วมใจกันจัดการตกแต่งสถานที่ต่าง ๆ แลตามประทิปประดับถนน มีการสมโภชเฉลิมพระเกียรติยศในใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาททั้ง ๒ พระองค์ แลพร้อมกันสร้างเหรียญใหญ่ด้วยเงินจำหลักอักษรจีนคำถวายไชยมงคล ก้าไหล่ทอง ๑ เงิน ๑ เปนคู่กันสองคู่ ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาศทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาททั้ง ๒ พระองค์ เปนองคพยานแห่งความยินดีชื่นชมโสมนัสของข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง ผู้มีความจงรักภักดีสัตย์ซื่อสุจริต ต่อใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาท

ด้วยอำนาจสัจจวาที ของข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายซึ่งบรรยายความจริงกราบบังคมทูลพระกรุณามานั้น ขอเทพเจ้าผู้มีมเหศักดิ์จงได้อภิบาลบำรุงรักษา พระยาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้งสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถผู้ทรงพระคุณธรรมอันมหาประเสริฐ ซึ่งเปนที่พึ่งร่มเย็นของราษฎรทั้งหลาย ให้ทรงเจริญพระชนมายุยืนนานสุขสวัสดิ สรรพโรคาพาอภัยพิบัติอย่าได้กล้ำกลาย นิราสสรรพอุปัทวอันตรายไปทั่วทศทิศ ให้เหล่าอริปักษ์จาบัติรพ่ายแพ้แด่พระเดชานุภาพพระบารมี ขอให้สรรพราชการจงสำเร็จเปนไปโดยสดวกดีสมดังพระราชประสงค์จงทุกประการ ขอเดชะ

พระราชดำรัสตอบพวกพ่อค้าชาวสำเพ็ง

มีพระราชดำรัสตอบพวกพ่อค้าถนนท้องสำเพ็งว่า เรามีความพอใจยิ่งนัก ในอาการซึ่งท่านทั้งหลายได้แสดงความจงจักภักดีอย่างยิ่งต่อตัวเรา ด้วยการตกแต่งท้องถนนอันยืดยาวให้เต็มตลอดไปด้วยประทีปและเครื่องประดับงดงาม ทั้งได้เห็นท่านทั้งหลายมาประชุมพร้อมกัน ฉะเพาะหน้าเราด้วยอาการเบิกบานทั่วหน้า ทั้งได้ฟังถ้อยคำกล่าวพรรณาถึงความพอใจของท่านทั้งหลาย ต่อการซึ่งเราได้ทำแล้วแต่ปางก่อน ทั้งพอใจในการซึ่งเราได้ ไปในประเทศทางไกล ความปฏิบัติราชการแทนตัวเราของพระราชินีซึ่งเปนที่รักของเรา เปนที่พึงพอใจแก่ท่านทั้งหลาย

ไม่มีสิ่งใดซึ่งจะทำให้เรามีความสบายใจยิ่งไปกว่าที่ได้ฟังคำยืนยันจากท่านทั้งหลาย ว่าเปนที่พอใจในความประพฤติราชการของเรา อันความจริงแท้ซึ่งมีอยู่ในใจเรานั้น เรายอมคิดเห็นเสมอว่าพวกจีนทั้งหลายอันเปนราษฎรซึ่งควรรักของเรา เปนผู้มีสติปัญญาแลความอุสาหะประกอบการค้าขาย แลการช่างให้เปนประโยชน์เปนการเจริญแก่บ้านเมืองเรายิ่งนัก ด้วยเหตุดังนี้เราจึงสามารถที่จะยืนยันแก่ท่านทั้งหลาย ว่าเปนความคิดอันตั้งอยู่ในใจเราเปนนิจที่จะบำรุงท่านทั้งหลายให้มีความคล่องสดวกในการทำมาหากิน ให้ได้รับความม่องกันอันมั่นคงในชีวิตแลทรัพย์สมบัติ ให้เจริญประโยชน์ซึ่งสมควรที่ท่านทั้งหลายจะได้ โดยชอบธรรมทุกเมื่อ

แลส่วนแขกพ่อค้า ซึ่งได้มีส่วนจัดการให้เปนเกียรติยศแก่เราด้วยในที่นี้ ก็เปนที่พอใจของเราในความจงรักของท่านทั้งหลายด้วยเปนอันมาก

เราขอให้ท่านทั้งหลายได้รับความขอบใจในบรรดาการนี้ ได้แสดงความจงรักภักดีทั้งปวง ทั้งเหรียญซึ่งจารึกอักษรให้พรอันเปนสวัสดิมงคลที่ทำแล้วด้วยฝีมืออันงดงามที่ท่านทั้งหลายได้ ให้แก่ตัวเรา แลพระราชินี พร้อมด้วยคำอำนวยพรต่อเราทั้งสอง พระราชินีได้ ให้เราช่วยขอบใจท่านทั้งปวงในส่วนของเธอด้วย ความจงรักภักดีของท่านทั้งหลายซึ่งได้สำแดงในครั้งนี้ จะเปนที่รฤกมั่นอยู่ในใจเราทั้งสองสืบไปภายหน้า” แล้วมีพระราชดำรัสทักทายปราไสยพวกหัวหน้าพ่อค้าเหล่า

นั้นบางคน แล้วเสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรการตกแต่งในถนนท้องสำเพ็งพอสมควร แล้วเสด็จกลับมาประทับรถพระที่นั่ง มาทางถนนเจริญกรุงเลี้ยวถนนเฟื่องนครมาตามถนนบำรุงเมือง เลี้ยวข้อมเผด็จดัสกร เข้าประตูวิเศษไชยศรี กลับสู่พระบรมมหาราชวังเวลา ๒ ยาม

พระสงฆ์สากลสมาคมถวายไชยมงคล

อนึ่งในวันที่ ๓๑ ธันวาคม ร.ศ. ๑๑๖ นั้น ได้มีการพิธีพระสงฆ์ถวายไชยมงคลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถด้วย คือเวลาบ่ายพระสงฆ์ราชาคณะ ๕๕ รูป มีพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรสเปนประธาน มาพร้อมกันในพระอโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และที่บนพระพุทธปรางค์ปราสาท ๒๐ รูป บนพระมณฑป ๑๕ รูป ครั้นเวลาบ่าย ๕ โมงเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จออกทางพระทวารกลางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทประทับพระราชยาน พร้อมด้วยกระบวรทหารตำรวจราชองครักษ์แห่นำตามเสด็จออกประตูพิมานไชยศรี ไปประทับวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทรงพระดำเนินสู่ภายในพระอุโบสถ ทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการแล้ว ทรงประเคนย่ามหนังซึ่งทรงหามาแต่ประเทศยุโรปแก่พระสงฆ์ ๕๕ รูปแล้ว โปรดเกล้า ฯ ให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าสมมติวงศวโรทัย เสด็จไปทรงจุดเทียนที่พระพุทธปรางค์ปราสาท และที่พระมณฑป พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์จบแล้ว ถวายอติเรกถวายพระพรลา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จกลับตามทางเดิม

รุ่งขึ้นวันที่ ๑ มกราคม ร.ศ. ๑๑๖ เวลาเช้าโปรดเกล้า ฯ ให้พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าสุริยงค์ประยูรพันธุ์ เสด็จออกทรงประเคนอาหารบิณฑบาตเครื่องส่วนของหลวง พระยรมวงศานวงศ์ แลข้าทูลลอองธุลีพระบาท ได้จัดสำรับถวายพระสงฆ์ที่ในวัดพระศรีรัตนศาสดารามทั่วกัน

ครั้นเวลาบ่ายพระสงฆ์ราชาคณะถานานุกรมเปรียญอันดับประมาณ ๓๐๐๐ รูป ได้มาประชุมคอยถวายไชยมงคลพร้อมกัน

เวลาบ่าย ๓ โมง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แลสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระยรมราชินีนาถ เสด็จออกทางพระทวารกลางพระที่นั่งจักริมหาปราสาท ไปประทับวัดพระศรีรัตนศาสดารามโดยขบวนราบ ทรงพระดำเนินส่ภายในพระอโบสถ ทรงจุดเทียนนมัสการทรงศีลแล้วสมเด็จพระสังฆราชผู้ทรงสมณศักดิ์ แลเจริญพรรยายุกาลสูงสุด ทรงอ่านคำถวายไชยมงคลในนามของพระสงฆ์ทั่วไป

คำถวายไชยมงคลของพระสงฆ์สากลสมาคม

อิทานิโข ภิกฺขุสงฺโฆ นานาวิหารวาสิโก
กตญฺญู กตเวที จ เอกฉนฺทสมาคโต
อิธ สนฺนิปติตฺวาน หตฺถตุฏฺโฐ ปโมทิโต
ปรมินฺทาธิราชสฺส สาเวติ ชยมงฺคลํ
มหาราชาธิราชสฺส ยุโรปอิติ วิสฺสุตํ
นานาเทสคมนาหํ วณฺณยิสฺสํ สมาสโต
สฺยามินฺโท จ มหาราชา ปุญฺญวาว สิริธโร

อิทฺธิยา ยสสา เจว
สมฺมามนสิกาเรน
สขทกขํ อคเณตวา
มหาปุญฺญปฺปภาเวน
สติมา ปญฺญวา อโถ
เมตฺตํ มิตฺเตสุ พนฺธตฺถ
ขนฺติธมฺมํ ปุรกฺขิตฺวา
นานาเวรชฺชตา เหเต
ปรมินฺทฺ มหาราชฺ
โสมนสฺสา ปโมเทนฺตา
มหนฺเตน สกฺกาเรน
นานาวิจิตฺรสนฺถเร
อคฺคาหาเรน โตเสสุ
สฺยามินฺโท อนุยนฺตา จ
นานาชาติปเทเสสุ
ยาว กิจฺจ นิฏฺฐิคตฺ
ปรมา ราชินิ เสฏฺฐา
มหาราชาธิราชสส
ยถายี วิมโล จนฺโท
เอวฺ สุโภ มหาราชา
ราชานุชา จ กญฺญา จ

ชโล โหติ ชุตินฺธโร
อโถ มหุสฺสเหน จ
มหาสมุทฺทปาคมิ
นิพฺภโย นิรุปทฺทโว
ขนฺติโสรจฺจสณฺฐิโต
นานาเทสมุปาคมิ
ปจฺจามิตฺตฺ น ภายติ
มานาติมานมญฺญิโน
ปสฺสนฺตา ตุฏฺฐมานสา
ปิยญาติว มานิตา
โยเธน จาภิมานิตา
วราคาเร อวาสิสุ
อโถ อตฺถานุกมฺปกา
โสมนสฺเสน พฺรูหิตา
วิหริสุ ยถิจฺฉิตฺ
สฺยามรฏฺฐฺ ปาคมิ
ราชเทวิ ยโสธรา
โสตถิ อิจฺฉนติ เปมโต
อพฺภเมฆรชาหโต
ภาเตวว ปุณฺณมา อิติ
รญเญ ภตฺติกรา สทา

ราชปุตฺโต ราชธิตา
เสนาปติ อมจฺจา จ
ราชนาถา ปติฏฺฐา จ
สพฺเพ ตุฏฺฐา ปโมเทนฺตา
ปรมินฺทำ มหาราชำ
ทิฆายุโก มหาราชา
ชยตำ ชยตามิตฺตำ
อายุ วณฺโณ สุขญฺเจว
เอเต ธมฺมา ปวฑฺฒนฺตุ
จิรำ รชฺเช ปติฏฺฐาตุ
รชฺเช ปติฏฺฐหนฺโต โส
สพฺโพ จายำ ภิกฺขุสำโฆ
มหาราชาธิราชสฺส
อติเรกวสฺสสตำ
สพฺเพ อุปทฺทวาเนกา
สพฺเพปิ ราชกุเล ญาติ
มหาราชาธิราชสฺส
วฑฺฒตำ วฑฺฒตำ ราชา
เย อนิฏฺฐา อกนฺตา จ
สพฺเพปิ ราชปุริสา
มหาราชาธิราชสฺส
ทิฆายุโก มหาราชา

ราชสุณฺหา ปิยำ ททา
สพฺเพ สมณพฺราหฺมณา
สฺยามรฏฺฐิกมานุสา
โสมนสฺสา สมาคตา
ททนฺตุ ชยมงฺคลำ
อชโย ทุชฺชโย ภว
ชโย ภวตุ สพฺพทา
พลำ กิตฺติ ยโสปิ จ
สฺยามาธิปติโน สทา
สฺยามรฏฺฐสฺส วุฑฺฒิยา
ภาเตวว สุริโยติปิ
โสมนสฺเสน พฺรูหิโต
วรำ ททาติ ธมฺมโต
มหาราชา ชิโว ภเว
มา โหนฺตุ ตสฺส เตชสา
หตฺถตุฏฺฐา ปโมทิตา
วรำ ททนฺติ เปมโต
จิรำ รชฺเช ปติฏฺฐตุ
มา โหนฺตุ ตสฺส เตชสา
หตฺถตุฏฺฐา ปโมทิตา
วรำ ททนฺติ ปายโต
วสฺสสตำ ชิโว ภเว

สพฺเพยี อนฺตรายา เต
เสพฺเพยี รฏฺฐิกา สนฺตา
อธิฏฺฐานานุภาโวยํ
มหาราชาธิราชสฺส
ยทิจฺฉิตํ มงฺคลนฺตํ
อนิฏฺฐญฺจ อกนฺตํ ยํ
สพฺเพยี อุปสคฺคา เต
ปจฺจาคโต จ ภูปาโล
มหาโกลาหลํ ชาตํ
สฺยามรฏฺฐิกา สพฺเพยี
มาลาคนฺธ อสฺสาเปนฺติ
มหุสฺสวํ ปวตฺเตนฺติ
นครํ เอกสงฺฆุฏฺฐ
รญฺโญ ปุญฺญปฺปภาเวน
ตสฺมา เอตํ ปสสนฺติ
ปรมา ราชินี อยฺยา
เตชวนฺตี มหาปุญฺญา
วิรงครยี กลยาณี
กุเล เชฏฺฐาปจายินี
ราชกิจฺจ ปสาสนฺติ
ถานารห อกุปฺปวิ
มหาราชาธิราชสฺส

มา โหนฺตุ ตสฺส เตชสา
วรํ ททนฺติ โสตฺถิยา
สพฺพสมฺปตฺติสิทฺธิยา
สมฺปาตุ มม เจตสา
สมิชฺฌเตวว เจตสา
มา ตำ โหตุ กทาจิยี
มา โหนฺตุ ตสฺส เตชสา
สมฺปตฺโต อตฺตโน ปุรำ
ปถวิจลนำ วิย
สมานฉนฺทมานสา
ทิปญฺจ อชฺชลนฺติยี
เอกนินฺนาทสทฺทรำ
ตาพฺยี ตาทิหุโฆสิตำ
ชลิตำ โหตี โชติตำ
สฺยามินฺโท ปุญฺญวาวิติ
โสภาสุทฺธสิริมติ
นานาเทเสสุ ปากฏา
วรณาณวิภสิตา
ขนฺติเมตฺตสมาหิตา
ตนฺตำ กโรติ สาธุกำ
สุขสมฺปตฺติยาวหำ
สมฺมาสุขานุกมฺปิกา

ปรมา ราชินี เจสา
จกฺกวตฺติราชสฺสาปิ
ปรมินฺทาธิราชสฺส
อนุปวาทาปกฺกฏฺฐา
สพฺเพ เถรานุเถรา จ
ทิฆายุกา อโรคาว
ยุคอคฺเค ติฏฺฐนฺตา สา
สพฺเพปิ อนฺตรายา เต

เอวํ คุณสมาคตา
นารีรตนสนฺทิสี
ยุคอคฺคามิธารินี
ยสสฺสินี สิริมติ
วรํ ททนฺติ วุฑฺฒิยา
สุขิตา โหตุ สพฺพทา
ภาเตวว ปุณฺณมา อิติ
มา โหนฺตุ ตสฺส เตชสา ฯ

◎ สมฺพุทฺธเสฏฺโฐ กรุณาภิสิโต
ธมฺโม อวิชฺชาทิกิเลสฆาโฏ
สงฺโฆ สสทโธ วรเขตตภูโต
วตฺถุตฺตเยตํ สรณวฺ เสฏฺฐํ
เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ นิจฺจํ
โหเตว รญฺโญปิ จ ราชินิยา ฯ

วตฺถุตฺตยานุภาโวยํ ปรมินฺทุ ชนุตฺตมํ
ปรมฺ ราชินิญฺจาปิ สมฺมา รกฺขตุ วุฑฺฒิยา ฯ

ขอถวายพระพร

บัดนี้ พระภิกษุสงฆ์เปนมหาสมาคมสงฆสันนิบาตอยู่ในอาวาสวิหารต่าง ๆ มีกตัญญูรู้คุโณปการกิจ ซึ่งสมเด็จบรมบพิตรมหาราชาธิราชเจ้าได้ทรงทำแล้ว แลปราถนาจะประกาศพระคุณให้ประชุมชนรู้แจ้งประจักษ์พระคุณสมบัติราชวโรปการ ซึ่งได้ทรงทำมาแล้วนั้น

จึงได้มาพร้อมโดยเอกฉันท์ประชุมกันในที่นี้ ชื่นชมยินดีบรรเทิงจิตร
สวดคาถาถวายไชยมงคลแด่สมเด็จบรมบพิตรมหาราชาธิราชเจ้า อาตม
ภาพจะได้รับพระราชทานพรรณากิริยาเสด็จพระราชดำเนินยังนานาประเทศ
ซึ่งมีนามปรากฏว่ายุโรปโดยย่อ สมเด็จบรมบพิตรมหาราชาธิราชเจ้า
สยามินทาธิบดี มีบุญแท้จริงเปนมหัศจรรย์ ทรงพระสิริรุ่งเรืองด้วย
พระราชวรฤทธิแลพระเกียรติยศ ทรงพระรัศมีปรากฏช่วงโชติ คือ
พระเดชานุภาพเสด็จพระราชดำเนินถึงมหาสมุท ด้วยทรงทำในพระ
ราชหฤทัยโดยชอบ อนึ่งด้วยความอดทนอันใหญ่ ด้วยพระอานุภาพ
บุญบารมีอันใหญ่ยิ่งล้นพ้น พระองค์๙๘ปราศจากภัยนิราสอุบัติในมรรคา
ทรงพระสติพระปัญญารอบรู้ ทรงสถิตย์ในขันติ ตั้งพระราชหฤทัย
อดทนไม่ท้อถอย แลทรงยินดีในธรรมอันงาม เสด็จถึงนานาประเทศ
เพื่อพระราชประสงค์จะทรงผูกพันธ์ประสานเมตตาจิตรในหมู่มิตรมิให้ร้าว
ราน ทรงกระทำขันติธรรมในเบื้องหน้ามิได้ครั่นคร้ามเกรงขามต่อ
ปัจจามิตร หมู่ชนนานาเวรัชชาติชาวประเทศต่าง ๆ เหล่านั้น มี
ความสำคัญตนด้วยมานะแลมานะยิ่งนัก เมื่อได้เห็นสมเด็จบรมบพิตร
พระปรมินทรมหาราชาธิราชเจ้าก็มีจิตรยินดีชื่นชมโสมนัสนับถือเหมือน
หนึ่งญาติที่รักพร้อมหน้าคำนับสักการอันใหญ่ แลด้วยโยธาทหารหมู่ใหญ่
เชิญเสด็จให้ประทับในวราคารควรเปน พระที่นั่งลาดด้วยวิจิตรบัณจฑูรณ์
ต่าง ๆถวายพระกระยาเสวยล้วนเลิศทุกสิ่ง อนึ่งอนุเคราะห์ในประโยชน์
ตามพระราชประสงค์ สมเด็จพระเจ้าสยามินทรแลอนุยันต์พระเจ้าน้อง
ยาเธอ แลราชบุรุษผู้ตามเสด็จพระราชดำเนินก็เจริญด้วยโสมนัส เสด็จ

ประทับแรมราตรีในประเทศของชนชาติต่างๆ พอพระราชประสงค์แลราช
กิจถึงความสำเร็จแล้วเพียงใด ก็เสด็จกลับยังสยามราฐพระราชอาณา
เขตร สมเด็จพระบรมราชินีนาถ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ แลสมเด็จ
พระบรมราชเทวีเจ้าทรงปราถนาโสตถิสิริสวัสดิ มีความงามปราศจาก
มลทินแด่สมเด็จพระบรมชนินทรมหาราชาธิราชเจ้าโดยเย่รมพระกมล
ดวงจันทรปราศจากมลทิน มีหมอกแลเมฆแลธุลีอันลมมากระทบ
กระทำให้ห่างไกลงามฉันใด สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้า จง
ปราศจากมลทินทุกประการฉันนั้น อนึ่งสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินปรมินทร
มหาราชาธิราชเจ้า จงงามสว่างดังพระจันทรเต็มดวงงามสว่างดัง
นั้นเทอญ ฯ

แลพระราชอนุชาเจ้าทั้งหลาย ทั้งพระกัญญาคณานางผู้ทำความ
ภักดี ในสมเด็จพระบรมบพิตรพระราชาเจ้าอยู่ทุกเมื่อ ทั้งพระราชบุตร
พระราชธิดา แลพระกัญญาศริสะใภ้หลวงถวายความรักภักดีอยู่ ทั้งสมณ
พราหมณทั้งปวงบรรดามีพระราชาเปนที่พึ่ง ตั้งต้นอาศรัยพึ่งพระราชา
นุภาพ ทั้งมนุษย์ชาวราษฎรทั้งปวงพร้อมหน้ายินดีชื่นชมบรรเทิงใจโสมนัส
มาพร้อมรับเสด็จถวายไชยมงคลแด่สมเด็จพระปรมินทรมหาราชาธิราช
เจ้า ว่าขอให้พระเจ้าปถพิมานุสินทปรมินทรมหาราชาธิราช จงมีพระชน
มายุยืนยาว จงไม่มีใครชำนะได้ยากที่ผู้อื่นจะพึงชำนะ ขอพระราชาเจ้า
จงชำนะ ๆ อมิตรชน ความชำนะจงมีทุกเมื่อ เทอญ ฯ

ธรรมทั้งหลาย คือพระชนมายุ แลพรรณ แลความสุขแลกำลัง ทั้งกิตติคุณ แลอิศริยยศของสมเด็จพระเจ้าสยามาธิบดี จงเจริญมาก ทุกเมื่อเทอญ ขอให้สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยามินทราธิราช จง ประดิษฐานมั่นคงในราชสมบัติสิ้นกาลนาน เพื่อความเจริญของสยาม ราฐ สมเด็จพระราชาเจ้านั้น เมื่อทรงประดิษฐานอยู่ในความเป่นพระ ราชาเจ้าพิภพจงสว่างรุ่งเรืองปานประหนึ่งว่า อาทิตย์อันสว่างรุ่งเรืองฉนั้น อนึ่งพระภิกษุสงฆ์ทั้งปวงนี้เจริญด้วยโสมนัส ถวายพระพร อวยไชย แด่สมเด็จบรมบพิตรมหาราชาธิราชเจ้าโดยธรรมว่า ขอให้สมเด็จบรม นาถมหาราชาธิราชเจ้า จงดำรงพระชนม์ตลอดร้อยปีเกินเทอญ

อุบัทวะทั้งหลายทั้งปวงนั้นจงอย่ามี ด้วยเดชอำนาจพรของพระภิกษุ สงฆ์ จำนงจิตรประสิทธิถวายนั้น อนึ่งพระบรมวงศานวงศ์ทั้งหลายทั้งปวง ในราชตระกูล ชื่นชมยินดีบรรเทิงใจถวายพรพูลสวัสดิแลมงคลความ ถึงสุขโสมนัส แด่สมเด็จบรมบพิตรมหาราชาธิราชเจ้า โดยความรัก ภักดี ขอให้พระราชาเจ้าปถพิจงเจริญ ๆ จงประดิษฐานในความเปน พระราชาสิ้นกาลนาน อารมณ์สิ่งใดไม่ต้องพระราชประสงค์ แลไม่ พึงพระราชหฤทัย อารมณ์สิ่งนั้นจงอย่าได้มี ด้วยเดชอำนาจพรของ พระบรมวงศานุวงศทั้งหลายทูลถวายนั้น เหล่าราชบุรุษก็ชื่นชมยินดี ถวายพระพรแด่สมเด็จบรมบพิตรมหาราชาธิราชโดยมาก ว่าขอให้สมเด็จ พระปรมินทรมหาราชาธิราชเจ้า พึงมีพระชนม์ยืนยาวได้ร้อยปี อันตราย อุบัทวะโทษพิบัติแม้ทั้งปวง จงอย่ามีแด่สมเด็จพระเจ้าปถพิธรรมิกราช ด้วยเดชอำนาจพรซึ่งราชบุรุษข้าเผ้าผ่าลอองธุลีพระบาทตั้งจิตรประสิทธิ

ถวายนั้น ฝ่ายชาวราษฎรทั้งปวงที่เปนสัปรุษสันดานระงับยาปอกุศล ก็ถวายพรมงคลอวยไชยเพื่อโสตถิสิริสวัสดิ์ ให้มีความงามดีอย่าทุกเมื่อทุกเวลา อานุภาพแห่งความอธิษฐานจิตรนี้ เพื่อจะให้ถึงพร้อมบริบูรณ์แห่งประโยชนคุณทั้งปวง จงรักษาซึ่งสมเด็จบรมพิตรมหาราชาธิราชเจ้า ด้วยอานุภาพอธิษฐานจิตรประสิทธิถวายดังนี้ กิจการเปนมงคลสิ่งใดที่สมเด็จบรมพิตรมหาราชาธิราชเจ้า ต้องพระราชประสงค์ กิจการเปนมงคลนั้นจงสำเร็จดังพระราชหฤทัย อนึ่งอารมณ์ใดไม่ต้องพระราชประสงค์ ไม่ชอบพระหฤทัย อารมณ์นั้นจงอย่ามีแท้จริงแม้ในกาลบางที ความขัดข้องทั้งปวงเปนอันมาก จงอย่ามี ด้วยเดชอำนาจแห่งความอธิษฐานนั้น สมเด็จพระบรมราชาธิราชภูบาลเจ้าเสด็จกลับถึงด้วยดีซึ่งพระราชอานีของพระองค์แล้ว มหาโกลาหลก็เกิดขึ้น ประหนึ่งว่าแผ่นดินจะสเทือน ประชุมชนชาวสยามราฐทั้งปวง มีใจประกอบด้วยฉันทเสมอกัน ยกระเบียบดอกไม้ของหอมขึ้น แลตามประทีปรุ่งเรือง ให้มหรศพเปนไป พระนครมีสำเนียงนฤนาทเปนอันหนึ่งอันเดียว แลกึกก้องด้วยสำเนียงดนตรีดีเป่า ชวลิตช่วงโชติด้วยรัศมีประทีป ด้วยอานุภาพบุญยารมีของพระเจ้าบ๋ถพิธรรมิกมหาราชาธิราช อันพระบุญญานุภาพให้โชติช่วง เพราะเหตุนั้น ประชุมชนจึงได้สรรเสริญพระเจ้าบ๋ถพิสยามมินทรนั้น ว่ามีบุญแท้จริงเปนมหัศจรรย์ อนึ่งสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถ ซึ่งสำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงพระคุณสมภารใหญ่ยิ่งล้นพ้น

มิพระเดชานุภาพเพียบพูล ปรากฏไปในสากลนานาประเทศภายนอก พระราชอาณาเขตรสยามราฐ มิพระรูปทรงองอาจทรงพระคุณนามดิ ไม่มิโทษ ประดับด้วยพระญาณอันประเสริฐสามารถในราชการ ทรงประดิษฐานในกุเลเชษฐาบ่ำจายธรรม ตั้งเสมอในพระขันติแลพระเมตตาจิตร ทรงสั่งสอนราชกิจทำให้ราชการนั้น ๆ สำเร็จได้ดังพระราชหฤทัยประสงค์ มิให้กำเริบร้าวรานควรแก่สถานที่ตั้งแห่งคุณสิริสวัสดิสามารถนำมาซึ่งสุขสมบัติทุกประการ ทรงอนุเคราะห์ในความสุขโดยชอบ แด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภาร มหาราชาธิราชเจ้า สมเด็จพระบรมราชินีนาถเจ้านี้มาพร้อมแล้วด้วยอเนกคุณดังกล่าวมานี้ คล้ายกับนารีรัตนของพระเจ้าจักรพรรดิมหัพพล ดำรงยิ่งในความเป็นอรรคยุคลของสมเด็จบรมบพิตรปรมินทราธิราชเจ้า ไม่มิใครกล่าวติเตียนแข่นได้ ทรงพระยศแลทรงพระสิริอยู่ในกาลทุกเมื่อ พระเถรานุเถรทั้งหลายถวายพระพรเพื่อความเจริญดังนี้ ขอให้สมเด็จพระบรมราชินีนาถเจ้าจงมิพระชนม์ยืนยาวปราศจากพระโรค ถึงซึ่งความสุขทุกพระอิริยาบถปรากฏอยู่ในสุขสมบัติสิ้นกาลนาน เมื่อเสด็จดำรงอยู่ในสถานอรรคยุคลจงสว่างดังมณฑลพระจันทรเต็ม สรรพอันตรายทุกประการจงอย่ามิแด่พระองค์ ด้วยเดชะพรที่พระภิกษุสงฆ์ตั้งเมตตาจิตรประสิทธิถวายณบัดนี้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ประเสริฐด้วยพระอรหัต แลสัมมาสัมโพธิญาณมิพระสันดานเย็นยิ่งด้วยพระกรุณา พระธรรมเจ้าฆ่าเสียซึ่งกิเลศชาติมิอวิชชาเป็นต้น พระอริยสงฆ์บริสุทธแล้วดี สิ้นทุจริตในไตรทวารยังเกิดเป็นบุญเขตรของชนในโลกจริงแท้ ด้วยวาจาคำสัจที่กล่าวคุณ

สมบัติของพระรัตนตรัยนี้ ขอความสวัสดิ์นฤมลพ้นพิบัติทุกประการ จงมีแด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าทั้งสองพระองค์ทรงพระคุณอันประเสริฐ

อนึ่งขออานุภาพแห่งวัตถุทั้งสาม คือพระรัตนตรัยนี้ จงรักษาซึ่งสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้อุดมสูงสุดในหมู่ชน ทั้งสมเด็จพระบรมราชินีนาถเจ้าทั้งสองพระองค์ เพื่อให้ทรงพระเจริญด้วยดีในสิริราชสมบัติสิบกระษัตริย์มหาสมมติวงศ ดำรงพิภพสยามราฐสิบกาลนาน เปนอนัญสาธารณ์ทุกเมื่อเทอญ ขอถวายพระพร

เมื่อจบแล้ว เจ้าพนักงานตระฆังสัญญา เจ้าพนักงานประโคมแตรสังข์พิณพาทย์ พระสงฆ์สวดไชยมงคลคาถาขึ้นพร้อมกัน

พระราชดำรัสตอบพระสงฆสากลสมาคม

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัสตอบว่า

ข้าพเจ้ามีความชื่นชมยินดี ที่ได้สดับฉันทบรรยายโดยมคธภาษาอันพระมหาเถระได้รับฉันทานุมัติแห่งพระสงฆ์ทั้งปวง ผูกประพันธ์ขึ้นเปนถ้อยคำต้อนรับอันไพเราะ ซึ่งสมเด็จพระสังฆราชมหาประธานาธิบดีสงฆ์ได้แสดงแล้วณกาลบัดนี้ ข้าพเจ้าขอรับคำอำนวยพรแห่งพระคุณทั้งหลายด้วยความเคารพอย่างยิ่ง

แลขอกล่าวสืบไปว่า ความปรารถนาซึ่งข้าพเจ้าได้พยายามที่จะออกไปในนานาประเทศครั้งนี้ย่อมปรากฏว่า ออกไปด้วยกิจการแห่งพระราชอาณาจักร ก็แต่ความจริงพระราชอาณาจักรอันนี้ เปนที่ประดิษฐานพระบรมพุทธสาสนา ตัวข้าพเจ้าเปนผู้นับถือพระพุทธสาสนา

การอันใดซึ่งจะบังเกิดเปนเครื่องเจริญดีงามแก่พระราชอาณาจักร ก็ย่อมเปนเหตุให้ความเจริญแลตั้งมั่นของพระพุทธสาสนาทวียิ่งขึ้น ข้าพเจ้าย่อมรู้สึกว่าเปนหน้าที่ของข้าพเจ้าซึ่งจะต้องทำนุบำรุงพระพุทธสาสนา ซึ่งเปนสิ่งคู่กันกับพระราชอาณาจักรให้ดำเนินไปในทางวัฒนาถาวรพร้อมกันทั้งสองฝ่าย

ในเวลาเมื่อข้าพเจ้าได้ไปในประเทศทั้งหลาย ก็ได้มีเหตุอันสมควรซึ่งจะนำมาแสดงให้พระเถรานุเถรทั้งปวง ผู้ประกอบด้วยความอุสาหะช่วยชำระพระไตรปิฎกลงพิมพ์เปนเล่มสมุดไปแล้วนั้น เช่นที่ยินดีว่า เมื่อข้าพเจ้าไปถึงประเทศใด ซึ่งได้รับพระไตรปิฎกฉบับพิมพ์นั้นรักษาไว้ในหอสมุดใหญ่ต่าง ๆ ย่อมมากล่าวสรรเสริญการซึ่งเราได้ทำแลได้ตั้งสมุดไว้ในที่อันงดงามมั่นคงทั่วทุกแห่ง มีนักปราชญ์ทั้งหลายได้อุสาหะเรียนรู้พระพุทธวจนะมาก กิตติศัพท์ความสรรเสริญธรรมของพระพุทธเจ้าย่อมปรากฏฟุ้งไปในประเทศที่ไกลทั้งหลายมากขึ้นโดยลำดับ ข้าพเจ้าไม่ยินยันว่าชนทั้งหลายที่ถือสาสนาอื่นจะละสาสนาตนกลับมาถือพระพุทธสาสนา ดังชนบางพวกได้กล่าวเหมือนจะให้เห็นว่าหน้าที่จะเปนเช่นนั้นได้บ้าง แต่ข้าพเจ้าสามารถที่จะกล่าวได้ว่าเมื่อพระพุทธวจนะแพร่หลาย มีผู้รู้ธรรมะที่แท้จริงย่อมสรรเสริญยกย่องว่าพระพุทธสาสนาเปนคำสั่งสอนอันดี มีธรรมะที่แท้จริง มิใช่สาสนาที่เลวทราม แลบางพวกแสดงความปราถนายินดี ที่จะได้เห็นคัมภีร์พระอรรถกถา ซึ่งจะเปนเครื่องอุดหนุนความรู้ให้แจ่มแจ้งขึ้นอีก เพราะฉนั้นการที่เราทำไม่เปนการมีคุณแต่ในกรุงสยามประเทศเดียวเท่านี้ ย่อมทำให้ผู้ที่

ไม่ได้ถือพระพุทธสาสนา ทรายพระพุทธวจนะแพร่หลายออกไปด้วย
ควรจะเปนที่ยินดีได้ประการหนึ่ง

อนึ่งข้าพเจ้าได้ไปเห็นประเทศอื่น ซึ่งมีสาสนาต่าง ๆ กัน คุณ
ความดีแห่งสาสนาทั้งหลายนั้น ก็ย่อมรวมลงในความประพฤติสุจริต
ด้วยอาการทั้งปวงมากบ้างน้อยบ้าง ใช่ว่าจะเปนสาสนาซึ่งไม่มีธรรมะ
อันดีนั้นก็มิได้ แต่ย่อมเปนไปด้วยความประพฤติของศาสดาผู้สอน
ต่างกันบ้าง ด้วยความประพฤติของคนที่ถือสาสนานั้นยิ่งบ้างหย่อนบ้าง
ถึงพระพุทธสาสนาอย่างเดียวกันนี้ก็มีอยู่ในที่อื่น ความประพฤติก็ย่อ
หย่อนไปบ้าง ด้วยอาศรัยเหตุที่ขาดผู้ทำนุบำรุงรักษา แต่ตลอดเวลา
ที่ข้าพเจ้าไปในประเทศทั้งปวงนั้น ข้าพเจ้ามิได้มิใหน้อมไปในสาสนาอื่น
คงความเห็นยั่งยืนอยู่ในพระพุทธสาสนา ด้วยความเห็นว่าเปนนิยยานิก
ธรรมแท้ แต่มีความยินดีอย่างหนึ่งซึ่งข้าพเจ้าพอใจในความอุสาหะของ
ผู้ซึ่งรักษาสาสนาอื่น ๆ ย่อมเอื้อเพื่อสั่งสอนสาสนาของเขา แลสั่งสอน
วิชาการมีหนังสือเปนต้น ซึ่งเปนอุปการะแก่ความรู้ เพื่อความประพฤติ
ดีของมนุษย์ทั้งหลาย แลมีความอุสาหะปฏิสังขรณ์ แลรักษาอาวาส
ซึ่งเปนที่อยู่อาศรัยแลเปนที่นมัสการ ก็แลการทั้งปวงนี้ พระสงฆ์
ทั้งปวงบางพวกในเมืองเราได้มีความอุสาหะประพฤติให้เปนคุณเช่นนี้อยู่
แล้ว แต่ยังเปนเหตุที่สมควรจะให้เปนทั่วไป แลเปนมากขึ้นด้วยความ
มุ่งหมายว่า เปนการเกื้อกูลแก่พระพุทธสาสนา แลแผ่เมตตาอารี
ต่อมนุษย์ทั้งปวง จะมีแต่ส่วนข้างคุณความดีที่จะบังเกิดแก่พระพุทธ
สาสนาสืบไปภายหน้า

ข้าพเจ้าขอนมัสการแก่พระเถรานุเถระ แลพระสงฆ์ทั้งปวงบรรดาที่ได้มาประชุมกันในเวลาวันนี้ แลขอให้พระสงฆ์ทั้งปวง ได้ทรายความรู้พระคุณในการซึ่งได้มีเมตตาแผ่มายังข้าพเจ้าแลพระราชินี ข้าพเจ้าขอแสดงว่า ข้าพเจ้ามีความยินดียิ่งนัก ซึ่งได้เห็นพระสงฆ์ทั้งปวงอันข้าพเจ้าได้ไปลับแล้วเปนหลายเดือน แลได้กลับมาเห็นเปนทัศนานุตตริยอันอุดมดังนี้ า เมื่อมีพระราชดำรัสแล้วพระสงฆ์ถวายอติเรกถวายพระพรลา

ประชาชนถวายไชยมงคล

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จออกพลับพลาหน้าพระที่นั่งสุทไธศวรรย์เวลาบ่าย ๓ โมง พระยรมวงศานุวงศเฝ้าทูลลองธุลีพระบาท ท้ายพลับพลา ท่านเสนายดีผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศเฝ้าทูลลองธุลีพระบาทที่เฉลียงหน้าพลับพลา ข้าทูลลองธุลีพระบาทฝ่ายทหารพลเรือนนอกนั้นกับทั้งราษฎรทั้งชายทั้งหญิง เฝ้าทูลลองธุลีพระบาทที่ปรำหน้าพลับพลาพร้อมกัน เมื่อประทับบนพระราชบัลลังก์ภายใต้พระมหาเสวตฉัตร กองทหารทำเพลงแตรสรรเสริญพระบารมี เจ้าพนักงานชาวประโคมๆ แตรสังข์กลองชนะขึ้นพร้อมกัน เมื่อสุดเสียงประโคมแล้ว พระยามหาอำมาตยาธิบดี[๑] อ่านคำถวายไชยมงคลเปนกลอนร่ายในนามของชนชาติสยามทั้งปวงดังนี้

---

๑ พระยามหาอำมาตย์ (หรุ่น ศรีเพ็ง)

พระบรมรูป
พระบาทสมเด็จ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
กับสมเด็จพระบรมราชินีนาถ
ฉายเมื่อเสด็จกลับจากยุโรป เมื่อ พ. ศ. ๒๔๔๐

คำถวายไชยมงคลของประชาชน

สรวมชีพสมบังคมบาท สรวมสุรโอกาศใส่เกล้า ฯ ข้าบทรัช
เจ้าทรงธรรม์ ผู้รับฉันทยานมัติ ในพระชัตยพงศา อรรคราชสภาเสนาบดี
คณะมนตรีอุภัยสภา เทศาภิบาลประเทศราช สองฝ่ายมาตยเสนา
เจ้าพระยาพระยาพระ ประธานกระทรวงหลวงขุน ทั้งหมื่นมุลนายอนันต์
สิบร้อยพันพลโทเอก อเนกอาณาพยาบาล กรมการศาลสูงต่ำ สำคัญ
ประชา สยสิมาอาณาเขตร สยามประเทศรัฐมณฑล มานกมลเปรมปรีดิ์
มิสวามิภักดิ์ประดิพัทธ แด่บรมรัชบทเรศ พร้อมน้อมเกศนอยกาย
ถวายบังคมยุคลบาท บรมนาถบรมบพิตร เจ้าดวงจิตรเจ้าชีวาตม์
จอมบิตราชสยามประชา ชนานิยมบรมมหาคณาธิราช บรมนาถ
พระเปนเจ้า อยู่เหนือเกล้า ฯ กลางใจ ฝูงทวยไทยทั้งหลาย หมายจิตร
พร้อมกันปอง ฉลองพระคุณอันเลิศ เชิดชูพระเกียรติยศ ให้ปรากฏ
เกริกกล้า ก้องกลางพ้าจ้าใจดิน อยู่จำจิณอย่ารู้จืด ยืดอยู่ยั่งยืนนาน
ปานชื่อไทยยังมี ในธรณีเมื่อหน้า ว่าพระเจ้าทรงคุณ มีการุญแก่ข้า
ไทยไพร่พ้าฝ่ายสยาม เมื่อมีความมิทุกข์ ขุกเข็ญเปนภยันตราย สุดมือ
หลายจักช่วย ป่วยการผู้เคยแก้ แพ้ผู้หาญคร้านสู้ รู้ผู้รู้เปล่ารั้ง
ทั้งแรงทรัพย์แรงกาย หมดทีหมายแก้กัน ป่างท่านพลันมาโปรด เพื่อ
ผ่อนโทษทุกข์ร้าย ย้ายความยากเปนเย็น เกลื่อนความเข็ญเปนเขา
เอาพระองค์ออกหน้า กล้าสละละสงสุข ทุกข์แทนทุกข์ทั้งหลาย หมาย

แต่ดิแก่มาก ยากเท่ายากยังหัก หนักเท่าหนักยังสู้ กู้เมืองกู้ปถพิ
หวังบารมีเปนหลัก ความรักรอบเปนแรง ทรงพระแสงญาณวราวุธิ
สฤริตราชพาหนะ พระพิริยแทนโยธา สละพระราชปโภค พิโยค
พระยอดขียารมณ์ ละพระบรมสุขทุกประการ ทรมานพระกายกรำกราก
ทนทุกข์ยากอันบเคย เสวยความคับแค้นขาดขัด ในทุรัศกันดาร ฝ่าภัย
พาลพันคเนกก ข้ามทเลลึกเหลือหยั่ง ฝ่าจากฝั่งแสนไกล ไปพ้นถิ่น
หลายประเทศ ทนทุกข์เทวษข้ามทวีป ริบจรดลหนไกล พ้นพิสัย
สรกระษัตริย์ ปวงย่างขัตติยประเพณี บมีคู่เคียงคง ตั้งแต่องค์รามราช
ก็เคยประพาสเพียงลังกา แต่ใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาท สามารถได้
เสด็จประเวศ ทกประเทศทั่วบูรพทิศ โดยสิเนหจิตรมิตรไมตรี ทกธานี
ยอมคำนับ รับเสด็จโดยยศยิ่ง ทั่วถวายสิ่งสุขสมบัติ อันเอกกระษัตริย์
พึงอภิรมย์ สมพระราชประสงค์ทุกสิ่ง ยิ่งกระษัตริย์อื่นอันประเสริฐ
เกิดได้ด้วยบารมี มีสากษิเปนหลัก ประจักษ์แก่ใจปรากฏ หมดทั่วโลก
เล็งเห็น เปนอัศจรรย์ยิ่งอย่าง ปางเสด็จอยู่ยุรป ได้ทรงประสบสากล
บุคคลต่างยศทรัพย์ สรรพสาสนานานาทฤษฎี อาทิท่านผู้แต่ง แห่ง
หนังสือสรรพเหตุ นานาประเภทภาษา ต่างเจรจาแด่ดิ เย็ดปรานีน้ำจิตร
คิดช่วยค้ำนำหนน จดแต่คณจาริกรัก ประจักษ์แก่ตาแก่ใจ บมีใคร
ฤษยา ฤาเจรจาจองโทษ โฆษนาน้ำคำเท็จ พูดร้อนเผ็ดภาษา เช่น
ธรรมดาดังเคย ชล่าเฉลยเล่นหลายอย่าง ตามแก่ต่างตาเห็น เปนชั่วดี
ตามใจ ใครบคิดหลีกละ จำเปนปะเปนธรรมดา กลับมามีเปน

เห็นมหัศจรรย์ประจักษ์ ความรักเปนสากล แก่ยุคลวรบาท ตั้งแต่
สาสนราชา สังฅปาปาเปนปฐม ตลอดบรมมหากระษัตริย์ จุลจักร
พรรดิจุลราช แลอิศรชาติประชาบดี อรรคมหาราชินีนาถ
นานารัชทายาทรัฐยาล มหาบัณฑิตนิติอาจารย์จินตกระวี นานา
ศาสตรสวามิศิลปปาโมกข์ แลเอกชนมหาชนในโลกอันเคย รับรส
จนเฉลยแลเห็นพระองค์ ย่อมปองปลงจงจิตรภักดิ์ โดยสิเน่ห์นักทุก
ตน พาเปนผลพิเศษยิ่ง เสร็จสมสิ่งพระประสงค์ ควรพิศวงแลยินดี
ในพระบารมีอันล้ำเลิศ ประเสริฐจริงยิ่งใหญ่หลวง ฝ่ายทั้งปวงราช
บริพาร ทั่วทุกสถานทุกแหล่ง แห่งสยามมหามณฑล ทั่วทุกคนทุก
หน้า นับแต่ข้าจนนาย ทุกชั้นชายแลหญิง ได้ประจักษ์จริงกับใจ
ในความปลงจงรัก สุดสวามิภักดิ์ต่อเบื้องบาท แต่วันราชจรดล ทั่ว
ทุกคนทุกจิตร คิดรู้สึกใจว่าง เหตุเหินห่างจากพระคุณ อันเคย
บุญอุ่นเกล้า ฯ ทุกค่ำเช้าเปล่าใจ เห็นอันใดเปนสุข ขุกคิดพระคุณ
เคยเกื้อ เอออาลัยใจถึง แม้คำนึงความขัด ผัดใจคอยท่านแก้
แม้มีทุกข์อันใด นึกน้อยใจท่านจาก หากกระหายหาใด ว่องหวังใจ
คอยกลับ ปองได้รับคุณคืน ฝืนจิตรคอยใฝ่ใจหา แทบทุกทิพาราตรี
กาล ปานขีดาไข่จาก หากพระคุณรู้เกื้อ เอออาลัยรอบคอบ มอบ
พระอรรคราชมเหษี สมเด็จพระบรมราชินีนาถ ได้ทรงราชย์ต่างพระ
องค์ ท่านรู้ทรงสรรพการ ดังมหาศาลสุรกระษัตริย์ ยำยัดสรรพ
อันตราย เลี้ยงทั้งหลายอยู่สุข ทุกทั่วหน้าอาริ มีพระเดชพระยศ

ปรากฏเกียรติก้องกึก รายฎร์รู้สึกกลัวรัก ประจักษ์แก่ทั่วหัวใจ ในน้อยสมัยอันมีประกอบ โดยกิจชอบจริงทำ ผู้จริงจำจริงรัก ประจักษ์พระคุณอ่นเกล้า ฯ ทกค่ำเช้าอย่เย็น เปนสุขเสมอหน้าเนืองนิจ ยแผกผิดปางบรรพ์ ราชกรัณยรักษา หมดสิมาสุดเกษตร มณฑลประเทศไกลใกล้ ออกตกใต้ต่อเหนือ หนยกเรือรอยรักษา สยสิมาเสมอสุข ทุกราชกิจการกระทรวง ปวงมหาเสนา ที่ปฤกษาสฤษฎิการ เออเอาภารผดุงกิจ รอยคอยคิดปรองดอง สนองพระกรรณพระเนตร เกอการเกษตรเสมอสมัย โดยน้ำใจจริงบริสุทธ ยุติธรรมเที่ยงสุจริตรั้งราชกิจกิดกัน สรรพภยันตรายระงับ ประคับประคองผองไพร่ฟ้าหนนำข้าราชกิจ ประสิทธิสรรพการดังก่อน ยห่อนให้เสียหายไทยไพร่นายเนาเกษม เปรมใจคอยจอดเจ้า พระอยู่เกล้าทรงคุณผู้ไว้บุญเลี้ยงหลัง ภายหน้าหวังเอาพระองค์ ลงเปนแรงรั้งถิ่น ยหมิ่นแก่การล้ำแก้ รู้ยากแท้ยังทำ สำเร็จได้ดังประสงค์ โดยพระองค์เองอาจ สามารถใช้ความดี อันมีย่งในพระกาย ให้ทั้งหลายเห็นจริงประจักษ์ ในความรักอาริ พระปรานีโอยอ้อม พร้อมพระมหากรุณาแลพระปริชาชอยใช้ ให้เปนคุณความดี ได้มากมีดังประสงค์ แลแสดงพระองค์อวดโลก ยกยศโยคเกษตรสยาม งามพระองค์งามนามประเทศ พระเดชพระยศส่งเสมอ ผองอำเภออิศรชาติ แลมหาประเทศราชทั้งหลาย ขยายพระคุณอันเลิศ เชิดพระเกียรติไว้นานวาร พงศาวดารขณะหน้า ว่าพระผู้ทรงญาณ รู้ถึงการถ่องแท้ แก้กิจอัน

ผู้อื่นพ่าย กลับเหตุร้ายเปนดี โดยพระปรีชาฉลาด อาจเอาไชยได้
ชอบ ประกอบกิจอันเปนคุณ หนุนแรงเมืองจนหมั้น กั้นกีดภัยได้
รอบ มอบสุขประโยชน์โปรดข้า ทั่วทุกหน้าทุกคน ได้รับผลดีงาม
ความเจริญความรู้รอบ ประกอบกิจอันเกิดผล เปนคุณแก่คนทั่วหน้า
ตลอดข้าแขกเมือง เนืองอเนกภาษา ต่างสาสนานานาเพศ อันจาก
ประเทศมาสู่ อยู่อาศรัยพระยารมี ได้ความดีความสุข ทุกตน
เท่าพลเมือง ยแค้นเคืองข้องขัด ด้วยอาสัจอาธรรม์ สุขเสมอกัน
ทั่วผู้ รู้พระคุณทุกคน ต่างตนต่างยินดี ในธุลิลอองยท โดยปรากฏ
เห็นประจักษ์ แก่ความรักความนิยม ชอบชื่นชมโสมนัส โดยมหัศ
จรรย์เปน เห็นปรากฏแก่ใจ ยเลือกใครครั้งนี้ ปราชญ์ผู้ชี้ผู้พา
พร้อมกันมาร่วมจิตร คิดพระคุณสุดใจ ปลื้มปลงในความรัก สวามิภักดิ
ยินดี ในธุลิยทรัช เต็มมานัสเต็มแรง แขงข้อแข่งกันคิด กิจอันจะ
ประกอย เพื่อเปนชอยเปนดี มีประโยชน์มีคุณ ส่อส่งบุญส่งยศ
ให้ปรากฏไปไกล ว่าขอมไผทไทยประเทศ พิเศษประเสริฐเลิศนัก
ในความรักนรากร แก่ภูธรทั่วหน้า ยเว้นว่าผู้ใด ย่อมมีใจจงรัก
สมัคสมรไมตรี เต็มยินดีคอยรับ คราวเสด็จกลับแต่ไกล ชาวเทศ
ไทยทุกคน ต่างตนต่างตกแต่ง แห่งทัศกเรือนเรือ ธงทิวเครื่อ
ไม้ใย ดอกไม้ไฟตามประทีป ย้างเร่งริยจัดหา เครื่องโภชนาอาหาร
การกินเลี้ยงการเล่น เครื่องรำเต้นต่างประการ มากมีงานแหล่งหลาย
ย้างขวนขวายตกแต่ง แห่งสริรกายหลายหลาก ยางพวกมากรวมกัน

ข้นเปนคณะเปนถนน ตามชั้นชนชั้นทรัพย์ สุดคเนนับจำพวกหมด
หลากเหลือขดจำเริยงการ หลายหลายวารวันทำ มากเกินกำหนดแห่ง
ในการแต่งการทำ สำหรับรื่นเริงใจ ในการมหามหกรรม ทำด้วย
ยิ่งยินดี เพื่ออัญชลีแลฉลอง ธุลีลอองวรยาท บรรลุพระราชธานี
แสดงการปรีดิปราโมทย์ สมโภชพูลอภิรมย์ โดยนิยมอย่างล้ำเลิศ
พร้อมกันเกิดในใจ ฝูงทวยไทยทั้งประเทศ ต่อพระเดชพระเจ้า ผู้ข
อยู่เกล้า ฯ ทั้งสองพระองค์

ส่วนพระยรมวงศา นุวงศคณานานามาตย์ ราชบริพารการผอง
อิกอเนกนองอาณาประชา อันได้มาประชุม ชุมนุมพรั่งพร้อมกัน เพื่อ
อภิวันท์ฉะเพาะพระยาท บรมนาถเปนเจ้า ด้วยเกศเกล้ากายใจ อัน
เต็มในความรัก สุดสวามิภักดิ์ยิ่งยินดี อนึ่งมากมีความหมาย ถวาย
ปฏิญาณความจริงจิตร อันร่วมคิดพร้อมกัน รู้พระคุณอันใหญ่หลวง
แก่ทั้งปวงเปนล้ำล้น พ้นภาษากว่าความรู้ อนึ่งผู้ข มาทั้งผอง หวัง
ฉลองพระยรมคุณ ตามแต่บุญแต่หน้า แห่งผู้ข้าทั้งหลาย สุดใจ
หมายความคิด จะกอบกิจกระทำได้ เพื่อหวังไว้ที่รฤก รู้สึกเสมอ
เมือหน้า อนึ่งหวังว่าวิงวอน ขอวรพรเลี่ยงสัจ อัธยาธิษฐานการสุจริต
เพื่อประสิทธิสิ่งปราถนา สัปตมหามงคลพร แดภูธรภรรมาธิราช
ยรมนาถอยู่เกล้า ฯ เพื่อเจริญยรมเดชเจ้า แผ่นหล้าทั้งสองท่านแล ฯ

ปฐมของคุณะไตรรัตน อันโปรดสัตว์สากล กับทั้งผลพระกรุณา
พระเมตาปลดโทษ โปรดผู้ล่วงราชทัณฑ์ อันจักต้องถึงตาย แลหลาก

หลายชีพิต อันจักปลิดจำม้วย ได้รอดด้วยพระยารมี ท่านปรานีปล่อย ช่วย หายเจ็บป่วยคงชีวาตม์ แลความปราถนาผล สัตวสินคนทั้งหลาย หมายมาตรพระศุภผล เพื่อพระชนม์ยืนนาน อยู่ยาวกาลอยู่เกล้า ฯ เอกอิศรเจ้าไผทสยาม ยิ่งด้วยความสุขสวัสดิ มากพรพิพัฒนมงคล พระชนมสุขทุกประการ

ทุติยาธิษฐานผลบุญ พระคุณอันโปรดเกล้า ฯ ปวงสร่างเศร้า เสพย์สุข คราวมีทุกข์เจ็บไข้ ได้พำนักเรือนพยาบาล แพทย์เอาภาร ให้ยา แก้รักษาสรรพโรค ให้บริโภคโภชนาหาร สุขสำราญการ กินนอน แก่นรากรทั่วหน้า ทั่วไทยข้าทุกคน อิกทั้งผลพระกรุณา ยกอาญาเฒี่ยนขับ เร่งให้รับด้วยอาญา แลบรรดาการกรำกราก ยาก แก่ไพร่ใช่ประโยชน์ โปรดคนพ้นทุกข์ยาก มากมายเหลือคเนนับ กับ แรงสัตยาธิษฐาน ผลบุญทานทั้งหลาย หมายเปนผลมหาพร แก่ มหิศรอยู่เกล้า ฯ ขอพระเจ้าจงสำราญ นิรภัยพาลโรคาพาธ นิรโพย พยาธิอย่าย่ายี สรรพทุกข์พิบัติขจัดหนีอย่าใกล้กลาย สารพัน ภยันตรายนิราสไกล สุขพระวรกายสบายพระหฤทัยทั่วกาล

ตติยาธิษฐานถึงบุญ คุณพระมหากรุณา แลเมตตาพรหมวิหาร โดยนิจกาลท่านเอือ เกื้อกูลพงศผองพร้อม อ้อมโอบเอื้ออารี มิพระ ราชหฤทัยเที่ยงทัด ยุติธรรมสัจสุจริต ขอบพิตรจงสุขเกษม เปรม ปดิพัทธพระวรพงศ ศานวงศทรงสวามิภักดิ์ บริรักษ์บรมบาท เสมอ ชีวาตม์บาทบริจา ริกนราราชบริพาร เสวยสวัสดิภิรมย์สำราญพระราช หฤทัย ทรงพระบรมสุขเสมอสมัยนิจกาล

จตุตถาธิษฐานศีลวัตร อิกผลสัจท่านธำรง พระประสงค์สิ่งสวัสดิ์
เพื่อมากมีแก่หลาย หมายความเจริญแก่ราษฎร์ เกื้อพุทธสาสน์ธำรง
ทรงบำรุงการศึกษา นานาศิลปศาสตร นำคณามาตย์มากคุณวุฒ์
อุดหนุนคุณรู้รอบ ประกอบการเจริญเรืองรุ่ง มุ่งจุงเมืองเพื่องคุณ
มากการบุญการดี มีผลประโยชน์อย่างประเสริฐ เกิดแก่คนทั่วหน้า
ขอพระเจ้าข้าจงประสิทธิ์ สรรพราชกิจดังประสงค์ จงใจจงสมสฤษฎิ์
คิดคาดใดดังนั้น มั่นหมายใดอย่าคลาศ ปราถนาสารพัดพ้อง ต้อง
พระราชประสงค์ทุกทุกสิ่ง ยิ่งด้วยความสำเร็จ เสร็จสมพระประสงค์
ทุกประการ

ปัญจาธิษฐานอาทิคุณ ผลการบุญท่านสร้าง อ้างผลบูชาชอบ
นอบนบสรวงมเหศักดิ์ อารักขเทพประสิทธิพร อิกมหาชนสโมสรประ
สงค์สฤษฎ์ สามัคคิธรรมอิทธิอำนาจ คุณขัติยมหาธรรมราชพลากร
สมณะพราหมณพฤฒิพรประสิทธิ์ ขอจงสรรพกรรมกิจราชการณย์ จง
เจริญเดินสดวกดลพระประสงค์ การกระทรวงทั้งปวงจงสวัสดิภาพ
เทศกรัณยะเรียบรายสดวกดี พานิชกรรมทำทวีผลภิญโญ กรรมกา
สิกะสโมสรสำราญ พฤกษชาติตฤณธัญญาหารบริบวรณ์ สรรพากร
ประมวญประมูลมา นานาศิลปพิทยายิ่งจรัสเจริญ หัตถกรรมกระทำ
เกินแต่ก่อนกาล รัฐรักษาสุขาภิบาลสำราญราษฎร์ พระราชกิจประสิทธิ
ประสาทดังพระประสงค์

ฉัฐวรพรจงฉะเพาะคุณ มหาทานการุญบริจาค โดยพิสดารมาก
ประการมี อิกสังคหะการิราชนิติ์ นานากุศลปกาสิตสรรพจาคะ อิก

คุณะสุขะพละทานบารมี อเนกพรรค์อนันตวิธิราชทาน จงเป่นบ่จจัย สมภารพัฒนพร เจริญราชทรัพยากรนิจกาล อิกศุภศฤงคารคุณสมบัติ โลหิรัญสวรรณรัตนากร นานาเทศะนครอเนกบรรณา สิริสวัสดิพิพัฒน โภคายิ่งยืนยง เจริญรัชลาภแลองควรลาภ มากมไหศวรรยานุภาพ บารมี

เจ็ดจงศรีสิทธิบุญ คุณพระรัตนปฏิมากร อิกอมรรัฐอารักษ์ อาทิอรรคสยามเทวาธิราช ทั้งอำนาจอดิตมหากระษัตริย์ สยามรัฐบรมนาถ อิกบรรพราชกุศล ผลผดุงพุทธสาสน์ แลนครายฎร์อารักษ์ สุจริตธรรมอรรควรคุณ อุดลยเดชาภินิหาร อิกสมภารพระกรุณา อาริรักชาติมนุษย์ โดยบริสุทธสยสากล จงเป่นผลพรพิเศษ เพิ่มบรมเดชบรมคุณ บรมบุญญานภาพ เอกองค์ปรายุขใจ น้อมสิเนหในบทรัช จงกลับศัตรูหาย กลายมาเปนมิตรชอบ มอบใจตามพระประสงค์ ดำรงจิตรผู้ใจภักดิ์ เพิ่มจิตจรักผู้ภักดิ์ โดยอาริราชฤทธิ์ ไชยทศทิศ นิตยนิรันดร์

ขอประสิทธิสรรพวรเดช อรรคมหาประเทศอิศราธิบดิ์ ยิ่งศักดิศริยงพระยศ ปรากฏพระเกียรติคุณ เข้าจอมจุลจักรพรรดิ์ สยามมหารัฐทวิปุทัย ดำรงบรมมไหศวรรย์สุขสวัสดิ์ พรพิพัฒนมงคลสกลศัตรกษัย อภัยไทยบรมนาถ ดจหมายมาดปราถนา สยามประชาทั่วทั้งมวญ ควรมิควรขอพระเจ้า ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ กระหม่อมข้าทั้งหลายนี้เทอญ ขอเดชะ

เมื่ออ่านคำถวายไชยมงคลจบแล้ว ประชาชนพร้อมกันโห่ถวายไชยมงคล ๓ ลา แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสตอบดังนี้

พระราชดำรัสตอบประชาชน

ประชาชนชาวสยาม ในกาลวันนี้ เมื่อท่านทั้งหลายได้พร้อมกันมอบฉันทะมาแสดงคำปฏิญาณความซื่อสัจสุจริตต่อตัวเรา ผู้เปนเจ้าแผ่นดิน แลแสดงความจงรักภักดีต่อบ้านเมืองอันเปนที่เกิดของเรา โดยกาพย์ประพันธ์ดังนี้ เราถือว่าเปนวันอันสำคัญอย่างยิ่งในชีวิตแลในรัชกาลของเรา เราทั้งหลายฉะเพาะได้เกิดมาในประเทศนี้รวมกันแล้ว บางคนก็ตั้งอยู่ในตำแหน่งอันใหญ่ บางคนก็อยู่ในตำแหน่งอันน้อย แต่แม้ว่าจะมียศตำแหน่งแปลกกันในระหว่างพวกเราฉันใดก็ดี ก็ยังมีหน้าที่อันหนึ่งซึ่งเราทั้งหลายย่อมมีอยู่เหมือนกันหมด คือว่ามีหน้าที่ซึ่งจะต้องมีความรักซึ่งกันแลกัน แลที่จะต้องกระทำการตามกำลังของตนที่จะกระทำได้ เพื่อให้บ้านเมืองของเรามีความเจริญสุขรุ่งเรืองขึ้น ตั้งแต่แรกเราได้เถลิงถวัลยราชสมบัติมาจนบัดนี้ ก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงกว่าแต่ก่อนเปนอันมาก ทั้งในเมืองนี้แลเมืองอื่น ๆ สิ่งของที่คิดทำกันขึ้นใหม่ ๆ อย่างมหัศจรรย์บรรทุกเข้ามาจากเมืองอื่น ๆ หลายอย่าง เรือกลไฟไปมาแลเครื่องไฟฟ้าโทรเลข กระทำให้ระยะทางที่ไกล ๆ กัน ในระหว่างเมืองเรากับเมืองอื่นทั้งหลายอันไกลที่สุดในโลกนี้ ให้ใกล้ชิดติดกันเข้าเปนอันมาก รถรางแลทางรถไฟ ก็ได้ตั้งเริ่มใช้เปนหนทางไปมาภายในเมืองนี้แล้ว สิ่งของต่าง ๆ หลายอย่างก็คิดประดิษฐขึ้นใช้ด้วยแรงไอน้ำ

แลแรงไฟฟ้าสำหรับเปนประโยชน์ใช้หลายประการ หนังสือเขียนแล
หนังสือพิมพ์ทั้งหลายก็ส่งไปมาทั่วกันทุกแห่ง เหตุฉนี้จึงกระทำให้
บังเกิดเปนผลขึ้น ว่าเมื่อเราทั้งหลายยิ่งได้ยินได้ฟัง แลได้เห็นของที่คิด
ขึ้นใหม่ ๆ ได้บรรทุกเข้ามาฤาว่าเปนแต่เพียงเล่าฦๅกันต่อมาถึงเมืองนี้
ก็ยิ่งทำให้เราทั้งหลายเกิดมีความคิดปราถนาที่จะทำให้บ้านเมืองของเรา
เสมอเหมือนกับเมืองอื่น ๆ ในการเช่นนี้มากยิ่งขึ้น อนึ่งวิธีอย่างใหม่
ก็ยังมีในการปกครองทำนุบำรุงรักษาบ้านเมืองซึ่งกล่าวกันมาว่า เปน
ทางที่จะกระทำให้บ้านเมืองมั่งคั่งสมบูรณ์ขึ้นอีก กับทั้งที่จะให้เปนประกัน
มั่นคงดีขึ้น ในทางปราศจากภัยแลในทางยุติธรรมแก่อาณาประชาชน
ทั้งปวง

เมื่อมาเห็นการอย่างนี้แล้ว เราจึงได้ตกลงใจว่าจะเปนการช่วย
ให้เราได้เห็นจริง ในสิ่งอันสมควรที่จะกระทำได้ณเมืองนี้ ในทางที่จะ
จัดการแก้ไขให้เจริญดีขึ้นได้ โดยมาก หากว่าเราจะได้ ไปถึงประเทศ
ยุโรปเองอันเปนประเทศที่มีเมืองใหญ่ ๆ หลายเมือง มีการช่างซึ่ง
เปนฝีมืออย่างงดงาม แลเปนความเพียรช่วยกันลงแรงทำการใหญ่ ๆ
อาศรัยความคิดของผู้มีความรอบรู้ในประเทศนั้น ๆ แลเป่นประเทศที่
บางแห่งมีพลเมืองมาก เท่ากับกรุงสยาม เสียงชีพอย่างนี้พื้นแผ่นดิน
ซึ่งไม่งอกงามมากเหมือนพื้นแผ่นดินของเรา แลมีอาณาเขตรอย่างน้อย
ที่สุด ก็เล็กกว่าเมืองเราถึงสิบเท่าก็มี ในขณะเมื่อคิดที่จะไปนั้น เรา
ก็รู้อยู่แล้วว่าย่อมจะมีความยากลำบากหลายอย่าง เกิดขึ้นได้ ในการที่
จะไปดังนั้น ใช่ว่าเราจะได้มีความกลัวเกรงอันตรายอันใดที่จะมีแก่ตัว

เรานั้นก็หามิได้ แต่ว่าข้อที่หนึ่ง เรารู้สึกความรับผิดแลชอบอันใหญ่ยิ่งในการนี้ เหมือนหนึ่งว่าเราละทิ้งการปกครองบ้านเมืองของเราไปเกือบเต็มเวลาปีหนึ่ง แลข้อที่สองนั้นถึงแม้ว่าเราเชื่อได้แท้แล้วว่า ผู้เปนเจ้าเปนใหญ่ในประเทศทั้งหลาย ที่เราจงใจจะไปนั้น คงจะต้อนรับโดยอัธยาศรัยไมตรีแล้วก็ดี เราก็ยังควรที่จะมีความวิตกอยู่ได้บ้าง ในทางที่ผู้เปนเจ้าเปนใหญ่แลราษฎรในประเทศเหล่านั้น เขาจะคิดเห็นเปนฉันใดในตัวเราซึ่งเปนเจ้าแผ่นดินสยามคนแรกที่ไปเยี่ยมเยียนดังนี้

แต่เปนที่ยินดีนัก ที่ความยากลำยากทั้งสองประการนั้น ก็เปนอันล่วงพ้นสิ้นไปแล้ว เราจึงมีความชอบใจในฝ่ายหนึ่ง ต่อความปรีชาฉลาดในการปกครองของสมเด็จพระบรมราชินีนาถ ซึ่งสำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ แลอีกฝ่ายหนึ่งชอบใจต่อความเมตตาอารีทั่วไป ทั้งในการรับรองอันเปนที่น่าชมของพระเจ้าแผ่นดินแลผู้เปนใหญ่ในประเทศทั้งหลาย กับทั้งอาณาประชาชนในเมืองซึ่งเราได้ไปถึงนั้นทั้งสิ้น เราจึงขอชวนท่านทั้งหลายอันเปนประชาชนชาวสยามให้มีความรฤกถึงการอันนี้ แลมีน้ำใจขอบคุณแด่สมเด็จพระบรมราชินีนาถ กับทั้งขอบคุณต่อพระเจ้าแผ่นดินแลผู้เปนใหญ่ในประเทศทั้งหลายที่เราได้ไปแล้ว ซึ่งเปนพระภคินีแลภราดามหามิตร อันประเสริฐของเราด้วย

ท่านทั้งหลาย ผู้เปนประชาชนของเรา บัดนี้ควรที่เราทั้งหลายจะตั้งปณิธานอันดีแลรักษาไว้ด้วย เราตั้งใจอธิษฐานว่าเราจะกระทำการจนเต็มกำลังอย่างดีที่สุด ที่จะให้กรุงสยามเปนประเทศอันหนึ่ง ซึ่งมี

อิศรภาพแลความเจริญ แลส่วนท่านทั้งหลายทั้งปวงนั้น จะเปนผู้มี
ความตรงแลจริงต่อพระเจ้าแผ่นดินของตน แลช่วยกันกระทำการทุกสิ่ง
ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินจะทรงทำให้เปนการดีแก่ท่านทั้งหลายด้วย แลความ
คิดดังเช่นว่านี้ ก็ใช่แต่ฉะเพาะที่จะมีมาจากความเจริญแห่งทรัพย์สมบัติ
ของแผ่นดินหรือของเอกชนเท่านั้น แต่ย่อมจะมีมาจากการจัดให้ดีขึ้นอีก
เพื่อรักษาความยุติธรรม แลมีมาจากการที่จำแนกแจกจ่ายเปนส่วนใหม่
ในเงินใช้ของแผ่นดินด้วย เพราะฉนั้นเราทั้งหลายต้องพร้อมกันพยายาม
กระทำการ ไม่ฉะเพาะเพียงสิ่งที่เปนประโยชน์อย่างเดียว แต่ต้องเปน
สิ่งอันชอบธรรมด้วย พระพุทธภาสิตก็ทรงตรัสไว้ว่า “ธมฺโม หเว รกฺขติ
ธมฺมจารึ” ธรรมที่ถูกที่ชอบ ย่อมรักษาผู้ที่ประพฤติธรรมอันนั้น
ยังมีอีกข้อหนึ่ง ที่เราต้องเตือนท่านทั้งหลายว่า ถึงแม้ว่าเรา
ทั้งหลายจะพึงมีน้ำใจประสงค์ดีเสมอกัน ที่จะให้มีความเจริญรุ่งเรือง
แก่บ้านเมืองของเราก็ดี ที่มีใจรักใคร่ในความยุติธรรมเหมือนกันก็ดี
เราทั้งหลายก็พึงรู้เปนแน่ได้ว่า เราคงจะทำลายการชั่วทั้งหลายให้หมด
สิ้นไปในทันที ฤๅในเร็ว ๆ วัน แล้วจะกระทำการดีให้ได้มาก แลเร็ว
เสมอเหมือนกับที่คิดไว้นั้นก็ไม่ได้อยู่เอง แม้แต่ในประเทศยุโรปแลใน
เมืองที่รุ่งเรืองเจริญอย่างยิ่งทั้งหลายนั้น เราก็ยังไม่เคยพบราษฎรชาว
เมืองใดที่จะพอใจเต็มที่พร้อมกันทั่วทุกตัวคนต่อการปกครอง แลการ
ที่เปนไปอยู่ในเมืองของเขาทั้งหลายนั้น เพราะเหตุฉนี้ควรที่เราทั้งหลาย
จะถือเอาเปนบรรทัดอย่างหนึ่ง ว่าไม่พึงควรที่จะด่วนย่นด่วนว่าไปก่อนการ
ด้วยเหตุว่าแม้เรามีความดำริห์อันชอบ แลมีความพยายามอันชอบอยู่

ก็ดี สิ่งทั้งปวงย่อมจักไม่เปนไปได้ดังความปราถนาของเราทั้งหลาย อยู่เปนธรรมดา อิกนัยหนึ่งควรที่เราทั้งหลายจะพึงมีความพอใจเพียง การสิ่งใดอันจะกระทำให้สำเร็จไปได้ แลเปนแต่ใฝ่ฝันนึกอย่างการอัน เปนสิ่งที่ดีบริบูรณ์แท้เท่านั้น

ในที่สุดควรที่เราทั้งหลาย อย่าพึงชอบใจไปอย่างเดียวในสิ่งซึ่ง เปนอย่างต่างประเทศแล้ว แลไม่ชอบใจในสิ่งซึ่งเปนอย่างไทย ฤๅอย่า พึงชอบใจไปอย่างเดียวในสิ่งซึ่งเปนอย่างไทยแล้ว แลไม่ชอบใจในสิ่งซึ่ง เปนอย่างต่างประเทศ ด้วยเหตุว่าทุกเมืองแลทุกคนด้วยกันหมดย่อม มีความดีแลความชั่วระคนปนกันอยู่ แลเราทั้งหลายต้องพยายามที่จะ เอาเยี่ยงอย่างความดีมาแต่ที่อื่น ๆ แลในเวลาเดียวกันนั้น เราทั้ง หลายไม่พึงควรฉะเพาะแต่ที่จะรักษา ยังควรจะทำให้จำเริญขึ้นในสิ่ง อันดี แลสิ่งที่เคารพนับถือ ว่าเปนอาการกิริยาแลธรรมเนียมแห่ง ประเทศของเราด้วย

ในใจความที่สุดนี้ เราจะขอรวมความไว้ในสองสามคำ ที่เปน สิ่งซึ่งเราจะมุ่งหมายจากท่านทั้งหลาย ผู้เปนประชาชนชาวสยาม แล เปนสิ่งซึ่งท่านทั้งหลายจะมุ่งหมายจากตัวเรานั้นว่า จงเปนผู้มีความ ตรงความจริงต่อพระเจ้าแผ่นดินของตน พระเจ้าแผ่นดินก็จะมีความตรง ความจริงต่อท่านทั้งหลายทั้งปวง ๆ เมื่อจบแล้วได้โห่คำถวายไชยมงคล อิกครั้ง ๑ กองทหารทำเพลงแตรสรรเสริญพระบารมี ชาวประโคม ประโคมแตรสังข์กลองชนะขึ้นพร้อมกัน แล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเหรียญที่ระฤกในการเสด็จพระราชดำเนินประเทศยุโรปแก่

พระยรมวงศานุวงศ์ แลผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศ แลข้าทูลลอองธุลิพระบาทบางพระองค์บางท่าน แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแลสมเด็จพระยรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินกลับทางประตูแถลงราชกิจ

แลในงานนั้น พระยรมวงศานุวงศ์ที่ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิศริยาภรณ์ปฐมจุลจอมเกล้า ฯ สวมฉลองพระองค์ครุย

พระยรมวงศานุวงศ์แลข้าทูลลอองธุลิพระบาทนอกจากนี้แต่งพระองค์แลแต่งตัวเต็มยศตามธรรมดา

แลในเวลาวันนี้เช้า ๒ โมง เที่ยง บ่าย ๔ โมง เจ้าพนักงานกรมทหารบกทหารเรือได้ยิงปืนใหญ่ถวายพระพรทั้ง ๓ เวลา ๑๐๑ นัด แลตั้งแต่วันที่ ๓๑ ธันวาคม ที่ ๑ ที่ ๒ มกราคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๖ ได้มีการมโหรศพแลจุดโคมไฟทั่วไปทั้ง ๓ เวลา

ทรงสดับพระธรรมเทศนา

ณวันที่ ๒ มกราคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๖ เจ้าพนักงานจัดที่ท้องพระโรงฝ่ายหน้าพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ตั้งธรรมาสน์ที่หน้าพระที่นั่งเสวตฉัตรภายใต้ซุ้มต้นไม้สดอันประดับด้วยพวงดอกไม้ ที่ตรงหน้าธรรมาสน์มีม้าหมู่ใหญ่ตั้งพุ่มดอกไม้แลธูปเทียน แลตั้งพระราชยัลลังก์ทั้งเครื่องนมัสการสำหรับทรงธรรม แลเก้าอี้ที่พระยรมวงศานุวงศ์เฝ้าทูลลอองธุลิพระบาทด้านตวันออก ตั้งอาสน์สงฆ์แลเก้าอี้ ที่ข้าทูลลอองธุลิพระบาทเฝ้าทูลลอองธุลิพระบาทด้านตวันตก

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออก โปรดเกล้า ฯ ให้นิมนต์สมเด็จพระวันรัตน์[๑] แลพระสงฆ์สำหรับรับสัพพิ ๔ รูปเข้าไปสู่อาสน์สงฆ์แล้ว ทรงจุดเทียนนมัสการแล้ว สมเด็จพระวันรัตนดำเนินขึ้นบนธรรมาสน์ถวายศีลแล้ว ถวายพระธรรมเทศนา อนุโมทนาในมหามงคลการที่ได้เสด็จพระราชดำเนินกลับสู่พระมหานคร โดยสวัสดิภาพ แลแสดงในทศพิธราชธรรมจริยา เทศนาจบเวลาเกือบย่ำค่ำ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงประเคนเครื่องบูชากัณฑ์ตามสมควรแล้วเสด็จขึ้น

ทอดพระเนตร์แต่งประทีปทางแม่น้ำ

ครั้นเวลายามเศษในวันที่ ๒ มกราคม ร.ศ. ๑๑๖ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แลสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จออกทางพระทวารกลางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ประทับพระราชยานแลพระวอ พร้อมด้วยขบวรทหารตำรวจราชองครักษ์แห่นำตามเสด็จออกประตูศรีสุนทรไปประทับเรือพระที่นั่งกลไฟประทีปทัศนาการแต่ท่าราชวรดิษฐ์ ทอดพระเนตรการแต่งซุ้มไฟตามลำน้ำเจ้าพระยาทางบนจนถึงบางขุนพรหม แล้วกลับเรือพระที่นั่งล่องลงมาทอดพระเนตรทางล่างจนถึงบางลำภูล่าง เมื่อเรือพระที่นั่งแล่นมาถึงสถานราชทูตผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศ แลเรือพ่อค้าชาวต่างประเทศซึ่งทอดอยู่ในที่นั้นก็ได้จุดพลุและจุดดอกไม้รับเสด็จเปนการแข็งแรง แล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับสู่พระบรมมหาราชวังเวลา ๒ ยามเศษ

---

๑ สมเด็จพระวันรัตน์ (แดง) วัดสุทัศน์

งานสมโภชของพระบรมวงศานุวงศแลข้าราชการพลเรือน

ครั้นวันที่ ๓ มกราคม ร.ศ. ๑๑๖ เปนวันกำหนดที่พระบรมวงศานุวงศ แลข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายพลเรือน รวมกันกระทำการสมโภชพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในการเสด็จพระราชดำเนินกลับจากประเทศยุโรป แลสมโภชสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ในการที่ได้ทรงรักษาราชการแผ่นดินสนองพระองค์ กรรมการได้จัดการตกแต่งในพระราชอุทยานสราญรมย์ แลสวนเจ้าเชตต่อกัน ประดับประทีปแลธงต่าง ๆ โดยวิจิตรตลอดทั้งบริเวณ พระบรมวงศานุวงศแลข้าทูลละอองธุลีพระบาทบางพระองค์บางท่านได้จัดร้านฉลากต่าง ๆ โรงเลี้ยงต่าง ๆ แลที่ถนนเจริญกรุงระหว่างพระราชอุทยานสราญรมย์ แลสวนเจ้าเชตนั้น ปลูกโรงเลี้ยงเปนพลับพลายาวตามถนน ตั้งแต่ถนนราชินี) ริมคลองเชิงสพานมอญตลอดถึงถนน (สนามไชย) หน้าวัดพระเชตุพน ประดับประดาตกแต่งด้วยผ้าสีต่าง ๆ แลธงเทียวใบไม้แขวนโคมเปนระยะตลอดไป แลตั้งโต๊ะเลี้ยงอาหารเปนสองแถว คือ โต๊ะที่ประทับเสวยตั้งบนพลับพลาด้านตวันออก แลโต๊ะนอกนั้นก็ตั้งเรียงกันตามลำดับเปน ๒ แถว รวม ๕๐ โต๊ะ

ครั้นเวลาย่ำค่ำแล้ว ๑๐ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินออกพระทวารกลางแห่งพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ประทับรถพระที่นั่งมิชยวรแห่นำตามเสด็จพระราชดำเนิน ออกประตูวิเศษไชยศรี เลี้ยวป้อม

เผด็จดัสกรไปตามถนนท้องสนามไชย เลี้ยวถนนพระราชวังสราญรมย์
เข้าในพระราชอุทยานสราญรมย์ ประทับรถพระที่นั่งที่สนามหญ้าใหญ่
ในพระราชอุทยานนั้น ในเวลานั้นพระบรมวงศานวงศ แลข้าทูลละอองธุลี
พระบาทฝ่ายทหารพลเรือนทั้งที่มีตำแหน่งในกรุงเทพ ฯ แลหัวเมือง
พร้อมด้วยบุตรภรรยา แลราชทูตผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศ ทั้งชาย
หญิงผู้ดีต่างประเทศ บรรดาที่ได้รับเชิญมาสโมสรในพระราชอุทยานนี้
แต่งกายเต็มยศตามบันดาศักดิ์ มาคอยเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทอยู่ที่
สนามหญ้าใหญ่นั้นพร้อมกัน ครั้นเสด็จพระราชดำเนินลงจากรถพระที่นั่ง
พระเจ้าวรวงศเธอ พระองค์เจ้าประภาวสิตนฤมลในสมเด็จพระเจ้าน้องยา
เธอเจ้าฟ้ากรมพระจักรพรรดิพงศทูลเกล้า ฯ ถวายช่อดอกไม้น้อย มี
ปลอกทองคำลงยาราชาวดีสวม แด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แล
ช่อดอกไม้ใหญ่แด่สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ แทนพระบรม
วงศานุวงศ แลข้าทูลละอองธุลีพระบาท ฝ่ายพลเรือนในกรุงเทพ ฯ
แลหัวเมืองซึ่งเปนเจ้าของงานนั้น มีพระราชดำรัสปฏิสันถารปราไสย
พระบรมวงศานุวงศ แลข้าทูลละอองธุลีพระบาท แลราชทูตแทนรัฐบาล
ต่างประเทศ แลผู้อื่น ๆ แล้วเสด็จพระราชดำเนินออกจากสนามหญ้า
มีเด็กหม่อมเจ้าในสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ แลบุตรข้าราชการ ๒๔ คู่แต่ง
กายต่าง ๆ อย่างงดงาม ถือเทียนทองแห่เสด็จพระราชดำเนินสู่พลับ
พลาที่เสวย ครั้นถึงประตราชอุทยานด้านใต้ พวกดนตรีได้ร้องเพลง
ขับไม้ เสด็จพระราชดำเนินขึ้นบนพลับพลาประทับโต๊ะเสวย แตรแล
พิณพาทย์ทำเพลงสรรเสริญพระบารมี ท่านที่ได้รับเชิญเลี้ยงอาหาร

ประมาณ ๗๕๐ ท่าน ได้เข้านั่งโต๊ะรวม ๕๐ โต๊ะตามที่พร้อมกัน เมื่อเลี้ยงถึงของหวานแล้ว กรรมการได้ให้เบ่าแตรบอกสัญญาขึ้น ท่านผู้ที่นั่งโต๊ะลุกขึ้นพร้อมกัน ท่านเจ้าของโต๊ะได้กล่าวแนะนำให้ถวายไชยมงคลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แลสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ แล้วผู้ที่นั่งโต๊ะโห่ถวายไชยมงคล ๓ ลา ในเวลานี้แตรแลพิณพาทย์ทำเพลงสรรเสิญพระบารมีพร้อมกัน

แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัสตอบ แสดงความพอพระราชหฤทัยในการที่พระยรมวงศานุวงศ แลข้าทูลลอองธุลีพระบาทมีความสโมสรสามัคคีกัน จัดการฉลองพระเดชพระคุณเปนการใหญ่ แล้วพระราชทานพรแก่บรรดาผู้ที่จัดการนั้น

ครั้นเสร็จการเลี้ยงแล้ว เสด็จพระราชดำเนินมาประทับณพระราชบัลลังก์ ท่านที่มาประชุมรับพระราชทานอาหาร แลมาประชุมอุทยานสโมสร เดินเรียงตัวมาสู่ที่เฝ้าทูลลอองธุลีพระบาทตามลำดับ แลรับเหรียญที่ระฤกในงานนี้ ซึ่งสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าอัยฎางค์เดชาวุธทรงแจกทั่วกันแล้วเสด็จพระราชดำเนินออกประทับพลับพลาทอดพระเนตรดอกไม้เพลิงต่าง ๆ แลกระบวรแห่ประทีปซึ่งพระยรมวงศานุวงศแลข้าราชการฝ่ายพลเรือนทั้งในกรง ฯ แลหัวเมืองจัดมาจุดแลแห่ฉลองพระเดชพระคุณเสร็จแล้ว เสด็จพระราชดำเนินประพาสร้านแลโรงเลี้ยงต่าง ๆ ในพระราชอุทยานสราญรมย์แลสวนเจ้าเชตทั่วแล้ว เวลา ๘ ทุ่ม ๒๕ นาที เสด็จพระราชดำเนินกลับสู่พระบรมมหาราชวัง

งานสมโภชของทหารบก

ณวันที่ ๕ มกราคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๖ เปนวันกำหนดที่กรมทหารบก ทำการสมโภชพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แลสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ นายทหารผู้ใหญ่ผู้น้อยพร้อมทั้งกองทัพยกได้จัดการตกแต่งในบริเวณศาลายุทธนาธิการ คือที่สนามหญ้าริมถนนสนามไชย ได้ตั้งซุ้มทำเปนรูปกำแพงเมือง มีใบเสมาเชิงเทินช่องปืนพร้อม มีประตู ๓ ประตู มีป้อมอยู่บนประตู ๒ ข้าง บนประตูกลางมีหอรบ ทำเปนพลับพลาอย่างโบราณ แลที่กลางสนามหญ้าในศาลายุทธนาธิการได้ตั้งขายศริใหญ่ ๙ ชั้น ฐานทำเปนวงกลม ๕ ชั้นเปนหลั่นกัน สำหรับแตรวงจะได้นั่งทำเพลงต่าง ๆ แลตามขอบสนามหญ้าได้จุดโคมไฟฟ้าอย่าง ๕๐๐ ดวงเทียนเปนระยะกันโดยรอบ แลได้ตกแต่งด้วยธงแลโคมยี่ปุ่นต่าง ๆ ทั่วไป แลห้องข้างบนก็ได้แต่งด้วยธงซึ่งประดับประดาด้วยโคมไฟฟ้าทั้งสิ้น แลกองทหารต่าง ๆ จัดประดับประดาห้องของตนเปนกอง ๆ แล้วไปด้วยการในหน้าที่ของทหารกรมนั้น ๆ ได้ทำมา เช่นกรมทหารหน้าทำค่ายอ่อที่เมืองซ่อน ซึ่งกองทหารหน้าตีได้แลเข้าตั้งอยู่นั้นเปนต้น กองทหารล้อมพระบรมมหาราชวังก็ได้ทำเปนรูปป้อมเผด็จดัสกรมิงเสาเปนต้น กองทหารผีพายก็ทำเปนรูปเรือพระที่นั่ง มีพลพายเห่เรือ แลเครื่องแต่งตัวทหารกรมใดตั้งแต่ใช้มามีกี่ชนิด ก็ให้ทหารในกองนั้นแต่งอย่างละชนิด ๆ ทุก ๆ กรม ดูเปนที่น่าดูยิ่งนัก

ส่วนสโมสรสถานชั้นบน ซึ่งจัดไว้สำหรับประชุม ชั้นกลางเปนที่ไว้เครื่องดื่มต่าง ๆ แลตั้งโต๊ะสำหรับเลี้ยงอาหารว่าง ชั้นล่างเปนที่แสดงยี่นใหญ่อย่างเก่าแลใหม่

ครั้นเวลายาม ๑ พระยรมวงศานุวงศแลข้าทูลลอองธุลีพระบาทที่ได้รับเชิญ ต่างก็มาประชุมสโมสรพร้อมกัน

เวลายามเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แลสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระยรมราชินีนาถ เสด็จออกพระทวารกลางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ประทับรถพระที่นั่งมีกระบวรทหารตำรวจราชองครักษ์แห่นำตามเสด็จออกประตูพิมานไชยศรีวิเศษไชยศรี เลี้ยวย้อมเผด็จดัสกรไปประทับรถพระที่นั่งที่ซุ้มประตูกลางซึ่งตั้งอยู่หน้าศาลายุทธนาธิการ ทหารแถวทำวันทยาวุธถวายคำนับ แตรวงเปาเพลงสรรเสริญพระบารมี เจ้าพนักงานได้จุดพลุถวายคำนับ ๒๑ นัดเปนสัญญา แลนายทหารผู้ใหญ่ตำแหน่งนายพล ซึ่งจะเปนผู้แห่นำเสด็จพระราชดำเนินจากซุ้มประตูได้มาคอยนำเสด็จพระราชดำเนินพร้อมกัน คือ นายพลตรี สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัดติวงศ ถือธงมหาราชนำหน้า แล้วต่อมามีนายพลถือพระกันภิรมย์ทำด้วยดอกไม้สด ๓ นาย คือ นายพลจัตวา พระยาอภัยรณฤทธิ (เวก) อยู่กลาง นายพลจัตวา พระยาวรเดชศักดาวุธ (เจ็ก) อยู่ข้างขวา นายพลจัตวา พระยามหามนตรี (สาย) อยู่ข้างซ้าย แล้วต่อมามีผู้ถือธงกระบี่ธุชครุฑพ่าห์ทำด้วยดอกไม้ คือนายพลตรี พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นดำรงราชานุภาพอยู่ข้างขวา นายพลจัตวา พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นอดิศร

อุดมเดชอยู่ข้างซ้าย ต่อมานายพลเอก สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ กรมพระภาณุพันธุวงศวรเดชอยู่ขวา นายพลโท เจ้าพระยาสรศักดิมนตรีอยู่ซ้าย โปรยเข้าตอกดอกไม้นำเสด็จพระราชดำเนินมาตามทางลาดพระบาทชั้นบันไดกลางศาลายุทธนาธิการเลี้ยวซ้ายเปนทักษิณาวัฏไปตามเฉลียงมาบรรจบขวา · พระยรมวงศานุวงศท่านเสนาบดี แลราชทูตกงสุลผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศ ทั้งข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือนแลชาวต่างประเทศยืนรายเฝ้าอยู่โดยรอย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชปฏิสันถารด้วยท่านที่มาประชุมสโมสรไปโดยลำดับ แล้วเสด็จพระราชดำเนินขึ้นห้องประชุมชั้นบน ส่วนข้าทูลลอองธุลีพระบาทฝ่ายทหาร เมื่อเสด็จพระราชดำเนินไปแล้วได้ขึ้นไปคอยเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาทที่ห้องประชุมใหญ่ชั้นบนพร้อมกัน แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์เสด็จประทับเหนือพระราชอาสน์ นายพลตรี พระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัติวงศ ผู้บัญชาการกรมยุทธนาธิการ ได้อ่านคำถวายไชยมงคล ในนามของกรมทหารยกทั่วไปดังนี้

คำทหารบกถวายไชยมงคล

ขอเดชะ ฝ่าลอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานกราบบังคมทูลพระกรุณา ในนามแห่งพี่น้องนายทหารทั้งหลายแลพลทหารทั้งปวงในกองทัพบกของใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาท

ด้วยข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายรู้สึกหน้าที่อยู่ว่า ในการเสด็จออกนอกพระนครไปทางไกลนั้น พวกข้าพระพุทธเจ้าต้องแข่งกันไปตามเสด็จพระราชดำเนินส่วนหนึ่ง อยู่รักษาพระนครส่วนหนึ่ง แต่เสด็จพระราชดำเนินไปประเทศยุโรปคราวนี้ ไม่เปนโอกาศที่พวกข้าพระพุทธเจ้าจะกระทำดังนั้นได้ก็เปนข้อวิตกแห่งข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายอยู่ บัดนี้ เสด็จพระราชดำเนินกลับถึงพระนครโดยสวัสดิภาพ ปราศจากอันตรายในหนทางภายนอก ทั้งข้างฝ่ายในพระนคร ก็ปราศจากอันตรายด้วย อันนี้แลเปนเหตุให้ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายมีความยินดี ในพระบารมีใต้ฝ่าลอองธุลีพระยาทั้งสองพระองค์ จึงพร้อมใจกันตกแต่งศาลายุทธนาธิการกราบบังคมทูลอัญเชิญใต้ฝ่าลอองธุลีพระยาทั้งสองพระองค์ เสด็จพระราชดำเนินมาประทับในท่ามกลางแห่งพวกข้าพระพุทธเจ้า เพื่อข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายจะได้กระทำการสมโภชให้เปนสิริสวัสดิ แด่ใต้ฝ่าลอองธุลีพระยาทเต็มปราถนา แต่มีความน้อยใจอยู่ว่า ในการตกแต่งรับเสด็จพระราชดำเนินนี้ทำโดยประณีตไม่ได้ ด้วยข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ย่อมขัดกำลังทรัพย์ มีแต่กำลังกายแลชีวิตที่จะพึงสนองพระเดชพระคุณ จึงได้ทำด้วยกำลังกายเปนที่ตั้ง สำเร็จเปนการหยาย ๆ พอเปนแต่เครื่องหมายในน้ำใจอันมีภักดิ น้อมเฉพาะต่อใต้ฝ่าลอองธุลีพระยาทเท่านั้น

ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายขอพระราชทานทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายสมุดเล่มนี้ ซึ่งพวกข้าพระพุทธเจ้าได้ช่วยกันเรียบเรียงขึ้น กล่าวด้วยการจัดตั้งกองทหารยกตั้งแต่ต้นจนถึงทุกวันนี้แต่โดยย่อ สำหรับประกอบ

กับรูปถ่าย จากสิ่งซึ่งได้ตกแต่งขึ้นรับเสด็จพระราชดำเนินในครั้งนี้ เพื่อเป็นที่ระฤกต่อไปในวันหน้า

ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายขอรับพระราชทานพระบรมราชวโรกาศกราบบังคมทูลพระกรุณา ให้ทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระยาทว่าขณะนี้เป็นฤกษ์งามยามดี ขอเชิญใต้ฝ่าละอองธุลีพระยาททั้งสองพระองค์ เสด็จพระราชดำเนินออกประทับยังมุขศาลายุทธนาธิการ พวกข้าพระพุทธเจ้าจะได้เบิกบายศรีอันได้ตกแต่งไว้สมโภชใต้ฝ่าละอองธุลีพระยาท ให้ทรงพระเจริญสุขสิริสวัสดิพิพัฒนมงคลสกลศัตรูกยัย ด้วยอำนาจน้ำใจอันใสสุทธ ของงประสิทธิสำเร็จดุจดังปราถนา แห่งข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ทั้งจะได้เล่นมหรศพทลเกล้าทลกระหม่อมถวาย ให้เป็นที่บรรเทิงพระราชหฤทัยในกาลบัดนี้ ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ

พระราชดำรัสตอบทหารบก

พระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสตอบว่า คำของเธอซึ่งกล่าวแทนนายทหารแลพลทหารทั้งปวงในกองทัพของเราเป็นที่จับใจอย่างยิ่ง เป็นความจริงใช่ว่าจะกล่าวเพื่อยกย่องตัวเอง ท่านทั้งหลายย่อมจะเห็นจริงอยู่แล้ว ว่าตัวเราไม่ได้เคยที่จะอยู่แห่งใดปราศจากกองทหารทั้งปวงแวดล้อมอยู่โดยรอบ เรายอมเป็นอยู่ในหมู่ท่านทั้งหลายเป็นนิจ เมื่อต้องไปจากผู้ซึ่งเราเคยเชื่อถือในความจงรักภักดีซึ่งเรารู้อยู่ชัดเจนว่าสามารถจะเสียชีวิตเพื่อป้องกันอันตรายตัวเรา แลบ้านเมืองของตัวได้ย่อมเป็นที่วาเหว่ ก็แต่เป็นข้อที่ควรระงับความคิดถึงที่ตัวโดดเดี่ยวไปเช่นนั้นได้ ด้วยมีความแน่ใจในหน้าที่ของท่านทั้งปวงที่จะ

อยู่ในบ้านเมืองของเรา เพื่อป้องกันรักษาการซึ่งเปนสิ่งสำคัญยิ่งกว่า
ตัวเราทีเดียว กล่าวคืออำนาจความปกครองของเราตลอดพระราช
อาณาเขตร ซึ่งเปนข้อที่เรามีความห่วงใยยิ่งกว่าตัวเราเอง เพราะ
อันตรายอันใดซึ่งจะพึงมีแก่ตัวเราในประเทศซึ่งเปนไมตรีต่อเราทั้งหลาย
นั้นเราไม่มีความหวาดหวั่น ด้วยเชื่อในอัธยาศรัยไมตรีของพระเจ้า
แผ่นดินแลผู้ปกครองทั้งหลายทุกประเทศ กับทั้งราษฎรซึ่งเราได้ไป
อยู่ในระหว่างเขาทั้งหลายเหล่านั้น อันเปนผู้รุ่งเรืองแล้วด้วยความรู้แล
ความคิด แต่ความยินดีอันได้มาประสบพบเห็นท่านทั้งหลายซึ่งไม่เสื่อม
ทรามลง ยังกลับบริบูรณ์เจริญยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อนดังนี้ ความยินดี
ของเรายิ่งทวีมากขึ้นกว่าที่เพียงแต่จะได้มาพบเห็นเหมือนอย่างเช่นแต่
ก่อน เปนเหตุให้เห็นว่า ความสามารถของผู้บัญชาการที่ได้ทำแล้ว
ครั้งนี้ ควรเปนที่เชื่อถือมั่นใจยิ่งนัก การทหารของเราถึงว่าเราไม่
คิดที่จะไปปราบปรามประเทศหนึ่งประเทศใด คิดเพื่อแต่จะป้องกันรักษา
พระราชอาณาเขตร ก็ยังมีการที่จะต้องเพิ่มเติมแก้ไขเปลี่ยนแปลง
เปนอันมาก เมื่อเราได้เห็นความสามารถแลความพร้อมเพรียงของ
ท่านทั้งหลายดังนี้ ก็ทำให้มั่นใจว่าการทั้งหลายต่อไปคงสำเร็จได้ดังคิด
การรับรองของท่านทั้งหลายซึ่งได้จัดแล้วในเวลานี้ อันเกิดจากน้ำใจ
อันซื่อตรงจงรักภักดี แลด้วยกำลังกายอันเกิดด้วยอสาหะเปนที่พึง
พอใจเราอย่างยิ่ง ขอให้ท่านทั้งหลายได้รับความชอบใจอันเกิดขึ้นด้วย
ความสุขริตแลความรักใคร่ของเราต่อท่านทั้งปวงในกาลครั้งนี้

นายพลตรี สมเด็จเจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัตวงศ ผู้บัญชาการกรมยุทธนาธิการ นำหนังสือยุทธสมโภชซึ่งนายทหารได้ช่วยกันเรียบเรียงขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวาย เพื่อเปนที่ระฤกในการที่เสด็จพระราชดำเนินมาที่ศาลายุทธนาธิการ แล้วพระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์เสด็จออกประทับพระราชบัลลังก์ณมุขใหญ่ด้านหลัง ทหารกองต่าง ๆ ซึ่งแบ่งมาเผ้าทูลลองธุลีพระยาทเพื่อกระทำการสมโภชแทนทหารทั้งหมด ได้เดินออกจากโรงมายืนแถวอยู่ที่หน้าสนามหญ้ากลางศาลายุทธนาธิการ ได้ทำวันทิยหัตถ์ถวายคำนับ แตรวงเป่าเพลงสรรเสริญพระบารมี ครั้นสุดเสียงแล้วนายพันโท เจ้าพระยาภาสกรวงศผู้มีอายุได้กล่าวมงคลคาถาจุดเทียนเบิกบายศรีดังนี้

คำเบิกบายศรีสมโภช

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส
นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส
นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

ทิวา ตปฺปติ อาทิจฺโจ รตฺตึมาภาติ จนฺทิมา
สนฺนทฺโธ ขตฺติโย ตปฺปติ เสนามณฺฑลภูมิยา
เอเตน สจฺจวชฺเชน ชโย ภวตุ สพฺพทา
ปรมินฺทาธิราชสฺส อธิราชินิยา สห
อิมํ ทิปํ อุชฺชาเลมิ มงฺคลตฺถปฺปสิทฺธิยา ฯ

พระอาทิตย์ส่องสว่างในกลางวัน พระจันทร์ในกลางคืน พระมหากระษัตริย์ทรงเครื่องพิไชยยุทธ ขัดพระแสงขรรค์เผยเดชานุภาพใน

สมรภูมิ์ ด้วยสัจวาจานี้ ขอองมิ์ไชยทุกเมื่อ ข้าพระพุทธเจ้าจุดประทีป
ดวงนี้ เพื่อประสิทธิไชยมงคลศุภวิบุลยผล แด่พระบาทสมเด็จพระ
ปรมินทรมหาราชาธิราชกับสมเด็จพระบรมราชินีนาถณบัดนี้
ศรีศรีไชยมงคลวาร ข้าพระพุทธเจ้าขออัญเชิญอมรทุกสถาน
มาสโมสรสันนิบาตในราชพลพยุหเสนาสมาคม ประชุมช่วยอำนวย
ภัทรผลเป่นศุภสวัสดิพิไชยมงคล แด่พระบาทสมเด็จพระบรมนาถบรม
บพิตรพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ในเวลาจุดประทีปนี้ให้ลั่นฆ้องไชย
๓ ที แล้วโห่ขึ้น ๓ ลา เปนมหาพิไชยฤกษ์อันอุดม ขอเดชะ
แล้วตั้งโห่ ข้าทูลลอองธุลีพระบาทฝ่ายทหารพลเรือนบรรดาที่มา
ประชมสโมสรได้รับโห่พร้อมกัน ๓ ลา แตรวงแลพิณพาทย์ทำเพลง
เวียนเทียนขึ้นพร้อมกันแล้ว พลทหารซึ่งประชุมพร้อมกันอยู่ที่สนามหญ้า
ได้ถือคบเพลิงเดินประทักษิณ แลเดินยันต์ต่าง ๆ แล้วได้มีการละเล่น
ต่าง ๆ เพื่อแสดงความรื่นเริงชื่นชมยินดี แด่พระบาทสมเด็พระเจ้า
อยู่หัวทั้งสองพระองค์ เมื่อเสร็จการเดินต่าง ๆ แล้ว เสด็จพระราช
ดำเนินประทับโต๊ะเสวยเครื่องว่างพร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ แล
ราชทูตกงสุลผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศ แลผู้ที่ได้รับเชิญนอกนั้น
ก็ได้รับประทานพร้อมกัน เมื่อเสร็จการเลี้ยงแล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้า
อยู่หัวทั้งสองพระองค์ ได้เสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรห้องต่าง ๆ
ซึ่งกองทหารทุก ๆ กองได้ตกแต่งไว้ทั่วแล้ว ได้มีการเต้นรำบนห้อง
ประชุมต่อไป เวลา ๔ ทุ่มเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จ
กลับสู่พระบรมมหาราชวัง

การสมโภชของทหารเรือ

ครั้นวันที่ ๘ มกราคม ร.ศ. ๑๑๖ กรมทหารเรือได้เชิญพระบรมวงศานุวงศ ข้าทูลลอองธุลีพระยาทผ่ายทหารพลเรือนแลผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศ กับคนผู้ดีทั้งชายแลหญิงทั้งคนไทยแลคนต่างประเทศมาสโมสรประชุมกัน เปนการรื่นเริงณเรือพระที่นั่งมหาจักรีซึ่งทอดอยู่หน้าโรงทหารเรือ เพื่อจะได้ถวายไชยมงคลแลแสดงความยินดีสมโภชพระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แลสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ในการนี้กรมทหารเรือได้จัดตกแต่งประดับประดาเรือพระที่นั่งมหาจักรีแลโรงทหารเรือด้วยโคมแลธงต่าง ๆ แลต้นไม้ ใบไม้ดอกไม้ โดยวิจิตร ตามสนามหญ้านั้นก็ยกเต็นวางหมากยหรีแลน้ำชากาแฟพร้อมด้วยเครื่องแกล้มแลเครื่องดื่มต่าง ๆ แลยกเต็นสำหรับการมหรศพต่าง ๆ เปนระยะตลอด ไปดูสว่างไสวครึกครื้นทั่วบริเวณโรงทหารเรือนั้น ทั้งเรือรบแลเรือกลไฟของหลวงซึ่งทอดอยู่ในลำน้ำณที่ใกล้บริเวณโรงทหารเรือนั้นก็ตกแต่งแลจุดโคมไฟทุกลำ แลมีเรือการเล่นต่าง ๆ มาทอดเรียงรายอยู่เปนอันมาก

ครั้นเวลาประมาณ ๒ ทุ่ม ท่านผู้ที่ได้รับเชิญทั้งปวงได้แต่งกายเต็มยศตามขันดาศักดิ ไปประชุมพร้อมกันอยู่ที่เรือพระที่นั่งมหาจักรีแลในบริเวณโรงทหารเรือนั้น พระวรวงศเธอ กรมหมื่นปราบปรปักษ์ผู้บัญชาการกรมทหารเรือ กับพระบรมวงศานุวงศข้าทูลลอองธุลีพระยาทบางท่าน แลผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศกับภรรยาคอยรับเสด็จพระราชดำเนิน อยู่ที่เรือพระที่นั่งมหาจักรี

เวลา ๔ ทุ่มเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แลสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินออกพระทวารกลางแห่งพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ทรงพระราชยานแลพระวอ พร้อมด้วยกระบวรแห่นำตามเสด็จพระราชดำเนินมาออกประตูศรีสุนทร ประทับณพระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเครื่องราชอิศริยาภรณ์แก่ข้าราชการบางท่าน แล้วเสด็จพระราชดำเนินลงประทับเรือพระที่นั่งกลไฟประทีปทัศนาการ แล่นทอดพระเนตรเรือการเล่นต่าง ๆ ที่มาขอดเรียงรายเล่นอยู่นั้น บรรดาเรือกลไฟซึ่งทอดอยู่เหล่านั้นได้จุดดอกไม้เพลิงรับเสด็จตลอดไป ครั้นทอดพระเนตรเรือการเล่นต่าง ๆ แล้ว เรือพระที่นั่งได้มาเทียบที่แพลอยข้างเรือพระที่นั่งมหาจักรี พระวรวงศเธอ กรมหมื่นปราบปรปักษ์ ผู้บัญชาการกรมทหารเรือได้มาคอยรับเสด็จพระราชดำเนินอยู่ที่นั้น แล้วเสด็จพระราชดำเนินขึ้นประทับเรือพระที่นั่งมหาจักรีชั้นบน พระบรมวงศานุวงศข้าทูลลอองธุลีพระบาทบางท่าน แลผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศกับภรรยาแลนายทหารเรือได้เฝ้าทูลลอองธุลีพระบาทในที่นั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ มีพระราชดำรัสด้วยผู้ที่เฝ้าทูลลอองธุลีพระบาทอยู่นั้นตามสมควรแล้ว พระวรวงศเธอ กรมหมื่นปราบปรปักษ์ ผู้บัญชาการทหารเรือ จึงได้อ่านคำกราบบังคมทูลถวายไชยมงคลดังนี้

คำถวายไชยมงคลของทหารเรือ

ขอเดชะฝ่าลอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้า ข้าทูลลอองธุลีพระยาทแลผู้ที่ได้รับตำแหน่งราช
การในกรมทหารเรือ พร้อมใจกันให้ข้าพระพทธเจ้าขอพระราชทาน พระ
บรมราชวโรกาศกราบบังคมทูลพระกรุณา โดยความชื่นชมยินดีต่อ
พระบรมราชกฤษฎาภินิหารในการที่ทรงพระราชอุสาหะเสด็จพระราช
ดำเนินจากพระนคร ผ่าคลื่นผ่านลมออกไปประพาสนานาประเทศครั้งนี้
เปนการช้านาน อันได้ปรากฏในการเยือนเผยพระเกียรติยศบรมเดชา
นุภาพไปทั่วทุกประเทศ ซึ่งเปนเหตุที่จะได้ชักนำให้ทางพระราชไมตรี
เปนที่มั่นคงดำรงอยู่ชั่วกาลนาน ซึ่งนับว่าเปนสาธารณประโยชน์แก่
ชาติแลพระราชอาณาจักรส่วนหนึ่ง แลในระยะเวลาที่เสด็จพระราชดำ
เนินอย่านั้น ก็ได้ทรงพระราชสำราญในพระสริรกายตลอดจนเสด็จพระ
ราชดำเนินกลับคืนสู่พระนครฉนี้ ก็เปนที่ก่อเกิดความโสมนัสยินดีของ
ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย สุดที่จะพรรณาอีกส่วนหนึ่ง แลในเวลาที่
เสด็จพระราชดำเนินจากพระนครไปแล้ว การรักษาพระราชอาณาจักรทาง
นี้ ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พระยาทสมเด็จพระเจ้าหยู่หัว สมเด็จ
พระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ สำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์
ราชการก็ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย โดยพระปริชาสามารถแล
อำนาจพระยารมี ทั้งทรงพระมหากรุณาพวกข้าพระพุทธเจ้าโดยสมควร
เพราะฉนั้นจึงเปนที่ให้พวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายเกิดความยินดีร่าเริง
บรรเทิงใจ ในพระบรมราชกฤษฎาภินิหารแลพระมหากรุณาธิคุณนั้น ๆ
ไม่มีที่จะประมาณได้ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายพร้อมใจกันตั้งสัตยาธิษ
ฐาน ขออัญเชิญสิ่งซึ่งเปนใหญ่เปนประธานในสากลโลกนี้ จงอภิบาล

บำรุงรักษาผ้าลองธุลีพระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ให้ทรงพระเกษมสำราญบำราศไร้สรรพอุปัทวันตราย สรรพโรคาพยาธิอย่าได้มากล้ำกลายพระวรยาทยคล สกลศัตรกษัย ขอเดชะ

แล้วนายทหารเรือแลพลทหารทยันแถวอยู่บนบกถวายวันทิยหัตถ์แล้วโห่ถวายไชยมงคล ๓ ลา แตรเป่าเพลงสรรเสริญพระบารมีครั้นสุดเสียงแตรแล้ว พระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสตอบ

พระราชดำรัสตอบทหารเรือ

ความปราถนาอันดีของท่านทั้งหลายผู้เปนนายทหารเรือ ซึ่งได้กล่าวแล้วด้วยถ้อยคำอันไพเราะ การรับรองทั้งหลายอันครึกครื้น ที่ท่านทั้งหลายได้มีน้ำใจขัดขึ้นเปนการต้อนรับเปนที่พอใจเราอย่างยิ่ง ขอให้ท่านทั้งหลายได้รับความขอบใจของพระราชินีอันควบด้วยกับเรา อันมีต่อท่านทั้งหลายเปนอย่างยิ่ง

เราไม่อาจที่จะเว้นเสีย ไม่กล่าวถึงความเบิกบานในใจเรา อันได้เกิดขึ้นในเวลานี้ เมื่อรฤกถึงเวลาที่เราได้ ไปในเรือมหาจักรี พร้อมด้วยพลทหารเรือของเราเอง ในระยะทางที่ไกลถึงฝ่ายหนึ่งของโลก คิดกำหนดแต่ที่เรือได้เดินถึง ๓๑๒๑๕ ไมล์ ฤๅ ๓๓๐๗ โยชน์ ๒ เส้น ซึ่งนับว่าเปนครั้งแรก ที่ชาวเราได้เดินเรือโดยระยะยาวที่สุด แลไปในท่ามกลางมหาสมุทอันใหญ่ ถึงประเทศทั้งหลาย ที่ต่างชาติต่างภาษาเรืออันได้แขวนธงชาติเราได้ ไปทอดอยู่ในท่าแห่งประเทศทั้งหลายนั้นโดยมิสง่างดงาม แลได้เข้าในเวลาประชุมตรวจเรือรบที่กรุงอิงแลนด์เรามีเหตุที่ควรจะยินดี เพราะได้เห็นเปนพยานชัดว่า พลทหารเรือ

ของเรา มีความสามารถในหน้าที่ของเขาแท้ทีเดียว แลมีความยินดี ที่จะรฦกว่า ตลอดเวลาที่ไป คนเหล่านั้นได้มีความสุขสบาย ไม่มีผู้ใดเปนอันตรายอย่างหนึ่งอย่างใด ได้กลับมาถึงบ้านเมืองโดยความสดวก เปนการที่ควรจะยกย่องสรรเสริญว่า เขาทั้งหลายเหล่านั้น เปนผู้ที่มีความจงรักภักดี แลเอื้อเฟื้อต่อการงานในหน้าที่ของตัว เปนผู้มีน้ำใจองอาจ ไปในประชุมคนต่างประเทศ โดยความกล้าหาญ แลได้ประพฤติตนดีแล้ว เปนที่พอใจอย่างยิ่ง

ฝ่ายนายทหารแลทหารเรือที่อยู่รักษาพระนคร ก็ได้รักษาการทั้งปวงเปนที่มั่นคงเรียบร้อยดีทุกประการ เปนอันสมควรที่จะยกย่องสรรเสริญอีกฝ่ายหนึ่ง เราหวังใจว่าความสามารถของกรมทหารเรือที่ได้ปรากฏแล้วในครั้งนี้ จะไม่เปนแต่การที่ยินดีพอใจในการที่ล่วงไปแล้วเท่านั้น แต่ยังจะเปนที่ให้ก่อเกิดความยินดี. แลประโยชน์ต่อบ้านเมืองของเราสืบไปภายหน้า ดังตัวอย่างอันดีที่ได้เห็นมาแล้วนั้น

เมื่อมีพระราชดำรัสแล้ว นายทหารแลพลทหารได้ โห่ ๓ ลา อีกครั้งหนึ่ง แล้วพระวรวงศเธอ กรมหมื่นปราบปรปักษ์ ทรงนำรูปเรือใบทำด้วยเงิน ซึ่งมีคำถวายไชยมงคลจารึกอยู่ที่ใบเรือทุก ๆ ใบ อันเปนของข้าทูลลอองธุลีพระยาท ในกรมทหารเรือทำทูลเกล้า ๆ ถวาย เมื่อเสร็จการนี้แล้ว พระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้มีการเต้นรำในเรือพระที่นั่งจักรีนั้น แล้วเสด็จพระราชดำเนินขึ้นบนบริเวณโรงทหารเรือในเวลานั้น ท่านผู้ที่มาพักอยู่ในบริเวณโรงทหารเรือนั้นได้ยืนรายสองข้างตามทางลาดพระยาทคอยเฝ้าพร้อม

กัน พระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แลสมเด็จพระบรมราชินีนาถทรงพระดำเนินตามทางลาดพระยาท จนถึงอู่เรือเปนที่สุดทางลาดพระยาท แลได้มีพระราชดำรัสทักทายปราไสยแก่ผู้ที่เฝ้าทลลอองธุลีพระยาทณที่นั้นตามสมควรแล้ว เสด็จพระราชดำเนินขึ้นประทับทอดพระเนตรหุ่นพม่ายนโรงทหารด้านตวันตก หุ่นพม่าโรงนี้เปนของหลวงมณีรจนาจัดมาเล่นสมโภช เปนครั้งแรกที่หุ่นอย่างนี้ได้มาเล่นในกรุงเทพ ฯ พระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แลสมเด็จพระบรมราชินีนาถ ประทับทอดพระเนตรอยู่จนเวลาประมาณ ๒ ยาม เสด็จพระราชดำเนินมาประทับเรือพระที่นั่งมหาจักรี ประทับโต๊ะเสวยเครื่องว่างพร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ แลข้าทูลลอองธุลีพระยาทบางท่าน แลผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศกับภรรยา ผู้ที่มาประชุมนอกนั้นรับประทานอาหารที่โรงทหารด้านตวันตก เมื่อเสวยถึงเครื่องหวาน พระวรวงศเธอ กรมหมื่นปราบปรปักษ์ ผู้บัญชาการกรมทหารเรือ ยืนขึ้นกราบบังคมทูลขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตถวายไชยมงคล แลทรงชักชวนผู้ที่นั่งโต๊ะนั้นดื่มถวายไชยมงคลพร้อมกัน พระบรมวงศานุวงศ แลข้าทูลลอองธุลีพระยาท ได้ร้องฮูเรขึ้นสามครั้ง แตรวงเป่าเพลงสรรเสริญพระบารมี ครั้นสุดเสียงแตรแล้วมีพระราชดำรัสตอบแสดงความขอบใจกรมทหารเรือ แลพระราชทานพร ราชทูตผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศรับฮูเรสามครั้ง ครั้นเสร็จแล้วประทับทอดพระเนตรเรือเล่นต่าง ๆ แลดอกไม้เพลิงต่าง ๆ ซึ่งกรมทหารเรือจุดถวายในลำน้ำนั้นแล้ว เวลา ๙ ทุ่มเศษเสด็จพระราชดำเนินกลับสู่พระบรมมหาราชวัง

การสมโภชของพวกนักเรียนในกรุงเทพ ฯ

ณวันที่ ๑๑ มกราคม ร.ศ. ๑๑๖ เปนวันกำหนดที่พวกนักเรียนในกรุงเทพฯ ได้เชิญเสด็จ พระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แลสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินมาในที่ประชุมนักเรียนในกรุงเทพ ฯ ทั้งปวงณท้องสนามหลวง เพอสมโภชแสดงการรื่นเริง แลได้เชิญพระบรมวงศานุวงศ ราชทูตกงสุลผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศ ข้าทูลลองธุลีพระยาทฝ่ายทหารพลเรือนคนผู้ดีชายหญิง ชาวสยาม ชาวต่างประเทศมาประชุมสโมสรในการรื่นเริงของนักเรียน แลเฝ้าทูลลองธุลีพระยาท

ครั้นเวลาบ่ายโมง ๑ บรรดานักเรียนทั้งหลาย ทั้งโรงเรียนหลวง โรงเรียนเซลยศักดิแลโรงเรียนสัตรีได้มาประชุมพร้อมกัน แลมีธงประฎากบอกชื่อโรงเรียนทุกโรง แลบรรดาผู้ที่ได้รับเชิญก็มาประชุมพร้อมกัน

เมื่อเวลาบ่าย ๒ โมง นักเรียนได้เริ่มการละเล่นแข่งขันต่าง ๆ จนเวลาบ่าย ๔ โมง แล้วมาคอยรับเสด็จพระราชดำเนินอยู่ที่หน้าพลับพลาพร้อมกัน

เวลาบ่าย ๔ โมงเศษ พระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แลสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จออกพระทวารกลางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ประทับพระราชยานแลพระวอ พร้อมด้วยกระบวรทหารตำรวจราชองครักษ์แห่นำตามเสด็จออกประตูวิเศษไชยศรี ไปประทับ

พลับพลาณท้องสนามหลวง พระยรมวงศานุวงศเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาท
บนพลับพลา มหาดเล็กเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาทหลังพลับพลา ท่าน
เสนาบดีราชทูตกงสุลผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศ ข้าทูลลอองธุลีพระบาท
ผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายทหารพลเรือนเฝ้าที่เฉลียงหน้าพลับพลาพร้อมกัน เมื่อ
ประทับบนพระราชบัลลังก์แล้วนักเรียนซึ่งประชุมอยู่ที่นั้นทั้งสิ้น ได้ร้อง
ชูเรพร้อมกัน ๓ ครั้ง แตรวงทำเพลงสรรเสริญพระบารมี ครั้นสุด
เสียงแตรแล้ว เจ้าพระยาภาสกรวงศเสนาบดีกระทรวงธรรมการกราบ
บังคมทูลเบิกนักเรียนหลวงนักเรียนเชลยศักดิ แต่จำนวนนักเรียน
ผู้ชาย ๑๑๙๕ คน ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตเฝ้าทูลลอองธุลี
พระบาทถวายไชยมงคล ครั้นจบแล้วนายโชติบุตรพระยาศักดาภิเดช
วรฤทธิ์ (ดั่น) นักเรียนโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบได้อ่านคำถวาย
ไชยมงคล ซึ่งนายโชติเปนผู้แต่งเองในนามของนักเรียนหนังสือไทย
ทั้งปวงดังนี้

คำถวายไชยมงคลของนักเรียน

ขอเดชะฝ่าลอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้า ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาศกราบบังคม
ทูลกล่าวคำถวายไชยมงคลแทนบรรดานักเรียนทั้งปวงฝ่ายหนังสือไทย
ซึ่งได้อาศรัยพระมหากรุณาธิคุณให้วิชาความรู้เปนไปอยู่นี้ ได้มา
ประชุมสโมสรเฝ้าใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทณที่นี้

ด้วยใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทเสด็จพระราชดำเนินประพาสประเทศยุโรป เพราะพระบรมราชประสงค์จะทรงทำนุบำรุงพระราชอาณาจักรให้เจริญ แลการเล่าเรียนเพื่อคุณประโยชน์แก่พวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ได้เสด็จพระราชดำเนินกลับโดยสวัสดิภาพนั้น ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงมีความยินดีเปนล้นเกล้า ฯ

อนึ่งในเวลาที่ไม่ได้ประทับยังพระนครนั้น สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ซึ่งได้สำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ ได้ทรงทำนุบำรุงพวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายให้มีความผาสุกสวัสดิ แลทรงทำนุบำรุงการเล่าเรียนโดยแขงแรง ได้พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนในพระองค์สร้างโรงเรียนสัตรี แลโรงเรียนแพทย์ผดุงครรภ์เปนต้น เพราะเหตุฉนี้ขออำนาจคุณพระรัตนตรัยแลเทวานุภาพ จงบันดาลผลให้ใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาททั้งสองพระองค์ ดำรงสิริราชสมบัติพิพัฒนไพบูลย์เกษมสุขในมไหศูรย์สิริราชสมบัติ สรรพอุปัทวันตรายจงอย่าได้กล้ำกลายพระบรมบาทยุคล มีพระราชประสงค์สิ่งใดจงเปนผลสำเร็จทุกประการ เทอญ ฯ

แล้วนายสาตรบุตรหลวงอาวุธอัคนี นักเรียนโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ ได้อ่านคำถวายไชยมงคลเปนภาษาอังกฤษ ซึ่งนายสาตรเปนผู้แต่งเองในนามของนักเรียนหนังสืออังกฤษทั้งปวงแปลเปนใจความดังนี้

แปลคำนักเรียนถวายไชยมงคลภาษาอังกฤษ

ขอเดชะ บรรดานักเรียนทั้งหลายเล่าเรียนอยู่ในโรงเรียนภาษาอังกฤษของหลวงในบัดนี้ มีความชื่นชมยินดีเปนอย่างยิ่งที่ได้เห็น

ใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาท ผู้ทรงครอบครองอันเปนที่รักอันดีของข้าพระ
พุทธเจ้าทั้งหลาย ได้เสด็จพระราชดำเนินกลับโดยสวัสดิภาพแลทรงพระ
สำราญนั้น ข้าพระพุทธเจ้ามีความร่าเริงยิ่งนัก ที่ได้ทราบเกล้าทราบ
กระหม่อมว่า บรรดาชาติทั้งหลายได้มีการรับเสด็จเปนอย่างใหญ่
บรรดาประเทศที่ใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทเสด็จไปประพาสนั้น

ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ขอบพระเดชพระคุณใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาท
โดยเต็มใจด้วยกันทั้งนั้น ที่ได้ทรงพระราชอุสาหะโดยความลำบาก
เสด็จพระราชดำเนินประพาสทั่วชาติทั้งหลาย ที่มิธรรมเนียมอันรุ่งเรือง
ดีแล้ว เพื่อประโยชน์แก่ความจำเริญของพวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
ยิ่งขึ้น ด้วยเหตุฉนี้ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงหวังใจว่า การทุกสิ่งทุกอย่าง
ในพระราชอาณาจักร จะได้มีวโรกาศจำเริญดีขึ้นในสมัยอันควร ระหว่าง
เวลาที่ใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทไม่ได้เสด็จอยู่นี้ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระ
บรมราชินีนาถ ได้ทรงปฏิบัติราชการ แลประพฤติพระองค์เปนที่รัก
แก่บรรดาข้าพระพุทธเจ้าทั่วไป ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานพระบรม
ราชวโรกาศ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ รับบรรดาความปราถนา
อันแน่แท้ของข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย แลขอให้ ใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาท
พระมหาราชาธิราช แลใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรม
ราชินีนาถได้ทรงรับ ให้ทรงพระชนมายุยืนนานทั้งสองพระองค์ เทอญ

เมื่อจบแล้ว นักเรียนได้พร้อมกันโห่ ๓ ลา แล้วพระยาวุฒิการบดีได้นำหม่อมเจ้าทรงวุฒิภาพ ในพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ นักเรียนโรงเรียนราชวิทยาลัย ซึ่งมีพระชนมายุอ่อนกว่านักเรียนทั้งหลาย เชิญคำถวายไชยมงคลชั้นทูลเกล้า ฯ ถวายพระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ยนพลับพลา

พระราชดำรัสตอบนักเรียน

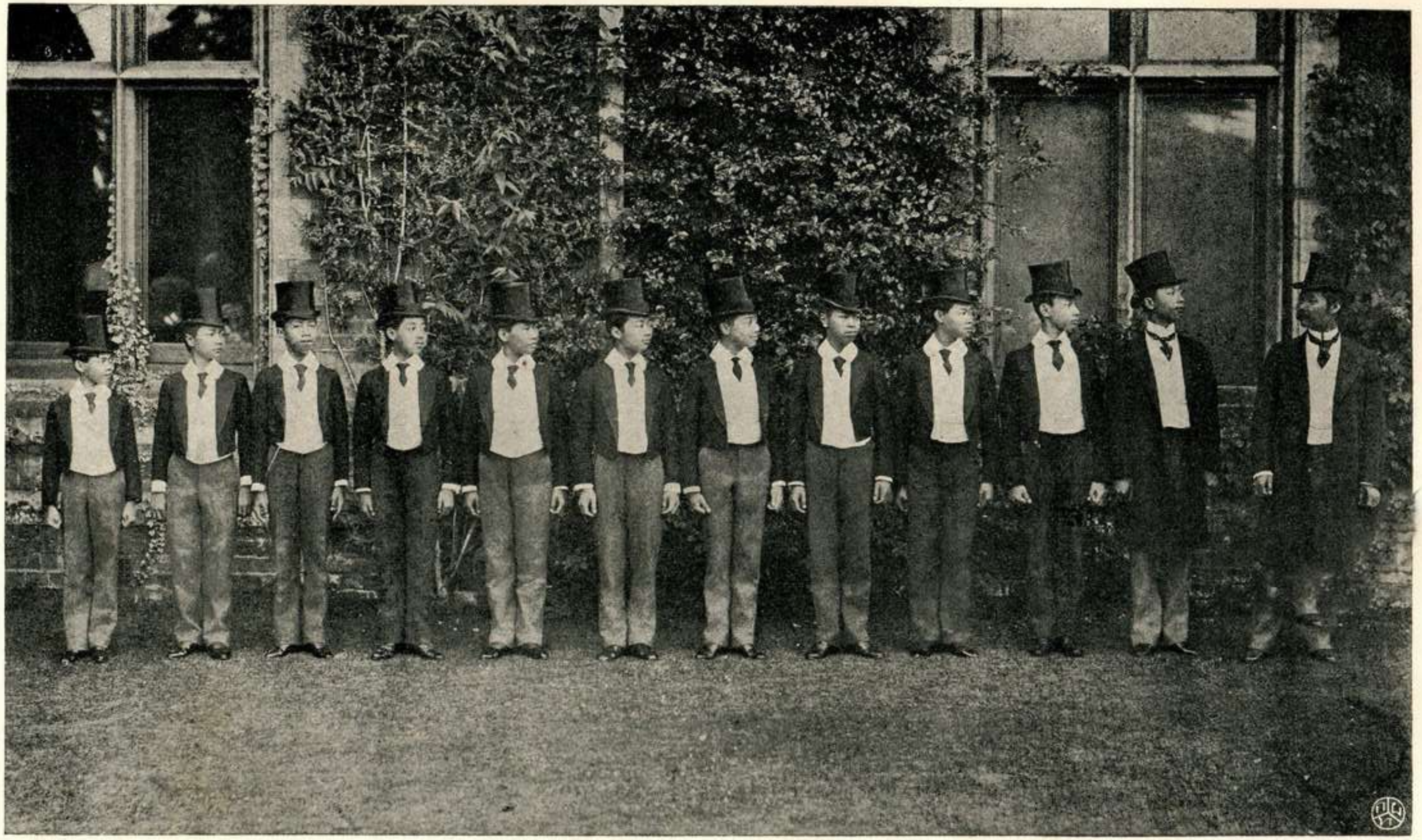
พระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัสตอบว่า นักเรียนทั้งหลาย เรามีความสบายใจที่ได้เห็นพวกเจ้าทั้งปวงมาพร้อมกัน ฉะเพาะหน้าเราเวลานี้ แลขอบใจที่เจ้าทั้งหลายได้แสดงความพอใจต่อตัวเราแลพระราชินี เราขอขอบใจในถ้อยคำที่ได้แสดงความปรารถนาอันดีต่อเราทั้งสองนั้น เราขอกล่าวต่อไปในการที่เราได้ไปแล้วยังที่เล่าเรียนทั้งหลายในประเทศยุโรปบางแห่ง ที่เปนสำคัญอันชาวเรารู้จักอยู่โดยมาก คือวิทยาลัยต่าง ๆ ที่เมืองอ็อกซะเฟิดแลโรงเรียนที่ฮาโร แลวิตันเปนต้น ถึงว่าเวลาที่เราได้ไปเห็นนั้นน้อยแลเปนที่วิทยาลัยหยุดเรียน แต่เราได้เห็นแลได้ไต่สวนการเรียนทั้งปวง ตามซึ่งผู้ที่ไปแต่ขณะเดียว เช่นเราพอที่จะคิดเห็นตามความที่เปนอยู่อย่างไรได้ แลทั้งได้ตรวจตราเห็นบรรดานักเรียนทั้งหลายของเราที่ได้ไปเรียนอยู่ในประเทศยโรปทำให้เรากำหนดในใจได้อย่างหนึ่งว่าการเล่าเรียน เพื่อจะให้พอแก่ประโยชน์การงานทั้งปวง ในเมืองเรานี้ไม่เปนสำคัญอยู่แต่ผู้ที่ไปเรียนประเทศยุโรปนั้นเลย เพราะเหตุว่าทางเล่าเรียนของเราในเมืองต่างประเทศนั้น บางที่มากเกินไปกว่าความต้องการ หรือ

พระบรมรูป

พระบาทสมเด็จ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ฉายกับพระราชโอรสซึ่งทรงศึกษาอยู่ในยุโรป

เมื่อ พ. ศ. ๒๔๔๐

ไม่ตรงต่อความต้องการในเมืองเรา แต่ค่าเล่าเรียนนั้นแพงกว่าในเมืองเราเปนอันมาก ไม่พักกล่าวถึงผู้ที่ไม่มีความอุสาหะเล่าเรียนนั้นเลย แต่เพียงผู้ซึ่งไม่มีความรู้ในภาษาของตัวเองเสียในเบื้องต้น แลทอดธุระเสีย ตั้งหน้าเรียนเอาแบบฝรั่งแท้ บางทีเปนเหตุให้เสียเวลา แลกลับมาทำไม่ได้สดวกทันที เพราะไม่รู้ภาษาของตัวชัดเจน แลไม่รู้ประเพณีบ้านเมืองของตัวอย่างไร นักเรียนบางคนได้ลืมภาษาไทยทีเดียว เพราะฉนั้นเราจึงได้ตักเตือนนักเรียนเหล่านั้นว่า ให้พึงนึกในใจไว้ว่า เราไม่ได้มาเรียนจะเปนฝรั่ง เราเรียนเพื่อจะเปนคนไทยที่มีความรู้เสมอด้วยฝรั่ง เมืองเราเวลานี้ต้องการคนที่มีความรู้ที่จะรับราชการในหน้าที่ต่าง ๆ แลประกอบการต่าง ๆ ทั่วไปเปนอันมาก เพื่อจะให้การปกครองบ้านเมืองเปนผลสำเร็จแท้จริง แลให้ชาติเราเจริญด้วยทรัพย์สมบัติ แลวิชาความรู้แลการช่างเพื่องฟุ้งแพร่หลายเสมอเหมือนชาติอื่น การเรียนจึงเปนข้อสำคัญในความเจริญของบ้านเมืองเปนอันมาก แต่เปนการพ้นกำลังที่เราจะคิดส่งนักเรียนไปเล่าเรียนในประเทศยุโรปให้มากตามความต้องการ แลเปนการไม่แน่เลย แท้จริงว่าคนที่ไปเรียนในยุโรปแล้วจะดีกว่าคนที่เรียนประเทศในเมืองเราไปทั่วทุกคน แต่เราต้องยอมรับว่าผู้ซึ่งมีสติปัญญาแลมีความอุสาหะ แลไม่ได้ละเลยภาษาของตัวเสียคงจะดีกว่าที่จะเล่าเรียนอยู่แต่ในเมืองเรา เพราะถ้าทางที่จะได้รู้ได้เห็น แลผู้ที่จะสอนหาได้ง่ายสดวกกว่า เพราะฉนั้นเราขอกล่าวว่าผู้ที่มีความรู้แต่ชั่วในเมืองเราเองก็ดี หรือเรียนภาษาต่างประเทศด้วยในเมืองเราเองก็ดี มีอีกหลายคนนับว่าเปนผลประโยชน์อัน

หนึ่งเกิดขึ้นแก่บ้านเมืองแลชาติของเรา มีมากน้อย เพราะฉนั้นควรที่เจ้าทั้งหลายจะทำตนให้เปนผู้ที่มีราคาด้วยความรู้เปนประโยชน์เกิดขึ้นแก่บ้านเมือง ซึ่งเจ้าทั้งหลายได้เกิดแล้ว ไม่ควรจะมีความท้อถอยใจในการเล่าเรียนภาษาของตัวเองก็ดี ภาษาต่างประเทศก็ดีในเมืองเรา เราได้คิดอยู่ที่จะอุดหนุนการเล่าเรียนในเมืองเรา ซึ่งเห็นว่าเปนเค้ามูลสำคัญของความมั่นคงของพระราชอาณาจักร ดังเช่นกล่าวมาแล้ว นักเรียนผู้ใดที่มีความรู้แลความสามารถไม่ว่าชาติตระกูลอย่างใด คงจะได้รับความอุดหนุนของเราให้ความรู้ตามสมควรแก่ปัญญาของตน แลได้รับผลอันเกิดแต่ความรู้นั้นโดยไม่มีที่เลือกที่เว้น เพราะฉนั้นขอให้นักเรียนทั้งหลายอสาหะเล่าเรียนด้วยความร่าเริงใจทั่วกันทุกคนเถิด

เมื่อมีพระราชดำรัสแล้วนักเรียนได้ร้องฮูเรขึ้น ๓ ครั้ง แล้วนักเรียนได้มีการเล่น แลจุดดอกไม้เพลิงต่าง ๆ ถวายทอดพระเนตรจนเวลาบ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จประทับรถพระที่นั่งไปทอดพระเนตรการรื่อกำแพงที่พระราชวังบวร ฯ แล้วเสด็จพระราชดำเนินประพาสที่อื่นต่อไป จนเวลาย่ำค่ำเศษเสด็จกลับสู่พระบรมมหาราชวัง

การสมโภชของที่ปฤกษาผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน

ถึงวันที่ ๑๕ มกราคม ที่ปฤกษาของผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน คือ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระจักรพรรดิพงศ ๑ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระภาณุพันธุวงศวรเดช ๑ พระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงเทวะวงศวโรปการ ๑ พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นดำรง

ราชานุภาพ ๑ เจ้าพระยาอภัยราชา (โรลัง ยัคมินส์) ๑ ได้พร้อมกันจัดการสมโภชถวายเป็นพระเกียรติยศ แลได้ทำรายบังคมทูลเชิญเสด็จ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ แลเชิญพระบรมวงศานุวงศ แลราชทูตผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศ ข้าทูลลอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายทหารพลเรือน แลท่านผู้ดีชาวสยามแลชาวต่างประเทศทั้งหญิงแลชายมาประชุมเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาท แสดงความรื่นเริงพร้อมกันที่วังบูรพาภิรมย์ ตามกำหนดเวลายามหนึ่ง

แลที่วังบูรพาภิรมย์นั้น ได้ตกแต่งตามสถานที่ต่าง ๆ ประดับประดาด้วยแพรแลผ้าสีต่าง ๆ ธงต่าง ๆ ต้นไม้พวงใบไม้แลดอกไม้โคมไฟฟ้า โคมยี่ปุ่น แลโคมต่าง ๆ โดยประณีตบรรจงดูสว่างไสวงดงามสอาดทั่วไป ในบริเวณวังบรพาภิรมย์นั้น ในสวนภายในวังนั้นได้จัดตกแต่งเป็นที่ผู้ที่มาประชุมเที่ยวชมแลพักสนทนากัน แลที่สนามหญ้านั้นได้วางโต๊ะเลี้ยงอาหารเวลาดึกเป็นระยะไป ตามเรือนในสวนนั้นได้จัดเป็นโรงเครื่องดื่มบ้าง โรงหมากบุหรี่บ้าง น้ำชากาแฟบ้าง โดยบริบูรณ์

ครั้นถึงกำหนดเวลายามหนึ่ง ผู้ที่รับเชิญตกแต่งกายต่าง ๆ กันโดยแปลกปลาดมาประชุมพร้อมที่วังบูรพาภิรมย์ แลได้มีการเต้นรำแตรวงแลมโหรีพิณพาทย์ได้ทำเพลงต่าง ๆ ไปพลาง เป็นที่ครึกครื้นรื่นเริงเป็นอย่างยิ่ง

ครั้นเวลา ๔ ทุ่มเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แลสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จออกพระทวารกลางแห่งพระที่นั่ง

จักริ่มหาปราสาท์ ประทับรถพระที่นั่งพร้อมด้วยขบวรแห่นำตามเสด็จพระราชดำเนินไปวังบูรพาภิรมย์ ในขณะนั้นที่ปฤกษาของผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน คอยรับเสด็จพระราชดำเนินอยู่ที่เฉลียงตำหนักชั้นล่าง ซึ่งเปนที่รถพระที่นั่งประทับถึงนั้น แลได้จุดดอกไม้พุ่มสิชมภูสีน้ำเงิน ดอกไม้ตาดรับเสด็จ แลจุดพลุสัญญาสำหรับพระเกียรติยศ ๒๑ นัด ทหารแถวแลรายทางถวายวันทิยาวุธ แตรวงเป่าเพลงสรรเสริญพระยารมี เมื่อเสด็จพระราชดำเนินลงจากรถพระที่นั่งแล้ว พระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ มีพระราชดำรัสปราไสยที่ปฤกษาของผู้สำเร็จราชการแผ่นดินตามสมควรแล้ว สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ กรมพระภาณุพันธุวงศวรเดช ทรงนำกระบวรพระโอรสแลธิดาของที่ปฤกษาของผู้สำเร็จราชการแผ่นดินที่ทรงพระเยาว์แต่งตัวต่าง ๆ โปรยเข้าตอกดอกไม้เดินเปนสองแถวหลายคู่ ต่อมาสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจาตุรันตรัศมิ กรมพระจักรพรรดิพงศ คู่กับพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทวะวงศวโรปการ แลพระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นดำรงราชานุภาพ คู่กับเจ้าพระยาอภัยราชา ถือเทียนนำเสด็จพระราชดำเนินโดยทางลาดพระยาทขึ้นบนตำหนักชั้นบน ไปสู่พระราชบัลลังก์ แล้วพระวรวงศเธอ พระองค์เจ้าอัศคาร์นทิศ ในสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจาตุรนตรัศมิ กรมพระจักรพรรดิพงศ ถืออิงซึ่งบ๋กด้วยไหมทองไหมเงินแลไหมต่าง ๆ สี หน้าหนึ่งพื้นแดงบ๋กเปนลายกรอบรูปประทุมเคียงกัน ข้างชวากกลางเปนพื้นสีชมภู มีอักษรปรมาภิไธยย่อ

คือ “จ, ป, ร,” ข้างซ้ายพื้นสีน้ำเงินมีอักษรพระราชาภิธัยย่อ คือ “ส, ผ,” เหนือประทุมทั้งสองมีพระมหาเสวตฉัตร แลพระมหามงกุฎแวดล้อมด้วยผ้ามีคาถาถวายไชยมงคลว่า “จิรๆ ชีวตุ สุยามินฺโท มหาราชา สราชินี” ขอบธงรอบนอกเปนลายพระสังวาลย์มหาจักรี อีกด้านหนึ่งพื้นขาวขอบแดงย่กทอง กลางมีอักษรว่า “ขอพระราชทานทูลเกล้า ฯ ถวายเปนที่รฤกในการประชุมเต้นรำแต่งตัวต่าง ๆ ซึ่งเปนที่ปฤกษาของผู้สำเร็จราชการแผ่นดินพร้อมกันมีที่วังบูรพาภิรมย์ เฉลิมพระเกียรติยศในงานสมโภชพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ วันที่ ๑๕ มกราคม ร.ศ. ๑๑๖” กับพระวรวงศเธอ พระองค์เจ้าหญิงเฉลิมเขตรมงคล ในสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ กรมพระภาณุพันธุวงศวรเดช ทรงถือช่อดอกไม้มีด้ามทองจารึกอักษรเปนที่รฤกในงานนี้เหมือนกัน เดินนำกระบวรเข้าไปถึงหน้าพระที่นั่งถวายคำนับแล้วทูลเกล้า ฯ ถวายธงแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แลทูลเกล้า ฯ ถวายช่อดอกไม้ แด่สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระยรมราชินีนาถ แล้วถอยออกไปยืนอยู่ตามที่ แล้วที่ปฤกษาของผู้สำเร็จราชการแผ่นดินเดินเข้าไปถวายคำนับตามลำดับกัน ต่อนั้นไปผู้มาประชุมเดินเรียงตัวกันเข้าไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท แลส่งกำหนดชื่อให้เจ้าพนักงานอ่านชื่อแลเครื่องแต่งตัวถวาย แล้วไปพักอยู่ณสถานที่ต่างๆ ตามควรทั่วกันแล้ว สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ กรมพระภาณุพันธุวงศวรเดช พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทวะวงศ

วโรปการ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ เจ้าพระยา
อภัยราชา ภัยราชทูตต่างประเทศได้เต้นรำถวายทอดพระเนตรเพลงหนึ่ง
ครั้นเสร็จการเต้นรำขันดาศักดิแล้ว พระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แล
สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินประพาสห้อง
ต่าง ๆ ที่จัดไว้ทั่วทุกห้อง แลได้ประทับในห้องพัก มีพระราชดำรัสด้วย
ท่านที่มาประชุมนั้น ฝ่ายผู้ที่ได้รับเชิญในการเต้นรำ ก็ได้เล่นเต้นรำ
ต่อไปจนเวลา ๒ ยามเศษ ที่ปฤกษาของผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน กราบ
บังคมทูลเชิญเสด็จพระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ เสด็จ
พระราชดำเนินไปประทับโต๊ะเสวยเครื่องว่างณพลับพลาโรงเลี้ยง พระยรม
วงศานุวงศ ราชทูตผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศ แลข้าทูลลอองธุลีพระยาท
ผู้ใหญ่ได้เข้านั่งโต๊ะซึ่งที่ปฤกษาของผู้สำเร็จราชการแผ่นดินจัดไว้ ๕ โต๊ะ
นั้น ผู้ที่มาประชุมนอกนั้น ก็ได้เข้านั่งโต๊ะในส่วนรับประทานอาหาร
พร้อมกัน ครั้นเสวยถึงเครื่องหวาน สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าพ้า
จาตุรนตรัศมี กรมพระจักรพรรดิพงศ กราบบังคมทูลถวายไชยมงคล
แล้วสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าพ้าภาณุรังษีสว่างวงศ กรมพระ
ภาณุพันธุวงศวรเดช ประกาศพระปรมาภิธัย ทรงชวนผู้ที่นั่งโต๊ะนั้น
ดื่มถวายไชยมงคล ผู้ที่นั่งโต๊ะก็ร้องถวายไชยมงคลขึ้นสามครั้ง ผู้ที่
รับประทานอาหารอยู่ที่ส่วนก็โห่ขึ้นสามลา ในขณะนั้นแตรวงแลพิณพาทย์
ทุกวงได้ทำเพลงสรรเสริญพระบารมีขึ้นพร้อมกัน ครั้นสุดเสียงแตร
แลดนตรีแล้ว พระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ มีพระราชดำรัสขอบ
พระทัยแลขอบใจที่ปฤกษาของผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน แลทรงแสดง

ความดีของที่ปฤกษาของผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ในการที่ได้ปฏิบัติราชการแผ่นดินให้เปนประโยชน์เริ่ยร้อยตลอดมานั้น แล้วพระราชทานพรแลทรงชวนผู้ที่นั่งโต๊ะนั้นดื่มพระราชทานไชยมงคลแก่ที่ปฤกษาของผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ผู้ที่นั่งโต๊ะได้ร้องอำนวยไชยขึ้นอิกสามครั้งแลผู้ที่รับประทานอยู่ที่สวน ก็โห่ขึ้นอิกสามลา ครั้นเสวยเสร็จแล้วเสด็จพระราชดำเนินประพาสในสวนทั่วไป แลได้มีพระราชดำรัสทักทายปราไสย แก่ผู้ที่มาประชุมเฝ้าทูลลองธุลีพระบาทอยู่นั้นตามสมควรแล้ว เสด็จพระราชดำเนินขึ้นประทับห้องชั้นบน อยู่จนเวลา ๔ ทุ่มเศษเสด็จพระราชดำเนินกลับสู่พระบรมมหาราชวัง

การสมโภชของกรีฑาสโมสร

ครั้นวันที่ ๑๖ มกราคม ร.ศ. ๑๑๖ เปนวันกำหนดที่กรีฑาสโมสรได้กราบบังคมทูลเชิญเสด็จ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แลสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินสู่ที่ประชุมกรีฑาสโมสร ในการที่กรีฑาสโมสรได้จัดการสมโภชพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ แลกรีฑาสโมสรได้เชิญพระบรมวงศานุวงศแลข้าทูลลองธุลีพระบาทที่เปนสมาชิกของกรีฑาสโมสร ทั้งบุตรแลภรรยาด้วย กับได้เชิญราชทูตผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศ แลท่านผู้ดีต่างประเทศทั้งหญิงแลชาย นอกจากสมาชิกของกรีฑาสโมสรบ้างบางท่านบางนาย แลกรีฑาสโมสรได้จัดตกแต่งที่หอพระสมุดวชิรญาณ[๑]

---

๑ คือศาลาสหทัยสมาคมบัดนี้

เปนที่เลี้ยงเครื่องว่างเวลาดึก แลได้ปลูกโรงลครซึ่งท่านผู้มีบันดาศักดิ์ในสมาชิกของกรีฑาสโมสรจะเปนตัวลครออกเล่นนั้น ที่สนามหญ้าหน้าหอพระสมุดวชิรญาณ การตกแต่งสถานที่ที่กล่าวมานี้ ได้ตกแต่งโดยประณีต ดูสว่างไสวครึกครื้นเปนอันมาก แลมีกรรมการของกรีฑาสโมสรสำหรับรับรองทั้งฝ่ายชายแลหญิงเปนที่เรียบร้อย

ครั้นเวลา ๒ ทุ่มครึ่ง ท่านที่ได้รับเชิญแต่งกายครึ่งยศไปประชุมพร้อมกันอยู่ที่โรงลครนั้น

ครั้นเวลายามหนึ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยขบวรแห่นำตามเสด็จพระราชดำเนินไปสู่พลับพลาที่โรงลคร พระยานรฤทธิราชหัช (ทองดี) สภานายกนำช่อดอกไม้ทูลเกล้าฯ ถวายสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินขึ้นบนพลับพลา พระยานรฤทธิราชหัชสภานายก แลพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์อุปนายก กับกรรมสัมปาทิกกรีฑาสโมสรออกมายืนเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาทพร้อมกันที่หน้าพระที่นั่ง พระยานรฤทธิราชหัชสภานายกกรีฑาสโมสรอ่านคำกรายบังคมทูลถวายไชยมงคลดังนี้

คำถวายไชยมงคลของกรีฑาสโมสร

ขอเดชะ ฝ่าลอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้าสมาชิกของกรีฑาสโมสร บรรดาซึ่งได้มาพร้อมกันเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาทณะเพาะหน้าพระที่นั่งณบัดนี้ มีความยินดีร่วม

น้ำจิตรเปนใจเดียวกัน ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาศกรายบังคม
ทูลพระกรุณาโดยความชื่นชมยินดีในพระบรมราชกฤษฎาภินิหารแห่ง
พระองค์ ซึ่งได้ทรงพระราชอสาหะทำนุบำรุงพระราชอาณาจักร ให้
วัฒนาถาวรเปนพระเกียรติยศทั่วทิศานุทิศ ในการที่ทรงจัดขนบ
ธรรมเนียมอันสมควรแก่กาลสมัย ซึ่งได้เปนศิวิลัยตามลำดับมา แล
ได้ทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้า ฯ รับเปนผู้อุปถัมภ์บำรุงของกริฑา
สโมสรซึ่งได้ตั้งถาวรมาจนกาลบัดนี้ เพราะพระบารมีได้ปกเกล้า ฯ แก่
พวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายให้เกิดสโมสรสามัคคีคุณยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน
แลใช่แต่เพียงนี้ ยังทรงพระราชอุสาหะสละละพระบรมราชสำราญ เสด็จ
พระราชดำเนินประพาสประเทศยุโรปเปนการช้านาน ต้องทรมาน
พระราชสกนธ์กายผ่าคลื่นฝ่าลมในทางทรัศกันดาร ก็ด้วยหวังตั้ง
พระราชหฤทัยเพื่อจะให้เปนคุณเปนประโยชน์แก่ชาติสาสนาอาณาจักร
ซึ่งเปนที่รักที่เกิดของพวกข้าพระพุทธเจ้านั้น เปนพระเดชพระคุณโดย
ทรงพระมหากรุณาอันพิเศษแก่พวกข้าพระพุทธเจ้าอีกส่วนหนึ่ง แล
ใช่แต่เท่านั้น เมื่อจะเสด็จพระราชดำเนินประเทศยุโรป ยังทรงพระมหา
กรุณาห่วงใยในพวกข้าพระพุทธเจ้าแลอาณาประชาราษฎร เกรงเกล็อก
ว่าจะมีความเดือดร้อน โดยมิได้มีทพงพำนักดังเมื่อเวลาเสด็จประทับ
อยู่นั้น จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สถาปนาสมเด็จพระยุพราชินีนาถ
ขึ้นเปนผู้สำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ก็โดยเหตุทรงพระมหากรุณา
เพื่อจะให้พวกข้าพระพุทธเจ้าแลเหล่าราษฎรทั้งหลายคลายความวิตก
อันเปนที่ว้าเหว่อยู่นั้น เปนพระเดชพระคุณอันยิ่งใหญ่หาที่สุดมิได้

แลสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระยรมราชินีนาถ ซึ่งได้รับพระยรมราชโองการ เปนผู้สำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ โดยหน้าที่ซึ่งเปนภาระอันหนักนั้น สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระยรมราชินีนาถ ก็ได้ทรงราชการโดยพระราชอุสาหะแลวิริยะพระปรีชาญาณ ทรงปฏิบัติราชการโดยธรรมจริยานุวัตร ทำนุบำรุงราชการบ้านเมืองเปนปรกติเรียบร้อย ให้พวกข้าพระพุทธเจ้าแลอาณาประชารายฎรได้อยู่เย็นเปนสุขตลอดมา แลได้ทรงพระกรุณาอุปการะกรีฑาสโมสรให้ตั้งถาวรมาจนถึงเวลาใต้ฝ่าลองธุลิพระบาทเสด็จสู่พระมหานครนั้น เปนพระเดชพระคุณแก่พวกข้าพระพุทธเจ้าอีกแพนกหนึ่ง โดยพระมหากรุณาธิคุณของใต้ฝ่าลองธุลิพระบาททั้งสองพระองค์ ซึ่งซึมทราบอย่ในน้ำจิตรของพวกข้าพระพุทธเจ้าฉนี้ จึงทำให้พวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายมีน้ำใจเต็มตื้นไปด้วยความปีติปรีโมทย์ รฦกถึงพระเดชพระคุณของใต้ฝ่าลองธุลิพระบาททั้งสองพระองค์ อันมีแก่พวกข้าพระพุทธเจ้าเหลือที่จะคณนา ไม่มีสิ่งอื่นจะเปรียบได้

ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายไม่มีสิ่งอันใดที่จะฉลองพระเดชพระคุณให้พอแก่พระมหากรุณาธิคุณได้ จึงพร้อมกันตั้งสัตยาธิษฐานต่อคุณพระรัตนตรัย ขออานภาพสิ่งซึ่งเปนใหญ่ เปนประธานในสกลโลก แลเทพยดาอันมีมเหศรศักดิ ซึ่งพิทักษ์รักษาสยามมณฑลนี้ จงได้อภิบาลบำรุงรักษาฝ่าลองธุลิพระบาททั้งสองพระองค์ ให้ทรงพระชนม์ยืนลยล้นมนุษยายุขัย สถิตย์ในเอกราไชศวรรยาธิปัติ ดำรงรัฐปถพิ

มณฑล ยิ่งกว่าสากลมหากระษัตริยาธิราชเจ้าในโลกนี้ มีพระยรม
เดชานุภาพเปนที่เกรงขามแห่งหมู่ไพริบ่จาบมิตรทุกทิศทุกทาง ห่างไกล
จากสรรพโรคาพาธภัยพิบัติ ทรงพระเกษมสวัสดิสถิตย์อยู่เปนผ่กัน
นานสุดสามารถจะเปนได้ มวญูเศิกกษัย ขอเดชะ

พระราชดำรัสตอบกรีฑาสโมสร

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัสตอบว่า คำซึ่งสภา
นายกได้กล่าวแทนสมาชิกกรีฑาสโมสรทั้งปวง ทำให้เปนที่เกิดความ
ยินดีแก่ตัวเรา ด้วยได้ทราบความประพฤติของเราแลพระราชินี เปนที่
พอใจท่านทั้งหลาย เราขอขอบใจท่านทั้งหลายในถ้อยคำที่ได้กล่าว
แลที่ได้จัดการต้อนรับในครั้งนี้เปนอย่างยิ่ง ถึงว่าคำกรีฑา แปลว่าเล่น
แต่การเล่นย่อมเปนได้ทั้งมีคุณแลมีโทษ เมื่อมีการสโมสรเล่นในการที่
เปนประโยชน์เพื่อเปนอุปการแก่กำลังกาย แลความรื่นเริงบรรเทิงใจ
ไม่ประกอบไปด้วยโทษ เรามีความยินดีพอใจที่จะได้บำรุงอุดหนุนกรีฑา
อันเปนประโยชน์เช่นนั้น เราเข้าใจว่าความมุ่งหมายของสโมสรอันนี้
เปนดังเช่นเราได้กล่าวแล้ว ย่อมมีทั่วไปในประเทศทั้งหลาย ซึ่งเราได้
ไปเห็นมาแล้ว เราขอให้สโมสรอันนี้ได้ดำรงอยู่ในทางความคิดอันดี
ตามที่ได้เริ่มขึ้นไว้นั้น อนึ่งการเล่นย่อมเปนค่กันกับการงาน เราขอ
ชักชวนแลตักเตือนท่านทั้งหลายว่า ถึงเรามีความพอใจการรับรองอัน
ครึกครื้นที่ท่านทั้งหลายได้มีให้แก่เราในครั้งนี้ โดยความพร้อมเพรียง

เต็มใจด้วยกัน เรายังจะมีความยินดีอีกเปนอันมาก ที่จะได้เห็นท่านทั้งหลายพร้อมใจกันทำการช่วยเราในหน้าที่อันหนัก ซึ่งเรารู้สึกว่าทวีขึ้นในตัวเรา เพราะการรับรองที่ท่านทั้งหลายได้ทำให้เปนการแสดงความรักแลความเชื่อถือต่อตัวเราในครั้งนี้”

เมื่อจบคำกราบบังคมทูลถวายไชยมงคล แลจบกระแสพระราชดำรัสนั้น ผู้ที่มาประชุมได้โห่ถวายไชยมงคล ๓ ลา แตรวงแลพิณพาทย์ทำเพลงสรรเสริญพระบารมีทั้ง ๒ คราว แล้วลครบันดาศักดิได้ขับเล่นเรื่องสังขทองอย่างลครนอกต่อไปจนเวลา ๒ ยามเศษ สิ้นบทลครแล้ว ท่านผู้ที่เปนตัวลครออกมายืนที่หน้าพระที่นั่งพร้อมกันร้องเพลงสรรเสริญพระบารมีเข้ากับพิณพาทย์ แล้วแตรวงเป่าเพลงสรรเสริญพระบารมีแล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ เสด็จพระราชดำเนินไปประทับโต๊ะเสวยพร้อมด้วยพระยรมวงศานุวงศ ผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศ แลข้าทูลลอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ ส่วนผู้ที่มาประชุมนอกนั้นได้เข้ารับพระราชทานอาหารอีกครั้งหนึ่งพร้อมกัน เมื่อเลี้ยงถึงของหวาน พระยานรฤทธิราชหัชสภานายกได้กราบบังคมทูลถวายไชยมงคล เมื่อจบแล้วพวกที่นั่งรับประทานอาหารได้โห่พร้อมกัน ๓ ครั้ง แตรวงทำเพลงสรรเสริญพระบารมี แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัสตอบขอบใจในการที่ได้จัดการรับรอง แลขอให้กริฑาสโมสรตั้งอยู่โดยถาวรต่อไปสิ้นกาลนาน เมื่อจบแล้วได้โห่ ๓ ครั้งอีกหนหนึ่ง เมื่อเสวยเสร็จแล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้มีพระราชดำรัสทักทายปราไสย

แก่ผู้ที่ได้มาประชุมในการนี้ตามสมควรแล้วเสด็จกลับ เมื่อเสด็จพระราช
ดำเนินออกจากหอพระสมุดวชิรญาณ พวกที่ได้มาประชุมร้องฮุเรส่ง
เสด็จ ๓ ครั้ง แตรวงทำเพลงสรรเสริญพระยามิอีกครั้งหนึ่ง

การสมโภชของพวกจีน

ครั้นวันที่ ๑๙ มกราคม ร.ศ. ๑๑๖ เปนวันกำหนดที่พวกจีน
ข้าราชการ แลพวกจีนพ่อค้าได้ทำการสมโภชพระบาทสมเด็จพระเจ้า
อยู่หัวทั้งสองพระองค์ณท้องสนามหลวง ได้จัดการตกแต่งพลับพลา
แลที่ท้องสนามแล้วไปด้วยโคมไฟฟ้าโคมยี่ปุ่นธงทิวใบไม้ เปนที่วิจิตร
งดงามยิ่งนัก แลได้เชิญพระบรมวงศานุวงศ ท่านเสนาบดีราชทูต
กงสุลผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศ ผู้ดีหญิงชายชาวสยามต่างประเทศ
มาประชุมสโมสรเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาท ครั้นเวลาย่ำค่ำครึ่งท่านผู้ที่
ได้รับเชิญ ได้แต่งกายครึ่งยศมาประชุมพร้อมกัน

เวลาทุ่มครึ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แลสมเด็จพระนางเจ้าฯ
พระบรมราชินีนาถ เสด็จออกพระทวารกลางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท
ประทับรถพระที่นั่งพร้อมด้วยขบวรแห่นำตามเสด็จไปประทับพลับพลาณ
ท้องสนามหลวง เสด็จพระราชดำเนินขึ้นประทับบนพระราชบัลลังก์ แตร
วงได้ทำเพลงสรรเสริญพระบารมี ครั้นสุดเสียงแตรแล้วพวกจีนข้าราช
การแลจีนพ่อค้าได้เดินขบวรแห่คำถวายไชยมงคลมาหยุดที่หน้าพลับพลา
เมื่อถึงหน้าพระที่นั่งแล้วพวกจีนข้าราชการแลจีนพ่อค้าได้พร้อมกันถวาย
คำนับตามธรรมเนียมจีนแล้ว พระประเสริฐวานิช (เขียว) ได้อ่านคำ
ถวายไชยมงคลในนามของพวกจีนข้าราชการแลจีนพ่อค้าดังนี้

คำถวายไชยมงคลของพวกจีน

ขอเดชะฝ่าลอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้าพวกจีนข้าทูลลอองธุลีพระบาทแลพวกจีนพ่อค้า ซึ่งได้มาพร้อมกันเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาทณะเพาะหน้าพระที่นั่งณบัดนี้ ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาศ กรายบังคมทูลพระกรุณาโดยความชื่นชมยินดีในพระบรมราชกฤษฎาภินิหารแห่งพระองค์ ซึ่งได้ทรงพระราชอุสาหะทำนุบำรุงพระราชอาณาจักรให้วัฒนาถาวรเปนพระเกียรติยศขจรทั่วทิศานุทิศ ในการที่ได้ทรงเปิดการค้าขายให้กว้างใหญ่ไพศาลยิ่งกว่ากาลก่อนมา แลทรงพระมหากรุณาแก่ประชาชนคนต่างประเทศทุกชาติทุกภาษา ที่ได้เข้ามาพึ่งประบรมโพธิสมภารทำมาค้าขายอยู่ในพระราชอาณาจักร ยิ่งกว่ากระษัตริย์น้อยใหญ่ในโลกนี้ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายมีความรู้สึกมาช้านานว่า พวกจีนซึ่งได้เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารทำมาหากินอยู่ในประเทศสยามนี้ ย่อมได้รับพระมหากรุณาธิคุณของใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทพิเศษยิ่งกว่าอยู่ภูมินิเทศบ้านเมืองซึ่งเปนที่เกิดของพวกข้าพระพุทธเจ้าเปนหลายอย่างหลายประการ คือได้พระราชทานให้พวกจีนได้ทำภาษีอากร แลผู้ใดที่สมควรก็ทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานฐานันดรศักดิ์ขุนข้าราชการฝ่ายสยาม ได้ตั้งทำมาค้าขายสมบูรณ์มีความสุขสบายยิ่งกว่าประเทศอื่น ๆ ที่พวกจีนได้เข้าไปอาศรัยอยู่นั้น เปนพระเดชพระคุณแก่พวกข้าพระพุทธเจ้าเหล่าพวกจีนหาที่สุดมิได้ ใช่แต่เท่านั้นยังทรงพระราชอุสาหะ

ละพระบรมราชสำราญ เสด็จผ่าคลื่นผันลมไปในทางทเลใหญ่ เพื่อหวังตั้งพระราชหฤทัยที่จะสืบแสวงสิ่งซึ่งเปนคุณเปนประโยชน์มาทำนุบำรุงกรุงสยาม เพื่อให้ความร่งเรืองที่จะเกิดผลแก่ประชาชนไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินต่อไปภายภาคหน้านั้น ก็ย่อมเปนผลสำเร็จสมพระราชประสงค์ทุกอย่างทุกประการ อนึ่งเมื่อจะเสด็จพระราชดำเนินประพาสทวีปยุโรป ยังทรงพระมหากรุณาห่วงใยในพวกข้าพระพุทธเจ้าแลอาณาประชาราษฎรเกรงเกลือกว่าจะมีความเดือดร้อน โดยมิได้มีที่พึ่งพำนักดังเมื่อเวลาเสด็จประทับอยู่นั้น จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สถาปนาสมเด็จพระบรมราชินีนาถขึ้นเปนผู้สำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ ก็โดยเหตุทรงพระมหากรุณาเพื่อจะให้พวกข้าพระพุทธเจ้าเหล่าพ่อค้าทั้งหลายคลายความวิตกนั้น เปนพระเดชพระคุณหาที่สุดมิได้

ส่วนสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ซึ่งเปนผู้สำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ ก็ได้ทรงพระราชอุสาหะทำนุบำรุงราชการบ้านเมืองเปนปรกติเรียบร้อย ให้พวกข้าพระพุทธเจ้าแลอาณาประชาราษฎรอยู่เย็นเปนสุขตลอดมา แลใช่แต่เท่านี้ เมื่อเกิดเหตุมิโรคร้ายสำคัญแก่โคกระบือซึ่งเปนกำลังของชาวนาที่จะทำให้สินค้าอันใหญ่เสื่อมทรามไป สมเด็จพระบรมราชินีนาถ ก็ได้ทรงพระราชดำริห์โดยพระราชปริชาญาณ ให้จัดซื้อกระบือในเมืองฝ่ายตวันตกมาเพิ่มเติมกระบือที่เปนอันตรายไปนั้น พิชพรรณธัญญาหารที่กลัวว่าจะเสียหายก็กลับได้บริบูรณ์ขึ้นดังแต่ก่อน ราษฎรซึ่งได้ทำไร่นาแลพ่อค้าทั้งหลาย มีความรู้สึกรฦกถึงพระเดชพระคุณเปนล้นเกล้า ฯ หาที่สุดมิได้

ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายมีความชื่นชมยินดีในพระบรมราชบารมี ของใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาททั้งสองพระองค์เปนที่ยิ่ง ข้าพระพุทธเจ้าไม่มีสิ่งใดที่จะฉลองพระเดชพระคุณให้พอแก่พระมหากรุณาธิคุณได้ จึงพร้อมใจกันตั้งสัตยาธิษฐานขอแด่โพนโกสิย์ หรือสิ่งซึ่งเปนใหญ่เปนประธานในดินฟ้าอากาศ ได้โปรดอุปถัมภ์บำรุงรักษาพระบาทสมเด็จพระบรมนาถบพิตร พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แลสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถ ให้ทรงพระเจริญพระชนมพรรษาครอบครองสิริราชสมบัติยืนยาวนานยิ่งกว่าพระเจ้าเงี้ยวเต้ แลขอให้ทรงมีพระบรมเดชานุภาพเปนที่เกรงขามแห่งหมู่ราชบัจจามิตรทุกทิศทุกทาง ห่างไกลจากสรรพโรคาพาธภัยพิบัติ ทรงพระเกษมสวัสดิ์อุดมสรรพราชทรัพย์ยิ่งใหญ่กว่ามหากระษัตริย์ในโลกนี้ ขอเดชะ

พระราชดำรัสตอบพวกจีน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสตอบว่า พวกข้าราชการฝ่ายจีน แลจีนพ่อค้าทั้งปวง ถ้อยคำอันยกย่องเปนอันมากซึ่งท่านทั้งหลายได้พร้อมกันมาอ่านฉะเพาะหน้าเราเวลานี้ เปนที่พอใจเรามากในข้อที่ได้ทราบว่าพวกจีนทั้งหลายได้รู้ประจักษ์ แลพอใจในประโยชน์แลความสุข อันเขาทั้งหลายได้รับจากความปกครองของเราว่าดีกว่าประเทศอื่น ๆ เพราะความจริงแต่โบราณนานมาจนถึงทุกวันนี้ พระเจ้าแผ่นดินทั้งหลายย่อมมีพระหฤทัยเมตตาปรานีแก่พวกจีนว่าเปนพลเมืองอันดี มีความอุสาหะทำมาหากินให้เกิดผลประโยชน์ขึ้นในแผ่นดินเปนอันมาก แลเปนผู้ซึ่งถือเอาเมืองที่ตนมาอยู่เหมือนอย่างเมืองของ

ตัว แลการที่อยู่กินปนกันกับคนไทยสืบมาช้านาน ก็ย่อมมีอัชฌาศรัย
เปนคนไทยแท้มากขึ้นโดยลำดับ โดยรับเข้าในสมาคมแห่งชาติของ
เราโดยสนิท ย่อมมีส่วนด้วยในความสุขแลความทุกข์ของเมืองเรา
เหมือนกับคนไทยทั้งหลาย ถึงต่อไปภายหน้าพวกจีนคงเปนผู้ซึ่งได้
รับความป้องกันรักษา แลเปนผู้ได้รับความอุดหนุนทำนุบำรุงเปนอันดี
ในการที่เราได้ขัดเปลี่ยนแปลงอย่างหนึ่งอย่างใด ในการทำนุบำรุง
บ้านเมืองของเรา

เราขอให้ท่านทั้งหลายทราบว่า พระราชนิเแลเรามีความขอบใจ
แลยินดีนักในการซื่อตรงจงรักภักดี แลอาการซึ่งได้จัดการต้อนรับเรา
ในเวลาวันนี้ เราขอให้ท่านทั้งหลายได้รับความขอบใจอย่างยิ่งของเรา
ทั้งสองอันออกจากน้ำใจที่แท้จริง

เมื่อมีพระราชดำรัสแล้วขบวรแห่เดินผ่านหน้าพลับพลาเลยไป แล้ว
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์เสด็จประทับโต๊ะเสวยอย่างจีน
ท่านผู้ที่ได้รับเชิญก็ได้รับประทานอาหารพร้อมกัน เมื่อเสร็จการเลี้ยง
แล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แลสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรม
ราชินีนาถ เสด็จออกประทับพลับพลาทอดพระเนตรการเล่นอย่างยี่ปุ่น
แลดอกไม้เพลิง แล้วเสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรการตกแต่ง
ท้องสนามหลวง แลทอดพระเนตรงิ้วทุกโรงทั่วแล้วเสด็จกลับสู่พระ
บรมมหาราชวังเวลา ๕ ทุ่มเศษ

พระราชทานเลี้ยงลูกขุน

ครั้นวันที่ ๒๒ มกราคม ร.ศ. ๑๑๖ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เจ้าพนักงานออกหมายเชิญพระยรมวงศานุวงศ ราชทูตผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศ แลข้าทูลลอองธุลีพระยาทบางท่านมาประชุมกันรับพระราชทานอาหารเปนการเลี้ยงใหญ่ อย่างเต็มยศที่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท แลเจ้าพนักงานได้จัดการเลี้ยงที่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาทองค์กลางแลองค์ตวันออกจัดไว้เปนที่พักพระยรมวงศานุวงศ องค์ตวันตกจัดเปนที่พักราชทูตผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศ แลข้าทูลลอองธุลีพระยาทซึ่งจะมาพักก่อนเวลารับประทานอาหาร ครั้นเวลาทุ่มเศษท่านผู้ที่ได้รับหมายเชิญได้แต่งกายเต็มยศมาพร้อมกันณที่พักบนพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ครั้นเวลาจวนทุ่มครึ่ง เจ้าพนักงานได้นำราชทูตผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศแลข้าทูลลอองธุลีพระยาทที่ได้รับหมายเชิญนั้นเข้าไป ในพระที่นั่งองค์กลาง แลเข้ายืนประจำโต๊ะตามที่นั่งเรียบร้อยแล้ว เวลาทุ่มครึ่งพระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แลสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระยรมราชินีนาถ เสด็จออกพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทองค์ตวันออก พระยรมวงศานุวงศเฝ้าทูลลอองธุลีพระยาท แล้วเสด็จพระราชดำเนินมาท้องพระโรงกลาง พระยรมวงศานวงศตามเสด็จพระราชดำเนินมาประทับโต๊ะเสวย ผู้ที่รับหมายเชิญนั้นก็เข้านั่งโต๊ะรับพระราชทานอาหารพร้อมกันในเวลานี้ แตรวงได้เข้าเพลงต่าง ๆ ตามที่กำหนดไว้ ครั้นเลี้ยงถึงเครื่องหวาน พระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัสแสดงความพอพระราช

หฤทัย ในการที่พระยรมวงศานุวงศแลข้าทูลลอองธุลีพระบาททั้งปวง ได้ตั้งใจช่วยกันรับราชการฉลองพระเดชพระคุณ ในเวลาเสด็จพระราชดำเนินประพาสประเทศยโรปทั้งในกรง ๆ แลหัวเมืองทกหน้าที่ ราชการทั้งปวงได้ดำเนินไปโดยสดวกเรียบร้อยดีตลอดเวลาเสด็จพระราชดำเนินกลับ ครั้นเมื่อเสด็จพระราชดำเนินกลับถึงพระมหานครแล้ว กได้ทรงรับความต้อนรับของพระยรมวงศานุวงศ แลข้าทูลลอองธุลีพระบาททั้งปวงอันเปนที่พอพระราชหฤทัยทุกสิ่งทุกอย่าง ทรงตั้งพระราชหฤทัยว่าจะทรงทำนุบำรุงพระยรมวงศานุวงศ แลข้าทูลลอองธุลีพระบาทแลราษฎรทั่วพระราชอาณาเขตร ให้มีความเจริญรุ่งเรืองเกษมสมบูรณ์ยิ่งขึ้น แล้วพระราชทานพรแก่พระยรมวงศานุวงศ แลข้าทูลลอองธุลีพระบาทแลราษฎรทั้งปวงตลอดพระราชอาณาเขตร แล้วทรงชวนดื่มพระราชทานไชยมงคลแก่พระราชอาณาจักร ผู้ที่ได้มาประชุมได้โห่เพื่อไชยมงคลแก่พระราชอาณาจักร ๓ ลา แตรเป่าเพลงสรรเสริญพระบารมีครั้นสุดเสียงแตรแล้วสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจาตุรนตรัศมี กรมพระจักรพรรดิพงศ กรายบังคมทูลถวายไชยมงคล ผู้ที่มาประชุมได้ดื่มถวายไชยมงคลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ แล้วโห่ขึ้น ๓ ลา แตรเป่าเพลงสรรเสริญพระบารมีอีกครั้งหนึ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัสขอบพระทัย สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจาตุรนตรัศมี กรมพระจักรพรรดิพงศ แลผู้ที่พร้อมกันดื่ม

ถวายไชยมงคล ครั้นเสร็จการเลี้ยงแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แลสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระยรมราชินีนาถเสด็จขึ้น ผู้ที่มาประชุมนั้น ได้ออกมาพักสนทนากันอยู่ที่มุขกระสันองค์ตวันออกคร่าวหนึ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แลสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระยรมราชินีนาถเสด็จออก มีพระราชดำรัสด้วยผู้ที่เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทณที่นั้นทั่วกันตามสมควร ครั้นเวลา ๕ ทุ่มเศษเสด็จขึ้น

การสมโภชของพวกนักเรียนที่ได้ไปศึกษาณยุโรปแลอเมริกา

ณวันที่ ๒๓ มกราคม ร.ศ. ๑๑๖ เปนวันที่พวกนักเรียนซึ่งได้เคยไปศึกษาวิชาณประเทศยุโรปแลอเมริกา มีการสมโภช พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ได้จัดตกแต่งที่กระทรวงโยธาธิการ[๑] ประดับด้วยธงแลใบไม้ดอกไม้ ตามประทีปแลโคมไฟทั่วไปทั้งในบริเวณกระทรวงนั้น ครั้นเวลาทุ่มเศษพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระยรมราชินีนาถทรงเครื่องอย่างสำหรับเวลาเย็น ประดับเครื่องราชอิศริยาภรณ์มหาจักริยรมราชวงศ เสด็จออกทรงรถพระที่นั่งแต่หน้าพระที่นั่งจักริมหาปราสาท เสด็จพระราชดำเนินเปนกระบวร มีทหารแลตำรวจแห่นำตามเสด็จไปถึงกระทรวงโยธาธิการ พวกไปรษณีย์แลโทรเลขยืนจุดดอกไม้เพลิงสีต่าง ๆ รับเสด็จที่สนามหญ้าหน้ากระทรวงนั้น แลนักเรียนทั้งหลายที่เปนเจ้าของงาน กับทั้งนายทหารพลทหารเรือ ที่ได้ตามเสด็จพระราชดำเนินยุโรปนั้นยืนเฝ้า

---

๑ คือติกที่ว่าการกระทรวงคมนาคมบัดนี้

ที่หน้ากระทรวงพร้อมกัน ครั้นรถพระที่นั่งเทียบที่หน้ากระทรวงแล้ว
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ เสด็จจากรถพระที่นั่งขึ้น
ประทับที่ห้องหน้ากระทรวง พระยรมวงศานวงศข้าราชการที่ได้เคยไป
ราชการณประเทศยุโรปฤๅอเมริกา อันได้รับเชิญนั้นเฝ้าทูลลอองธุลี
พระบาท แล้วเสด็จประทับพระแท่นซึ่งตั้งพระราชบัลลังก์ที่กลางห้องนั้น
พวกนักเรียนทั้งปวงได้เข้าเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาทรายตัวโดยลำดับ แล้ว
ยืนเฝ้าอยู่พร้อมกันตรงหน้าพระที่นั่ง เจ้าพระยาภาสกรวงศผู้เปนนักเรียน
ซึ่งได้ศึกษาในยุโรปเก่าก่อนผู้ที่มีตัวอยู่ อ่านคำถวายไชยมงคลแทน
พวกนักเรียนทั้งปวงเปนภาษาอังกฤษแปลเปนใจความดังนี้

แปลคำนักเรียนที่เคยศึกษาในยโรปแลอเมริกาถวายพระพร

ขอเดชะฝ่าลอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาศ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ รับความถวายไชยมงคลสิริสวัสดิพิพัฒนศุภผล อันเปนที่เคารพอย่างยิ่งของข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายผู้ซื่อสัจซึ่งอยู่ในใต้พระบารมีของใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาท ด้วยพระมหากรุณาธรมราชูปถัมภ์ประดุจบรรพการี ที่ได้พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ไปเล่าเรียนในทวีปยุโรป แลรอบรู้ภาษาต่าง ๆ ของชนชาวยุโรปแลวิทยาการฝ่ายประเทศตวันตกนั้น

ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายได้ทรายเกล้า ฯ อยู่แล้วว่า ข้าพระพุทธเจาทั้งหลายเปนหนี้อยู่ในเจ้านายแลบ้านเมืองของตนมากล้นประการใด ทั้งได้รู้สึกอยู่ในใจว่า ข้าพระพุทธเจ้าไม่สามารถที่จะรอดพ้นจากราชิณใน

พระมหากรุณาธิคุณไปได้ แม้แต่เพียงกากณิกน้อยที่สุดที่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายจะทำได้ก็เพียงขอพระราชทานถวายคำปฏิญาณโดยแท้จริงเท่านั้นว่า การสิ่งใดซึ่งข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายจะได้ปรนนิบัติราชกิจน้อยใหญ่ ฉลองพระเดชพระคุณในใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาท แลเพื่อประโยชน์แก่ดินแดนที่เกิด แลบ้านเมืองอันเปนที่รักของตนแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายจะได้กระทำการฉลองพระเดชพระคุณเต็มไปด้วยความชื่นบานอย่างยิ่ง อิกประการหนึ่งข้าพระพุทธเจ้าทราบเกล้า ฯ อยู่ชัดเจนแล้วว่า การสิ่งใดที่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายจะประพฤติในทางที่จะได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณนั้น ใช่ว่าเพียงแต่จะมืดมัวตามไปอย่างเดียว ในสิ่งที่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายได้เห็นแล้วในทวีปยุโรปก็หามิได้ ข้าพระพุทธเจ้ารู้อยู่แล้วว่าทางโลกในยุโรป ย่อมมีขนบธรรมเนียมสถานการงานอันพึงชมนั้น ประกอบทั้งความรุ่งเรืองพิเศษในศิลปวิทยาการต่าง ๆ ด้วย อนึ่งข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายก็ย่อมทราบเกล้า ฯ อยู่แล้วเหมือนกันว่า ใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทคงได้ทรงสำแดงแก่ประเทศต่าง ๆ ในทวีปยุโรปแล้ว ในการที่ใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทได้ทรงพระปรีชาญาณรอบรู้ แลได้ทรงประพฤติพระยรมเดชานุภาพกรณียกิจ อันเปนความสิทธิแลหน้าที่แห่งพระมหากระษัตราธิราชเจ้าในชมพูทวีปพระองค์หนึ่ง ซึ่งเปนผู้มีพระราชสัมพันธ์ด้วยประชากรของพระองค์ท่าน เช่นดังบิดากับบุตรยิ่งกว่าดังนายกับบ่าว หรือพระเจ้าแผ่นดินที่ทรงพระธรรมนูญราชประเพณี แลที่ไม่ต้องรับผิดชอบกับข้าพลเมืองที่มีอิศรภาพ เพราะฉนั้นข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายขอพระยรมราชวโรกาศ

วิงวอนโดยความสุวภาพด้วยความจงรักภักดีต่อใต้ฝ่าลอองธุลีพระยาทฉันยตรรักษิดา แลความกตัญญูรู้พระคุณในใต้ฝ่าลอองธุลีพระยาทอันหาเขตรที่สุดมิได้ เพื่อที่จะได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตต่อเนื่องด้วยการรื่นเริงบรรเทิงใจทั่วไปของมหาชน ในการที่ใต้ฝ่าลอองธุลีพระยาทเสด็จพระราชดำเนินกลับโดยสวัสดิภาพ แลสมเด็จพระบรมราชินีนาถ ทรงสำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์โดยประสิทธิสำเร็จดี

ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายบรรดาผู้ที่ได้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานความรู้ให้ชีวิตเปนไปนั้น มีความปรารถนาที่จะให้พระเจ้าแผ่นดินของตนอันนับว่าเปนชนกาธิบดี แลสมเด็จพระบรมชินีนาถพระราชชนนีของตน ทรงพระชนมายืนเสด็จสถิตย์ดำรงราชสมบัติรัตนราไชศวริยอันเจริญนาน ต่อสมัยการที่ได้เสด็จพระราชดำเนินประพาสแลราชการแผ่นดินสำเร็จนั้นไป ขอเดชะ

คำแปลพระราชดำรัสตอบนักเรียนที่เคยศึกษาในยุโรปแลอเมริกา

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสตอบเปนภาษาอังกฤษแปลเปนใจความว่า เราขอขอบใจท่านทั้งหลาย ในน้ำใจที่ได้แสดงออกในคำให้พรนั้น เรามีความยินดีมากที่จะรฦกว่า ในหมู่ข้าแผ่นดินของเราซึ่งเราได้อนเคราะห์ให้ได้ไปเล่าเรียนวิชาประเทศยโรปนั้น มีความเต็มใจที่จะทำตนให้เปนประโยชน์ โดยที่จะทำให้แพร่หลายในหมู่ชนชาติเดียวกัน ซึ่งผลอันดีของการเล่าเรียนแห่งตน เราได้เห็นประจักษ์ด้วยตัวเราเองในยุโรป ว่าชาวชาติเอเซียจะได้รับผลประโยชน์

จากความซึ่งถึงแล้วซึ่งวิชาของชาวยุโรปนั้นเพียงเท่าใด แลเราแน่ใจเหมือนกันว่าการที่ได้ความรู้อันนี้ ไม่มีข้อซึ่งจะขัดขวางต่อการที่จะรักษาไว้ซึ่งอำนาจฉะเพาะประเทศ คืออิศรภาพของเมืองเรา ในชาติเอเซียชาติหนึ่ง เพราะฉนั้นเราจึงมีความชื่นชมที่จะเชื่อในคำปฏิญาณของท่านซึ่งว่า ไม่ว่าผลอันใดซึ่งท่านได้รับจากวิชาความรู้ของยุโรปแล้ว ท่านมีความเต็มใจที่จะหว่านพืชผลอันประเสริฐนั้น ในระหว่างหมู่ชนชาติเดียวกันกับท่าน

เวลานี้เราก็ได้มีงานสมโภชตลอดมาหลายสัปดาห์แล้ว โดยที่ประชาชนทุกจำพวก ไม่ว่าข้าแผ่นดินของเราหรือชาวต่างประเทศแสดงความรักต่อตัวเรา แลความปรารถนาดีต่อบ้านเมืองของเราอันเปนที่จับใจเราเปนอันมาก เรารู้สึกชัดอย่างนี้แลเปนการแสดงตอบแทนในที่เราได้พากเพียร เพื่อความสุขของอาณาประชาราษฎรของเรา แต่เราเข้าใจพร้อมกันด้วยว่าเปนหน้าที่อันสำคัญในภายหน้า ตกอยู่กับพระเจ้าแผ่นดินของท่านทั้งหลายด้วย โดยเหตุอันนี้เราจึงเชื่อใจว่าผู้ที่จะกระทำการในหน้าที่ทั้งหลายให้สำเร็จ เราพึงหวังได้ในความอุดหนุนอันแขงแรงของท่านทั้งหลายทั้งปวง ซึ่งส่วนในการสมโภชทั้งหลายนี้มีท่านทั้งหลายเหล่านี้เปนสำคัญ อยู่ในจำพวกข้าแผ่นดินของเรา ซึ่งมีความรู้อันรุ่งเรืองแล้ว เพราะฉนั้นเมื่อเราได้สุขสำราญรื่นเริงบรรเทิงใจด้วยกันแล้ว ขอให้ตั้งหน้าเริ่มทำการด้วยกันเพื่อความดีต่อกรุงสยาม

เมื่อมีพระราชดำรัสแล้วพวกนักเรียนได้ร้องฮิบ ๆ ฮูเรพร้อมกัน ๓ ลา แล้วพระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ

พระราชทานเหรียญดุษฎีมาลาเงินเข็มศิลปวิทยาแก่นักเรียนที่ได้ศึกษาวิชาสำเร็จได้รับราชการปรากฏวิชาคุณอันได้ไปเรียนมาแล้วนั้นรวม ๔ นาย คือ (๑) หลวงรำไพพงศบริพัตร (จิตร) กรมรถไฟ (๒) หลวงโทรเลขธุระการ (เข็ม) เจ้ากรม ๆ โทรเลข (๓) หลวงไปรษณีย์ธุรานุรักษ์ (เหม) เจ้ากรม ๆ ไปรษณีย์ (๔) นายชู เปรียญ กระทรวงธรรมการ แล้วเสด็จพระราชดำเนินลงไปที่สนามหญ้าด้านเหนือแห่งกระทรวงนั้น ทอดพระเนตรโต๊ะที่จัดไว้เลี้ยงนายทหารแลพลทหารกับทั้งข้าราชการชั้นรอง ๆ ซึ่งได้เคยไปยุโรป ซึ่งจัดเรียบเรียงไว้ตลอดสนามหญ้านั้น แล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับขึ้นบนศาลาโยธาธิการประทับที่ห้องใหญ่อันจัดเปนที่เสวยประดับด้วยธงมหาราชแลธงราชินี มีโล่ห์อักษรพระนามทั้งสองพระองค์แลคำถวายไชยมงคล แลมีธงช้างแลโล่ห์หมายวิชาการที่นักเรียนได้ไปศึกษามาทุกอย่าง ประทับที่โต๊ะเสวยพร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงแลข้าราชการที่ได้ตามเสด็จพระราชดำเนินยุโรปครั้งนี้ กับทั้งที่ได้ไปราชการทุก ๆ คราวมา รวมที่ได้นั่งโต๊ะเสวยนี้ ๕๓ ด้วยกัน พวกนักเรียนทั้งปวงเปนผู้เดินโต๊ะตั้งเครื่องเสวย แลปฏิบัติท่านผู้ที่นั่งโต๊ะทั่วไป ครั้นเสวยแล้ว พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นพิทยาลาภพฤฒิธาดา นายกของกรรมการพวกนักเรียนกราบบังคมทูลแสดงความยินดีที่เสด็จกลับสู่พระนคร แลได้ทรงเปนหัวหน้าของผู้ที่ได้ไปยุโรปทั่วไป แลยินดีขอบพระเดชพระคุณที่สมเด็จพระบรมราชินีนาถ ได้ทรงสำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์โดยสำเร็จเรียบร้อย แลถวายไชยมงคลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์

แล้วผู้ที่นั่งโต๊ะแลนักเรียนทั้งปวงได้ถวายฮูเรพร้อมกัน ๓ ลา แตรวง
ทหารเรือที่ได้ตามเสด็จพระราชดำเนินนั้น ได้เป่าเพลงสรรเสริญพระ
บารมี แล้วพระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสตอยขอบใจนัก
เรียนทั้งปวง ในส่วนพระองค์แลในพระราชาภิธัยของสมเด็จพระบรม
ราชินีนาถด้วย แลพระราชทานพรแก่นักเรียนทั้งปวงแล้ว ผู้ที่นั่ง
โต๊ะได้พร้อมกันฮูเรอิก ๓ ลา แล้วพระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระ
ราชดำรัสพระราชทานพรแก่ผู้ที่ได้เคยไปประเทศยุโรปแต่ก่อน ๆ มาแล้ว
พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์ กราบบังคมทูลพระกรุณา
ตอยพระบรมราชดำรัสแลถวายไชยมงคลแทนผู้ที่ได้เคยไปยุโรปทั้งปวง
แล้วพร้อมกันถวายฮูเรทกคราว คำถวายไชยมงคลแลพระราชดำรัส
ตอยทั้ง ๔ คราวนี้เป่นภาษาอังกฤษทุกคราว ครั้นเสวยแล้วเสด็จพระราช
ดำเนินโดยทางลาดพระยาท ไปสู่ห้องประชุมของกระทรวงโยธาธิการ
ประทับตรัสกับหม่อมเจ้านาย แลภรรยาข้าราชการซึ่งได้รับเชิญมา
พร้อมกันอยู่ในที่นั้น แล้วเสด็จประทับห้องเสนาบดีกระทรวงโยธาธิการ
เสวยพระสุธารสร้อน แลมีพระราชดำรัสกับพระยรมวงศานุวงศครู่หนึ่ง
ครั้นที่โรงละครจัดพร้อมแล้ว เสด็จพระราชดำเนินออกประทับพลับพลา
ซึ่งยกติดกับหลังศาลาโยธาธิการ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้า
กิติยากรวรลักษณ์ อปนายกของพวกนักเรียนทั้งปวง ได้กราบบังคม
ทูลพระกรุณาแสดงการที่พวกนักเรียนจัดการเล่นละครถวายนี้ แลพรรณา
เรื่องที่จะเล่นถวาย กล่าวถึงเหตุที่พวกนักเรียน ย่อมมีราชการตาม
หน้าที่เสียด้วยกันทุกคน ไม่สามารถจะเล่นถวายให้ตลอดทั้งเรื่องได้

จึงแย่งเล่นแต่ส่วนหนึ่ง เพราะฉนั้นจึงต้องเล่าเรื่องส่วนที่ไม่ได้เล่นนั้น เสียก่อน ครั้นจบแล้วเปิดม่านโรงลคร พวกนักเรียนได้เล่นลครฝรั่งเรื่องพ่อค้าเมืองวินิศซึ่งท่านเซกสเปียแต่ง ประมาณเกือบ ๓๐๐ ปีแล้วนั้น เล่นม่านที่ ๑ ตอนที่ ๔ คือม่านที่ชำระความ ครั้นสิ้นชุดปิดม่านแล้ว เปิดม่านอีกคราวหนึ่ง พวกนักเรียนที่แต่งตัวเปนลครออกมายืนถวายคำนับพร้อมกัน แตรวงทำเพลงสรรเสริญพระบารมีเปนสิ้นชุดแล้ว เสด็จพระราชดำเนินกลับสู่ห้องเสนาบดีกระทรวงโยธาธิการเสวยเครื่องว่างแล้ว เสด็จพระราชดำเนินสู่ห้องประชุม ทรงปราไสยผู้ซึ่งประชุมพร้อมกันอยู่ในห้องนั้นแล้ว เสด็จไปห้องปลัดทูลฉลองกระทรวงโยธาธิการ ทรงปราไสยภรรยาข้าราชการ แลภรรยานักเรียนซึ่งประชุมอยู่ในห้องนั้น แล้วเสด็จพระราชดำเนินมาทางเฉลียง ทรงปราไสยข้าราชการซึ่งยืนเผ้าเรียงรายตลอดมาจนถึงห้องหน้า ประทับตรัสกับพระยรมวงศานุวงศข้าราชการที่ประชุมอยู่นั้น จนเวลา ๒ ยามเศษเสด็จขึ้นทรงรถพระที่นั่ง พวกนักเรียนทั้งปวงร้องฮิบ ๆ ฮูเรถวายอีก ๓ ลา เคลื่อนรถพระที่นั่งจากกระทรวงโยธาธิการกลับเข้าสู่พระยรมมหาราชวัง

การสมโภชของบริษัทสมาคม

ณวันที่ ๒๙ มกราคม พวกบริษัทต่าง ๆ ซึ่งได้ทำการค้าขายอยู่ในกรุงสยาม มีบริษัทบรรเทิงทัศนา มงคลบริษัท บริษัทขุดคลองแลคูนาสยาม น้ำแข็งรัตนบริษัทเปนต้น พร้อมใจเข้ากันจัดการสมโภชพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ถวายเปนพระเกียรติยศ

แลได้กราบบังคมทูลเชิญพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทั้งสองพระองค์ แลเชิญพระบรมวงศานุวงศ แลราชทูตผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศ ข้าทูลลอองธุลีพระบาทตำแหน่งรัฐมนตรีองคมนตรี แลที่ได้รับพระราชทานพานทอง แลที่เป็นหัวหน้ากระทรวงแลกรมต่าง ๆ มาประชุมเฝ้าทูลลองธุลีพระบาทแสดงความยินดีพร้อมกันที่มงคลบริษัทสถานเวลายาม ๑

แลที่มงคลบริทษัทสถานนั้น พวกกรรมการแลสมาชิกของบริษัทที่ได้กล่าวนามมาแล้วได้จัดการตกแต่งตามสถานที่ต่าง ๆ ประดับประดาด้วยธงต่าง ๆ แพรแลผ้าสีต่าง ๆ โดยวิจิตรงดงามสว่างไสวทั่วไป บรรเทิงทัศนาคารได้จัดสิ่งของต่าง ๆ ของบรรเทิงทัศนาไปตั้งที่มงคลบริษัท เพื่อจะได้ถวายทอดพระเนตร แลเพื่อท่านผู้ที่ได้รับเชิญจะได้ชมเป็นที่รื่นเริงทั่วกัน แลได้ตั้งร้านขายของต่าง ๆ รอบสถานที่มงคลบริษัท ดูเป็นการครึกครื้นรื่นเริงยิ่งนัก

ครั้นเวลายาม ๑ ท่านผู้ที่ได้รับเชิญ ได้แต่งกายยศบ้างแต่งเครื่องเวลาเย็นบ้าง ได้มาประชุมที่มงคลบริษัทสถานพร้อมกัน ครั้นเวลา ๔ ทุ่ม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แลสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จออกทางพระทวารกลางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ประทับรถพระที่นั่งพร้อมด้วยขบวรแห่นำตามเสด็จพระราชดำเนินไปประทับที่มงคลบริษัททางประตูทิศใต้ พระเจ้าบวรวงศเธอ กรมหมื่นจรัสพรปฏิภาณ สภานายก หม่อมเจ้าอลังการ อุปนายก พร้อมด้วยกรรมการของบริษัทอันรวมกันนั้น ได้คอยรับเสด็จพระราชดำเนินที่ประตู แล

ต่อมาพวกสมาชิกก็ได้คอยรับเสด็จพระราชดำเนินตลอดมา ๒ ข้างทาง เมื่อเสด็จพระราชดำเนินลงจากรถพระที่นั่งแล้ว มีพระราชดำรัสด้วยกรรมการเหล่านั้นบางท่านพอสมควรแล้ว พวกกรรมการที่ได้ถือเทียนนำเสด็จพระราชดำเนินตามทางลาดพระยาทมาหยุดที่เชิงบันได พวกกรรมการ แลสมาชิกนอกนั้นก็ได้ตามเสด็จพระราชดำเนินมาพร้อมกัน เมื่อเสด็จถึงเชิงบันได หม่อมเจ้าชายกุลัมพร ในพระเจ้าบวรวงศเธอกรมหมื่นจรัสพรปฏิภาณ ทูลเกล้าฯ ถวายพวงมาไลยแด่พระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว หม่อมราชวงศนัฏฐุสฤษดิ์ ในหม่อมเจ้าอลังการ ทูลเกล้า ฯ ถวายช่อดอกไม้แด่สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ แล้วหม่อมเจ้าอลังการอุปนายกนำเสด็จพระราชดำเนินขึ้นบนบันได เข้าในห้องที่จัดไว้เปนที่สำหรับประทับ เมื่อเสด็จพระราชดำเนินขึ้นบนบันได พวกกรรมการแลสมาชิกทั้งปวงก็ได้มาคอยถวายไชยมงคลที่โรงละครพร้อมกันแล้ว พระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแลสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จประทับบนพระราชบัลลังก์ แตรวงแลพิณพาทย์ทำเพลงสรรเสริญพระบารมี ครั้นสุดเสียงแตรแล้วพระเจ้าบวรวงศเธอกรมหมื่นจรัสพรปฏิภาณ สภานายก ได้อ่านคำกราบบังคมทูลถวายไชยมงคลในนามของบริษัทเหล่านั้นดังนี้

คำบริษัทสมาคมถวายไชยมงคล

ขอเดชะฝ่าลอองธุลีพระยาทปกเกล้าปกกระหม่อม ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายบริษัทอันรวมกัน คือ บรรเทิงทัศนามงคล ขุดคลองแลคูนาสยาม น้ำแขงรัตนบริษัท ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาศกราย

บังคมทูลพระกรุณา สำแดงความชื่นชมยินดีต่อพระบารมีพระบรมราช
กฤษฎาภินิหาร ที่ใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทได้ทรงพระราชอุสาหะเสด็จพระ
ราชดำเนินประพาสในทวีปยุโรปโดยชำนาน เพื่อคุณประโยชน์แก่พระ
บรมราชวงศ พระราชอาณาจักร แลพวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายผู้อยู่ใน
ใต้พระบารมี ที่จะได้รับผลอันดีในการเสด็จประพาสครั้งนี้ พระบรม
ราชประสงค์เปนอันสำเร็จ เสด็จพระราชดำเนินกลับสู่พระนครโดย
สวัสดิภาพ อนึ่งในเวลาใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทไม่ได้เสด็จอยู่ในพระราช
อาณาจักรนั้น ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้สมเด็จพระนางเจ้า ฯ
พระบรมราชินีนาถ ดำรงราชการณลองพระองค์ สำเร็จราชการแผ่นดิน
ต่างพระองค์ ก็ได้ทรงปฏิบัติราชกิจน้อยใหญ่เรียบร้อยโดยปรกติ
ทรงทำนุบำรุงข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ให้ได้ความร่มเย็นเกษมสุข
สำราญ ดุจดังใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทเสด็จอยู่ในพระราชอาณาจักร
มีพระเดชพระคุณแก่พวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายเปนล้นเกล้า ฯ

ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายพร้อมใจกัน ตั้งสัตยาธิษฐานขอคุณพระ
รัตนตรัย แลอานุภาพเทพยเจ้าอันศักดิสิทธิ มีพระสยามเทวาธิราช
เปนต้น แลผู้ซึ่งสิ่งซึ่งเปนใหญ่เปนประธานในสกลโลก จงได้อภิบาล
บำรุงรักษาใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาททั้งสองพระองค์ ให้ทรงพระเจริญ
พระชนมายุวรรณสุขพลปฏิภาณ พระกิตติศัพท์เกียรติคุณอดุลยเดช
แผ่ไพศาลทั่วสกลเมทนี สรรพริปูหมู่ไพริจงห่างไกลใต้ฝ่าลอองธุลี
พระบาท พระบรมราชประสงค์อันใดจงเปนผลสำเร็จทุกประการ ขอเดชะ

แล้วพร้อมกันโห่ถวายไชยมงคล ๓ ลา แตรวงทำเพลงสรรเสริญพระบารมี

พระราชดำรัสตอบบริษัทสมาคม

ครั้นสุดเสียงแตรแล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัสตอบว่า ขอขอบใจบริษัททั้งหลาย ซึ่งได้รวมกันจัดการต้อนรับ ซึ่งเราไม่ได้ยินข่าวแลไม่ได้มีความมุ่งหมาย ว่าจะได้มีให้แก่เราในครั้งนี้เลย ได้ทราบต่อเมื่อได้รับคำเชื้อเชิญของท่านทั้งหลายโดยทันที เพิ่มความชื่นชมในใจซึ่งทำให้เห็นได้ว่า ไม่มีหมู่ใดหมู่หนึ่งซึ่งจะไม่ได้มีส่วนในการแสดงความจงรักภักดีต่อตัวเราในคราวนี้ ขอให้ท่านทั้งหลายได้รับความขอบใจของเรา แลความปรารถนาอันดีต่อตัวท่านทั้งหลายแลบริษัททั้งปวงด้วย

มีพระราชดำรัสแล้วพระเจ้าบวรวงศเธอ กรมหมื่นจรัสพรปฏิภาณสภานายก ทรงนำหนังสือปฐมสมโพธิมีกรอบข้างนอกทำด้วยเงิน แลกลางหลังทำด้วยทองคำสำหรับสอดพระบรมรูป แลข้างบนมีอักษรพระปรมาภิธัยย่อ คือ จ. ป. ร. ทูลเกล้า ฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว หม่อมเจ้าอลังการอุปนายกนำหนังสือปฐมสมโพธิทำอย่างเดียวกันกับเล่มที่สำหรับทูลเกล้า ฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผิดกันแต่ข้างบนมีอักษรพระนามย่อ ส. ผ. ทูลเกล้า ฯ ถวายสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ พร้อมกันแล้วพระวรวงศเธอ พระองค์เจ้านิลวรรณ ทรงนำสมุดคำถวายไชยมงคล เปนอย่างสมุดหนีบทำ

ด้วยเงิน กลางหลังทำเปนโล่ห์ทองคำ มีพระปรมาภิธัยแลพระนามย่อ ร. ป. ร. แล ส. ผ. กลางมีพระเกี้ยวแลชื่อกรรมการ แลสมาชิกของบริษัทเหล่านั้นทั้งสิ้น ทลเกล้า ฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อเสร็จการถวายไชยมงคลแล้ว ได้เยี่ยมม่านโรงละคร ละครได้ออกมาเล่นถวายทอดพระเนตรจนเวลา ๕ ทุ่มเศษ แล้วเสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรของต่าง ๆ ซึ่งบริษัทบรรเทิงทัศนาจัดมาตั้งถวายทอดพระเนตรแล้ว เสด็จขึ้นประทับโต๊ะเสวยเครื่องว่างพร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศแลข้าทูลลอองธุลีพระบาทบางท่าน เมื่อเลี้ยงถึงของหวานแล้ว หม่อมเจ้าอลังการ อุปนายก ได้กราบบังคมทูลถวายไชยมงคล แลชักชวนให้ผู้ที่นั่งโต๊ะดื่มถวายไชยมงคลพร้อมกัน พระบรมวงศานุวงศแลข้าทูลลอองธุลีพระบาทโห่ขึ้น ๓ ลา แตรวงทำเพลงสรรเสริญพระบารมีครั้นสุดเสียงแตรแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัสตอบขอบใจบริษัทเหล่านี้ที่ได้พร้อมใจกันทำสมโภช แลพระราชทานพรให้บริษัทเหล่านี้ตั้งอยู่โดยถาวรต่อไปสิ้นกาลนาน เพื่อจะได้เปนคุณเปนประโยชน์แก่แผ่นดิน แล้วประทับโต๊ะเสวยต่อไป เมื่อเสวยเสร็จแล้วเสด็จพระราชดำเนินมาทอดพระเนตรของต่าง ๆ ของบรรเทิงทัศนาบริษัทอิกครั้ง ๑ แล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับตามทางเดิมมาประทับรถพระที่นั่ง กรรมการแลสมาชิกได้มาส่งเสด็จพร้อมกัน เมื่อรถพระที่นั่งเคลื่อนจากที่ได้ โห่ส่งเสด็จอิก ๓ ลา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จกลับสู่พระบรมมหาราชวังเวลาเกือบ ๔ ทุ่ม

การสมโภชของข้าราชการในพระราชสำนัก

วันที่ ๒ กุมภาพันธ พระยรมวงศานุวงศแลข้าทูลลอองธุลีพระยาท บรรดาที่ได้รับราชการสนองพระเดชพระคุณอยู่ในกระทรวงแลกรมอันนับว่าเปนตำแหน่งที่ใกล้ชิดใต้ฝ่าลอองธุลีพระยาท คือกระทรวงวัง แลกรมขัน กรมพระตำรวจ กรมมหาดเล็ก กรมราชเลขานุการ กรมพระคลังข้างที่ กรมพระอาลักษณ์ กรมม้า กรมผีพาย กับทั้งท่านผู้ที่ได้รับพระราชทานเหรียญดุษฎีมาลาเข็มราชการในพระองค์ แลผู้ที่เปนข้าหลวงเดิมมีความชื่นชมยินดีในพระราชกฤษฎาภินิหารของพระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ จึงพร้อมใจกันจัดการมีโขนกลางแปลงที่ท้องสนามหลวงสมโภชพระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์โดยพิเศษอีกส่วนหนึ่ง ได้กราบบังคมทูลเชิญเสด็จพระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ แลเชิญพระยรมวงศานุวงศ ราชทูตผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศ ข้าทูลลอองธุลีพระยาทฝ่ายทหารพลเรือนทั้งบุตรแลภรรยา กับทั้งผู้ดีหญิงชายชาวสยาม แลชาวต่างประเทศมาประชุมเฝ้าทูลลอองธุลีพระยาท เพื่อแสดงความรื่นเริงบรรเทิงใจ

ที่ท้องสนามหลวงอันเปนที่เล่นโขนกลางแปลงนั้น พระวรวงศเธอกรมหมื่นปราบปรปักษ์ แลพระยาเทเวศรวงศวิวัฒน พร้อมด้วยกรรมการแลสมาชิกได้จัดตกแต่งพลับพลาแลบริเวณท้องสนามหลวงประดับเปนบ้านเมืองป่าเขาต้นไม้เล็กใหญ่เหมือนของจริง แลจุดโคมไฟฟ้าโคมยี่ปุ่น ปักธงทิวสว่างไสวทั่วไปทั้งสนามหลวง การที่ตกแต่งประดับประดาทั้งปวงนี้ ทำโดยฝีมืออันประณีตงดงามยิ่งนัก

ครั้นเวลา ๒ ทุ่ม ข้าทูลลอองธุลีพระยาท ที่เปนเจ้าของงานแล ท่านผู้ที่ได้รับเชิญแต่งครึ่งยศบ้าง แต่งเครื่องเวลาเย็นบ้าง ไปประชุมพร้อมกันอยู่ที่ท้องสนามหลวง ส่วนข้าทูลลอองธุลีพระยาทที่เปนเจ้าของงาน ได้ไปพร้อมกันอยู่ณท้องสนามหลวงด้านเหนือ

ครั้นเวลา ๒ ทุ่มครึ่ง พระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่ แลสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จออกทางพระทวารกลางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทประทับรถพระที่นั่ง พร้อมด้วยกระบวรแห่นำตามเสด็จไปประทับพลับพลาท้องสนามหลวง เสด็จพระราชดำเนินขึ้นประทับบนพระราชบัลลังก์ พิณพาทย์ทำเพลงสรรเสริญพระบารมี ครั้นสุดเสียงแล้ว พวกข้าทลลอองธุลีพระยาทในพระองค์ ซึ่งมาพร้อมกันอยู่ที่ท้องสนามหลวงด้านเหนือนั้นถือเทียนเดินกระบวรรูปช้างไอราพตทำด้วยเงิน มีบุษบกทองคำ ตั้งเหนือหลังช้างไอราพตนั้น ในบุษบกมีพระเกี้ยวยอดลงยาประดับเพ็ชรอันเปนที่สำหรับบรรจุคำถวายไชยมงคล กระบวรแห่นี้เดินเปนอย่างสี่สาย ครั้นแห่คำถวายไชยมงคลมาถึงหน้าพระที่นั่งหยุดกระบวรแห่ แล้วเชิญคำถวายไชยมงคลไปที่หน้าพลับพลา เจ้าพระยานรรัตนราชมานิตอ่านคำถวายไชยมงคลในนามของข้าทูลลอองธุลีพระยาทในพระองค์ทั่วไปดังนี้

คำข้าราชการในพระราชสำนักถวายไชยมงคล

ขอเดชะฝ่าลอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้าข้าทูลลอองธุลีพระบาทในพระองค์ทั้งหลาย บรรดาที่ได้พร้อมกันเผ้าทูลลอองธุลีพระบาทอยู่ในสมัยอันควร นับว่าเปนมหามงคลอันเลิศส่วนหนึ่งฉะนี้ ต่างมีความยินดีร่วมอัธยาศรัยดุจน้ำใจเดียวกัน ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาศกรายบังคมทูลพระกรุณา สำแดงความชื่นชมยินดีในพระบรมราชกฤษฎาภินิหารแห่งพระองค์ แลในพระมหากรุณาธิคุณซึ่งปกเกล้า ฯ แก่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายนั้น ๆ โดยอเนกประการ แต่พระมหากรุณาธิคุณอันไพศาลซึ่งปกแผ่อยู่เหนือเกล้า ฯ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายในส่วนกาละที่ล่วงแล้วมาอันเหลือจะพรรณาให้สิ้นสุดได้นั้น ก็ย่อมปรากฏชื่นทรายอายน้ำใจพวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายอยู่เนืองนิตย์แล้ว อนึ่งการที่ทรงพระราชอุสาหะเสด็จพระราชดำเนินจากพระนครออกไปประพาสนานาประเทศครั้งนี้ ซึ่งเปนกาลช้านาน ทั้งต้องทรงทรมานพระกายาผ่าผันคลื่นลมออกไป โดยทางทุรัศกันดารเช่นนั้น ก็โดยหวังพระราชหฤทัยต่อการที่จะเปนคุณเปนประโยชน์แก่พระราชอาณาจักร แลให้เปนประโยชน์แก่พวกข้าพระพุทธเจ้า ที่จะได้รับผลแห่งความผาสุกสวัสดิภาพยิ่งขึ้นโดยถ้วนทั่วกันอันนี้ก็เปนพระมหากรุณาอันพิเศษส่วนหนึ่ง ใช่แต่เท่านั้นในเวลาที่เสด็จพระราชดำเนินจากพระนครไปแล้ว ส่วนการรักษาพระราชอาณาจักรซึ่ง

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ เวนพระราชภาระให้แก่สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ สำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์อยู่เพื่อพระราชประสงค์จะให้ราชการดำเนินไปด้วยดี แลให้พวกข้าพระพุทธเจ้ากับอาณาประชาราษฎรทั้งหลาย ได้ดำรงความผาสุกเสมออยู่นั้น พระราชภาระกิจนั้น ๆ สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ซึ่งสำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ ก็ได้ทรงพระราชอุสาหฉลองพระเดชพระคุณให้ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยดีสมดังพระราชประสงค์ทุกประการ ประกอบทั้งพระราชหฤทัยอันไพศาลโอบเอื้ออาริ แก่พวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายให้ได้รับความผาสุกเสมอมา ตราบเท่าถึงเวลาเสด็จพระราชดำเนินกลับคืนเข้าสู่พระนคร เพราะฉนั้นจึงเปนเหตุให้พวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายมีน้ำใจเต็มตื้นไปด้วยความปริดาปราโมทย์ในพระมหากรุณาธิคุณนั้น ๆ เหลือจะคณนา ไม่มีสิ่งอื่นจะเปรียบเสมอได้

ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายพร้อมใจกันตั้งสัตยาธิษฐาน ขออานุภาพพระศรีรัตนตรัยซึ่งเปนปฐมอุดมมหามงคล ทั้งเทพยดามเหศรศักดิ์ผู้พิทักษ์สยามมณฑล แลพระบรมราชวงศ จงอภิบาลรักษาใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาททั้งสองพระองค์ ให้ทรงพระเกษมสานต์ นิราสสรรพพิบัติอุปัทวันตราย สรรพโรคาพาธอย่าได้มีมากล้ำกลายพระยาทยคล ทรงพระเจริญพระชนมายุยืนพันสามัญมนุษยวิสัย เสด็จสถิตย์ในสิริราชมไหศวรรยสมบัติทั้งสองพระองค์ ยั่งยืนกว่าบรรดาพระมหากระษัตริย์ในโลกนี้ ดำรงสยามปถพิดลโดยรายคายไพบูลย์ ด้วยพระเกียรติยศ

เดชานุภาพยิ่ง ๆ ขึ้นไป ขอพระบรมราชวงศ์นี้จงทรงความเปนใหญ่สถาพรมั่นสืบต่อกันโดยลำดับไม่สับสนสกลศัตรูกยัย ขอเดชะเมื่อกราบบังคมทูลจบแล้ว กระบวรแห่ซึ่งยืนแถวอย่หน้าพระที่นั่งได้ถวายคำนับ ส่วนทหารแลตำรวจถวายวันทิยหัตถ์แล้วโห่ ๓ ลา พิณพาทย์ทำเพลงสรรเสริญพระบารมี

พระราชดำรัสตอบข้าราชการในพระราชสำนัก

ครั้นจบแล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้มีพระราชดำรัสตอบว่า เรามีความยินดีที่ได้ฟังถ้อยคำซึ่งท่านทั้งหลายได้มอบฉันทะให้เจ้าพระยานรรัตนราชมานิตย์ กล่าวแทนในทางซึ่งแสดงความรักใคร่แลความจงรักภักดีต่อตัวเรา เราจำได้อย่ว่าท่านทั้งหลายเหล่านี้ได้มีส่วนแล้วในการรับรองเรา ซึ่งเปนการครึกครื้นแลเปนที่ยินดีตลอดทั้งเดือนมาแล้ว โดยมากเกือบจะทั่วกัน ก็การรับรองพิเศษส่วนหนึ่ง ซึ่งท่านทั้งหลายได้พร้อมใจกันทำให้เราอีกในบัดนี้. เปนความปราถนาซึ่งจะแสดงน้ำใจอันรู้สึกว่าเปนผู้มีหน้าที่ใกล้เคียงฤๅมีความพอใจในการอันหนึ่งอันใดที่ตัวเราได้ทำ อันเปนเหตุให้ท่านทั้งหลายคิดเห็นว่าได้เปนคุณฉะเพาะแก่ตัว ถึงว่าเรามิได้มีความจงใจที่จะเลือกว่าคนทั้งปวงมีส่วนซึ่งเราจะคิดเห็นเปนพวกเปนคณะที่ควรจะได้รับยอดหนนแลย่องกันบ้าง ไม่ควรจะได้บ้างดังนั้นเลยก็ดี แต่ความไมตรีแลความปรานีบางอย่างย่อมมีอยู่ตามความเปนจริง คือเปนผู้ซึ่งได้มีความคุ้นเคยกันฉันประดุจว่ามิตร ฤๅเปนผู้ซึ่งได้รับราชการอยู่ในตำแหน่งภายในใกล้

ชิดแต่ปางก่อน แลบัดนี้ อันควรกล่าวว่าเปนคนอยู่ในเรือนซึ่งย่อมจะเปนผู้คุ้นเคยกัน ยิ่งกว่าผู้ซึ่งไม่ได้ตั้งอยู่ในตำแหน่งที่เช่นนั้นโดยธรรมดา แต่เราเชื่อว่าท่านทั้งหลายไม่ได้หวังต่อเหตุนี้แล้ว แลไม่ประพฤติทางที่ดีอันควรที่ข้าราชการฤๅผู้ที่ดำเนินในคลองธรรมจะประพฤติ แต่ได้กลับถือว่าเปนเพราะเหตุที่ท่านทั้งหลายได้ตั้งอยู่ในฐานพิเศษนี้ ยิ่งเปนเหตุที่จะต้องขวนขวายต่อความประพฤติดีให้สมแก่เกียรติยศ ซึ่งได้ถือว่ามีอยู่แก่ตัวแลด้วยความรักใคร่ต่อตัวเรา เราขอให้ท่านทั้งหลายทราบว่าเรามีความพอใจเห็นชอบในความคิดของท่านทั้งหลายดังนี้ยิ่งนัก เพราะฉนั้นการรับรองซึ่งท่านทั้งหลายได้ทำให้เราในวันนี้ เราถือว่าเปนการแสดงพยานความรู้สึกอันดีของท่านทั้งหลายดังเช่นกล่าวมานี้ ขอให้ท่านทั้งหลายได้รับความเห็นชอบในความคิด แลความประพฤติดีที่ทำแล้ว แลความชอบใจในการต้อนรับอันเกิดขึ้นจากความภักดีมีรู้เสื่อมซึ่งท่านทั้งหลายได้แสดงแต่ปางก่อนแลบัดนี้ ขอให้เราหวังใจว่าท่านทั้งหลายคงจะมีสมานฉันท์ อันเปนกำลังเราจะพึงหวังในความมุ่งหมายที่จะให้มีความรุ่งเรืองยิ่งขึ้นแห่งพระราชอาณาจักรของเรา อันเปนที่ตั้งแห่งความสุขแลเกียรติยศของตัวเราในภายหน้า

เมื่อมีพระราชดำรัสแล้วข้าทลละอองธุลีพระยาทซึ่งพร้อมกันอยู่ที่หน้าพระที่นั่งได้ทำวันทิยหัตถ์แลถวายคำนับ แลได้พร้อมกันโห่อีก ๓ ลาเหมือนครั้งก่อน พิณพาทย์ทำเพลงสาธุการ เมื่อจบแลเดินกระบวรแห่ไปแล้ว โขนจับเล่นถวายทอดพระเนตรจนเวลา ๒ ยาม

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับโต๊ะเสวยเครื่องว่างพร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ แลราชทูตผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศ แลข้าทูลลอองธุลิพระบาท เมื่อเสวยถึงเครื่องหวาน เจ้าพระยานรรัตนราชมานิตได้กราบบังคมทูลถวายไชยมงคลแล้วโห่ ๓ ลา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสตอบขอบใจตามสมควร เมื่อเสวยเสร็จแล้วเสด็จประทับทอดพระเนตรโขนกลางแปลงเล่นจนเวลา ๘ ทุ่มครึ่ง เสด็จกลับสู่พระบรมมหาราชวัง

การสมโภชของข้าราชการฝ่ายใน

ครั้นวันที่ ๗ กุมภาพันธ์ เจ้าคุณ ท้าวนาง แลเจ้าจอมมารดาในรัชกาลที่ ๔ แลข้าราชการฝ่ายในมีการสมโภชพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ที่พระราชอุทยานข้างใน ตกแต่งพระราชอุทยานด้วยธงแลโคมไฟผ้าโคมยี่บุ่นใบไม้อย่างงดงาม แต่งโรงละครที่พลับพลาในพระราชอุทยานริมประตูแถลงราชกิจโดยวิจิตรยิ่งนัก

ครั้นเวลา ๒ ทุ่มเศษ ได้เชิญเสด็จพระบรมวงศานุวงศข้าราชการฝ่ายในแลหม่อมเจ้ากับหม่อมห้าม ในพระเจ้าน้องยาเธอมาประชุมพร้อมกันในพระราชอุทยานนั้น เวลา ๒ ทุ่ม ๔๕ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ เสด็จลงมาประทับที่พลับพลา ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ พระเจ้าน้องยาเธอ แลพระเจ้าลูกยาเธอ ได้เสด็จเข้าไปทอดพระเนตรในการนั้นด้วย

ครั้นเสด็จประทับณพระราชบัลลังก์แล้ว เจ้าคุณ ท้าวนาง เจ้าจอมมารดาในรัชกาลที่ ๔ แลข้าราชการฝ่ายในผู้เปนเจ้าของงานยืนเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทพร้อมกันตรงหน้าพระที่นั่ง หม่อมเจ้าพรรณรายทรงอ่านคำถวายไชยมงคลแทนเจ้าของงานทั้งปวงดังนี้

คำถวายไชยมงคลของข้าราชการฝ่ายใน

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ผู้มีฐานันดรศักดิเปนเจ้าจอมมารดาในรัชกาลที่ ๔ กับท้าวนางเถ้าแก่พนักงานพร้อมกันมีความชื่นชมยินดีขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาสนี้ กรายบังคมทูลพระกรุณาถวายไชยมงคล ในการที่เสด็จพระราชดำเนินกลับคืนจากประเทศยุโรปโดยปราศจากสรรพภยันตราย แล้วมีผลอันสำเร็จแห่งพระราชกิจแลเปนประโยชน์แก่แผ่นดินดังพระบรมราชประสงค์ ให้กรุงสยามดำรงอยู่ในอิศรภาพเสมออย่างประเทศใหญ่ ๆ สืบไป

ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย มีความรฦกถึงพระเดชพระคุณอยู่เสมอมิได้ขาด จำเดิมตั้งแต่ได้เสด็จเฉลิงถวัลยราชสมบัติมาจนกาลทุกวันนี้ ได้ทรงพระกรุณาชุบเกล้า ฯ พวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายให้มียศทรัพย์สมบัติยิ่งกว่าเจ้าจอมมารดาในรัชกาลก่อน ๆ ย่อมเปนมา แลทรงพระกรุณาชุบเลี้ยงบุตรของข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายตามคุณานรูปให้ได้มีวิทยาแต่เยาว์มาจนเติบใหญ่ ก็ได้ทรงพระกรุณาให้มียศศักดิศฤงคารบริวาร แลเปนที่ไว้วางพระราชหฤทัยในตำแหน่งราชการแผ่นดิน กระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ ยิ่งกว่าที่ได้เคยมีมาในกาลปาง

ก่อนแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายได้มีตำแหน่งราชการต่าง ๆ ตามความดีความชอบ แลกำลังที่สามารถ แลได้รับพระราชทานเบี้ยหวัดเงินปีสมควรแก่ตำแหน่งโดยลำดับ ทั้งได้รับพระราชทานความคุ้มครองป้องกันสรรพอุปัทวันตราย ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายได้มีความสุข แลมีชื่อเสียงดีอยู่ด้วยเดชะพระบารมีอันเปนที่พึ่งที่พำนักของข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ครั้นเมื่อจะเสด็จพระราชดำเนินประพาสยุโรปครั้งนี้ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายก็มีความรู้สึกว้าเหว่ใจในการที่จะห่างจากใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทผู้เปนเจ้าเปนใหญ่อยู่แล้ว ก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถ ให้ทรงสำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ เปนที่ร่มเย็นแลอุ่นใจของข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย จนตลอดเวลาเสด็จพระราชดำเนินกลับคืนมายังพระบรมราชธานี ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายจึงมีใจพร้อมกันที่จะมีงานฉลองพระเดชพระคุณตามกำลังอันน้อย เปนการสมโภชใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ขอถวายไชยมงคลโดยสัจจาธิษฐาน ขอพรพระรัตนตรัย จงได้พิทักษ์รักษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ทรงพระเจริญพระชนมายุยืนยง สถิตย์ดำรงในสิริรัตนราไชศวริยสมบัติยืนนาน ทรงพระเกษมสำราญปราศจากสรรพโรคพิบัติอุปัทวันตราย สรรพศัตรูหมู่ร้ายจงพ่ายแพ้แก่พระบารมี ขอความสำเร็จจงมีประสิทธิสมพระบรมราชประสงค์ทุกประการ ขอเดชะ

พระราชดำรัสตอบข้าราชการฝ่ายใน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัสตอบเจ้าคุณท้าวนางแลเจ้าจอมมารดารัชกาลที่ ๕ ว่า คำให้พรอันท่านทั้งหลายได้เลือก

ให้น้าฉันเปนผู้กล่าวเปนที่จับใจเสียจริง ๆ ทำให้นึกถึงกาลปางก่อน ซึ่งล่วงลับมาถึง ๓๐ ปีแล้ว ด้วยความเศร้าสลดใจ เมื่อได้เห็นความเปลี่ยนแปลงอันยิ่งใหญ่ได้เกิดมีแก่ท่านทั้งหลายแลนึกถึงตัว ซึ่งกรรมบันดาลให้ต้องเปนผู้ปกป้องท่านทั้งหลาย ในเวลาที่ยังอ่อนทั้งอายุกำลังกายทั้งความคิดแลอำนาจ เมื่อนึกขึ้นถึงความน่ากลัวอันตรายแลความเสื่อมเสียอันจะพึงมี ซึ่งเปนเหตุให้น้ำตาตกได้เนือง ๆ ก็ยังเสียวใจอยู่ทุกครั้ง แต่ครั้นเมื่อมาคิดถึงการที่เปนมาได้อย่างใดก็ไม่อาจจะห้ามความพิศวงแลความยินดี ฤๅถ้าจะว่ากันตรง ๆ ฉันพูดกันเอง ก็จะต้องบอกว่าความจริง เมื่อคิดถึงเรื่องนี้ก็ออกเย่อหยิ่งในใจว่าถึงเปนเด็กเช่นนั้น แต่ฉันได้เปนผู้รักษาความหวังพระราชหฤทัยของทูลกระหม่อม ในการที่จะทำนุบำรุงท่านทั้งปวงเหล่านี้ยิ่งกว่าผู้ใด ๆ ในเวลาก่อนขึ้นไปฤๅเวลานั้น การซึ่งจะรักษาให้ท่านได้สมดังที่ทรงพระกรุณาไว้วางพระราชหฤทัยมิใช่เปนการง่าย ท่านทั้งหลายย่อมทราบอยู่ ความยินดีอันใดจะยิ่งกว่าที่สามารถจะให้สมพระราชประสงค์ได้นั้นไม่มีแล้ว เพราะฉนั้นจึงจำจะต้องรับคำสรรเสริญ ซึ่งได้กล่าวแล้วบัดนี้ โดยไม่มีความกระดากกระเดื่องใจ โดยหวังว่าไม่มีผู้ใดจะคัดค้าน นอกจากที่กล่าวเท็จฤๅออกจากความไม่พอใจได้

แต่อีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งเปนหน้าที่ของฉันที่จะสรรเสริญท่านทั้งหลาย ซึ่งเปนเจ้าจอมมารดาผู้มีอายุอันน้อย เมื่อนึกนับอายุขึ้นเดียวนี้ก็ใจหาย แต่กระนั้นยังเปนผู้ซึ่งประพฤติดี มีความกตัญญูซื่อตรงประพฤติรักษาตนดีได้เปนอันมาก ไม่สู้ต้องเปนความลำยากยากใจอันใดที่จะปกป้ก

รักษา ไม่เพียงแต่ไม่ทำให้เสียไป กลับมีผู้ซึ่งได้ประพฤติให้เปนพระเกียรติยศ ด้วยความดีความอุสาหะ มียศยันดาศักดิพิเศษ มากกว่าเจ้าจอมมารดาทุกรัชกาลแต่ก่อน ๆ มา ส่วนเจ้านายพี่น้อง ซึ่งเปนลูกของท่านทั้งหลายอันได้รับราชการในหน้าที่ต่าง ๆ ใช่ว่าจะเปนแต่เพราะเหตุที่เปนพี่น้องของฉัน จึงเปนที่ไว้วางใจกันอย่างเดียว แต่เปนผู้ซึ่งมีสติปัญญาความรู้ความสามารถยิ่งกว่าข้าราชการในสมัยนี้โดยมาก เปนอุปการะอันใหญ่ที่จะให้ฉันทำการทั้งปวงสำเร็จได้

การที่พูดกันบัดนี้ก็นับว่าเปนการที่พูดยอกันไปยอกันมา แต่เราไม่ได้พูดกันต่อหน้าผู้ใด เมื่อพูดขึ้นถึงการที่ขัดใจ ซึ่งได้พูดกันช้านานล่วงมา ก็เปนเครื่องให้บังเกิดความชื่นชมยินดีต่อกันแลกัน

การรับรองวันนี้ถึงว่าเปนการในเรือนไม่ใหญ่โตอันใด แต่ปรากฏอยู่ว่าท่านทั้งหลายได้รับรองโดยความเต็มใจ แลด้วยกำลังกายของตนอุสาหะสู้จัดการเพื่อจะให้เปนที่ยินดีของฉัน ฉันรู้สึกชื่นชมยินดีที่ได้รับการต้อนรับอันเกิดจากน้ำใจยินดีจริง จึงขอขอบคุณท่านทั้งปวงเปนอันมาก.

เมื่อมีพระราชดำรัสขอแล้ว เจ้าคุณจอมมารดาเชิญคำถวายไชยมงคลขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวาย แล้วพิณพาทย์โหมโรงเล่นลคร เจ้าคุณจอมมารดาจัดเทียนเครื่องสังเวยสำหรับโรงลครนั้น ท้าววรจันทรกับเจ้าจอมมารดาห่วงเชิญพวงมาไลยแลช่อดอกไม้มาทูลเกล้า ฯ ถวาย พระ

ปาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ แล้วจุดเทียนเครื่องทองน้อย ตามวิถีเบิกโรงลครหลวง แล้วลงโรงเล่นลครเรื่องพระราชนิพนธ์อิเหนา ตอนอิเหนาเข้าเผ้าท้าวดาหาจนบวงสรวงใช้บล เวลา ๘ ทุ่มเศษเลิกลครแล้ว พระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จประทับโต๊ะเสวยเครื่องว่างกับพระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายใน แลมีโต๊ะเลี้ยงของว่างข้าราชการฝ่ายในที่ในพระราชอุทยานนั้น แลเลี้ยงพระเจ้าน้องยาเธอพระเจ้าลูกยาเธอที่ข้างหน้าด้วย ครั้นเสวยแล้วประทับอยู่ในพระราชอุทยานนั้นจนเวลา ๑๐ ทุ่มเศษเสด็จขึ้นเปนเสร็จการ

การสมโภชของสัตรีสโมสร

วันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ พวกหญิงผู้ดีชาวสยามเปนอันมากได้พร้อมใจกันรวบรวมเปนสัตรีสโมสรทำการสมโภชพระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ณท้องสนามหลวง ได้ตกแต่งท้องสนามหลวงด้วยโคมไฟฟ้าโคมยี่ปุ่นใบไม้งดงาม แลได้ตั้งร้านจำหน่ายของท้องสนามหลวง แลได้เชิญพระบรมวงศานุวงศ์ข้าทูลลอองธุลีพระยาทฝ่ายใน หม่อมห้ามเจ้านายบุตรภรรยาข้าราชการแลหญิงผู้ดีชาวสยามมาประชุมเผ้าทูลลอองธุลีพระยาท

ครั้นเวลายามเศษ พระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แลสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมชินีนาถ เสด็จออกพระทวารกลางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ประทับรถพระที่นั่งพร้อมด้วยขบวรแห่นำตามเสด็จไปประทับพลับพลาณท้องสนามหลวง เสด็จขึ้นประทับยนพระราชยัลลังก์ พิณพาทย์

ทำเพลงสรรเสริญพระบารมี กรรมการของสัตริสโมสรเฝ้าทูลลอองธุลี
พระบาทพร้อมกันตรงหน้าพระที่นั่ง เมื่อสุดเสียงพิณพาทย์แล้ว หม่อม
เกสร ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขนวรจักรธรานภาพ อ่านคำถวาย
ไชยมงคลในนามของสัตริสโมสรดังนี้

คำสัตริสโมสรถวายไชยมงคล

ขอเดชะฝ่าลอองธุลีพระบาทปกกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้าสัตริที่อยู่ในใต้พระบารมี บรรดาที่บิดาสามีแลบุตร
เปนข้าทูลลอองธุลีพระบาทมาแล้ว แลเปนอยู่ในบัดนี้ ได้ร่วมสามัคคี
คุณเปนน้ำหนึ่งใจเดียว รวบรวมเปนสัตริสโมสร เพื่อจะได้ให้มีส่วน
ในการรื่นเริงของชาติที่มีการสมโภชพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสอง
พระองค์เนื่องมานั้น ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาศกราบบังคมทูล
พระกรุณาโดยความรื่นเริงบรรเทิงใจ เต็มไปด้วยความยินดี ที่
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จพระราชดำเนินประพาสในทวีป
ยุโรปครั้งนี้ ได้ทรงแสดงพระเกียรติคุณโดยพระบรมราชปรีชาญาณ
แลสังคหะวัตถุ แลพระราชอัธยาศรัยเปนที่สรรเสริญแก่นานาประเทศ
ที่ได้มีความเสน่หาน้อมพร้อมกันรับเสด็จโดยพระเกียรติยศทุกแห่งหน
ทั้งมหาชนชาวยุโรปได้เห็นพระวรโฉม แลพระราชมารยาทอันดีแล้ว
ก็เปนที่พึงใจ ไม่ว่าชนชาติชนิดใด ดังได้ปรากฏเปนหลักฐานพยานมา
แล้วนั้น ย่อมเปนที่เชิดชูชื่อเสียงของกรุงสยาม แลชนตลอดไปทั้งชาย
หญิง แลย่อมปรากฏตลอดไปว่า ใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทได้ทรงเปน

แบบบรรทัดของมหากระษัตริยาธิราชเจ้าในชมพูทวีปนี้ ดังที่ได้ปรากฏแก่ตาโลกมาแล้วนั้น แลการที่ได้เสด็จประพาสครั้งนี้เปนที่เชื่อแน่แก่ใจของพวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ว่าจะได้รับพระมหากรุณาธิคุณพิเศษปกครองแลเยี่ยเผยพวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายแลไพร่ฟ้าประชากรให้อยู่เย็นเปนสุขเกษมสำราญชื่นสบายไป แลในเวลาที่ใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทเสด็จห่างไกลจากข้าพระพุทธเจ้าไปคราวหนึ่งนั้น ได้ทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงสำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ ก็ได้ทรงปฏิบัติราชกิจการพระนครน้อยใหญ่ ฉลองพระองค์ให้เปนไปโดยเรียบร้อยปรกติ ประกอบไปด้วยพระเมตตากรุณาแก่พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าทูลลอองธุลีพระบาทราษฎรทั่วไป ประดุจดังใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาท ทรงปกครองข้าพระพุทธเจ้าจนเสด็จพระราชดำเนินกลับสู่พระมหานครโดยสวัสดิภาพ ก็เปนพระเดชพระคุณใหญ่ยิ่งแห่งหมู่สัตริอีกแพนกหนึ่ง

เพราะเหตุพระมหากรุณาธิคุณของใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาททั้งสองพระองค์นี้ จึงทำให้ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายเกิดความโสมนัสชื่นชนยินดีต่อพระเกียรติคุณกฤษฎาภินิหารยิ่งขึ้น ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายไม่มีสิ่งใดที่จะสนองพระเดชพระคุณได้ จึงพร้อมใจกันตั้งสัตยาธิษฐานขอคุณแก้วสามประการ แลเทพยดาอันศักดิสิทธิสิงสถิตย์ในพระมหาเสวตฉัตร จงได้บันดาลดล ให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ของพวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งสองพระองค์นี้ มีพระชนม์ยืนนานยิ่งด้วยร้อยศก ทุกข์

สรรพโรคาพาธภัยพิบัติจงอุจัดห่างไกลจากพระบรมบาทยุคล สรรพสุขสวัสดิผลแลกิจการอันใด จะมีพระราชหฤทัยประสงค์ จงเป่นผลสำเร็จดังพระราชประสงค์จงทุกประการ บรรดาอมิตรชนทั้งหลายจงพ่ายแพ้พระบารมี กลับสนิทไมตรียินดีต่อใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาท สิริราชสมบัติจงวัฒนาการรุ่งเรืองเจริญยิ่งด้วยเพ็ชราภิเษกสมัย แลความมั่งคั่งถาวรของพระราชอาณาจักรที่อยู่ในใต้พระบารมีพระบรมราชวงศ์จงบันดาล จงสถาพรอยู่เป่นนิจจิรัฐิติกาล ขอเดชะ

พระราชดำรัสตอบสัตรีสโมสร

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัสตอบ ว่าการรับรองของท่านทั้งหลายถึงว่าเป่นการภายหลังที่สุด ก็เป่นที่ให้เรามีความยินดีมาก เพราะไม่ได้มีความมุ่งหมายที่ว่าจะได้พบการต้อนรับจากหญิงผู้ดีทั้งหลายเหล่านี้ แต่ลำพังดังนี้เลย ด้วยว่าสามีแลบุตรหลานพี่น้องของท่านทั้งปวง ได้ทำการต้อนรับมามากหนักหนาแล้ว

อนึ่งถึงบางคนโดยมากในพวกนี้ได้เป่นคนคุ้นเคยชอบพอหรือรู้จักกันมาแต่ก่อน ก็ได้รับความบำรุงอุดหนุนโดยตรงจากตัวเราน้อยนัก แต่ที่จะมิได้รู้จักแลไม่ได้รู้ว่าท่านทั้งปวงมีใจจงรักภักดีต่อตัวเราถึงเพียงนี้นั้นมีเป่นอันมาก ควรแล้วที่ท่านทั้งหลายจะเป่นผู้ได้รับความชอบใจอย่างยิ่งของเรา ในการที่ได้จัดต้อนรับทั้งปวงนี้ แต่ข้อซึ่งเป่นที่พอใจอย่างยิ่งเป่นสำคัญนั้น ก็ที่ได้พบเห็นแลได้รู้ปรากฏชัดในเวลานี้ ว่าท่านทั้งหลายเป่นคนมีน้ำใจรักใคร่ต่อตัวเรา แลมีความยินดีต่อความประพฤติ

ของตัวเรา แลเปนสมัยอันดีที่จะได้ทำความคุ้นเคย แลจะได้จำไว้ต่อไป ภายหน้า ในการที่ท่านทั้งหลายได้มีน้ำใจดีต่อเราในครั้งนี้

ครั้นมีพระราชดำรัสจบแล้ว พิณพาทย์ทำเพลงสาธุการ ลครได้เล่นถวายทอดพระเนตรต่อไป แล้วพระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จทอดพระเนตรตามร้านต่าง ๆ จนเวลา ๗ ทุ่มเศษเสด็จขึ้นทางใน

การสมโภชของเทศาภิบาลกรุงศรีอยุธยา

พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นมรุพงศศิริพัฒน์ ข้าหลวงเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลกรุงเก่า พร้อมด้วยข้าราชการหัวเมืองในมณฑลนั้น ทรงจัดการสมโภชพระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ที่พระราชวังจันทรเกษม กำหนดวันที่ ๑๗ กุมภาพันธ์ ได้กราบบังคมทูลเชิญเสด็จพระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แลเชิญพระยรมวงศานุวงศ แลข้าทูลลอองธุลีพระยาทไปประชุมตามวันกำหนดนั้นณที่พระราชวังจันทรเกษม แลที่ตำหนักพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นมรุพงศศิริพัฒน์ที่ตำบลเกาะลอย

วันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๑๖ เวลาบ่ายพระสงฆ์ ๑๐ รูป มีพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรสเปนประธาน เจริญพระพุทธมนต์ที่พลับพลาจตรมุข ในพระราชวังจันทรเกษม เวลาค่ำจุดประทีปแลดอกไม้เพลิง แลมีงานมหรศพต่าง ๆ เปนอันมาก

ครั้นวันที่ ๑๗ กุมภาพันธ์ เวลาเช้าพระสงฆ์ ๑๐ รูปที่เจริญพระพุทธมนต์เมื่อวานนี้ฉันแล้ว คอยรับเสด็จพระราชดำเนินอยู่ณพระที่นั่งนั้น แลตามปรำทางเสด็จพระราชดำเนิน มีอุบาสกอุบาสิกาแลเด็กนักเรียน

มาประชุมอยู่เปนอันมาก บรรดาผู้ใหญ่บ้านแลราษฎรตามหัวเมืองในมณฑลกรุงเก่า ได้ตกแต่งเรือด้วยผ้าสีต่าง ๆ แลดอกไม้ ใบไม้ โคมแลธงเทียวต่าง ๆ แลมีเครื่องดนตรีบ้างการะเล่นต่าง ๆ บ้างมาจอดคอยรับเสด็จอยู่ทั้งสองฟากแม่น้ำ ตั้งแต่ท่าสเตชั่นรถไฟตลอดมาจนหน้าพระราชวังจันทรเกษมซับซ้อนกันอยู่เปนอันมาก ตามบ้านเรือนราษฎรที่ตั้งอยู่สองฟากแม่น้ำตามทางเสด็จพระราชดำเนินนั้นก็แต่งซุ้มตั้งเครื่องบูชา แลตกแต่งบ้านเรือนด้วยเครื่องห้อยเครื่องแขวนต่าง ๆ ตลอดทาง

เวลาเช้า ๔ โมง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องเต็มยศอย่างจอมพลทหารบก ประดับเครื่องราชอิศริยาภรณ์มหาจักริยรมราชวงศ เสด็จออกพระทวารกลางพระที่นั่งจักริมหาปราสาท ประทับรถพระที่นั่งพร้อมด้วยกระบวรแห่นำตามเสด็จไปสเตชั่นรถไฟ ขึ้นประทับรถไฟพิเศษ พระบรมวงศานุวงศแลข้าทูลลอองธุลีพระบาทที่ได้รับเชิญก็ตามเสด็จพระราชดำเนินขึ้นรถไฟพร้อมกัน รถไฟพระที่นั่งใช้จักรออกจากสเตชั่นเวลาเช้า ๔ โมง ๑๕ นาที ตามทางเสด็จพระราชดำเนินที่สเตชั่นบางแห่งที่มีหมู่บ้านราษฎรมาก ก็มีกรมการผู้ใหญ่บ้านแลราษฎรพลเมืองมาคอยเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาท แลพร้อมกันโห่ถวายไชยมงคลเปนการรื่นเริงตลอดมาทุกระยะทาง แลตามพระอารามต่าง ๆ ที่ใกล้เคียงทางรถไฟ พระสงฆ์ได้มาคอยสวดถวายไชยมงคลทั่วกันทุกพระอาราม เมื่อรถไฟพระที่นั่งถึงตำบลเชียงราก พระยาอินทรวิชิต (เถียร) จางวางเมืองอ่างทอง แลพระยาไชยวิชิต (นาก) ผู้รักษากรุง เปนผู้แทนประชาชนชาวมณฑลกรุงเก่าลงมารับเสด็จ มีดอกไม้ธูปเทียน

มาถวายเชิญเสด็จเข้าเขตรุมณฑล พอเวลาเที่ยง ๑๕ นาที รถไฟพระที่นั่งถึงสเตชั่นรถไฟกรุงเก่า พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นมรุพงศศิริพัฒน์ ข้าหลวงเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลกรุงเก่า พร้อมด้วยข้าหลวงแลผู้ว่าราชการเมือง กรมการหัวเมืองในมณฑลกรุงเก่ามาคอยเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาทพร้อมกัน พระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินลงจากรถไฟพระที่นั่ง มีพระราชดำรัสด้วยพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นมรุพงศศิริพัฒน์ แลข้าหลวงผู้ว่าราชการเมืองตามสมควรแล้ว เสด็จลงประทับเรือกลไฟพระที่นั่งโสภณภควดี เรือรายฎรพลเมืองซึ่งมาลอยรับเสด็จอยู่ในลำแม่น้ำ ต่างก็มีการเล่นในเรือพร้อมกันโห่ถวายไชยมงคล เรือพระที่นั่งใช้จักรออกจากสเตชั่น เรือรายฎรเหล่านั้น ก็ได้พายตามเสด็จห้อมล้อมเรือพระที่นั่งเปนกระบวรมารายฎรที่อยู่บนฝั่งตามทางเสด็จพระราชดำเนินมานั้น ได้โห่ถวายไชยมงคลตลอดทาง

เวลาเที่ยง ๑๐ นาที เรือพระที่นั่งถึงท่าพระราชวังจันทรเกษม กองทหารปืนใหญ่ยิงปืนใหญ่ถวายคำนับ ๒๑ นัด แลชักธงมหาราชขึ้นที่เสาธงในพระราชวังจันทรเกษม เสด็จพระราชดำเนินขึ้นบนพลับพลาทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการแล้วทรงยกพระมหาเสวตฉัตร แลทรงเบิดคลุมพระบรมรูปพระยาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะนั้นพระสงฆ์สวดไชยปริตถวายไชยมงคล กรมกองแก้วจินดาได้ยิงปืนมหาฤกษ์ มหาไชย มหาจักร มหาปราบยุค เจ้าพนักงานประโคมแตรสังข์พิณพาทย์ กองทหารทำเพลงแตรสรรเสริญพระบารมีขึ้นพร้อม

กัน แล้วพระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นข้างใน หม่อมเจ้า ใน
พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นมรุพงศศิริพัฒน์ นำบุตรภรรยาข้าหลวง
แลผู้ว่าราชการเมือง กรมการในมณฑลกรุงเก่าเฝ้าทูลละอองธุลีพระยาท
เรียงตัวเสร็จแล้ว พระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกประทับพระราช
บัลลังก์ภายใต้พระมหานพปดลเศวตฉัตร เจ้าพนักงานประโคมแตร
ฝรั่งมโหรทึก กองทหารทำเพลงแตรสรรเสริญพระบารมี ครั้นสุดเสียง
แตรแล้ว พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นมรุพงศศิริพัฒน์ ข้าหลวง
เทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลกรุงเก่า ทรงอ่านคำถวายไชยมงคล
ในนามของข้าหลวง แลผู้ว่าราชการเมืองกรมการในมณฑลกรุงเก่า
ดังนี้

คำถวายไชยมงคลของข้าราชการมณฑลกรุงเก่า

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระยาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ด้วยเมื่อวันที่ ๒๖ มีนาคม ร. ศ. ๑๑๕ ก่อนเวลาที่จะเสด็จประพาส
ยังนานาประเทศในยุโรป ใต้ฝ่าละอองธุลีพระยาทได้ทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ทรงพระราชอุสาหะเสด็จมาเยี่ยมสถานที่
ว่าการมณฑลในพระราชวังจันทรเกษมนี้ แลพระราชทานพระบรมราช
วโรกาศแก่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ให้ได้กราบบังคมทูลถวายไชย
มงคลส่งเสด็จโดยน้ำใจของรักภักดีต่อใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท พระเดช
พระคุณเปนล้นเกล้าล้นกระหม่อมหาที่สุดมิได้

ในเวลานั้น ถึงเปนที่ประจักษ์แก่ใจของข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย อยู่โดยแน่แท้ว่า การที่เสด็จประพาสยังประเทศยุโรป คงจะเปนคุณแลประโยชน์แก่ราชการบ้านเมืองเปนอันมาก แลใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทได้ทรงพระราชดำริห์ถึงการที่จะรักษาพระนครในทางนี้โดยรอบคอบจึงได้ทรงสถาปนาสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ซึ่งเปนที่นิยมนับถือของไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินทั้งหลายทั่วไป ให้ทรงสำเร็จราชการปกครองพระราชอาณาจักรต่างพระองค์ แลทรงตั้งพระราชกำหนดเปนบรรทัดทางที่จะรักษาราชการทั้งปวงไว้เปนหลักฐานมั่นคงโดยอย่างดีที่สุดที่จะพึงเปนได้แล้วก็ดี แต่น้ำใจของข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายในเวลานั้น ก็ยังไม่สามารถจะระงับจากความที่รู้สึกว้าเหว่ได้ เพราะเหตว่าจะต้องห่างไกลในใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทครั้งนี้ช้านาน แลประเทศทั้งหลายที่จะเสด็จไปประพาส ก็อยู่ในระยะทางห่างไกลพระราชอาณาจักร ยิ่งกว่าที่ใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทหรือยรมกระษัตริย์พระองค์ใดได้เคยเสด็จแล้วแต่กาลปางก่อน แต่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายรู้สึกอยู่ว่า ธรรมดาผู้เปนข้าทูลลอองธุลีพระบาท อันประกอบด้วยความกตัญญูกตเวที เมื่อมิได้มีโอกาศที่จะโดยเสด็จพระผู้เปนเจ้าของตนไปทางไกล ก็มีหน้าที่อย่างเดียวแต่ที่จะต้องตั้งใจรักษาราชการ ซึ่งทรงไว้วางพระราชหฤทัยให้ปฏิบัติอยู่ทางนี้จนสุดกำลังระวังเหตุการอย่าให้เกิดขึ้นรำคาญพระราชหฤทัย ในเวลาเมื่อเสด็จประทับอยู่ในทุระประเทศ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายจึงได้พร้อมกันกราบบังคมทูลถวายปฏิญาณ เมื่อถวายไชยมงคลส่งเสด็จในเวลาวันนั้น แลได้ตั้งใจรักษาคำปฏิญาณมามิได้ขาด

แต่ความว้าเหว่ใจของข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายไม่เปนอยู่ได้ช้านาน เพราะตั้งแต่เสด็จจากพระนครล่วงเวลามาโดยลำดับ ก็ได้รับแต่ข่าวคิดีนานาประเทศทั้งหลายพากันนิยมยินดีรับเสด็จโดยพระราชไมตรี แลเชิดชูพระเกียรติยศด้วยประการต่าง ๆ พาให้ข้าพระพุทธเจ้าแลอาณาประชาชนทั้งหลายชื่นชมยินดีทุก ๆ คราว ที่ได้ทราบข่าวเข้ามาแต่ต่างประเทศ ส่วนทางพระนครนี้เล่าจำเดิมแต่เสด็จจากพระนคร ราชการทั้งปวงก็ได้ดำเนินมาโดยสดวก มิได้มีความขัดข้องผันแปรจากบรรทัดทางที่ใต้ฝ่าลอองธุลีพระยาทรงปฏิบัติมาแต่อย่างใด ยิ่งช้าวันมาก็ยิ่งปรากฏแก่ข้าพระพุทธเจ้าแลประชาชนทั้งหลายว่า ที่ราชการทั้งปวงเรียบร้อยแลเจริญมาในเวลาเสด็จไม่อยู่ครั้งนี้ เพราะสมเด็จพระนางเจ้า ๆ พระบรมราชินีนาถ ซึ่งสำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ทรงเปนพระราชธุระในราชกิจน้อยใหญ่ทุก ๆ อย่าง โดยพระวิริยะอุสาหะเปนอย่างยิ่ง พระเกียรติคุณปรากฏแพร่หลายยิ่งขึ้นโดยลำดับจนเปนความนิยมชมชื่นของคนทั้งหลาย มั่นใจในพระปรีชาสามารถแลพระยาร์มิสมเด็จพระบรมราชินีนาถ ในการที่ทรงปกครองพระราชอาณาจักรสนองพระองค์ครั้งนี้ทั่วไป มิได้ปรากฏถ้อยคำผู้ใดที่จะเห็นเปนอย่างอื่น จนตราบเท่าถึงเวลาใต้ฝ่าลอองธุลีพระยาทเสด็จกลับคืนสู่พระมหานคร ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายเห็นด้วยแกล้าด้วยกระหม่อมว่าพระราชกฤษฎาภินิหารทั้ง ๒ ประการ กล่าวคือที่ใต้ฝ่าลอองธุลีพระยาทสู้สละพระบรมสุข ทรงพระอุสาหะทรมานพระองค์เสด็จจากพระนครฝ่ายมรรคาการไปประพาสยังนานาประเทศยุโรป เพื่อพระราชหฤทัย

หวังต่อประโยชน์ของพระราชอาณาจักร แลเพื่อความสุขสำราญของอาณาประชาราษฎรทั้งหลาย แลพระราชอุสาหะทั้งนี้ ได้มีผลสำเร็จโดยสวัสดิภาพตามควรแก่พระบรมราชประสงค์ประการหนึ่ง แลที่สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงรับพระราชภาระสำเร็จราชการแผ่นดิน ซึ่งเปนภาระอันคนทั้งหลายย่อมเหนเปนอันเดียวกันว่า หนักแลยากยิ่งกว่าภาระอย่างอื่น ๆ ทั้งสิ้น สนองพระองค์อุปการะพระบรมราชประสงค์ให้สำเร็จ แลสามารถที่ได้ทรงปกครองไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินให้อยู่เย็นเปนสุขเรียบร้อย ปราศจากเหตุการเสื่อมเสียทั้งปวงได้ตลอดมาประการหนึ่ง ซึ่งมาปรากฏขึ้นในครั้งนี้ เปนวิสามัญมงคลซึ่งมหาชนจะได้พึงพบเห็นให้เสมอเหมือนโดยยาก

แลกรุงทวาราวดีศรีอยุธยามหานครนี้ ก็ได้เคยเปนราชธานีที่บรมกระษัตริย์แต่ปางก่อนได้เสด็จประทับครอบครองพระราชอาณาจักรสืบมาถึง ๓๔ พระองค์ ตั้งแต่สร้างกรุงในจุลศักราช ๗๑๒ ปี จนจุลศักราช ๑๑๒๙ กำหนดอายุกาลประมาณได้ ๔๑๗ ปี การที่บรมกระษัตริย์ซึ่งครอบครองสิริราชสมบัติ จะได้ทรงพระราชอุสาหะเสด็จไปถึงหัวเมืองซึ่งนับว่าอยู่นอกพระราชอาณาเขตร แม้ในสมัยนั้น ๆ เพื่อประโยชน์ของสยามประเทศดังที่ได้ผ่าลองธุลีพระยาทได้เสด็จแล้วนี้ ก็มีปรากฏมาในพระราชพงศาวดารแต่ ๖ พระองค์ คือ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ พระองค์ ๑ สมเด็จพระราเมศวรพระองค์ ๑ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ พระองค์ ๑ สมเด็จพระไชยราชาธิราชพระองค์ ๑ สมเด็จพระนเรศวรพระองค์ ๑ แลสมเด็จพระนารายน์พระองค์ ๑ เปน

๗ พระองค์ทั้งพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเท่านี้ แต่พระราชินีที่จะได้ทรงสามารถบ่กครองพระราชอาณาจักรสนองพระองค์ให้เปนพระเกียรติยศแลเปนที่ร่มเย็นแก่ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินได้โดยเรียบร้อย อย่างเช่นสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงสำเร็จราชการต่างพระองค์ในครั้งนี้ ยังไม่มีปรากฏในพระราชพงศาวดารเลย พระราชินีของบรมกระษัตริย์ในกรุงศรีอยุธยาที่ปรากฏพระเกียรติยศ เปนวิสามัญควรจะยกมาเทียบเคียงได้ ก็มีแต่สมเด็จพระสุริโยทัยซึ่งสามารถออกช่วยพระราชสามีต่อสู้ข้าศึกจนสิ้นพระชนม์ชีพ โดยจะป้องกันพระราชสามิให้พ้นภยันตรายมีอยู่แต่พระองค์เดียวเท่านั้น พระเกียรติยศของบรมกระษัตริย์ทั้ง ๗ พระองค์ แลพระเกียรติยศของสมเด็จพระสุริโยทัยได้ปรากฏในพระราชพงศาวดารเปนที่สรรเสริญของคนทั้งหลายสืบมาทั่วทุกอายุสมัยจนตราบเท่าทุกวันนี้ฉันใด พระเกียรติยศในใต้ฝ่าละอองธุลีพระยาทั้งสองพระองค์ ก็ปรากฏสืบไปชั่วกัลปาวสาน เปนพยานให้คนทั้งหลายในบัดนี้ แลที่จะเกิดมาในภายหลังแลเห็นได้ว่า แม้พระราชกฤษฎาภินิหารแห่งโบราณมหากระษัตริย์ ซึ่งได้ทรงสามารถในการที่จะป้องกันอิศรภาพแลทำนุบำรุงสยามประเทศนี้ ได้มีมาแต่ปางก่อนวิเศษเพียงใด พระราชกฤษฎาภินิหารอันวิเศษเช่นนั้น หรืออย่างกว่านั้นย่อมพึงมีพึงเปนเห็นได้ในยคภายหลังดังครั้งนี้ ความเจริญของกรุงสยามจึงยังไม่เสื่อมทราม

ความจริงซึ่งเปนเหตุให้ข้าพระพุทธเจ้า แลบรรดาอาณาประชาชนทั้งหลายในมณฑลกรุงเก่ายังเกิดปีติยินดีพากันนิยมชมชื่นต่อพระบรม

ราชกฤษฎาภินิหารในครั้งนี้ จึงพร้อมกันจัดการสมโภชฉลองพระเดช พระคุณในใต้ฝ่าลอองธุลีพระยาททั้งสองพระองค์ตามกำลัง แลพร้อมกันในบัดนี้ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาศถวายไชยมงคลโดยสัตยาธิษฐาน อาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัย ให้ได้ประสิทธิสรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคลพระชนมายุเจริญยืนนาน ทั้งบรมสุขสำราญพระวรกาย แลพระราชหฤทัยในใต้ฝ่าลอองธุลีพระยาททั้งสองพระองค์ เสด็จดำรงราชสมบัติสมบูรณ์ด้วยบรมขัตติยราชอิศริยยศสถาพร อนึ่งขออานุภาพเทพยนิกรแลโบราณบรมกระษัตริย์ทั้งหลาย ซึ่งทรงมเหศรักดานุภาพแลมีอุปการะเกตนาแก่สยามประเทศ จงแผ่อานุภาพคุ้มครองป้องกันสรรพอุปัทวันตราย แลบันดาลหมู่อมิตรทั้งหลายให้ยำเยงเกรงพระเดชานุภาพพระบารมี อย่าให้มาย่ำยีให้ขุ่นเคืองเบืองพระวรยาท อนึ่งขออำนาจความสัตย์สุจริตแลความกตัญญูกตเวทีของข้าพระพุทธเจ้า แลอาณาประชาชนทั้งหลาย จงเป็นอนุกูลบำรุงให้สรรพราชกิจประสิทธิสมดังพระบรมราชประสงค์จงทุกประการ ขอเดชะ

เพื่อให้พระพรไชยมงคลประสิทธิ แด่พระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ขอพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายจงเจริญไชยปริต แลท่านทั้งหลายจงได้รับโห่สามลาในกาลบัดนี้

ผู้ที่มาเฝ้าทูลลองธุลีพระยาทในที่นั้นได้พร้อมกันโห่ถวายไชยมงคล ๓ ลา พระสงฆ์สวดคาถาไชยปริตถวายไชยมงคล แตรวงทำเพลงสรรเสริญพระบารมี

พระราชดำรัสตอบข้าราชการมณฑลกรุงเก่า

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัสตอบข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลกรุงเก่าว่า เปนที่พอใจของเราเปนอันมาก ที่ได้มีโอกาศมาพบท่านทั้งหลายอีกครั้งหนึ่ง เมื่อเวลากลับมาถึงจากการเที่ยวไปนอกพระราชอาณาเขตรซึ่งเปนระยะทางอันไกล เปนเหตุให้รฦกถึงการที่ได้ฟังคำแสดงความยั่งยืนในความจงรักภักดี แลคำปฏิญาณซึ่งท่านทั้งหลายตั้งใจจะรักษาราชการอันเราได้จัดวางไว้ ในเวลาไม่อยู่ เมื่อขึ้นมาที่นี่ครั้งก่อน เรามีความยินดีที่ได้กลับมาถึงแล้ว แลได้เห็นการทั้งปวงมิได้เสื่อมทรามลงกว่าเวลาเมื่อเราได้ละไป การยางอย่างก็ได้เห็นผลดีของการศึกษาซึ่งจัดไว้บางอย่างได้เจริญขึ้นในเวลาเราไม่อยู่ ที่เปนสำคัญอย่างหนึ่งก็คือการหัวเมือง อันมณฑลนี้นับว่าเปนที่สำคัญแลเปนที่ใกล้ซึ่งเราได้มาแลเห็นง่าย คำซึ่งท่านทั้งหลายได้กล่าวอ้างถึงพระเจ้าแผ่นดินทั้งหลาย อันได้เสด็จดำรงราชย์มาก่อนเรา แลสมเด็จพระสุริโยทัยโบราณราชินี ซึ่งเราไม่คิดเห็นว่าเราแลพระราชินีเปนผู้สมควรแท้ ที่จะยกขึ้นเทียบได้ เพราะท่านทั้งหลายนั้นได้แสดงพระเกียรติยศในสนามยุทธ แต่เรายังมีความพอใจที่จะได้ทรายเพียงว่าการที่เราได้ ไปประเทศยุโรปครั้งนี้ เปนเหตุซึ่งท่านทั้งหลายได้ คิดเห็นว่าเปนสำคัญอย่างหนึ่ง ซึ่งถ้าประกอบการให้ถูกก็จะมีผลดีได้ตามกาลสมัย เรามีความหวังใจว่าท่านทั้งหลายคงจะช่วยให้เราได้เห็นผลอันดีอันจะเปนพระเกียรติยศแก่ตัวเราซึ่งจะพึงหาได้ ในสมัยของเราทุกวันนี้

ในทางทำนุบำรุงบ้านเมืองให้มั่งคั่งสมบูรณ์ แลให้ราษฎรอยู่เย็นเปนสุข ปราศจากอันตรายป้องกันรักษาอิศรภาพของประเทศเราให้มั่นคงยืนยาวสืบไป

ในที่สุดนี้ขอให้ท่านทั้งหลายแลราษฎรทั้งปวง ได้รับความชอบใจของเราแลในส่วนของพระราชินีซึ่งมิได้มาด้วยในเวลานี้ ในความจงรักภักดีที่ท่านทั้งหลายได้แสดงมาแล้วนั้น

เมื่อมีพระราชดำรัสแล้วพิณพาทย์ทำเพลงสาธุการ แล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเครื่องราชอิศริยาภรณ์แลสัญญาบัตรแก่พระบรมวงศานุวงศ ข้าทูลลอองธุลีพระบาทในมณฑลกรุงเก่า แล้วเสด็จขึ้นทอดพระเนตรสิ่งของต่าง ๆ ซึ่งตกแต่งอยู่ที่พระที่นั่งนั้นทั่วแล้วเสด็จออกทอดพระเนตรขบวรแห่ของโบราณครั้งกรุงทวาราวดี อันมีรูปภาพเขียนยังปรากฏอยู่ที่วัดยมแขวงกรุงเก่า ซึ่งพระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นมรุพงศศิริพัฒน์ จัดแต่งมาถวายทอดพพระเนตร แล้วเสด็จกลับมาประทับเรือพระที่นั่ง เมื่อเคลื่อนเรือพระที่นั่งออกจากท่า กองทหารปืนใหญ่ได้ยิงปืนใหญ่ส่งเสด็จอีก ๒๑ นัด แลธงมหาราชขากเสากลางหน้าพระที่นั่งนั้น แล้วเรือพระที่นั่งใช้จักรต่อมาเทียบท่าที่เกาะลอยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินขึ้นประทับบนตำหนักพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นมรพงศศิริพัฒน์ แล้วประทับโต๊ะกลางวันพร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ ส่วนข้าทูลลอองธุลีพระบาทก็ได้รับประทานอาหารพร้อมกัน แลเมื่อประทับโต๊ะเสวยมีแตรวงทำเพลงต่าง ๆ ด้วย เมื่อเสวยถึงของหวาน พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นมรุพงศศิริพัฒน์ได้

กราบบังคมทูลถวายไชยมงคล แลขอให้ผู้ที่นั่งโต๊ะดื่มถวายไชยมงคล แด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ผู้ที่นั่งโต๊ะได้ดื่มถวายไชยมงคลพร้อมกัน แตรวงทำเพลงสรรเสริญพระบารมี แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัสตอบขอบพระทัย แลพระราชทานพรแก่พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นมรุพงศศิริพัฒน์ แลขอให้ผู้ที่นั่งโต๊ะดื่มให้พรแก่พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นมรุพงศศิริพัฒน์ ผู้ที่ได้นั่งโต๊ะดื่มพร้อมกัน

ครั้นเสวยเสร็จแล้วประทับตรัสอยู่กับพระยรมวงศานุวงศ จนเวลาบ่าย ๓ โมง ๕๕ นาที เสด็จกลับประทับเรือพระที่นั่งไปเทียบท่าสเตชั่นรถไฟกรุงเก่า แล้วเสด็จพระราชดำเนินประทับบนรถไฟ เวลาบ่าย ๔ โมง ๑๐ นาที รถไฟพระที่นั่งใช้จักรออกจากสเตชั่นรถไฟถึงกรุงเทพ ฯ เวลาย่ำค่ำ ๕ นาที เสด็จประทับรถพระที่นั่งกลับสู่พระยรมมหาราชวัง

การสมโภชของสมาชิกาเครื่องราชอิศริยาภรณ์จุลจอมเกล้า

ครั้นวันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๑๖ พวกหม่อมเจ้า เจ้าคุณราชินิกูล หม่อมห้ามเจ้านาย กับบุตรีแลภรรยาข้าราชการ บรรดาที่ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิศริยาภรณ์จุลจอมเกล้าฝ่ายใน พร้อมกันมีการสมโภชพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ที่ท้องสนามหลวง เรียกว่าเปนส่วนของสมาชิกาเครื่องราชอิศริยาภรณ์จุลจอมเกล้าฯ จำพวกนอกพระยรมมหาราชวัง ได้จัดที่ท้องสนามหลวงเปนที่มีการสมโภช

ตกแต่งโต๊ะแลตั้งร้านเรียงรายทั่วไปโดยประณีต แลเชิญพวกสัตรีสโมสรซึ่งมีการครั้งก่อนนั้นมาประชุมในการนี้ด้วย ครั้นเวลาทุ่มเศษ พระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ เสด็จพระราชดำเนินโดยทางฉนวนข้างใน พร้อมด้วยพระยรมวงศานุวงศ ข้าทูลลอองธุลีพระยาทฝ่ายในมาประทับณพลับพลาจัตุรมุขที่ท้องสนามหลวง พวกเจ้าของงานเฝ้าทูลลอองธุลีพระยาทพร้อมกัน หม่อมราชวงศหญิงหว่าง ในสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจาตุรนตรัศมี กรมพระจักรพรรดิพงศ สภานายิกาของการนี้อ่านคำกราบบังคมทูลพระกรุณาถวายไชยมงคลดังนี้

คำถวายไชยมงคลของสมาชิกาเครื่องราชอิศริยาภรณ์จุลจอมเกล้า

ขอเดชะฝ่าลอองธุลีพระยาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ผู้เปนสัตรีมีเกียรติยศเปนสมาชิกาแห่งเครื่องราชอิศริยาภรณ์จำพวกหนึ่ง ซึ่งได้มาพร้อมกันเฝ้าทูลลอองธุลีพระยาทอยู่หน้าพลับพลาณท้องสนามหลวงนี้ ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาศกราบบังคมทูลพระกรุณา ทราบใต้ฝ่าลอองธุลีพระยาท

ด้วยในสมัยนี้เปนโอกาศอันดียิ่งนัก ที่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายจะได้มีช่องกระทำการแสดงความชื่นชมยินดี ในการที่ใต้ฝ่าลอองธุลีพระยาท เสด็จพระราชดำเนินกลับคืนจากประเทศยโรปมายังพระบรมราชธานี โดยมีผลอันสำเร็จบริบูรณ์ในพระราชกิจ เปนคุณเปนประโยชน์อย่างยิ่งแก่พระราชอาณาจักร แลเปนที่เกษมสุขรายคายเรียบร้อยตลอดทั้งภายในภายนอกพระราชอาณาเขตร ทั้งปราศจากเภทภยันตราย

ทั้งปวง การที่เปนไปทั้งนี้ ก็เพราะเดชะพระบุญญาบารมีในใต้ฝ่าลองธุลิพระยาททั้งสองพระองค์ได้ทรงจัดการไว้แล้ว แลได้ทรงพระราชอสาหะที่จะทำนุบำรุงกรุงสยามให้มีความเจริญรุ่งเรืองขึ้นอยู่เปนนิจ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายได้คิดเห็นเปนพระเดชพระคุณพิเศษ ฉะเพาะพวกข้าพระพุทธเจ้า ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ยกย่องสัตรี ให้มีที่เล่าเรียนศึกษาวิชาการต่าง ๆ แลให้มีฐานะตั้งอยู่ในธรรมเนียมอันดีขึ้นกว่าโบราณกาล แลทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเครื่องราชอิศริยาภรณ์ แก่ผู้ที่สมควรมีเกียรติยศแลเกียรติคุณปรากฏไว้ให้เปนสำคัญอันหนึ่ง ซึ่งเปนราชบริพารในพระบรมราชมหาสวามินี แห่งเครื่องราชอิศริยาภรณ์อันมีนามตามพระปรมาภิธัยให้เปนสิริสวัสดิมงคลแก่พวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย เหตุฉนี้ควรเปนที่รฤกถึงพระเดชพระคุณอยู่โดยสังเขป ว่าใต้ฝ่าลองธุลิพระยาททั้งสองพระองค์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานความรู้ วิชาแลความดีบริสุทธิแก่สัตรีทั้งปวง ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายพร้อมกันขัดการเลี้ยงแลเล่นเช่นการสมโภชในครั้งนี้ เพื่อที่จะฉลองพระเดชพระคุณใต้ฝ่าลองธุลิพระยาททั้งสองพระองค์ ตามความคิดแลกำลังของสัตรีที่จะกระทำได้ แลข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายพร้อมใจกันตั้งสัตยาธิษฐานขอถวายไชยมงคลให้ใต้ฝ่าลองธุลิพระยาททั้งสองพระองค์ จงทรงพระเจริญพระชนมายุยืนยาวนาน แลทรงพระเกษมสำราญอยู่ในสิริรัตนราชสมบัติ ปราศจากสรรพโรคภัยพิบัติอุปัทวันตราย สรรพสัตรูหมู่ร้ายจงพ่ายแพ้แก่พระยารมี

ขอความงามความดีทั้งหลายของมิอย่ารู้ขาด พระบรมราชประสงค์อย่างใด ๆ ขอให้มีผลสำเร็จบริบูรณ์จงเต็มที่อย่างนั้น ๆ ทุกประการ ขอเดชะ

พระราชดำรัสตอบสมาชิกาเครื่องราชอิศริยาภรณ์จุลจอมเกล้า

พระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัสตอบว่า เราแลพระราชินี มีความขอบใจท่านทั้งหลาย ในถ้อยคำที่ได้กล่าวแสดงความพอใจแลปราถนาอันดีต่อตัวเราทั้งสอง แลมีความพอใจในอาการที่รับรองของท่านทั้งหลาย ซึ่งได้จัดขึ้นเปนส่วนเพิ่มเติมอิกต่างหาก นอกจากการที่ท่านทั้งหลายได้ทำโดยความจงรักภักดีมาแต่ก่อนแล้ว การที่ได้จัดครั้งนี้เราทราบว่าเปนการพร้อมใจ แลช่วยกันคิดโดยเต็มกำลังในส่วนสัตริซึ่งเปนที่น่าชมว่าสามารถที่จะจัดการใหญ่ ถึงว่าเปนแต่เพื่อความสนุกสบายเช่นนี้ให้สำเร็จโดยความพร้อมเพรียงกันได้ แต่เมื่อคิดถอยหลังขึ้นไปถึงกาลที่ล่วงมาไม่ช้านาน ก็ได้เห็นการซึ่งท่านทั้งปวงได้พร้อมใจกันอุดหนุนด้วยกำลังทรัพย์ แลทำให้สำเร็จด้วยกำลังกาย ไม่คิดแก่ความเหนื่อยยากให้เปนประโยชน์ใหญ่ในการบ้านเมืองแลชาติมนุษย์ ในการที่ได้ตั้งสภาอุณาโลมแดงขึ้น ได้มีคุณเปนอันมากในขณะนั้น แลยังเปนผลติดต่อมาจนถึงกาลทุกวันนี้ การที่ทำครั้งนั้นเปนการใหญ่ แลประโยชน์แท้จริงซึ่งควรจะชื่นชมยินดี

ในการที่เราได้ออกไปในประเทศยุโรปครั้งนี้ เมื่อได้ไปถึงเมืองเยนิวาในประเทศสวิตเซอแลนด์ ซึ่งเปนที่ประชุมสัญญาของสภานี้ทั่วทั้งโลก เราได้รับคำยกย่องสรรเสริญโดยฉะเพาะตัว แลสำหรับ

ประเทศบ้านเมือง ในการซึ่งเราได้เข้าอยู่ในสัญญานั้น อันเปนที่ทำให้ปรากฏว่าในประเทศเรามิใช่บ้านป่าเมืองดง มีธรรมเนียมที่ดีมีความเมตตากรุณาต่อกันแลกัน เหมือนประเทศทั้งหลายที่เขานับว่ารุ่งเรืองแล้วนั้น การที่เราได้รับความยกย่องแลบ้านเมืองมีชื่อเสียงดีในเรื่องนี้ก็เปนไปได้ด้วยอาศรัยท่านทั้งหลายผู้เปนสัตริเหล่านี้ จึงเปนเหตุให้เราได้กำหนดไว้ ในใจว่าจะนำความเหล่านี้มาแจ้งให้ท่านทั้งหลายทราบ เพื่อเปนที่ยินดีแลขอขอบใจในการเรื่องนั้น ด้วยอีกโสดหนึ่ง

เราหวังใจว่าท่านทั้งหลายผู้เปนสัตริอันมีบันดาศักดิ คงจะประพฤติตัวให้เปนตัวอย่างอันดีแก่สัตริทั้งปวงทั่วไป ทั้งในการภายในบ้านของตน แลในการสมาคมกันแลกัน กับทั้งประโยชน์ทั่วไปอันเปนฝ่ายข้างกุศลกรรม อันจะเปนเหตุให้สัตริในประเทศเราควรที่นับถือยิ่งขึ้นในภายหน้า”

ครั้นมีพระราชดำรัสแล้ว ชาวประโคม ๆ พิณพาทย์สรรเสริญพระบารมี แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์เสด็จพระราชดำเนินลงจากพลับพลามาประทับณสนาม พวกกรรมการได้ทูลเกล้า ๆ ถวายฉลากนำเบอร์โต๊ะ แลแจกถวายพระบรมวงศานุวงศ์ข้าทูลลอองธุลีพระบาทฝ่ายใน แลพวกสัตริที่เชิญมาทั่วกัน เจ้าของงานผู้หนึ่ง ได้จัดโต๊ะสำหรับเลี้ยง ๔ คน เปนโต๊ะคาวหนึ่งหวานหนึ่งหมายเลขให้ผู้ที่รับเชิญไปนั่งตามฉลากที่จับได้นั้น แลจัดยวดยานพาหนะมารับไปเปนกระยวร ๆ มีธงหมายเลขโต๊ะนำหน้าไปทุกกระยวร ครั้นเสด็จพระราช

ดำเนินประทับโต๊ะเสวยเครื่องคาวแลเลี้ยงของคาวเสร็จแล้ว กรรมการได้ทูลเกล้า ฯ ถวายฉลากแลแจกฉลากเลขโต๊ะหวานอีกครั้งหนึ่ง ครั้นเสร็จการเสวยแลเลี้ยงแล้ว เสด็จพระราชดำเนินประพาสตามร้านจ่ายของแลเครื่องเลี้ยงเวลาว่างเครื่องดื่มต่าง ๆ ถวายทอดพระเนตร์เปนที่รื่นเริงพระราชหฤทัย ประทับอยู่จนเวลา ๑๑ ทุ่มเศษ เสด็จพระราชดำเนินกลับสู่พระบรมมหาราชวัง เปนเสร็จการสมโภชพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แลสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถเพียงเท่านี้

เมื่อเสร็จงานสมโภชแล้ว ได้มีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้า ฯ ให้ประกาศแก่พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย ฝ่ายทหารพลเรือน สมณพราหมณาจารย์อาณาประชาราษฎร แลชนทั้งหลาย ผู้อาศรัยอยู่ในพระราชอาณาจักรดังนี้

ประกาศทรงขอบใจในการสมโภช

ด้วยมีพระบรมราชประสงค์จะให้ท่านทั้งปวงทราบพระราชหฤทัยไว้ชัดเจนโดยคำประกาศนี้ ว่าบรรดาชนทั้งหลายที่เปนข้าขอบขัณฑสีมาก็ดี ที่เปนผู้ยาศรัยอยู่ในพระราชอาณาเขตร์แห่งใด ๆ ก็ดี ที่เปนเพศภาษาใด ๆ ก็ดี ที่เปนคนถือสาสนาใด ๆ ก็ดี ที่เปนคนชาติใด ๆ ก็ดี ไม่จำเพาะว่าเปนผู้อยู่ในบันดาศักดิชั้นใด ๆ นั้น ขอจงแจ้งประจักษใจว่า ได้มีพระราชหฤทัยทรงยินดี ขอบใจท่านทั้งหลายทั้งปวงนั้น ๆ เปนอันมาก ในการที่ท่านทั้งหลายได้กระทำการสมโภชรับเสด็จพระราชดำเนินให้เห็นเปนสำคัญเปนอันมากแล้ว ว่าเปนพยานแห่ง

ความรักใคร่นับถือ แลความสวามิภักดิ์ต่อใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทกับ
พระบรมราชวงศ์นี้ ตามที่ได้ทรงรับการนั้น ๆ มาตั้งแต่เวลาที่ได้เสด็จ
พระราชดำเนินกลับมาถึงจากประเทศยุโรปแล้ว ในกาลบัดนี้การพิธี
โภชทั้งหลายนั้น ก็เปนอันสุดสิ้นลงแล้ว แต่ทรงหวังพระราชหฤทัย
ว่า ความรู้สึกอันลึกล้ำอันหนึ่งในความรักใคร่ไมตรีจิตร์ ที่ท่านทั้งหลาย
ได้มีต่อใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาท กับทั้งที่ได้ทรงมีต่อท่านทั้งปวงนั้น จะ
ยั่งยืนคงอยู่เสมอในพระราชหฤทัยมิได้ขาด ในส่วนที่เปนพระราชกิจนั้น
ก็มีพระบรมราชประสงค์อันแรงกล้า เหมือนดังที่ได้มีพระราชประสงค์
จำนงหมายสืบ ๆ มาแต่ก่อนแล้ว ว่าจะให้มีความสงบเรียบร้อยรายคาบ
แลมีความยุติธรรมมั่นคงยิ่งขึ้นแก่คนทั้งปวง แลจะทำนุบำรุงแผ่นดิน
ให้เจริญสืบไป ตามกำลังของมนุษยชนจะพึงกระทำได้โดยอย่างยิ่ง
จึงมีพระราชหฤทัยหวังว่าท่านทั้งหลายทั้งปวง ที่พึงพำนักในพระบารมี
จะมีน้ำใจให้สมกับพระราชหฤทัย ที่ได้ทรงมีแก่อาณาประชาชนเสมอ
เหมือนเช่นบิดามีแก่บุตรนั้นแล้ว แลท่านทั้งปวงมีความรักใคร่บ้านเมือง
ของตน แลถือตามทำตามพระราชบัญญัติ ซึ่งได้ตราไว้แล้วแลที่จะ
ได้ตราไว้สืบต่อไปเพื่อเปนคุณความดีแก่ประชาชนทั้งหลายนั้น ก็จะเปน
การที่มีความรักใคร่นับถือจริงต่อใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาท ประกาศมา
ณวันที ๕ มีนาคม ร.ศ. ๑๑๖